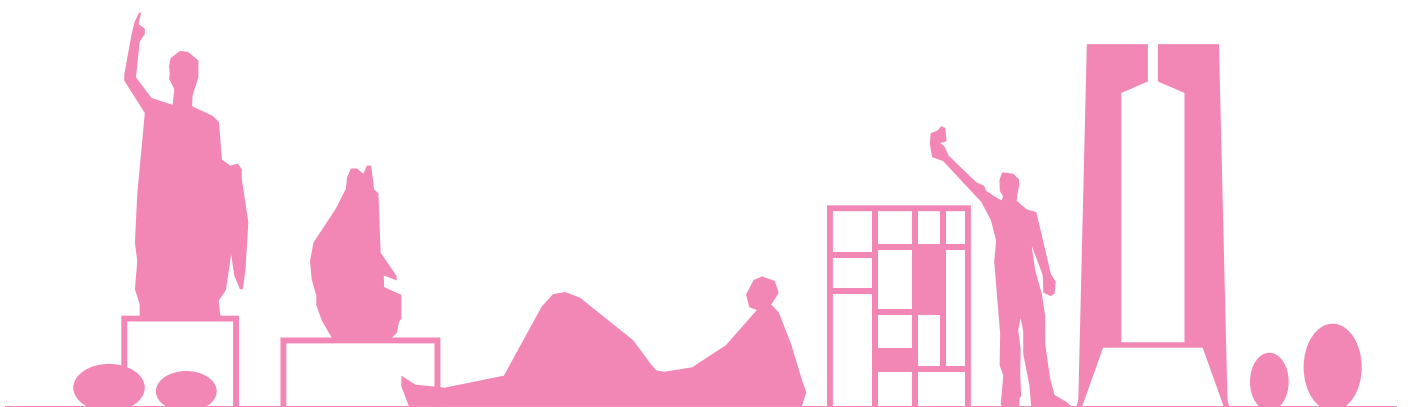

ΕΝΑΣ ΔΙΚΟΣ

ΧΩΡΟΣ

ΜΑΣ

Εγχειρίδιο για το φύλο και
τα μνημεία σε διατομεακούς
δημόσιους χώρους

ΕΝΑΣ ΔΙΚΟΣ ΜΙΑΣ ΧΩΡΟΣ

Εγχειρίδιο για το φύλο και
τα μνημεία σε διατομεακούς
δημόσιους χώρους

Όμιλος ιστορικού διαλόγου
και έρευνας **association
for historical dialogue
and research** tarihseñel
diyalog ve arařtırma derneđi

Iceland Liechtenstein Norway **Active
citizens fund**

Όμιλος Ιστορικού Διαλόγου και Έρευνας (ΟΙΔΕ)

Η παρούσα έκδοση χρηματοδοτείται από το Active Citizens Fund (ACF), το Πρόγραμμα για την Κοινωνία των Πολιτών που αποτελεί μέρος των Χρηματοδοτικών Μηχανισμών του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου και Νορβηγίας (EEA & Norway Grants) 2014-2021.

Αποποίηση ευθύνης: Οι απόψεις που εκφράζονται σε αυτή την έκδοση δεν ταυτίζονται απαραίτητως με τις απόψεις των χορηγών. Καταβλήθηκε κάθε δυνατή προσπάθεια να επικοινωνήσουμε με τους/τις κατόχους των πνευματικών δικαιωμάτων. Ζητάμε συγγνώμη από οποιονδήποτε/οποιαδήποτε, του/της οποίου/ας τα δικαιώματα παραβλέφθηκαν κατά λάθος, και θα χαρούμε να διορθώσουμε τυχόν λάθη και παραλείψεις.

Συντονίστρια Έργου:

Özge Özöğül

Επιστημονική Σύμβουλος:

Gal Harmat

Συγγραφείς:

Θέκλα Κυρίτση

Στάλω Λέστα

Ελένη Πασιά

Esra Plümer-Bardak

Derya Ulubatlı

Επιμέλεια Έκδοσης:

Esra Plümer-Bardak

Σύμβουλοι επιμέλειας:

Özge Özöğül

Λοΐζος Λουκαΐδης

Λοΐζος Καψάλης

Θεοδώρα Ηρακλέους

Melis Guvensoy Okalper

Μετάφραση:

Έλενα Τορναρίτη

Γλωσσική Επιμέλεια:

Λοΐζος Λουκαΐδης

Διάταξη και σχεδιασμός:

Φίλιππος Βασιλειάδης

Εκτυπώθηκε από:

KAILAS Printers and

Lithographers Ltd.,

Λευκωσία, Κύπρος

© Όμιλος Ιστορικού Διαλόγου και Έρευνας, 2023

Με την επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

ISBN 978-9963-703-68-5

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Προοίμιο από τον Όμιλο Ιστορικού Διαλόγου και Έρευνας	4	ΜΕΡΟΣ 2 - ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ	24
Πρόλογος από την Gal Harmat	5	ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΙΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ, ΣΤΑ ΣΧΕΔΙΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	25
ΜΕΡΟΣ 1 - ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ	6	ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 1: Αφήγηση της Μακροϊστορίας-Μικροϊστορίας (History-Herstory)	26
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ	7	Σχέδιο μαθήματος 1 : Πώς σε λένε;	28
Ένας δικός μας χώρος: Φύλο και μνημεία σε διατομεακούς δημόσιους χώρους	7	Σχέδιο μαθήματος 2: Μάντεψε ποιος!	30
Πώς να χρησιμοποιήσετε αυτό το εγχειρίδιο	7	Σχέδιο μαθήματος 3: Μνημεία και έμφυλα στερεότυπα	36
Πριν ξεκινήσουμε... Σχετικά με εμάς, τις συγγραφείς	10	ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 2: Μνημεία	46
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΦΥΛΟ, ΜΝΗΜΕΙΑ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ	12	Σχέδιο μαθήματος 1: Τι είναι ένα μνημείο;	48
Κοινωνικό φύλο	12	Σχέδιο μαθήματος 2: Πες αυτό που βλέπεις - Ακούς αυτό που λες;	54
Τα μνημεία ως δείκτες συλλογικής μνήμης και κληρονομιάς: Συμβατικοί ορισμοί και τα προβλήματά τους	13	Σχέδιο μαθήματος 3: Ας χτίσουμε ένα «μνημείο»!	58
Δημόσιος χώρος	15	ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 3: Εξετάζοντας την τέχνη στους δημόσιους χώρους	62
Ο δημόσιος χώρος ως μέσο κοινωνικού μετασχηματισμού	15	Σχέδιο μαθήματος 1: Δημιουργία πραγματικών και φανταστικών τόπων	64
Ποικιλομορφία στα μνημεία μέσα από διαφορετικές εμπειρίες δημόσιας τέχνης	16	Σχέδιο μαθήματος 2: Ποιος/α είναι ο/η ήρωας/ηρωίδα σου;	72
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΕΣ ΚΑΙ ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ	18	Σχέδιο μαθήματος 3: Γλυπτά για την ισότητα	76
Πού; Σε τοπικό επίπεδο; Σε παγκόσμιο επίπεδο; Ή «παγκοσμιοποιητικά»;	18	ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 4: Εξερεύνηση του δημόσιου χώρου και της ποικιλομορφίας	84
Αποδόμηση, αποπατριαρχικοποίηση και αποαποικιοποίηση λόγων και αφηγήσεων	19	Σχέδιο μαθήματος 1: Το σχολείο ως μικρόκοσμος του δημόσιου χώρου	86
Το πλαίσιο της Κριτικής Παιδαγωγικής	19	Σχέδιο μαθήματος 2: Σχεδιάζοντας την πόλη στην οποία θέλουμε να ζήσουμε	92
Πώς να χρησιμοποιήσετε αυτό το πλαίσιο	20	Σχέδιο μαθήματος 3: Μια βόλτα στα παπούτσια κάποιου άλλου	100
Το Πρακτικό Κριτικό Πλαίσιο	21	ΜΕΡΟΣ 3 - ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ	110
Εξελίσσοντας μεθοδολογικά το πλαίσιο της κριτικής παιδαγωγικής: Αντλώντας από τις αρχές της φεμινιστικής παιδαγωγικής	21	ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ	111
Συμμετοχική μάθηση και διάλογος	22	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	116
Δημιουργία ενός ασφαλούς, άνετου και συμπεριληπτικού χώρου για τα εργαστήρια	23	Παραπομπές στο Κεφάλαιο 2	116
		Παραπομπές στο Κεφάλαιο 3	117
		Περαιτέρω βιβλιογραφία για την Ενότητα 1	119
		Περαιτέρω βιβλιογραφία για την Ενότητα 2	119
		Περαιτέρω βιβλιογραφία για την Ενότητα 3	120
		Περαιτέρω βιβλιογραφία για την Ενότητα 4	120
		Παραπομπές στο Γλωσσάριο	120

Π Ρ Ο Ο Ι Μ Ι Ο

Με υπερηφάνεια, ο Όμιλος Ιστορικού Διαλόγου και Έρευνας (ΟΙΔΕ) παρουσιάζει μια νέα προσθήκη στη συλλογή των καινοτόμων και πρακτικών εκπαιδευτικών εκδόσεών του, σχεδιασμένη για εκπαιδευτικούς και μαθητές/ριες. Το *Ένας δικός μας χώρος: Εγχειρίδιο για το φύλο και τα μνημεία σε διατομεακούς δημόσιους χώρους*, είναι το προϊόν της συλλογικής εργασίας μιας ομάδας Κυπρίων εκπαιδευτικών και ερευνητριών, που εργάστηκαν υπό την καθοδήγηση διεθνούς εμπειρογνώμονα.

Τα τελευταία είκοσι χρόνια, ο ΟΙΔΕ εργάζεται για την ενίσχυση της ιστορικής εκπαίδευσης στην Κύπρο, παρέχοντας, μεταξύ άλλων, σε εκπαιδευτικούς και μαθητές/ριες συμπληρωματικό εκπαιδευτικό υλικό υψηλής ποιότητας. Υλικό, το οποίο είναι πάντα σύμφωνο με τις σύγχρονες τάσεις της ιστορικής εκπαίδευσης στην Ευρώπη και παγκοσμίως. Η εισαγωγή του φύλου ως κρίσιμης παραμέτρου στη διδασκαλία και μάθηση της ιστορίας μπορεί να αποτελέσει ένα χρήσιμο εκπαιδευτικό εργαλείο, που μας επιτρέπει να αντιμετωπίσουμε κάποιες από τις αποτυχίες και τις παρανοήσεις στις κυρίαρχες ανδροκεντρικές ιστορικές αφηγήσεις και προσεγγίσεις. Ο τόμος που κρατάτε στα χέρια σας είναι η τρίτη εκδοτική προσπάθεια του ΟΙΔΕ να εξετάσει τον ρόλο που διαδραματίζει το φύλο στη διδασκαλία και την κατανόηση της ιστορίας, προσεγγίζοντας παράλληλα τον ρόλο των μνημείων στην οικοδόμηση της συλλογικής μνήμης. Είμαστε βέβαιοι/ες ότι θα αποδειχθεί ένα εξαιρετικό εργαλείο για κάθε εκπαιδευτικό στην Κύπρο, και όχι μόνο, που επιθυμεί να εργαστεί για την ενίσχυση της κατανόησης της ιστορίας από τους/τις μαθητές/ριές του.

Alev Tugberk και Κυριάκος Παχουλίδης

Συμπρόεδροι του Ομίλου Ιστορικού Διαλόγου και Έρευνας

Είναι τιμή μας να παρουσιάσουμε το *Ένας δικός μας χώρος* στο εκπαιδευτικό κοινό. Η παρούσα έκδοση αναπτύχθηκε με γνώμονα το συγκεκριμένο πλαίσιο της Κύπρου, και ο στόχος αυτού του εγχειριδίου είναι να παρέχει σε εκπαιδευτικούς πρακτικά εργαλεία και πόρους για την προώθηση της ισότητας των φύλων και της διαφορετικότητας στις τάξεις τους, και όχι μόνο.

Τα τελευταία χρόνια, συνειδητοποιούμε περισσότερο τους τρόπους, με τους οποίους οι δημόσιοι χώροι και τα μνημεία μπορούν να ενισχύσουν τις συστημικές ανισότητες και τον αποκλεισμό. Το παρόν εγχειρίδιο αποτελεί μέρος μιας ευρύτερης προσπάθειας για την αντιμετώπιση αυτών των ζητημάτων και την προώθηση μιας κοινωνίας χωρίς αποκλεισμούς και πιο δίκαιης, προσαρμοσμένης στις μοναδικές ανάγκες των σχολικών τάξεων της Κύπρου.

Ως εκπαιδευτικοί, διαδραματίζετε κρίσιμο ρόλο στη διαμόρφωση των στάσεων και των πεποιθήσεων των νέων. Προωθώντας την ισότητα των φύλων, τη διαφορετικότητα και την επίγνωση της διατομεακότητας μέσω της πρακτικής σας, μπορείτε να βοηθήσετε στη δημιουργία μιας πιο δίκαιης και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνίας. Το παρόν εγχειρίδιο έχει σχεδιαστεί για να σας υποστηρίξει σε αυτό το σημαντικό έργο. Το εγχειρίδιο περιλαμβάνει μια σειρά από πόρους, συμπεριλαμβανομένων σχεδίων μαθήματος, ερωτήσεων για συζήτηση και πρακτικών συμβουλών για τη δημιουργία ενός περιβάλλοντος χωρίς αποκλεισμούς. Παρέχει, επίσης, καθοδήγηση σχετικά με τον τρόπο αντιμετώπισης ευαίσθητων θεμάτων που σχετίζονται με το φύλο, τη φυλετική καταγωγή και άλλες μορφές διαφορετικότητας, λαμβάνοντας υπόψη τις διασταυρούμενες διαστάσεις της ταυτότητας, που διαμορφώνουν τις εμπειρίες των ατόμων και των κοινοτήτων.

Ελπίζουμε ότι οι εκπαιδευτικοί σε όλη την Κύπρο θα βρουν αυτό το εγχειρίδιο πολύτιμο και ότι αυτό θα συμβάλει στην προώθηση μεγαλύτερης κατανόησης και σεβασμού εντός και μεταξύ των κοινοτήτων. Ενθαρρύνουμε, επίσης, τους/τις εκπαιδευτικούς σε όλο τον κόσμο, να αξιοποιήσουν το παρόν εγχειρίδιο, προσαρμόζοντας τις πηγές και τις κατευθυντήριες γραμμές του στα δικά τους πλαίσια, καθώς η επιδίωξη ενός κόσμου ισότητας των φύλων είναι κοινό μέλημα που υπερβαίνει τα εθνικά σύνορα και τις διαχωριστικές γραμμές.

Özge Özoğul, Συντονίστρια Έργου
και **Λοΐζος Λουκαΐδης**, Διευθυντής του ΟΙΔΕ

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Κατά την πρώτη μου συνάντηση με τον ΟΙΔΕ στο Σπίτι της Συνεργασίας, δεν μπορούσα να σταματήσω να σκέφτομαι πόσο παρόμοια ήταν η δυναμική μεταξύ της ελληνοκυπριακής και της τουρκοκυπριακής κοινότητας με το δικό μου πλαίσιο στο Ισραήλ και την Παλαιστίνη. Η δημόσια σφαίρα, ο διάλογος και η ανθρώπινη ζεστασιά από τη μία πλευρά και η έμφυλη και εθνική διαχωριστική γραμμή από την άλλη, μου θύμισαν το έργο και τον ακτιβισμό μου στην πατρίδα μου. Λίγα χρόνια αργότερα, σε ένα εργαστήριο για το φύλο και την εκπαίδευση για την ειρήνη, εφαρμόσαμε το εργαλείο της διατομεακότητας στο πλαίσιο μιας δραστηριότητας, με μόνο υλικό τα ονόματά μας. Τα ονόματα ήταν κάπως διαφορετικά, αλλά οι ιστορίες και οι αφηγήσεις γύρω από αυτά ήταν κυρίως οι ίδιες. Η σύγκρουση, η εθνικότητα, η θρησκεία και η κληρονομιά που αντικατοπτρίζονταν στα ονόματα των ανθρώπων μου θύμισαν το πλαίσιο των συγκρούσεων, στο οποίο εγώ εργαζόμουν.

Μοιραστήκαμε κοινές εμπειρίες, πρακτικές και ιδέες, σε σημείο που νιώσαμε σαν στο σπίτι μας. Η ανθρώπινη επαφή, βέβαια, μαζί με το τοπίο συνέβαλαν σε αυτό.

Λίγα χρόνια αργότερα, άρχισα να ερευνώ τις διατομεακές αναπαραστάσεις του φύλου και της ειρήνης στη δημόσια σφαίρα. Ανέλυσα ονόματα δρόμων και πλατειών, χρησιμοποιώντας ποιοτική και ποσοτική μεθοδολογία. Ρώτησα ποιος/α εκπροσωπείται και ποιος/α απουσιάζει, ποιες ιστορίες λέγονται και ποιος/α τις λέει. Η τέχνη σε δημόσιους χώρους αναλύθηκε και αποδομήθηκε σε συνιστώσες που σχετίζονται με το φύλο και την ειρήνη: ποιος/α δημιουργεί την ιστορική αφήγηση; Πώς εκπροσωπούνται οι άνδρες και οι γυναίκες, και τι δεν λέγεται; Πώς αισθάνονται τα μη δυαδικά άτομα στους δρόμους που φέρουν ονόματα ανδρών, ηρώων ή γυναικών που τα υποστήριξαν; Τι άλλο μπορεί να τοποθετηθεί στον δημόσιο χώρο και στην είσοδο του σχολείου, για να ενθαρρύνει την κριτική σκέψη και να εκπαιδεύσει για την ειρήνη και την ισότητα;

Το παρόν εγχειρίδιο προέκυψε από αυτές τις αλληλεπιδράσεις και τον καταγισμό ιδεών με τον ΟΙΔΕ. Εκπληκτικές γυναίκες επιλέχθηκαν για να συμμετάσχουν στην ανάπτυξη και τον σχεδιασμό αυτού του εγχειριδίου. Προερχόμαστε από την εκπαίδευση, την ιστορία, την ιστορία της τέχνης, τις σπουδές φύλου, την ανάλυση συγκρούσεων και τον αστικό σχεδιασμό. Γράφουμε μαζί, για να ενισχύσουμε και να ενθαρρύνουμε περισσότερη δημιουργικότητα η μία στην άλλη.

Gal Harmat

Επιστημονική Σύμβουλος

7 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ

Ένας δικός μας χώρος: Φύλο και μνημεία σε διατομεακούς δημόσιους χώρους

Ο τρόπος με τον οποίο κατασκευάζονται οι δημόσιοι χώροι αντανακλά και αναπαράγει τις πολλές **ιεραρχίες**, ανισότητες, περιορισμούς και **αναπαραστάσεις** σε κάθε κοινωνία. Το φύλο, η εθνικότητα, η τάξη, ο σεξουαλικός προσανατολισμός, η ηλικία και η οικογενειακή κατάσταση είναι μερικές από τις πρωταρχικές ταυτότητες, βάσει των οποίων ένας δημόσιος χώρος μπορεί να θεωρηθεί προσβάσιμος, περιοριστικός ή ευνοϊκός για διαφορετικούς ανθρώπους. Επιπλέον, μέσω αυτών των ταυτοτήτων αξιολογούνται οι τρόποι με τους οποίους βιώνει κάθε άτομο και κοινότητα τον δημόσιο χώρο και τι είδους συναισθήματα και σκέψεις προκαλεί.

Είναι ακριβώς αυτές οι δυναμικές εξουσίας μαζί με τη συνύπαρξη διαφορετικών ταυτοτήτων που καθιστούν τους δημόσιους χώρους διατομεακούς. Τα κακοφτιαγμένα πεζοδρόμια, για παράδειγμα, καθιστούν έναν χώρο απρόσιτο για άτομα με διαφορετική ικανότητα, ηλικιωμένα άτομα, γονείς που μεταφέρουν καροτσάκι κ.ο.κ. Η οικειοποίηση των δημόσιων δρόμων από ακριβά ιδιωτικά καφέ και εστιατόρια καθιστά έναν δρόμο απρόσιτο για τις μη προνομιούχες τάξεις. Τα κακώς φωτισμένα ή απομονωμένα μέρη, όπως οι υπόγειες διαβάσεις και οι σκοτεινοί δρόμοι, μπορεί να είναι πιο επικίνδυνα και να προκαλούν πιο έντονα αισθήματα ανασφάλειας και φόβου στις γυναίκες σε σύγκριση με τους άνδρες. Η τοποθέτηση βρεφικής αλλαξιέρας μόνο στις γυναικείες τουαλέτες υπονοεί ότι οι γυναίκες είναι αυτές που πρέπει να αλλάζουν τα ρούχα ενός μωρού ενώ θέτει ένα φυσικό εμπόδιο στους άνδρες που είναι πατέρες. Επιπλέον, οι υπερσεξουαλικοποιημένες αναπαραστάσεις των γυναικών στις διαφημίσεις, μπορούν να προκαλέσουν συναισθήματα ανασφάλειας και αποξένωσης ενώ άλλες αναπαραστάσεις γυναικών και ανδρών σε συγκεκριμένους κοινωνικούς ρόλους ενισχύουν τα στερεότυπα των φύλων και αποξενώνουν όσους/ες δεν συμμορφώνονται.

Μέσα σε όλα αυτά, έχουν και τα δημόσια μνημεία τη θέση τους. Αν φανταστούμε δύο ανθρώπους να περνούν μπροστά από το ίδιο μνημείο, ο ένας μπορεί να αισθάνεται ότι συμπεριλαμβάνεται και εκπροσωπείται, ενώ ο άλλος ότι αποξενώνεται και περιθωριοποιείται. Η ακραία υποεκπροσώπηση των γυναικών στα μνημεία, και ακόμη περισσότερο των γυναικών σε ηγετικούς ρόλους, είναι ένα παράδειγμα της άνισης απεικόνισης γυναικών και ανδρών στα δημόσια μνημεία.

Ωστόσο, αυτό το γεγονός δεν το αντιμετωπίζουν όλες οι γυναίκες με τον ίδιο τρόπο, καθώς πολλές είναι οι ταυτότητες που διασταυρώνονται για να διαμορφώσουν την εμπειρία ενός ατόμου. Στο κυπριακό **πλαίσιο**, η εθνικότητα και η θρησκεία είναι μερικές από τις ταυτότητες που αντανακλώνται ιδιαίτερα στα δημόσια μνημεία, με τρόπους που, συχνά, όχι μόνο αποκλείουν, αλλά και δαιμονοποιούν τον «άλλο» μέσω εθνικιστικών και милитарιστικών αφηγήσεων.

Ταυτότητες, όπως η τάξη και ο σεξουαλικός προσανατολισμός, έχουν, επίσης, σημασία. Ένα παράδειγμα

για το πώς το φύλο διασταυρώνεται με άλλες ταυτότητες, όπως η τάξη και ο σεξουαλικός προσανατολισμός, είναι ότι οι γυναίκες σπάνια είναι ορατές στα μνημεία, και στις περιπτώσεις που είναι, πρόκειται για ετεροφυλόφιλες γυναίκες, των οποίων η καταγωγή είναι συνήθως από τις ελίτ ή τις μορφωμένες ανώτερες και μεσαίες τάξεις. Αντίθετα, η ομοφυλοφιλία ως σεξουαλική ταυτότητα τίθεται γενικώς εκτός εικόνας, για γυναίκες και άνδρες.

Πώς να χρησιμοποιήσετε αυτό το εγχειρίδιο

Πρόκειται για ένα εκπαιδευτικό εγχειρίδιο που έχει σχεδιαστεί για να υποστηρίξει και να βοηθήσει στην επέκταση του υπάρχοντος υλικού, καθώς και να καλύψει την ανάγκη για εκπαιδευτικό υλικό που ενισχύει τη βιωματική μάθηση και που διερευνά τις πολυεπίπεδες σχέσεις μεταξύ φύλου και χώρου μέσω των μνημείων στην Κύπρο.

Στόχος του είναι να παρέχει σε εκπαιδευτικούς και άτομα που εργάζονται με νέους/ες, καθώς και σε ακτιβιστές/ριες, ολοκληρωμένες ενότητες σχεδίων μαθήματος και εκπαιδευτικού υλικού, μαζί με το σχετικό θεωρητικό υπόβαθρο, που αντιστοιχούν σε συγκεκριμένα θέματα του αναλυτικού προγράμματος, ως συμπλήρωμα της τυπικής εκπαίδευσης ή πηγή για εξωσχολικές δραστηριότητες.

Ο τίτλος, *Ένας δικός μας χώρος*, παραπέμπει στο γνωστό βιβλίο της Virginia Woolf *A Room of One's Own*, στο οποίο το δικαίωμα μιας γυναίκας να έχει το δικό της δωμάτιο αντιπροσωπεύει τη σημασία της ισότιμης πρόσβασης των γυναικών στην ιδιωτική ζωή, την οικονομική ανεξαρτησία και στον ελεύθερο χρόνο. Ενώ το έργο της Woolf τόνιζε τη σημασία της **ισότητας των φύλων** στην ιδιωτική σφαίρα, η παρούσα δημοσίευση θέλει να υπογραμμίσει ότι οι γυναίκες και όλα τα μη-συμμορφούμενα φύλα είναι, συχνά, στο δημόσιο χώρο, «αόρατα», και υπό αυτή την έννοια, είναι ζωτικής σημασίας να διεκδικήσουν έναν δικό τους χώρο, δηλαδή έναν δημόσιο χώρο, που να είναι συμπεριληπτικός και να σέβεται εξίσου τις ανάγκες και τις εμπειρίες όλων των φύλων, συμπεριλαμβανομένων των γυναικών και των ατόμων με μη-δυναμικές ταυτότητες φύλου.

Το εγχειρίδιο δημιουργήθηκε από μια ομάδα ειδικών με διαφορετικό υπόβαθρο, συμπεριλαμβανομένων εκπαιδευτικών από την ελληνοκυπριακή και τουρκοκυπριακή κοινότητα, καθώς και διεθνούς εμπειρογνώμονα. Μέσα από την από κοινού εξερεύνηση των μνημείων, γίνεται φανερό ότι οι πατριαρχικές νόρμες, η αορατότητα των γυναικών, οι κουλτούρες βίας κ.λπ. είναι διαδεδομένες και στις δύο πλευρές της διαχωριστικής γραμμής, ενώ τα σχέδια μαθήματος εντοπίζουν και καλλιεργούν, επίσης, κοινές προσδοκίες, όπως η ισότητα των φύλων, η ειρήνη και ο αμοιβαίος σεβασμός.

Το εγχειρίδιο δίνει την ευκαιρία σε εκπαιδευτικούς και μαθητές/ριες να προβληματιστούν σχετικά με τον ρόλο των μνημείων και του δημόσιου χώρου στην αποδυνάμωση των γυναικών μέσω της αποσιώπησης των ιστοριών τους, καθώς και στην αποδυνάμωση και την αποσιώπηση των

διαφορετικών φωνών των ανδρών, των γυναικών και των άλλων φύλων που δεν συμμορφώνονται με τα κυρίαρχα κοινωνικά πρότυπα.

Το εγχειρίδιο αποτελείται από τρία κύρια μέρη: 1) Θεωρητικό υπόβαθρο, 2) Εκπαιδευτικό υλικό και 3) Γλωσσάριο. Η δομή έχει σχεδιαστεί έτσι ώστε να παρέχονται πρώτα πληροφορίες για το ιστορικό υπόβαθρο, στη συνέχεια, εκπαιδευτικό υλικό για εφαρμογή και, τέλος, συμπληρωματικές βιβλιογραφικές αναφορές.

Θεωρητικό υπόβαθρο: Αυτό είναι το μέρος που διαβάζετε αυτή τη στιγμή. Περιλαμβάνει τα κεφάλαια 1, 2 και 3. Το Κεφάλαιο 1 είναι μια εισαγωγή στη λογική του εγχειριδίου και ένας οδηγός για τον τρόπο χρήσης του. Παρουσιάζει την ουσία του εγχειριδίου και παρέχει σύντομα βιογραφικά στοιχεία για κάθε συγγραφέα. Το Κεφάλαιο 2 προσφέρει μια εισαγωγή στους βασικούς όρους **κοινωνικό φύλο**, **μνημείο** και **δημόσιος χώρος** καθώς και συζητήσεις γύρω από αυτές τις έννοιες, όπως τοποθετήσεις των συγγραφέων για την διατομεακότητα των δημόσιων χώρων, σε μορφή βιβλιογραφικής ανασκόπησης. Περαιτέρω εξηγήσεις σχετικά με το πώς αυτές οι έννοιες σχετίζονται με το εκπαιδευτικό υλικό μπορείτε να βρείτε στις πρώτες σελίδες κάθε ενότητας του Μέρους 2. Το Κεφάλαιο 3 παρέχει πληροφορίες σχετικά με το εννοιολογικό και μεθοδολογικό πλαίσιο του εγχειριδίου, με στόχο να χαρτογραφήσει το πρόγραμμα σπουδών, να εξηγήσει βασικούς όρους και να παρουσιάσει τις θεωρίες πίσω από το εκπαιδευτικό περιεχόμενο, δηλαδή τις παιδαγωγικές προσεγγίσεις και τις μεθοδολογίες που καθοδηγούν τα σχέδια μαθήματος.

Εκπαιδευτικό υλικό: Αυτό είναι το μέρος με το εκπαιδευτικό υλικό, το οποίο αποτελείται από τέσσερις θεματικές ενότητες. Κάθε ενότητα περιέχει, αρχικά, πληροφορίες σχετικά με το πλαίσιο και το περιεχόμενο της ενότητας. Κάθε θεματική ενότητα περιλαμβάνει διάφορα σχέδια μαθήματος και δραστηριότητες που δίνουν οδηγίες βήμα-προς-βήμα και συμβουλές στους/στις εκπαιδευτικούς για την εφαρμογή των σχεδίων μαθήματος, μαζί με εκπαιδευτικό υλικό και βιβλιογραφικές αναφορές. Στο τέλος του βιβλίου, στο Μέρος 3, δίνονται περαιτέρω πληροφορίες για αυτά τα θέματα.

Κάθε σχέδιο μαθήματος περιέχει οδηγίες σχετικά με τις ηλικιακές ομάδες, τη διάρκεια των δραστηριοτήτων και αναφορές ή συνδέσεις με θεματικές του αναλυτικού προγράμματος όπως η Ιστορία, οι Κοινωνικές Επιστήμες και η Τέχνη (Δείτε περισσότερες πληροφορίες στο μέρος **«Συνδέσεις με τα αναλυτικά προγράμματα»** παρακάτω). Χάρη στη διαφορετική εστίαση κάθε ενότητας, θέματα όπως η διδασκαλία της ιστορίας, ο δημόσιος χώρος, η δημόσια τέχνη και τα μνημεία προσεγγίζονται από διαφορετικές οπτικές γωνίες, ως αναπαραστάσεις του παρελθόντος, ερμηνείες του παρόντος και προσδοκίες για το μέλλον.

Η ομάδα-στόχος για τα σχέδια μαθήματος είναι μαθητές/ριες μεταξύ έντεκα και δεκαοκτώ ετών. Η παιδαγωγική προσέγγιση είναι διαδραστική, βιωματική και συμμετοχική και αποφεύγει μεθόδους διδασκαλίας που μοιάζουν με διαλέξεις. Αν και οι δραστηριότητες του παρόντος εγχειριδίου έχουν σχεδιαστεί για το κυπριακό πλαίσιο, μπορούν να μεταφερθούν και να προσαρμοστούν σε άλλες κοινωνίες, ιδιαίτερα σε εκείνες που χαρακτηρίζονται από συγκρούσεις και διχασμό.

Δίνονται χρήσιμες συμβουλές, κατάλογος υλικών καθώς και προτάσεις, όπου είναι δυνατόν, με στόχο να

βοηθηθούν εκπαιδευτικοί και άλλοι/ες αναγνώστες/ριες του εγχειριδίου στην εφαρμογή και την προσαρμογή των υλικών στο δικό τους πλαίσιο. Πάνω απ’ όλα, τα υλικά είναι προσαρμοσμένα, ώστε να ενδυναμώσουν τόσο τους/τις εκπαιδευτικούς όσο και τους/τις μαθητές/ριες να οραματίζονται εναλλακτικές λύσεις.

Κάθε ενότητα, καθώς και τα σχέδια μαθήματος μέσα σε αυτές, είναι ανεξάρτητα και μπορούν να εφαρμοστούν μόνο τους. Ωστόσο, συνιστούμε ανεπιφύλακτα την εφαρμογή ολοκληρωμένων ενοτήτων, καθώς κάθε ενότητα έχει κατασκευαστεί έτσι ώστε να αποτελεί μια συνεκτική εκπαιδευτική εμπειρία με τα σχέδια μαθήματος να ακολουθούν μια συγκεκριμένη ροή, συμπληρώνοντας και χτίζοντας το ένα πάνω στο άλλο. Εναπόκειται στον/στην εκπαιδευτικό να επιλέξει αν επιθυμεί να εφαρμόσει συγκεκριμένα σχέδια μαθήματος, μια πλήρη θεματική ενότητα ή ολόκληρο το μάθημα στο σύνολό του.

Συνδέσεις του εκπαιδευτικού υλικού με τα αναλυτικά προγράμματα τυπικής εκπαίδευσης: Η συνάφεια των σχεδίων μαθήματος με τα ελληνοκυπριακά και τουρκοκυπριακά αναλυτικά προγράμματα επισημαίνεται με τους αντίστοιχους θεματικούς συνδέσμους στην αρχή κάθε ενότητας ενώ δηλώνεται και στους στόχους κάθε σχεδίου μαθήματος και δραστηριότητας. Επιπλέον, παρέχεται εκτεταμένο υπόβαθρο για τα ζητήματα που διερευνώνται στις ενότητες, με αναφορές σε θέματα του αναλυτικού προγράμματος (Ιστορία, Γεωγραφία, Περιβαλλοντική εκπαίδευση, Κοινωνικές Επιστήμες, Τέχνες και Γλώσσες) τόσο σε τοπικό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Μέσω των θεματικών, οι εκπαιδευτικοί και οι μαθητές/ριες καλούνται να διερευνήσουν έννοιες όπως η ανεκτικότητα, η διαφορετικότητα, ο ρατσισμός, η ισότητα των φύλων, η κοινωνική δικαιοσύνη, η ειρήνη, και στερεότυπα σχετικά με την έννοια του ηρωισμού ή τους ρόλους των φύλων.

Οι έννοιες αυτές προσεγγίζονται μέσα από την εξέταση της συμπεριληπτικότητας του δημόσιου χώρου, των μνημείων, των καλλιτεχνικών πρακτικών και της ιστορίας της τέχνης, υποδεικνύοντας ότι η εκπαίδευση για την ισότητα των φύλων, την προώθηση της διαφορετικότητας και την αναγνώριση της διατομεακότητας των ταυτοτήτων συμπεριλαμβάνει την ενεργή ενασχόληση με το περιβάλλον μας μέσω της εξέτασης του δημόσιου χώρου και του ρόλου των μνημείων. Οι συζητήσεις αυτές αποτελούν τη βάση για τις δραστηριότητες που περιέχονται στο εγχειρίδιο, το οποίο παρέχει παραδείγματα δημόσιας τέχνης, συμπεριλαμβανομένων παραδοσιακών μνημείων και σύγχρονων γλυπτών.

Ένας λεπτομερής πίνακας των στόχων των σχεδίων μαθήματος με τα αντίστοιχα θέματα του αναλυτικού προγράμματος δίνεται παρακάτω.

Αλληλοεπικαλυπτόμενοι στόχοι των σχεδίων μαθήματος και του αναλυτικού προγράμματος

Μάθημα	Αλληλοεπικαλυπτόμενοι στόχοι των σχεδίων μαθήματος και του αναλυτικού προγράμματος
Ιστορία	<ul style="list-style-type: none"> Κατανόηση του ιστορικού παρελθόντος των διαφόρων κοινωνιών σε σχέση με την ιδιαιτερότητα και την ποικιλομορφία τους. Η ανοχή, η συμπιλίωση και η αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των κοινωνιών και οι ευεργετικές αλληλεπιδράσεις μεταξύ διαφορετικών πολιτισμών. Ικανότητα κριτικής αξιολόγησης των ιστορικών πηγών και αποδοχής πολλαπλών πιθανών ερμηνιών του ίδιου ιστορικού γεγονότος ή φαινομένου. Η έννοια της αναπαράστασης μέσω της ιστορικής αφήγησης και η έννοια του ήρωα ως προέκταση αυτής.
Γεωγραφία	<ul style="list-style-type: none"> Αντίληψη και ερμηνεία του χώρου. Η επιρροή των διαφορετικών πολιτισμικών και έμφυλων αξιών, πεποιθήσεων και τεχνολογικών, οικονομικών και πολιτικών συστημάτων στους δημόσιους χώρους. Αξίες, στάσεις και συμπεριφορές που συνθέτουν τη σύγχρονη δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη. Η ισότητα των φύλων και η σχέση της με την οικονομική ανάπτυξη, την κοινωνική συνοχή και τη δημοκρατία. Σεβασμός στην ποικιλομορφία και εκτίμηση του πολιτισμικού πλουραλισμού. Εφαρμογή διαφορετικών μεθόδων, όπως η μελέτη πεδίου, για τη διερεύνηση διαφόρων θεμάτων, την ερμηνεία δεδομένων από διάφορες πηγές και τη δημιουργική ομαδοποίηση των ευρημάτων.
Κοινωνικά θέματα & Αγωγή του Πολίτη	<ul style="list-style-type: none"> Κατανόηση των κοινωνικών γεγονότων και της φύσης των γεγονότων μέσα από τις έννοιες της κοινωνικής συνοχής, της ανεκτικότητας, της ειρηνικής συνύπαρξης, της συνεργασίας, του διαπολιτισμικού διαλόγου και της κοινωνικής αλληλεγγύης στο πλαίσιο της σημερινής πολυπολιτισμικής κοινωνίας. Ελευθερία, ειρήνη, ισότητα, δικαιοσύνη, ανθρωπτινα δικαιώματα και βασικές αρχές της δημοκρατίας. Παγκόσμιες αξίες που δημιουργούν μια καλύτερη κοινωνία και έναν καλύτερο κόσμο. Κριτική διερεύνηση των σύγχρονων κοινωνικών προβλημάτων που συνδέονται με θέματα κοινωνικών και πολιτισμικών διαφορών, δημοκρατίας, ισότητας, πολυπολιτισμικότητας, οικολογίας-περιβάλλοντος, κοινωνικής δικαιοσύνης, αλληλεγγύης.
Τέχνη	<ul style="list-style-type: none"> Ανάπτυξη της κριτικής σκέψης στη δημιουργία και την πρόσληψη της τέχνης. Τοποθέτηση έργων τέχνης/εικόνων στο εκάστοτε κοινωνικό, πολιτιστικό και ιστορικό πλαίσιο. Σεβασμός για τον εαυτό μας και τους/τις άλλους/ες (άτομα διαφορετικού φύλου, κουλτούρας κ.λπ.). Ανακάλυψη της ταυτότητας και αποδοχή της διαφορετικότητας. Καλλιέργεια ευαισθησίας και κριτικής σκέψης σχετικά με το περιβάλλον και τον πολιτισμό. Ανάπτυξη της ομαδικής εργασίας και της συμμετοχικότητας για τη λήψη αποφάσεων και την εφαρμογή καλλιτεχνικών δράσεων. Η ανάπτυξη της αυτοπεποίθησης, της αυτοεκτίμησης και της προσωπικής άποψης για την ομορφιά. Διαχείριση των μηχανισμών επιρροής μέσω της ερμηνείας και της ανάλυσης της εικόνας.
Περιβαλλοντική εκπαίδευση	<ul style="list-style-type: none"> Αειφορία και ανάπτυξη: οικολογική αλληλεγγύη και κοινωνική δικαιοσύνη, αυτονομία, δημοκρατία, ισότητα των φύλων, υπευθυνότητα, ανεκτικότητα. Όραμα για ένα διαφορετικό μέλλον και ενδυνάμωση των ανθρώπων για να διαμορφώσουν συνθήκες βιωσιμότητας και τη ζωή τους γενικότερα.
Λογοτεχνία	<ul style="list-style-type: none"> Ισότητα των φύλων και σεβασμός της διαφορετικότητας, αποδόμηση των στερεοτύπων και των προκαταλήψεων. Θεμελιώδεις ανθρωπινες αξίες και δικαιώματα, όπως η ελευθερία, η ισότητα, η δικαιοσύνη, η δημοκρατία, η αλληλεγγύη, ο σεβασμός της διαφορετικότητας, η καταπολέμηση του ρατσισμού και άλλων κοινωνικών διακρίσεων, η ισότητα των φύλων, η κοινωνική ευθύνη.
Αγωγή υγείας	<ul style="list-style-type: none"> Πώς το περιβάλλον (φυσικό και ψυχολογικό) υποστηρίζει ή εμποδίζει την ανάπτυξη υγιούς συμπεριφοράς. Ανάπτυξη θετικών στάσεων, σχέσεων και συμπεριφορών, ανάπτυξη διαπροσωπικών και κοινωνικών δεξιοτήτων, αποδοχή και σεβασμός της διαφορετικότητας. Κριτική διερεύνηση των στερεοτύπων, της πολυπολιτισμικότητας, της ποικιλομορφίας, του φύλου, της σεξουαλικότητας, της σεξουαλικής και αναπαραγωγικής υγείας και των δικαιωμάτων. Επίλυση συγκρούσεων, αποτελεσματική επικοινωνία, σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και διατήρηση θετικών σχέσεων.

Γλωσσάριο: Αυτό το μέρος αποτελείται από υλικό απαραίτητο για την κατανόηση του περιεχομένου του εγχειριδίου. Το Γλωσσάριο παρέχει ένα λεξικό με ορισμούς βασικών όρων και εννοιών που χρησιμοποιούνται σε όλο το εγχειρίδιο. Οι όροι αυτοί επισημαίνονται σε όλο το εγχειρίδιο με ροζ χρώμα και μπορούν να ενσωματωθούν στο εκπαιδευτικό υλικό ή να χρησιμοποιηθούν αυτόνομα.

Τέλος, ένας πλήρης κατάλογος βιβλιογραφικών αναφορών για τα Κεφάλαια 2 και 3, καθώς και προτεινόμενη βιβλιογραφία για τις Ενότητες παρατίθενται για περαιτέρω ανάγνωση στη Βιβλιογραφία.

Πριν ξεκινήσουμε... Σχετικά με εμάς, τις συγγραφείς

Το παρόν εγχειρίδιο είναι προϊόν συνεργατικής συγγραφής και εργασίας. Αυτή η μέθοδος αποδείχθηκε η πλέον κατάλληλη για την ανάπτυξη του εγχειριδίου. Εξάλλου, το επίκεντρο της παρούσας έκδοσης, δηλαδή η εξέταση των δημόσιων μνημείων και του δημόσιου χώρου, επιβάλλει τη συνύπαρξη πολλών υποκειμενικών απόψεων και ερμηνειών, καθιστώντας την πολλαπλότητα των προοπτικών ακόμη πιο σημαντική. Ως άτομα, προερχόμαστε από διαφορετικές κοινότητες με διαφορετικό ιστορικό και πολιτισμικό υπόβαθρο. Επιπλέον, είμαστε όλες εξειδικευμένες σε διαφορετικούς τομείς. Ως εκ τούτου, η συλλογική εργασία μάς επέτρεψε να συγκεντρώσουμε τις εμπειρίες και τις απόψεις μας και να συναντηθούμε εκεί που διασταυρώνονται οι κλάδοι μας, συμβάλλοντας στην ολοκλήρωση ενός πολύπλευρου έργου.

Η Gal Harmat είναι εκπαιδευτικός με ειδίκευση στην κουλτούρα της ειρήνης, στους δημόσιους χώρους και στο φύλο. Επί του παρόντος διδάσκει στο Πανεπιστήμιο του ΟΗΕ για την Ειρήνη και στο Εκπαιδευτικό Κολέγιο Kibbutzim στο Ισραήλ. Η Gal κατέχει διδακτορικό δίπλωμα στην ανάλυση της εκπαίδευσης για την ειρήνη μέσα από το φακό του φύλου και στις διαδικασίες διαλόγου από το Πανεπιστήμιο Nitra της Σλοβακίας και μεταπτυχιακό δίπλωμα ειδίκευσης στο φύλο και την οικοδόμηση της ειρήνης από το Πανεπιστήμιο για την Ειρήνη του ΟΗΕ στην Κόστα Ρίκα. Το 2018 ήταν υπότροφος του προγράμματος Georg Arnold και Επισκέπτρια Καθηγήτρια Έρευνας στο Georg Eckert Institute for International Textbook Research στο Braunschweig της Γερμανίας όπου δημοσίευσε το βιβλίο Intersectional Pedagogy (εκδόσεις Routledge, 2020). Η Harmat είναι εκπαιδευτρια σε προγράμματα του ΟΗΕ, του ΟΑΣΕ και εταιρειών που επιδιώκουν την εφαρμογή διατομεακών στρατηγικών φύλου για την προώθηση της ισότητας. Είναι fashionista που βλέπει τον δημόσιο χώρο και την τέχνη ως εκπαιδευτικά κείμενα. Ερευνά τις διατομεακές αναπαραστάσεις και αφηγήσεις των φύλων στους δημόσιους αστικούς χώρους και διευθύνει το *The Genderator*, μια κοινωνική νεοφυή επιχείρηση (start-up) που προσφέρει σύνθετες αναλύσεις για την ειρήνη και το φύλο σε εκπαιδευτικούς περιπάτους.

Η Θέκλα Κυρίτση είναι διευθύντρια της κυπριακής ΜΚΟ *Κέντρο για την Ισότητα των Φύλων και την Ιστορία*. Είναι υποψήφια διδάκτωρ στο Πάντειο Πανεπιστήμιο της Αθήνας, στον τομέα Πολιτικών Επιστημών και Ιστορίας. Η διδακτορική της διατριβή εστιάζει στην ιστορία των γυναικών κινημάτων στην Κύπρο κατά τη διάρκεια της βρετανικής εποχής, ειδικά από το 1878 έως το 1950. Επίσης, απέκτησε το μεταπτυχιακό της δίπλωμα MSc από το Πανεπιστήμιο του Εδιμβούργου στη Διεθνή Πολιτική Θεωρία. Η Θέκλα δημοσίευσε κεφάλαια σε διάφορα βιβλία με θέματα όπως η ιστορία των γυναικών, η ιστορία της Κύπρου, σύγχρονα ζητήματα φύλου και οι ιστορικές σχέσεις μεταξύ φύλου και εθνικισμού. Έχει εμπειρία στην ανάπτυξη και υλοποίηση εκπαιδευτικών εργαστηρίων για θέματα φύλου, ιστορίας και εκπαίδευσης για την ειρήνη. Σήμερα ζει και εργάζεται στη Λευκωσία. Η μητρική της γλώσσα είναι τα Ελληνικά, και συγκεκριμένα η ελληνοκυπριακή διάλεκτος. Μιλά, επίσης, Αγγλικά και μαθαίνει Τουρκικά και Γαλλικά.

Η Στάλω Λέστα είναι ακτιβίστρια για τα ανθρώπινα δικαιώματα, ερευνήτρια, συντονίστρια εργαστηρίων, λειτουργός νεολαίας, σύμβουλος ΜΚΟ και ενεργό μέλος οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών στην Κύπρο. Το έργο της επικεντρώνεται κυρίως στα δικαιώματα του φύλου, τα δικαιώματα ΛΟΑΤΚΙ+, τα σεξουαλικά δικαιώματα, τα δικαιώματα των παιδιών/νέων, την ενδυνάμωση των νέων και την εκπαίδευση στα ανθρώπινα δικαιώματα. Η Στάλω είναι κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στην Εκπαίδευση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και την Κοινωνική Δικαιοσύνη από το Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου και πτυχίου Στατιστικής και Μαθηματικών από το Πανεπιστήμιο Davis της Καλιφόρνια. Εκπαιδύτηκε, επίσης, στην Προσωποκεντρική Ψυχοθεραπεία στο Τσεχικό Ινστιτούτο Προσωποκεντρικής Προσέγγισης στο Βrno. Επί του παρόντος προχωρά σε διδακτορικό πρόγραμμα με θέμα τη φεμινιστική παιδαγωγική στην εκπαίδευση για τη σεξουαλικότητα. Ζει στη Λευκωσία. Η Στάλω είναι ονειροπόλα, αισιόδοξη, ακτιβίστρια και πιστεύει ακράδαντα στη φωνή και την ενεργό συμμετοχή όλων των ανθρώπων και στη δύναμή τους να είναι φορείς κοινωνικής αλλαγής. Προς αυτή την κατεύθυνση, έχει αγκαλιάσει εδώ και καιρό την κινητήρια δύναμη της μη τυπικής εκπαίδευσης, την οποία χρησιμοποιεί στο ευρύτερο πλαίσιο της φεμινιστικής κριτικής παιδαγωγικής για να ευαισθητοποιήσει, να καλλιεργήσει γνώσεις και δεξιότητες, να υποκινήσει την κριτική σκέψη, να μετασχηματίσει συνειδήσεις και να υποκινήσει δράση για προσωπική και κοινωνική αλλαγή.

Η Ελένη Πασιά είναι αρχιτέκτονας μηχανικός, ερευνήτρια και εκπαιδευτικός με ενδιαφέρον και εμπειρία στις διασταυρώσεις του Design Thinking με τα θέματα του χώρου, της ισότητας των φύλων, της ένταξης, της διαφορετικότητας και της διατομεακότητας, καθώς και στην εφαρμογή συμμετοχικού σχεδιασμού και ερευνητικών μεθόδων ή πρακτικών για την ενδυνάμωση ατόμων, υποεκπροσωπούμενων ομάδων και οργανισμών. Η Ελένη είναι Επιστημονική Συνεργάτιδα στο Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου και συντονίζει διάφορες δράσεις για την προώθηση της ένταξης, της διαφορετικότητας, της ισότητας και της εξάλειψης των διακρίσεων σε όλη την πανεπιστημιακή κοινότητα. Είναι, επίσης, συνεργαζόμενη εκπαιδευτρια, ερευνήτρια και μέντορας σε διάφορους οργανισμούς στην Κύπρο σε θέματα Ιστορίας των Φύλων, Αντιρατσισμού/Εκπαίδευσης για την ειρήνη, Μαθητικής Επιχειρηματικότητας και ενδυνάμωσης των κοριτσιών σε τομείς STEAM. Η εμπειρία της διαμορφώνεται μέσα από τυπικά και μη-τυπικά εκπαιδευτικά πλαίσια, όπου της αρέσει να σχεδιάζει και να συντονίζει βιωματικά και συμμετοχικά εργαστήρια, καθώς και να δημιουργεί εκπαιδευτικό υλικό και εκδόσεις. Η Ελένη είναι κάτοχος πτυχίου BEng/MEng από το Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών της Πολυτεχνικής Σχολής της Πάτρας στην Ελλάδα και διδακτορικού διπλώματος στην Αρχιτεκτονική από τη σχολή Κοινωνικών Επιστημών του Πανεπιστημίου του Sheffield, στο Ηνωμένο Βασίλειο.

Η Esra Plümer-Bardak είναι ιστορικός τέχνης, ερευνήτρια-εκπαιδευτικός και ενεργό μέλος οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών. Η Esra είναι κάτοχος μεταπτυχιακού και διδακτορικού διπλώματος στην Ιστορία της Τέχνης από το Πανεπιστήμιο του Nottingham της Αγγλίας, καθώς και δεύτερου μεταπτυχιακού διπλώματος στη Διαχείριση Τεχνών και Πολιτιστική Πολιτική από το Πανεπιστήμιο Queen's του Belfast της Βόρειας Ιρλανδίας. Εργάζεται σε ακαδημαϊκές θέσεις ως Λέκτορας από το 2007 και έχει πραγματοποιήσει, ως επισκέπτρια, ομιλίες σε όλη την Ευρώπη, το Ηνωμένο Βασίλειο και την Κύπρο σχετικά με την τέχνη, τη συγγραφή για θέματα τέχνης και την ιστορία της τέχνης. Έχει εξειδίκευση στον μοντερνισμό και την τουρκοκυπριακή τέχνη, και συγκεκριμένα στην επανεξέταση των εδραιωμένων αφηγήσεων στη συγγραφή της ιστορίας της τέχνης. Εκτός από τη δημοσίευση μονογραφιών, κεφαλαίων σε βιβλία και άρθρων, η Esra έχει, επίσης, επιμεληθεί αρκετές εκθέσεις στο Ηνωμένο Βασίλειο και την Κύπρο που αντικατοπτρίζουν την έρευνά της. Έχει υπηρετήσει σε οργανισμούς της κοινωνίας των πολιτών και είναι αφοσιωμένη στη συνέχιση της υποστήριξης ατόμων, οργανισμών και συνεργατικών έργων που συνεισφέρουν στην παραγωγή, κατανόηση και διάδοση της τέχνης που αγγίζει τις ζωές κοινοτήτων που πλήττονται από τις συγκρούσεις. Η Esra αναζητά πάντα νέους τρόπους επικοινωνίας ιδεών, υποστήριξης της ελευθερίας στη δημιουργικότητα και εισαγωγής διαφορετικών προοπτικών στην προώθηση της ειρήνης και της ισότητας.

Η Derya Ulubatli είναι ιστορικός τέχνης με ειδίκευση στην κυπριακή τέχνη, στα δικαιοδικά έργα τέχνης και στον ρόλο της τέχνης στην οικοδόμηση της ειρήνης. Αυτή τη στιγμή γράφει τη διδακτορική της διατριβή με θέμα τον πόλεμο, τη μετανάστευση, την ετερότητα και θέματα συνόρων στην τουρκοκυπριακή τέχνη. Αφού ολοκλήρωσε τις προπτυχιακές της σπουδές στην Ιστορία της Τέχνης στο Πανεπιστήμιο Καλών Τεχνών Mimar Sinan, η Derya έκανε μεταπτυχιακές σπουδές στην Ιστορία και την Κριτική της Τέχνης στο Πανεπιστήμιο του Μιλάνου (Università degli Studi di Milano). Η μεταπτυχιακή της έρευνα αφορούσε στα δικαιοδικά έργα τέχνης και τη συμβολή τους στην επανένωση του νησιού. Η Derya γεννήθηκε και μεγάλωσε στην Κύπρο. Αφού έζησε σε διάφορες πόλεις όπως η Κωνσταντινούπολη, η Φλωρεντία και το Μιλάνο μεταξύ των ηλικιών 17 και 27, επέστρεψε στην Κύπρο το 2019. Ως μέλος διαφόρων μη κερδοσκοπικών οργανισμών, η Derya πιστεύει ότι η ανταλλαγή ιδεών και η συνεργασία είναι πολύ σημαντικές για την κατανόηση του «άλλου» και την αμφισβήτηση των κυρίαρχων αφηγήσεων. Της αρέσει να επισκέπτεται νέα μέρη, να γνωρίζει καινούργιους ανθρώπους και να ακούει νέες ιστορίες. Η Derya πιστεύει ότι η ποικιλομορφία είναι ο πλούτος μας και συνεχίζει να εργάζεται με την ελπίδα να ζήσουμε κάποτε σε έναν ειρηνικό, ελεύθερο και ισότιμο κόσμο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΦΥΛΟ, ΜΝΗΜΕΙΑ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται οι κεντρικοί πυλώνες του εγχειριδίου, δηλαδή **το κοινωνικό φύλο** και τα **μνημεία** σε θεωρητικό επίπεδο και οι σχετικές συζητήσεις που αφορούν στον **δημόσιο χώρο**. Ο ορισμός του μνημείου και το τι μπορεί να είναι, συζητείται στο πλαίσιο των ευρύτερων επιπτώσεων του δημόσιου χώρου στην κατασκευή, αναπαραγωγή και εδραίωση του **κοινωνικού φύλου**, της **κοινωνικής ταυτότητας** και του **κοινωνικού μετασχηματισμού**, ώστε να διευρυνθεί η κατανόηση της **διατομεακότητας**, της **ενσυναίσθησης** και της **ποικιλομορφίας**. Στις επόμενες σελίδες παρουσιάζονται ποικίλες παρατηρήσεις για το πώς ο δημόσιος χώρος και τα μνημεία μπορούν να διαμορφώσουν τον τρόπο με τον οποίο αφηγούμαστε τις διάφορες ιστορίες (histories-herstories) και τα προβλήματα που προκύπτουν από αυτή τη διαδικασία.

Διαμέσου των αιώνων, η τέχνη έχει επιδράσει καταλυτικά στην κοινωνία με την ικανότητα να θέτει απόψεις υπό αμφισβήτηση, να εμφυσά αξίες και να ερμηνεύει εμπειρίες στον χώρο και στον χρόνο. Έρευνες έχουν δείξει ότι η τέχνη, όπως η ζωγραφική, η γλυπτική, η μουσική, η λογοτεχνία, έχει την ικανότητα να αλληλεπιδρά με μια θεμελιώδη αίσθηση του εαυτού και συχνά θεωρείται ότι είναι το αρχείο της συλλογικής μνήμης μιας κοινωνίας. Η δημόσια τέχνη, η οποία ουσιαστικά είναι έργα τέχνης που δημιουργούνται ειδικά για να εκτεθούν και να είναι προσβάσιμα στο ευρύτερο κοινό, μπορεί να αποτελέσει το πιο ορατό παράδειγμα αυτής της αλληλεπίδρασης. Έτσι, τα δημόσια έργα τέχνης, όπως τα μνημεία, τα αγάλματα και οι διάφορες μορφές γλυπτικής, μπορούν να διαδραματίσουν καθοριστικό ρόλο στην αναπαρασταση ενός τόπου ή ενός λαού. Με τη σειρά τους, τα δημόσια έργα τέχνης επηρεάζουν διαρκώς την αντίληψη μιας κοινωνίας για βασικές έννοιες όπως η προσωπικότητα, το φύλο και η ταυτότητα.

Τα μνημεία, ως ξεχωριστή κατηγορία δημόσιας τέχνης, υπάρχουν αναπόσπαστα μέσα στον δημόσιο χώρο. Ενώ εξετάζεται ο ρόλος τους στον δημόσιο χώρο, τα μνημεία συζητούνται, επίσης, ως μέσα ιστοριοποίησης. Ενώ τα μνημεία αφυπνίζουν την ευαισθητοποίησή μας απέναντι στη δημόσια τέχνη γύρω μας, γειρύνονται άλλα σημαντικά ερωτήματα: πώς αναπαριστώνται τα υποκείμενα; Ποια θέματα δεν μνημονεύονται; Υπάρχουν άτομα ή ομάδες ή θέματα που έχουν παραλειφθεί από τη συλλογική φαντασία των κοινόχρηστων χώρων σε τοπικό και διεθνές επίπεδο; (Misztal, 2003). Επομένως, ο αναστοχασμός για τον τρόπο με τον οποίο μνημονεύονται ορισμένες ιστορίες και πρόσωπα, οι οποίες επεκτείνονται σε οπτικές αναπαραστάσεις που συναντάμε καθημερινά, είναι απαραίτητη για την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο μπορούν να επηρεάσουν τη συλλογική συνείδηση της σύγχρονης κοινωνίας.

Παρομοίως, οι δημόσιοι χώροι, σε αντίθεση με τα φυσικά τοπία, κατασκευάζονται και σχεδιάζονται μέσω της ανθρώπινης παρέμβασης στον χώρο, και κατ' επέκταση έχουν ιδιαίτερο αντίκτυπο στην καθημερινή ανθρώπινη εμπειρία (η οποία συχνά είναι προκαθορισμένη). Ομοίως,

το φύλο ορίζεται, στο πλαίσιο αυτού του πεδίου, ως κοινωνική κατασκευή. Εστιάζοντας στην αναπαρασταση του φύλου και των μνημείων στον δημόσιο χώρο μαζί με άλλες μορφές δημόσιας τέχνης, στοχεύουμε να παρέχουμε εναλλακτικές λύσεις, με υποδειγματικό τρόπο, για τη διεύρυνση των συμβατικών ορισμών και την εισαγωγή διεπιστημονικών μεθόδων.

Η εξέταση των τρόπων με τους οποίους βλέπουμε και κατανοούμε τη δημόσια τέχνη είναι σημαντική για τη διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο σχετιζόμαστε και ορίζουμε τις έννοιες του εαυτού μέσω του φύλου και της ταυτότητας. Η δημόσια τέχνη μπορεί να αποτελέσει ένα αναστοχαστικό εργαλείο που θα μας βοηθήσει να εξερευνήσουμε και, κατά διαστήματα, να αντικατοπτρίσουμε οικεία-άγνωστα συναισθήματα, ενώ μπορεί να προσφέρει τρόπους που θα μας βοηθήσουν να προσδιορίσουμε και να συζητήσουμε τις εμπειρίες μας. Σύμφωνα με την προσέγγιση του διακεκριμένου φιλόσοφου και συγγραφέα Alain de Botton, η τέχνη μπορεί να λειτουργήσει ως εργαλείο για την επίλυση δύσκολων ζητημάτων στην ατομική ζωή, χωρίς να απορρίπτεται ως απλό αντικείμενο που υπάρχει στον κόσμο μας, αλλά, αντίθετα, παρέχοντάς μας ευκαιρίες να ασχοληθούμε ενεργά μαζί της και να εξετάσουμε τις εμπειρίες μας, βλέποντάς την ως χώρο προβληματισμού και φαντασίας (Gormley, 2016).

Υπό αυτή την έννοια, οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ της δημόσιας τέχνης, των μνημείων, του δημόσιου χώρου και του φύλου συνιστούν έναν σημαντικό δίαυλο για την περαιτέρω κατανόηση της διασταύρωσης των φύλων, της κατασκευής ταυτότητας, των πατριαρχικών και κοινωνικών κανόνων, των ανισοτήτων μεταξύ των φύλων και των παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Προς αυτή την κατεύθυνση, οι δραστηριότητες που παρουσιάζονται σε αυτό το εγχειρίδιο είναι προσαρμοσμένες ώστε να ενεργοποιήσουν τους/τις αναγνώστες/ριες και τους/τις συμμετέχοντες/ουσες να ασχοληθούν κριτικά με διάφορα παραδείγματα δημόσιας τέχνης για να ευαισθητοποιηθούν σχετικά με το περιβάλλον τους, καθώς και να προβληματιστούν σχετικά με τις εμπειρίες τους. Σε όλο αυτό το κεφάλαιο και στο εκπαιδευτικό υλικό που παρέχεται, οι αναγνώστες/ριες καλούνται να σκεφτούν κριτικά για την κατασκευή νοήματος, παρατηρώντας τι είναι και τι μπορεί να σημαίνει ένα μνημείο σε σχέση με τον δημόσιο χώρο, την εμπειρία και την εμπειρία και τις κυρίαρχες ή αόρατες ιστορικές αφηγήσεις (**histories-herstories**).

Κοινωνικό φύλο

Το κοινωνικό φύλο αναφέρεται στους κοινωνικά κατασκευασμένους ρόλους που αποδίδονται στα θηλυκά, αρσενικά και μη δυαδικά άτομα, στις σχέσεις μεταξύ των ατόμων και στους κοινωνικούς, πολιτικούς και κοινοτικούς τους ρόλους (Sterling, 1992). Οι κοινωνικές και πολιτισμικές προσδοκίες, οι νόρμες και οι ρόλοι που συνδέονται με το φύλο συχνά ορίζονται και καθοδηγούνται από κοινωνικές διασταυρώσεις και γίνονται κατανοητές

μέσω της κοινωνικοποίησης και των εκπαιδευτικών συστημάτων. Ως εκ τούτου, το κοινωνικό φύλο μπορεί, επίσης, να αναφέρεται στην προσωπική αίσθηση της ταυτότητας ενός ατόμου σε σχέση με τις κοινωνικές και πολιτισμικές προσδοκίες και νόρμες. Αν και ο όρος «**φύλο**» αναφέρεται στα φυσικά χαρακτηριστικά και την ανατομία, που καθορίζουν τους ανθρώπους ως γυναίκες ή άνδρες (Lewontin & Kamin, 1990), το κοινωνικό φύλο θεωρείται ότι είναι ξεχωριστό από το βιολογικό φύλο (Seidman, 2003). Το κοινωνικό φύλο μπορεί να περιγραφεί ως ένα σύνολο χαρακτηριστικών με βάση τους ρόλους και τις αποδεκτές συμπεριφορές των φύλων ή με βάση το αντιληπτό βιολογικό φύλο (Francis, 2002).

Οι «σχέσεις των φύλων» χαρακτηρίζονται από **σχέσεις εξουσίας** που συχνά συμβάλλουν στην ανισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών. Οι «**έμφυλες νόρμες**» αποδίδουν και διαιωνίζουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, δικαιώματα και ευθύνες σε άνδρες και γυναίκες - για παράδειγμα, ένα στερεότυπο που διαιωνίζεται ευρέως στους δυτικούς παραδοσιακούς ρόλους των φύλων είναι ότι οι γυναίκες αναμένεται να είναι στοργικές, ευγενικές, ευαίσθητες και να φροντίζουν το νοικοκυριό και τα παιδιά. Αντίθετα, οι άνδρες αναμένεται να είναι δυνατοί, δραστήριοι και προστατευτικοί. Τέτοια χαρακτηριστικά ενισχύουν την προσδοκία ο άνδρας να είναι προστάτης και τροφοδότης της οικογένειας και της κοινότητας (Francis, 2022). Ιστορικά, τα στερεότυπα αυτά έχουν γίνει μέρος της καθημερινότητας, στο πλαίσιο της οποίας οι άνδρες συνδέονται, συνήθως, με τη **δημόσια σφαίρα** και οι γυναίκες με την ιδιωτική σφαίρα. Αυτό καλλιεργεί την ιδέα ότι οι άνδρες είναι υπεύθυνοι για την επιβίωση και την προστασία των οικογενών, ενώ οι γυναίκες είναι υπεύθυνες για τη φροντίδα του σπιτιού και την ανατροφή των παιδιών. Αυτός ο έμφυλος καταμερισμός εργασίας συχνά ενισχύεται από κοινωνικούς κανόνες, πολιτιστικές πρακτικές και νομικά συστήματα.

Η συγγραφέας και φιλόσοφος Σιμόν ντε Μποβουάρ ανοίγει το βιβλίο της *Το δεύτερο φύλο* δηλώνοντας ότι οι γυναίκες δεν γεννιούνται γυναίκες, αλλά γίνονται (De Beauvoir, 1949). Η De Beauvoir στο βιβλίο αυτό υποστηρίζει ότι οι γυναίκες αντιμετωπίζονται ως «το άλλο φύλο» σε όλη τη διάρκεια της ιστορίας και ότι αυτό έχει οδηγήσει στην υποταγή και την καταπίεσή τους. Η έννοια της ετερότητας αναπτύχθηκε με το να δημιουργείται μια ψεύτικη αύρα μυστηρίου γύρω από τις γυναίκες και να περιγράφονται και να παρουσιάζονται οι γυναίκες ως το απόλυτο αντίθετο των ανδρών. Η Ντε Μποβουάρ καταδεικνύει πώς διαμορφώθηκαν στερεότυπα για τις γυναίκες από τους άνδρες και υποστηρίζει ότι τα στερεότυπα που βασίζονται στο φύλο οδηγούν σε βαθιά περιφρόνηση των επιτευγμάτων των γυναικών και αποθάρρυνση της εξέλιξης των γυναικών στην κοινωνία. Γράφει ότι αυτό είχε συμβεί και με βάση άλλες κατηγορίες ταυτότητας, όπως η φυλετική καταγωγή, η τάξη και η θρησκεία. Ωστόσο, πιστεύει ότι τα αρνητικά στερεότυπα για τις γυναίκες στη λογοτεχνία, τη φιλοσοφία, τις τέχνες, την ιατρική και τους συναφείς τομείς βοήθησαν τους άνδρες να οργανώσουν την κοινωνία πατριαρχικά (De Beauvoir, 1949). Παρ' όλα αυτά, είναι σημαντικό να εισαχθεί εδώ η διατομεακότητα για να προβάλει τις πολλαπλές καταπιέσεις που βιώνουν οι γυναίκες λόγω των πολλαπλών ταυτοτήτων τους. Όπως έγραψε η Audre Lorde (1982, αναφορά στο BlackPast, 2012): «Δεν υπάρχει αγώνας μονοθεματικός, επειδή δεν ζούμε ζωές μονοθεματικές».

Η Joan Wallach Scott και άλλες φεμινίστριες ιστορικοί στα τέλη της δεκαετίας του 1970 και τη δεκαετία του 1980 υποστήριξαν ότι οι ιστορικοί πρέπει να επικεντρωθούν στην

κατανόηση της κατασκευής του φύλου σε διαφορετικές εποχές και τόπους, εστιάζοντας στη γλώσσα των πρωτογενών πηγών (Wallach Scott, 1988). Μελετητές, όπως η Judith Butler, συνέχισαν να αναπτύσσουν την άποψη ότι εξελισσόμαστε και γινόμαστε μέρος του φύλου μας μέσω της γλώσσας και ότι η γλώσσα συμβάλλει στην κατασκευή της έμφυλης (και άλλης) ταυτότητάς μας. Αυτό αρχίζει, όπως υποστηρίζει η Butler, όταν ανακοινώνεται ότι το βρέφος είναι αγόρι ή κορίτσι, και το «αυτό» γίνεται «αυτή» ή «αυτός». Στη συνέχεια, μας ανατίθεται να διαμορφώσουμε τη γυναικεία ή την ανδρική μας ταυτότητα, την αρρενωπότητα ή τη θηλυκότητά μας, το φύλο, να αποδεχτούμε κοινωνικούς ρόλους και να φτιάξουμε οικογένεια, να γίνουμε μέρος της κοινότητας, του σχολείου, να σημειώσουμε ακαδημαϊκές επιδόσεις, να ενταχθούμε στον εργασιακό και κοινωνικό χώρο (Butler, 1993).

Σε πολλές κοινωνίες, τα άτομα αναμένεται ακόμη να υιοθετούν κοινωνικά και πολιτισμικά διαχειριζόμενους ρόλους φύλου, γεγονός που περιορίζει την ικανότητά τους να συμμετέχουν πλήρως στη δημόσια σφαίρα. Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει περιορισμένη πρόσβαση στην εκπαίδευση, τις ευκαιρίες απασχόλησης και την εκπροσώπηση στην πολιτική, καθώς και διακρίσεις στον εργασιακό χώρο. Αυτοί οι έμφυλοι διαχωρισμοί της δημόσιας και της ιδιωτικής σφαίρας δεν είναι σταθεροί και μπορεί να ποικίλλουν ανάλογα με τον πολιτισμό, την τάξη, τη φυλή και άλλους παράγοντες. Ωστόσο, αναγνωρίζεται ευρέως ότι αυτοί οι παραδοσιακοί ρόλοι και τα στερεότυπα των φύλων εξακολουθούν να διαμορφώνουν τις ευκαιρίες και τις εμπειρίες των ανδρών και των γυναικών σε πολλές κοινωνίες. Οι αναπαραστάσεις αυτές συχνά διαδίδονται στη δημόσια σφαίρα με διάφορους τρόπους, όπως ο οπτικός πολιτισμός καθώς και πιο μόνιμες δομές όπως τα μνημεία. Μέσω των Σπουδών Φύλου και της θεωρίας της Εκπαίδευσης για την Ειρήνη, μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε το φύλο ως χαρακτηριστικό ταυτότητας για να επανεξετάσουμε πώς η έμφυλη κοινωνικοποίηση (με βάση το βιολογικό φύλο) σε διάφορες μορφές αναπαραστάσεων στη δημόσια και ιδιωτική σφαίρα επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο σκεφτόμαστε, ενεργούμε και ζούμε την καθημερινή μας ζωή.

Τα μνημεία ως δείκτες συλλογικής μνήμης και κληρονομιάς: Συμβατικοί ορισμοί και τα προβλήματά τους

Η λέξη **μνημείο (monument)** προέρχεται από τη λατινική λέξη «monumentum» που είναι συνδυασμός των λέξεων «monere» («υπενθυμίζω» ή «προειδοποιώ») και «mentum» («νους» ή «σκέψη»). Ετυμολογικά η λέξη έχει, επίσης, τις ρίζες της στην ελληνική μυθολογία, στη Μνημοσύνη, τη θεά της μνήμης και μητέρα των Μουσών από τον Δία (Λεξικό Meriam-Webster). Η λέξη χρησιμοποιείται συχνά για να αναφερθεί σε μια κατασκευή ή ένα αντικείμενο που χρησιμεύει ως **μνημείο**, όπως ένα άγαλμα, ένα κτίριο ή ένας τάφος, για να τιμήσει ένα πρόσωπο ή ένα γεγονός που θεωρείται ιστορικής σημασίας ή ενδιαφέροντος. Τέτοιου είδους συνδέσεις εξυπηρετούν αναπαραστάσεις κοινωνικών και πολιτικών ταυτοτήτων (Adil, 2008) και συνδράμουν τη μνήμη που «*αντανακλά μυθολογίες σχετικές με επίσημες ιστορικές αφηγήσεις και ενσωματώνει συγκεκριμένες εικόνες στον ιστό της πόλης και στο φαντασιακό των κατοίκων της*». (Bakshi, 2013, σ. 184).

Με την παραδοσιακή έννοια, τα μνημεία θεωρούνται συνήθως κατασκευές που υπάρχουν στη φυσική πραγματικότητα. Με την πάροδο του χρόνου, η έννοια της λέξης επεκτάθηκε ώστε να περιλαμβάνει κάθε

δομή ή αντικείμενο που χρησιμεύει ως υπενθύμιση του παρελθόντος, όπως ένα φυσικό χαρακτηριστικό, έναν αρχαιολογικό χώρο ή ένα ιστορικό κτίριο.

Στον τομέα της αρχαιολογίας, ο όρος μνημείο χρησιμοποιείται για να αναφερθεί σε οποιαδήποτε ανθρωπογενή κατασκευή ή χαρακτηριστικό που έχει δημιουργηθεί με σκοπό να μνημονεύσει ή να επισημάνει ένα συγκεκριμένο γεγονός ή πρόσωπο, όπως ένας τάφος, ένα άγαλμα, ένα κτίριο ή ένα μνημείο. Στον τομέα της ιστορίας της τέχνης, ο όρος χρησιμοποιείται για να περιγράψει ένα άγαλμα, ένα κτίριο ή μια κατασκευή που έχει κατασκευαστεί για να τιμήσει μια ιστορική προσωπικότητα ή ένα γεγονός. Για παράδειγμα, στο βιβλίο του *The Modern Cult of the Monument [Η σύγχρονη λατρεία του μνημείου]* (1903), ο ιστορικός τέχνης Alois Riegl όρισε αυτό που ονόμασε «σκόπιμο» μνημείο «*με την αρχαιότερη και πιο πρωτότυπη έννοιά του*» [...] ως «*ένα ανθρώπινο δημιούργημα, που ανεγείρεται με συγκεκριμένο σκοπό να διατηρήσει ζωντανές στη μνήμη των μελλοντικών γενεών μεμονωμένες ανθρώπινες πράξεις ή γεγονότα*». (Riegl, 1982). Γενικότερα, στην ιστορία, τα μνημεία φέρουν ενδείξεις που αμφισβητούν τη σημασία τους ως μέρος της **κληρονομιάς**: «*αν και η κληρονομιά χρησιμεύει για την ενοποίηση ενός έθνους, οι ανισότητες στην κατασκευή και την ιδιοκτησία της απαιτούν να αναλυθεί ως πεδίο υλικής και συμβολικής πάλης μεταξύ τάξεων και κοινωνικών ομάδων*». (García Canclini, 1999, όπ. αναφ. στο Márquez & Rozas-Krause, 2016, σ. 55). Αυτό σημαίνει ότι ένα μνημείο μπορεί να θεωρηθεί ως μια σύνθετη κοινωνική κατασκευή ιστορικά εμπειδωμένες ιδεολογιών και πρακτικών που ταυτόχρονα περιλαμβάνουν και αποκλείουν (Márquez & Rozas-Krause, 2016).

Εξετάζοντας παραδείγματα από την αρχαία ιστορία μέχρι σήμερα, τα μνημεία έχουν, επίσης, διαδραματίσει κεντρικό ρόλο στη διαμόρφωση εκδοχών της ιστορίας (Levinson, 2018), σε σχέση με την κληρονομιά και τη μνήμη. Η κληρονομιά, η μνήμη και η ιστορία είναι αλληλένδετες έννοιες και συχνά χρησιμοποιούνται μαζί. Κληρονομιά είναι τα υλικά και άυλα στοιχεία του παρελθόντος, μνήμη είναι ο τρόπος με τον οποίο θυμόμαστε και ανακαλούμε το παρελθόν, και ιστορία είναι η μελέτη του τρόπου με τον οποίο κατανοούμε και ερμηνεύουμε το παρελθόν. Η κληρονομιά και η μνήμη χρησιμοποιούνται συχνά για να κατασκευάσουν και να διαμορφώσουν την αφήγηση της ιστορίας και την ταυτότητα μιας κοινότητας, κοινωνίας ή έθνους.

Τα μνημειακά γλυπτά, τα κτίρια, οι δημόσιες πλατείες και αρένες, τα αστικά τοπία και τα ονόματα των δρόμων έχουν όλα εργαλειοποιηθεί για να διαμορφώσουν την αφήγηση της ιστορίας και να «προωθήσουν προνομιακές αφηγήσεις», επιχειρώντας έτσι να διαμορφώσουν ένα συγκεκριμένο είδος εθνικής συνειδησης (Levinson, 2018, σ. 7-8). Στο βιβλίο του *Multicultural Citizenship [Πολυπολιτισμική υπηκοότητα]*, ο Will Kymlicka γράφει ότι τα κρατικά σύμβολα, συμπεριλαμβανομένων των μνημείων, των γλωσσών και των δημόσιων εορτών, αναπόφευκτα συνεπάγονται την αναγνώριση, την προσαρμογή και την υποστήριξη των αναγκών και των ταυτοτήτων συγκεκριμένων ομάδων. Με την προβολή συγκεκριμένων πολιτισμικών, εθνοτικών ή έμφυλων ταυτοτήτων, το κράτος προάγει μια ταυτότητα ενώ υποβαθμίζει άλλες (Levinson, 2018). Όταν κοιτάζουμε ένα μνημείο που τιμά ένα συγκεκριμένο πρόσωπο, λαό ή γεγονός, καλούμαστε, επομένως, να αναρωτηθούμε «*ποιανού την ιστορία αντιπροσωπεύει;*» Είναι τα μνημεία απλώς κομμάτια από σκυρόδεμα που συμμορφώνονται με

εδραιωμένα ιδεώδη (Sonya, 2005, σ. 32) ή έχουν τη δύναμη να προωθούν τον διάλογο και νέες μορφές **ερμηνείας**;

Για ορισμένους/ες, τα μνημεία σηματοδοτούν μια προσπάθεια να σταματήσει ο χρόνος και να διατηρηθεί μια μνημιακή εκδοχή του παρελθόντος, η οποία σε ευρύτερο πλαίσιο όχι μόνο προστατεύει «*τη συνοχή και τη συνέχεια του σπουδαίου σε όλες τις εποχές*», αλλά και «*διαμαρτύρεται κατά της αλλαγής των γενεών και της παροδικότητας*» (Nietzsche, 1995, αναφ. στο Levinson, 2018, σ. 5). Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τα μνημεία που ανατίθενται από τα κράτη ως παραδείγματα του «*πώς οι έχοντες πολιτική εξουσία σε μια δεδομένη κοινωνία οργανώνουν τον δημόσιο χώρο για να μεταφέρουν (και, συνεπώς, να διδάξουν στο κοινό) τα επιθυμητά πολιτικά μαθήματα*» (Levinson, 2018, σ. 7).

Όπως επισημαίνει ο Steve Pile στο βιβλίο του *The Unknown City [Η άγνωστη πόλη]* (2001), «*τα μνημεία, ακόμη και τα μικρά ή τα οικεία, συνδέονται με την εξουσία... όσοι έχουν εξουσία προσπαθούν να εντοπίσουν και να δραματοποιήσουν το νόημα του χώρου, εν μέρει δίνοντάς του μια ταυτότητα (ίσως το αντίθετο της αναρχίας)*» (Pile, 2001). Αυτά συνάδουν με τον πιο πρόσφατο ορισμό της Verity Platt για τα μνημεία ως «*ιδεολογικούς σταθμούς εξουσίας: φυσικά αντικείμενα που συμπτυκνώνουν ολόκληρα συστήματα εξουσίας σε σώματα από χαλκό ή μάρμαρο*» (Platt, 2020).

Παραδοσιακά, τα μνημεία και οι δημόσιοι χώροι έχουν διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στη συλλογική συμμετοχή στην πολιτική και τη δημόσια ζωή των πόλεων και των κρατών (Aguilhon, 1981- Mosse, 1975- Warner, 1985- Johnson, 1995), καθώς και στη συνεχιζόμενη ιστορική διαδικασία της οικοδόμησης του έθνους (Smith, 1986). Υπό αυτή την έννοια, τα μνημεία έχουν κατασκευαστεί ως «*μέρη του συστήματος συμβόλων που χαρακτηρίζουν τις αστικές περιοχές και βοηθούν στην οικοδόμηση και τη διατήρηση ενός κοινωνικού σώματος*» (Leite, 2009, σ. 24). Αυτό συνεπάγεται συχνά μια διαλεκτική μεταξύ των εθνικών φορέων που καθοδηγούν τη διαδικασία της «οικοδόμησης» και της «συντήρησης» και των φορέων (του κοινού) που «τυγχάνει διαχείρισης». Οι Wagner-Pacifini και Schwartz προτείνουν ότι τα μνημεία «*σχεδιάζονται και κατασκευάζονται από εκείνους που επιθυμούν να επαναφέρουν στη συνείδηση τα γεγονότα και τους ανθρώπους που άλλοι τείνουν να ξεχάσουν*». (Wagner-Pacifini & Schwartz, 1991, αναφ. στο Johnson, 1995, σ. 54). Παρ' όλα αυτά , δεν βλέπουμε ενεργά το περιβάλλον μας, εκτός αν αυτό προβάλλει άμεσα στην καθημερινή μας ζωή. Ως περαστικοί, δεν σταματάμε και δεν προβληματιζόμαστε για τα γλυπτά σε όλο το νησί της Κύπρου, όπως ένας Νεοϋορκέζος δεν κοιτάζει συχνά το Άγαλμα της Ελευθερίας. Όπως επισημαίνουν οι Forty και Kutcher «*από τη στιγμή που ένα μνημείο χτίζεται, δίνει ένα είδος σιωπηρής άδειας να ξεχάσουμε*» (1999).

Η πρωταρχική λειτουργία του εθνικού μνημείου σε αυτούς τους ορισμούς είναι να απεικονίζει, να υπενθυμίζει και να διδάσκει. Μέσω της υλικότητάς τους (μέγεθος, μονιμότητα και θέμα), τα μνημεία αυτά δοξάζουν τα απεικονιζόμενα θέματα και γεγονότα ως άξια εορτασμού και μνήμης. Κατά τη διαμόρφωση ιστορικών αφηγήσεων ή «φαντασιακών κοινότητων» (Anderson, 1983), οι φωνές των υποτελών συνήθως αποκλείονται από τη διαμόρφωση εθνικών ή συλλογικών ταυτοτήτων. Θεωρούνται μάλιστα επικίνδυνες για το εγχείρημα της οικοδόμησης του έθνους, το οποίο η Johnson θεωρεί κρίσιμο για τη διερεύνηση του εθνικισμού (Johnson, 1995, σ. 53- Márquez & Rozas-Krause, 2016). Στη μετα-αποικιακή θεωρία, ο όρος «υποτελείς»

περιγράφει τις «άλλες» κοινωνικές ομάδες που έχουν εκτοπιστεί στο περιθώριο μιας κοινωνίας. Τα μνημειακά γλυπτά τείνουν να αναπαριστούν αφηγήσεις που δοξάζουν ιστορικές προσωπικότητες (και τα επιτεύγματά τους), οι οποίες είναι κυρίαρχα ανδρικές. Στην εθνική μνήμη, ο ρόλος των γυναικών είναι κυρίως αλληγορικός. Αν και τα κράτη χρησιμοποιούν τις γυναίκες ως σύμβολα ταυτότητας, όπως οι μορφές της Ελευθερίας (Aguilhon, 1981), οι μορφές αυτές είναι προσωποποιήσεις ενός συμβόλου, παρά πραγματικοί άνθρωποι. Αντίθετα, οι πραγματικές γυναίκες σπάνια εμφανίζονται σε γλυπτά ως πολιτικές ή πολιτιστικές ηγέτιδες (Johnson, 1995, σ. 57). Η Warner (1985, σ. 331) υποστηρίζει ότι «*το [γυναικείο] σώμα εξακολουθεί να είναι ο χάρτης πάνω στον οποίο σημειώνουμε τα νοήματά μας. Είναι η κύρια μεταφορά που χρησιμοποιούμε για να δούμε και να παρουσιάσουμε τον εαυτό μας, [...] το γυναικείο σώμα επανέρχεται συχνότερα από οποιοδήποτε άλλο: οι άνδρες εμφανίζονται συχνά ως οι ίδιοι, ως άτομα, αλλά οι γυναίκες πιστοποιούν την ταυτότητα και την αξία κάποιου ή κάτι άλλου*» (Johnson, 1995, σ. 56). Ενώ στον εθνικιστικό λόγο οι γυναικείες μορφές έχουν αναλάβει πρωταγωνιστικό ρόλο ως αλληγορικές μορφές της «μητέρας πατρίδας» και προστάτιδες της ιδιωτικής σφαίρας του σπιτιού και της οικογένειας (Nash, 1993), ο ρόλος της γυναίκας στον δημόσιο χώρο περιορίζεται σχετικά στο να είναι ορατή ως αντικείμενο πόθου/επιθυμίας ή να εργαλειοποιείται σε βαθμό που να είναι αόρατη. Αυτό ισχύει και στην Κύπρο, όπως παρατηρεί η Βίκυ Καραϊσκού, όπου οι αναπαραστές της γυναικας στον δημόσιο χώρο εντάσσονται συχνά στο πλαίσιο της μητρότητας, του πένθους και της εξυτηρέτησης εθνικιστικών μορφών μνήμης (Καραϊσκού, 2013- Καραϊσκού, 2017) .

Δημόσιος χώρος

Δημόσιος χώρος είναι κάθε χώρος ανοιχτός και ελεύθερα προσβάσιμος σε όλους τους ανθρώπους, που συμβάλλει στη ζωντάνια της πόλης, στη βιωσιμότητα και στην ευημερία των κατοίκων της (Collins & Stadler, 2020). Οι δημόσιοι χώροι είναι κεντρικής σημασίας για την **κοινωνική και πολιτική ζωή**. Οι χώροι αυτοί δεν αντανακλούν μόνο τις κοινωνικές σχέσεις, αλλά είναι, επίσης, συστατικοί χώροι ανταλλαγής, διαβίωσης, εμπειριών, ανήκειν και ιδιότητας του πολίτη (White, 2007). Οι δρόμοι, τα πεζοδρόμια, οι πλατείες και τα πάρκα είναι χώροι αναψυχής, κοινωνικοποίησης και συνάντησης με τη διαφορετικότητα. Ενώ οι δημόσιοι χώροι εξελίσσονται, συνεχώς, καθώς εξελίσσεται η ίδια η κοινωνία, οι νέοι δημόσιοι χώροι που αναδύονται εξακολουθούν να αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του κοινωνικού ιστού και αντανακλούν τις μεταβαλλόμενες κοινωνικές διαμορφώσεις, τις ποικίλες κοινωνικές σχέσεις και τη διαφορετικά «κοινά» που δημιουργούν οι διάφορες ομάδες για τον εαυτό τους ανάλογα με τις σημασίες που αποδίδουν στον χώρο (Delanty, 2020).

Οι δημόσιοι χώροι έχουν μεγάλη σημασία για άτομα και ομάδες. Λόγω των ιστοριών του χώρου (histories-herstories), των σύνθετων νοημάτων, ερμηνειών, αναπαραστέςων και συμβόλων, τα άτομα και οι ομάδες αναπτύσσονται αξίες, κατασκευάζουν, ανακατασκευάζουν και διαπραγματεύονται ταυτότητες, δημιουργούν μνήμες και εγκαθιδρύουν **κληρονομιά** (Araydin, 2020). Πράγματι, δεν υπάρχει μία μόνο ερμηνεία ή έννοια του χώρου, της μνήμης ή της κληρονομιάς. Αυτές οι ερμηνείες και τα νοήματα διαμορφώνονται εξίσου από έναν ατομικό και συλλογικό φακό, ανάλογα με τις ατομικές και συλλογικές αντιλήψεις, πεπειθήσεις, ανάγκες, απαιτήσεις, αλληλεπιδράσεις και

εμπειρίες. Ο βαθμός στον οποίο ένας δημόσιος χώρος καθίσταται φιλόξενος, οικείος, ασφαλής και χωρίς αποκλεισμούς είναι, επίσης, ενδεικτικός των προσωπικών εμπειριών του κοινού του. Η εμπειρία ενός ατόμου σε σχέση με έναν χώρο διαμορφώνεται από την αντίληψη και την ενασχόληση του με αυτόν, η οποία μπορεί να αφορά, μεταξύ άλλων, σε συναισθήματα ασφάλειας, φόβου, χαράς, ή άγχους. Τα άτομα σημειώνουν σιωπηρά ή συνειδητά τον τρόπο με τον οποίο ένας χώρος τους κάνει να αισθάνονται: αν νιώθουν ότι ανήκουν στον χώρο, αν ο χώρος δημιουργεί μια θετική και άνετη αίσθηση και μια φιλόξενη ατμόσφαιρα, αν ο φόβος και το άγχος τους ελαχιστοποιούνται, αν η καθημερινή χρήση του χώρου γίνεται με ασφάλεια. Το ξένο έχει γίνει οικείο, επειδή μπορούν να αισθάνονται άνετα με την παρουσία ξένων (Amin, 2006).

Ταυτόχρονα, όπως υποστηρίζει ο Amin (2006, σ. 1), οι δημόσιοι χώροι μπορούν να λειτουργήσουν «*ως σύμβολα συλλογικής ευημερίας και δυνατότητας, εκφράσεις επιτευγμάτων και προσδοκιών, τόποι δημόσιας συνάντησης και διαμόρφωσης της πολιτικής κουλτούρας, και σημαντικοί χώροι πολιτικής διαβούλευσης και αγωνιστικής διεκδίκησης*». Ο δημόσιος χώρος ως δοχείο της κοινωνικής ζωής μπορεί να αποτελέσει μια αρένα, όπου συγκλίνουν οι πολυπλοκότητες της συλλογικής ζωής διαφορετικών κοινωνικών ομάδων και όπου αναδεικνύονται τα κοινά σημεία και οι διαφορές τους. Από την άποψη αυτή, ο δημόσιος χώρος στηρίζεται στη δημιουργία των συνθηκών που συντηρούν την αίσθηση της κοινότητας, την αίσθηση του συλλογικού ανήκειν, όπου διαφορετικές ηλικίες, φύλα, τάξεις, εθνότητες, θρησκείες και πολιτισμοί συναντιούνται, υποδέχονται, παρατηρούν και γνωρίζονται, μοιράζονται, κοινωνικοποιούνται και αλληλεπιδρούν. Κάποιος μπορεί να τον θεωρήσει ως «*μέσο αξιολόγησης μιας αστικής δημοκρατίας, της οποίας ο δημόσιος χώρος αποτελεί τη ραχοκοκαλιά*» και όπου γίνεται «*τόπος σύγκλισης των σχεσιακών και συναισθηματικών εντάσεων*» (Faroldi, 2020, σ. 11). Οι δημόσιοι χώροι είναι, επίσης, τόποι αμφισβήτησης και διαπραγμάτευσης τόσο εντός όσο και μέσω των θεσμών και των πολιτών τους. Για παράδειγμα, οι κυβερνήσεις μπορούν να εξουδετερώσουν ή να εξαφανίσουν εντελώς γειτονιές και πλατείες μέσω του εξευγενισμού, και νέοι/ες αμφισβητίες μπορούν να κάνουν παρεμβάσεις όπως μετονομασία δρόμων ή ανέγερση μνημείων, ενώ ακτιβιστές/ριες μπορούν να παραμορφώσουν δημόσια κτίρια ή αγάλματα και να υποβάλουν αιτήσεις για την αλλαγή ορισμένων δομών. Σε αυτό το πλαίσιο, οι κοινωνικές σχέσεις που δημιουργούνται μεταξύ διαφορετικών ομάδων και κοινοτήτων στον δημόσιο χώρο, από τη μία πλευρά, δημιουργούν κοινές κοινωνικές αξίες που επικεντρώνονται στην ταυτότητα, την προσκόλληση και την αίσθηση του ανήκειν (Jones, 2017), ενώ από την άλλη πλευρά, ως τόπος σύγκλισης, συνάντησης και συνύπαρξης διαφορετικών ταυτοτήτων, ο δημόσιος χώρος μπορεί, επίσης, να αποτελέσει μια έντονα αμφισβητούμενη πολιτική αρένα, όπου οι διαφορετικές ταυτότητες αντιπαρά τίθενται και αμφισβητούν τα χωρικά, κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά δικαιώματα .

Ο δημόσιος χώρος ως μέσο κοινωνικού μετασχηματισμού

Ο δημόσιος χώρος, όπως και τα μνημεία, λειτουργεί, επίσης, ως σημαντικό μέσο για τη διερεύνηση του φύλου, των ταυτοτήτων, των κοινωνικών σχέσεων και των κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων. Όπως υποστηρίζει ο φιλόσοφος Lefebvre (1991), ο δημόσιος χώρος στο αστικό περιβάλλον είναι στην πραγματικότητα

στενά συνδεδεμένος με την **κοινωνική αναπαραγωγή**: «ένα πολιτικό μέσο που διευκολύνει μορφές κοινωνικού ελέγχου [...] μια αναπαραγωγή των κοινωνικών σχέσεων [...] που καθορίζουν ιεραρχικά τον χώρο» (αναφορά στο: Butler, 2009, σ. 320). Με τη σειρά του, αυτό εγείρει σημαντικά ερωτήματα σχετικά με την **κοινωνική ιεραρχία**, την **ηγεμονία**, την **εξουσία** και την κατανομή της εξουσίας. Μια κριτική εξέταση του δημόσιου χώρου συχνά φωτίζει διάφορες ανισότητες: ο καταμερισμός της εξουσίας είναι άνισος, η ορατότητα ορισμένων ομάδων διακυβεύεται, και η ασφάλεια και η αίσθηση του ανήκειν δεν είναι ένα δικαίωμα που απολαμβάνουν ισότιμα όλες οι ομάδες.

Παρόλα αυτά, καθώς όλες οι ομάδες έχουν το ίδιο αδιαμφισβήτητο «δικαίωμα στην πόλη» (Harvey, 2003), ένα δικαίωμα που εκτείνεται πέρα από την πρόσβαση, την αλληλεπίδραση, την ορατότητα και την απόλαυση του χώρου, έχουν, επίσης, το δικαίωμα να τον αλλάζουν ή να τον μεταμορφώσουν. Οι ομάδες έχουν το δικαίωμα στις «δικές τους δημιουργίες» του χώρου, το δικαίωμα να κατασκευάζουν, να αποδομούν και να ανακατασκευάζουν έναν δημόσιο χώρο που φέρνει ένα ποιοτικά διαφορετικό είδος αστικής κοινωνικότητας που είναι ασφαλής, ισότιμη και κοινωνικά δίκαιη. Αρκετά συχνά, ο **κοινωνικός μετασχηματισμός** και η **κοινωνική αλλαγή** επιφέρουν, επίσης, μετασχηματισμό του χώρου. Ο δημόσιος χώρος μπορεί να γίνει ο τόπος όπου οι ομάδες μπορούν να διαπραγματευτούν τις σχέσεις εξουσίας και την κατανομή της εξουσίας, το προσκήνιο για την υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την έκφραση αντίστασης στην ηγεμονική εξουσία (Apaydin, 2020). Έτσι, ο δημόσιος χώρος, όπως παρατηρεί ο Lefebvre στο *The production of space* [Η παραγωγή του χώρου] (1991), «καθορίζεται από το τι μπορεί να λάβει χώρα εκεί και, κατά συνέπεια, από το τι δεν μπορεί να λάβει χώρα εκεί (προδιαγεγραμμένο/κανονισμένο)». Έτσι, η εμπειρία ενός χώρου, ή ενός πράγματος εξίσου, η συλλογική και ατομική χρήση ή λειτουργία του και ορισμένα γεγονότα δύναται να οδηγήσουν σε αναμνήσεις που μπορούν να βοηθήσουν στον καθορισμό ενός χώρου και να του αποδώσουν μια συλλογική ή ατομική ταυτότητα.

Η χρήση και η λειτουργία συγκεκριμένων χώρων από συγκεκριμένες ομάδες και κοινότητες μπορεί να συμβάλει στη διαμόρφωση της ταυτότητάς τους, όπως δείχνει το παράδειγμα της πλατείας Ιπνόδη στη Λευκωσία, η οποία ταυτίστηκε με την πολιτική αριστερά (Özgece, 2015). Τα τοπία, επίσης, μπορεί να λειτουργήσουν ως αναγνωριστικά σημεία ταυτότητας (Parra, 2021) και τα δημόσια πάρκα ως τόποι αλληλεπίδρασης για διάφορες κοινότητες (Karayanni, 2018). Έτσι, η συνειδητοποίηση και η χρήση του τόπου, καθώς και ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε τα δημόσια έργα τέχνης μέσα σε αυτόν, σχετίζονται άμεσα με την ταυτότητα του εν λόγω τόπου, ο οποίος είναι ανοιχτός στον κοινωνικό μετασχηματισμό.

Ποικιλομορφία στα μνημεία μέσα από διαφορετικές εμπειρίες δημόσιας τέχνης

Η συζήτηση γύρω από τα μνημεία, όπως και όλα τα δημόσια έργα τέχνης, είναι εγγενώς πλαισιωμένα και ρυθμισμένη από τον τόπο στον οποίο βρίσκονται (Julian & Pop, 2015, σ. 5). Ως έργα τέχνης που είναι ειδικά για τον τόπο και προσिता στο κοινό, τα μνημεία υπόσχονται «να μιλήσουν σε όλους τους ντόπιους και τους επισκέπτες και φυσικά να μιλήσουν για τους πρώτους» (Adil, 2008, σ. 131). Αυτό που διακρίνει τη **δημόσια τέχνη**, όπως τα μνημεία και άλλες μορφές δημόσιας τέχνης, είναι ο μοναδικός συνδυασμός του τρόπου με τον οποίο κατασκευάζεται, του τόπου όπου

βρίσκεται και του τι σημαίνει ως συμμετοχικό στοιχείο στη δημόσια σφαίρα. Όταν συζητάμε για έργα τέχνης στον δημόσιο χώρο, αυτό δεν αναφέρεται απαραίτητα σε έναν συγκεκριμένο τύπο χώρου. Μπορεί να πρόκειται για εσωτερικά κτίρια, όπως σχολεία, μουσεία ή γραφεία υπηρεσιών, και για εξωτερικούς χώρους, όπως κοινόχρηστοι κήποι, πισίνες και πλατείες. Εκτός από τους καθορισμένους χώρους, υπάρχουν, επίσης, απροσδιόριστοι δημόσιοι χώροι που ποικίλλουν ως προς την κλίμακα, τον όγκο και την ορατότητα, όπως ο αέρας, οι υπόγειες και άνωθεν διαδρομές των μέσων μεταφοράς ή ακόμη και οι ηχητικές συχνότητες που εκπέμπονται από το δομημένο περιβάλλον. Η δημόσια τέχνη είναι ουσιαστικά εκεί για όλους/ες και επομένως αντιπροσωπεύει μια μορφή συλλογικής κοινοτικής έκφρασης. Με αυτή την έννοια, η δημόσια τέχνη έχει τη δύναμη να αντανakλά τον τρόπο με τον οποίο βλέπουμε τον κόσμο - την απάντηση ενός/μιας καλλιτέχνη/ιδας στην εποχή και τον τόπο μας σε συνδυασμό με τη δική μας αίσθηση του ποιοι/ες είμαστε (Association for Public Art [Ένωση για τη Δημόσια Τέχνη], 2022).

Τα γλυπτά μνημεία σε δημόσιους χώρους γεφυρώνουν το αμφιλεγόμενο πεδίο της τέχνης και της **αισθητικής**. Σύμφωνα με τον Levison, η δημόσια τέχνη επιλέγεται «*συνειδητά από τους δημόσιους θεσμούς για να συμβολίσει τη δημόσια τάξη και να ενσταλάξει στους θεατές της τις κατάλληλες στάσεις απέναντι σε αυτή την τάξη*» και, επομένως, βρίσκεται σχεδόν πάντα εκτός του πεδίου της καθαρής αισθητικής (Levinson, 2018, σ. 31-32). Υπό αυτή την έννοια, περισσότερο από το να κοιτάξει κανείς ένα καθαρά αισθητικό αντικείμενο, το μνημείο περιέχει πάντα ένα μουσικό και, ως εκ τούτου, τη δυνατότητα να είναι μια ψευδαίσθηση (Baudrillard & Nouvel, 2007, σ. 30). Τα μνημεία δεν είναι πάντοτε ξεκάθαρα και, ως εκ τούτου, δεν είναι πάντοτε εύκολα αναγνώσιμα (Márquez & Rozas-Krause, 2016, σ. 70). Για τον λόγο αυτό, επιτρέπουν ανοιχτές ερμηνείες και ενασχόληση. Η καλλιτέχνης Maya Lin, για παράδειγμα, περιέγραψε το μνημείο της για τον πόλεμο του Βιετνάμ στην Ουάσινγκτον ως «αντιμνημειακό», επιδιώκοντας να εμπλέξει τον θεατή σε μια πιο οικεία ανταλλαγή: «*Ποτέ δεν χρησιμοποιώ κείμενο όπως μια διαφημιστική πινακίδα, το οποίο εκατό άνθρωποι μπορούν να διαβάσουν συλλογικά. Ο τρόπος με τον οποίο διαβάζεις ένα βιβλίο είναι μια πολύ οικεία εμπειρία, και τα έργα μου είναι σαν βιβλία σε δημόσιους χώρους*» (Lin, *Dialogues in Public Art* [Διάλογοι στη Δημόσια Τέχνη], σ. 121). Από την άλλη πλευρά, ενώ η ερμηνεία των απεικονιστικών μνημείων που μνημονεύουν ορισμένα πρόσωπα φαίνεται να είναι πιο άκαμπτη, η αντίδραση που προκαλούν σε διάφορες ομάδες μπορεί να δημιουργεί πόλωση (π.χ. Χριστόφορος Κολόμβος, Φιντέλ Κάστρο, Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, Rauf Denktaş).

Πώς μπορούμε λοιπόν να διαφοροποιήσουμε τον τρόπο με τον οποίο βλέπουμε τη δημόσια τέχνη; Μήπως οι εμπειρίες και οι αντιδράσεις μας «*επηρεάζονται αναπόφευκτα από τη γνώση του σχετικού θέματος και της πολιτικής απήχησης που το περιβάλλει*;» (Levison, 2018, σ. 33). Όπως συζητήθηκε σε αυτό το κεφάλαιο, όταν σκεφτόμαστε την τέχνη σε δημόσιους χώρους, μπορεί συχνά να σκεφτόμαστε απεικονιστικά μνημεία που είναι αντιπροσωπευτικά εθνικιστικών μνημμάτων. Ωστόσο, η δημόσια τέχνη δεν περιορίζεται από τέτοια παραδείγματα. Επίσης, το μέγεθος και το σχήμα ενός δημόσιου έργου τέχνης μπορεί να ποικίλλει. Μπορεί να είναι πολύ μεγάλο ή μικρό. Μπορεί να είναι αφηρημένο ή ρεαλιστικό (ή και τα δύο), και η μορφή του μπορεί να είναι χυτή, σκαλιστή, κατασκευασμένη, συναρμολογημένη ή ζωγραφισμένη

(βλ. Ενότητα 3). Η δημόσια τέχνη μπορεί να εκφράζει τις αξίες της κοινότητας, να βελτιώνει το περιβάλλον μας, να μεταμορφώνει ένα τοπίο, να αυξάνει την ευαισθητοποίησή μας ή να αμφισβητεί τις υποθέσεις μας. Αυτό μπορεί μερικές φορές να λαμβάνει χώρα μέσω δημόσιων έργων τέχνης που φτιάχτηκαν στο πλαίσιο κοινοτικών προγραμμάτων με τη συμμετοχή του κοινού και τη βοήθεια καλλιτεχνών, όπως στο «The Great Wall of Los Angeles» της Judith Baca στις ΗΠΑ (Tselika, 2021) και «Colour the Court- Women in Peacebuilding in Cyprus» (Visual Voices, 2022), καθώς και μέσω προσωρινών παρεμβάσεων σε δημόσιους χώρους όπως το «(I'm)permanence: Famagusta White Nights» [(Μη) μονιμότητα: Αμμόχωστος Λευκές Νύχτες» (2018) και το διαδραστικό «Touch for Luck by Moniker» [«Άγγιγμα για τύχη, από Moniker»] (2022). Είναι σημαντικό να διευρύνουμε τον ορισμό μας για τη δημόσια τέχνη και τα μνημεία και να εξετάσουμε διάφορα παραδείγματα που δεν είναι αντιπροσωπευτικά μόνο ορισμένων ηγεμονικών αφηγήσεων ή ανθρώπων, αλλά πιο σχετικών εμπειριών και θεμάτων όπως η ουδετερότητα, το χρώμα, τα συναισθήματα και η φύση (βλ. Κεφάλαιο 3 Μεθοδολογία).

Σε τόπους με ιστορία συγκρούσεων, όπως η Κύπρος, οι δημόσιοι χώροι (και η τέχνη που φιλοξενείται σε αυτούς) μπορούν να θεωρηθούν αντιπροσωπευτικοί της αμφισβητούμενης πολιτικής ιστορίας. Έτσι, είναι ακόμη πιο σημαντικό ως τόποι συνάντησης με την ποικιλομορφία. Ο δημόσιος χώρος, ως φόρουμ αλληλεπίδρασης, προωθεί την εστίαση στην κοινωνική αλλαγή, τη δράση των πολιτών και τη συμμετοχή των ανθρώπων στη διαδικασία της καλλιτεχνικής παραγωγής (Τσελικά, 2019, σ. 35). Η μελέτη της Τσελικά χρησιμοποιεί ορισμένους επικρατέστερους όρους που προτείνονται από τον κόσμο της τέχνης, όπως «νέο είδος δημόσιας τέχνης» (Suzanne Lacy, 1995), κοινωνικά συνεργατική και συμμετοχική τέχνη (Claire Bishop 2012), διαλογική (Grant Kester, 2004) ή κοινωνικά τοποθετημένη τέχνη (Lorraine Leeson 2017). Ο πιο ταυριστός όρος που μπορούμε να δανειστούμε από τον κόσμο της τέχνης για να εξετάσουμε τις δυνατότητες των τεχνών σε περιπτώσεις εθνοτικής διαίρεσης είναι η πολυσυζητημένη ιδέα της κοινωνικά συμμετοχικής τέχνης (Helguera, 2011- Hope, 2011- Finkelpearl, 2013: Τσελικά, 2019, σ. 7). Παραδείγματα τοπικών πρακτικών στη δημόσια σφαίρα που όχι μόνο αμφισβητούν τους συμβατικούς ορισμούς, αλλά συνδυάζουν τις νέες τεχνολογίες με συνεργατικές, συμμετοχικές και περιεκτικές μεθόδους μπορούν να εμπνεύσουν τρόπους για να εμπλακούμε ενεργά, να αλληλεπιδράσουμε και να συζητήσουμε τα περιβάλλοντα που μοιραζόμαστε.

Ενώ κάποιοι ορισμοί υποδηλώνουν ότι τα μνημεία έχουν σταθερά νοήματα και είναι μόνιμα, άλλες προσεγγίσεις υποδηλώνουν ότι μπορούμε να θεωρήσουμε τα μνημεία και τους δημόσιους χώρους ως δομές παρόμοιες με αυτό που ο Andreas Huyssen αναφέρει ως **παλίμψηστο**: ένας όρος που χρησιμοποιείται για να περιγράψει τον τρόπο με τον οποίο τα κτίρια και οι πόλεις καταγράφουν τον χρόνο και τη μνήμη (Huyssen, 2003). Για τον Huyssen, ένα αστικό παλίμψηστο είναι μια πόλη που συνεχώς γράφει και ξαναγράφει τον εαυτό της. Η αξία της γραφής του παλίμψηστου έγκειται στην ατέλεια κάθε στρώματός του και στην ημιτελή και εύθραυστη φύση του επιχρισμάτός του. (Márquez & Rozas-Krause, 2016, σ. 67).

Οι ορισμοί του φύλου, του μνημείου και του δημόσιου χώρου μπορεί να αλλάζουν συνεχώς. Με περισσότερες ευκαιρίες και πρόσβαση στην πληροφορία από ποτέ, οι τρόποι με τους οποίους γίνεται ανταλλαγή των σχετικών

αναμνήσεων για κοινές εμπειρίες αλλάζουν επίσης, μετασχηματίζοντας, με τη σειρά τους, τους τρόπους με τους οποίους οι κοινότητες (ανα)διαμορφώνουν την ταυτότητα ενός προσώπου, ενός μνημείου ή ενός δημόσιου χώρου, καθώς και την εμπειρία. Η κριτική εξέταση του δημόσιου χώρου και των εθνικών μνημείων μέσα από την οπτική του φύλου μπορεί να οδηγήσει στην αντιμετώπιση δύσκολων και ευαίσθητων κοινωνικών ζητημάτων. Όπως αναφέρει η Levinson, πρέπει να σκεφτούμε «τα ερωτήματα που πρέπει να τεθούν και πώς θα μπορούσαμε να τα απαντήσουμε με τρόπο που να διατηρεί την πολιτική ειρήνη αντί απλώς να επιδεινώνει το ήδη τεταμένο κλίμα στην πολιτική». (Levinson, 2018, xv). Η εξέταση της δημόσιας τέχνης και των μνημείων μπορεί να αποκαλύψει κρυφές ιστορίες, να ενισχύσει τις φωνές περιθωριοποιημένων κοινοτήτων και θεμάτων, να ευαισθητοποιήσει περιθωριοποιημένες ομάδες και θέματα και να δρομολογήσει την εκ νέου αποκάλυψη «μικρών» τόπων που μέχρι στιγμής αγνοούνται από την κυρίαρχη κουλτούρα (Kwon, 2004).

Υπό αυτό το πρίσμα, οι δραστηριότητες αυτού του εγχειριδίου στοχεύουν να εμπλέξουν μαθητές και μαθήτριες σε μια κριτική διερεύνηση και παρατήρηση του δημόσιου χώρου, δίνοντας ιδιαίτερη προσοχή στις κοινωνικές σχέσεις που εκδηλώνονται, παράγονται και αναπαράγονται στον χώρο. Αυτή η κριτική διερεύνηση στοχεύει ιδιαίτερα στο να φωτίσει τον τρόπο με τον οποίο το φύλο σωματοποιείται στον χώρο μέσω υλικών πτυχών ή στοιχείων (όπως οι ονομασίες των δρόμων, η κατανομή του χώρου, η συγκέντρωση ανδρών και γυναικών στον χώρο, τα κυρίαρχα φύλα, τα προνόμια, οι κυρίαρχοι συμβολισμοί/κείμενα στον χώρο κ.λπ.) και να διερευνήσει τις διαφορές όσον αφορά στην ορατότητα, την πρόσβαση, την αλληλεπίδραση, τη χρήση, την απόλαυση του χώρου και στα αισθήματα άνεσης και ασφάλειας που βιώνουν τα διάφορα φύλα. Ουσιαστικά, μια πιο κριτική ανάλυση του δημόσιου χώρου ενθαρρύνει τους/τις μαθητές/ριες να αλληλεπιδρούν με το περιβάλλον τους μέσα από την οπτική του φύλου, αποκτώντας μεγαλύτερη επίγνωση του τρόπου με τον οποίο ο χώρος, το φύλο και η ταυτότητα διασταυρώνονται και πώς αυτό μπορεί να οδηγήσει σε διαφορετικές ιεραρχίες, διαφορές στην κατανομή της δύναμης και ανισότητες μεταξύ των φύλων.

Διευρύνοντας την κατανόησή μας για το τι είναι το φύλο, το μνημείο και η σχέση μας με τον δημόσιο χώρο, μπορούμε να αρχίσουμε να εξετάζουμε τις διαφορετικές πτυχές του πώς αυτά είναι πολιτιστικές και κοινωνικές κατασκευές στις οποίες συμβάλλουμε συλλογικά και ατομικά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΕΣ ΚΑΙ ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

Το κεφάλαιο αυτό περιγράφει συνολικά τη μεθοδολογία και τις συγκεκριμένες προσεγγίσεις που χρησιμοποιήσαμε για να ενθαρρύνουμε τους/τις μαθητές/ριες να εξετάσουν κριτικά τις πατριαρχικές και ηγεμονικές αφηγήσεις που είναι συχνά παρούσες στις ιστορίες (histories-herstories), στα μνημεία, στον δημόσιο χώρο και στη δημόσια τέχνη. Ακολουθώντας σε μεγάλο βαθμό τις αρχές της **μετασχηματιστικής** εκπαίδευσης **του φύλου**, της **φεμινιστικής παιδαγωγικής** και της παιδαγωγικής του δημόσιου χώρου, χρησιμοποιούμε ένα κριτικό παιδαγωγικό πλαίσιο το οποίο αξιοποιεί τα μνημεία, τους **δημόσιους χώρους** και τη **δημόσια τέχνη** ως οχήματα για τη διερεύνηση του φύλου, της ταυτότητας, της διατομεακότητας και των κοινωνικών σχέσεων. Οι μεθοδολογικές μας προσεγγίσεις ενθαρρύνουν τους/τις μαθητές/ριες να εμπλακούν σε διάλογο, κριτική σκέψη και κριτική διερεύνηση, συμμετοχική και βιωματική μάθηση για να αμφισβητήσουν τα υπάρχοντα πρότυπα, να αποδομήσουν τα στερεότυπα, να αναγνωρίσουν τις ανισότητες και να αναπτύξουν νέες προοπτικές αξιοποιώντας την οπτική του φύλου και την κουλτούρα της ειρήνης. Επιπλέον, η μεθοδολογία μας επεκτείνεται όχι μόνο σε αφηγήσεις και ιστορίες που είναι κυρίαρχες και κυκλοφορούν ευρέως, αλλά και σε αφηγήσεις που είναι σχετικά μικρότερης κλίμακας, λιγότερο ορατές και εξατομικευμένες ιστορίες (histories/ herstories), γνωστές ως μικροϊστορίες. Ως μεθοδολογία, η **μικροϊστορία** μελετά ένα γεγονός, έναν τόπο ή ένα πρόσωπο μικροσκοπικά (Magnússon & Szijártó, 2013), αναδεικνύοντας «*τις αντιφάσεις των κανονιστικών συστημάτων και επομένως τον κατακερματισμό, τις αντιφάσεις και τον πλουραλισμό των απόψεων που καθιστούν όλα τα συστήματα ρευστά και ανοιχτά*». (Levi, 1992, σ. 107). Ενώ η **κυρίαρχη ιστορία** (ή μικροϊστορία) εξυπηρετεί τη διατήρηση της μνήμης «*μεγάλων ανδρών*» ή «*μεγάλων γεγονότων*», συχνά αποσυνδέεται από τις ατομικές εμπειρίες, παραβλέπει λεπτομέρειες και διαφορές σε τόπους και χρόνους, και ιδιαίτερα λεπτομέρειες που σχετίζονται με τις γυναίκες και τις λιγότερο κυρίαρχες ομάδες ανδρών (Philo, 2000, σ. 210). Αντίθετα, η μικροϊστορία επιτρέπει στους μαθητές/ριες να περιορίσουν το εύρος παρατήρησης, ώστε να αποκαλυφθεί η περίπλοκη λειτουργία των ατομικών σχέσεων σε κάθε κοινωνικό περιβάλλον και να φωτιστούν οι συχνά υποεκπροσωπούμενες ιστορίες (herstories). Για τον σκοπό αυτό, η μικροϊστορία μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως απάντηση στα κενά της μακροϊστορίας και λειτουργεί ως πρίσμα για την αμφισβήτηση των κυρίαρχων και ηγεμονικών αφηγήσεων που συχνά αναπαράγουν έμφυλες ανισότητες. Βοηθά, επίσης, να γίνει η διδασκαλία και μάθηση της κοινωνικής και πολιτισμικής ιστορίας πιο ελκυστική και προσιτή.

Πού; Σε τοπικό επίπεδο; Σε παγκόσμιο επίπεδο; Ή «παγκοσμιοτικά»;

Κατά τη συγγραφή αυτού του εγχειριδίου, ασχοληθήκαμε, επίσης, με τη μακροχρόνια συζήτηση περί παγκόσμιου και τοπικού, αναγνωρίζοντας ότι, αν και αμφισβητούμενες, οι

δύο έννοιες είναι συμπληρωματικές. Η ενσωμάτωση μιας τοπικής προοπτικής θεωρήθηκε πράγματι απαραίτητη τόσο για ιστορικούς όσο και για πολιτισμικούς λόγους, προκειμένου να βοηθηθούν οι μαθητές/ριες και οι εκπαιδευτικοί να εμβαθύνουν και να διεκδικούν τη γνώση των τοπικών και εθνικών μακροϊστοριών/μικροϊστοριών, αναμνήσεων και κληρονομιών. Καθώς οι μακροϊστορίες/μικροϊστορίες, οι μνήμες και οι κληρονομιές αποτελούν κοινωνικές και ιστορικές κατασκευές, δύναται να υποστηριχθεί ότι μπορούν να διερευνηθούν και να γίνουν καλύτερα κατανοητές μέσα και για εκείνα τα περιβάλλοντα, τους τόπους, τους πολιτισμούς και τα κοινωνικά πρότυπα που καθιέρωσαν αυτή τη συζήτηση. Επιπλέον, μπορούν να αρθρωθούν και να εμπλουτισθούν καλύτερα μέσα από τις βιωμένες εμπειρίες και τις προσωπικές αφηγήσεις των ίδιων των μαθητών/ριών. Πραγματικά, ο πλαισιωμένος λόγος και τα παραδείγματα που αφορούν σε μακροϊστορίες/μικροϊστορίες, μνημεία και δημόσιους χώρους της Κύπρου παρέχουν ένα ευνοϊκό πλαίσιο για τους/τις μαθητές/ριες και τους/τις εκπαιδευτικούς για να προσεγγίσουν τις διάφορες έννοιες που συζητούνται σε αυτό το εγχειρίδιο με απτό τρόπο, φιλτραρισμένες μέσα από εικόνες, συζητήσεις, απεικονίσεις, παραδείγματα και ιστορίες που είναι οικείες ή σχετικές. Επιπλέον, μια πιο εστιασμένη στον τόπο εξερεύνηση της μακροϊστορίας/μικροϊστορίας επιτρέπει στους/στις μαθητές/ριες και τους/τις εκπαιδευτικούς να αποκτήσουν πλήρη επίγνωση των βασικών αξιών του «τόπου» τους ή του τοπικού τους περιβάλλοντος, να αναπτύξουν μεγαλύτερη εκτίμηση του τοπικού πολιτισμού και της συμβολής των παλαιότερων γενεών και, ως εκ τούτου, να καλλιεργήσουν μια μεγαλύτερη αίσθηση του ανήκειν. Πολύ σημαντικό είναι ότι όσο οι νεότεροι/ες κατανοούν το τοπικό τους περιβάλλον και τις ανισότητες, τις παραλείψεις, τις δυναμικές εξουσίας, την καταπίεση και τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που υπάρχουν σε αυτό, τόσο περισσότερο εμπνέονται να δράσουν προς την κατεύθυνση της κοινωνικής αλλαγής και του κοινωνικού μετασχηματισμού.

Ταυτόχρονα, τα παιδιά, οι νέοι/ες, οι εκπαιδευτικοί και όλοι οι άνθρωποι είναι, επίσης, πολίτες του κόσμου και με αυτή τη νέα ταυτότητα έρχεται η ανάγκη για την ανάπτυξη ευρύτερων και πιο ολιστικών προοπτικών που ξεπερνούν τα μάλλον στενά μυωπικά όρια της τοπικότητας. Σήμερα, ο κόσμος έχει γίνει ένα παγκόσμιο χωριό και τα όρια μεταξύ τοπικών και ξένων μακροϊστοριών/μικροϊστοριών συχνά θολώνουν (Sotshangane, 2002). Οι μνήμες, οι μακροϊστορίες/μικροϊστορίες, οι ανισότητες, οι αγώνες εξουσίας, η ηγεμονία, η καταπίεση, η ανισότητα των φύλων και τα ανθρωπίνια δικαιώματα είναι ζητήματα συνυφασμένα με το βίωμα, έχουν παγκόσμιες διαστάσεις και ωθούν σε διαμαρτυρία και διαπραγμάτευση σε όλα τα μέρη του κόσμου. Από αυτή την άποψη, τα παιδιά, οι νέοι/νέες και οι εκπαιδευτικοί μπορούν να ξεπεράσουν την παγίδα του σοβινισμού, του εθνοκεντρισμού και των ηγεμονικών τάσεων και να μάθουν να εκτιμούν και να σέβονται ξένες κουλτούρες και πολιτισμούς. Προς αυτή την κατεύθυνση,

το εγχειρίδιο παρουσιάζει, επίσης, διάφορα παραδείγματα, αφηγήσεις, μελέτες περιπτώσεων και εικόνες από διάφορα μέρη του κόσμου, ενθαρρύνοντας τους/τις νέους/ες να διεκδικούν τους ορίζοντες της αντίληψής τους και να αναπτύξουν μια ευρύτερη και ολιστική κατανόηση, υπερβαίνοντας το δίπολο εμείς-αυτοί, προς μια συνολική αντίληψη του εμείς, ως παγκόσμιοι πολίτες.

Κατά συνέπεια, οι δύο προοπτικές, η τοπική και η παγκόσμια, είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με αυτό που μπορεί να αποτελέσει «παγκοσμιοποιητική» (global) προοπτική. Η υποστήριξη μιας «παγκοσμιοποιητικής» προοπτικής στη μάθηση και τη διδασκαλία (όπως παρουσιάζεται στο Patel & Lynch, 2013) προτείνει μια παιδαγωγική πλαισίωση της διασύνδεσης της τοπικής και της διεθνούς κοινότητας σε σχέση με την κοινωνική ευθύνη, την κοινωνική δικαιοσύνη και την αειφορία. Κατά τη διδασκαλία μέσα από μια παγκοσμιοποιητική οπτική, είναι σημαντικό τα μηνύματα που μεταφέρονται να ξεφεύγουν από το δίπολο τοπικό-παγκόσμιο (Pullen, et al., 2010, σ. 4) και να τηρούν την αποδοχή, τον σεβασμό και την αξιοπρέπεια για όλους, τη μεταπολιτισμική ευαισθησία και τον κριτικό αυτοαναστοχασμό (Patel & Lynch, 2013). Για τον σκοπό αυτό, υιοθετώντας μια παγκοσμιοποιητική προσέγγιση στο παρόν εγχειρίδιο, προσπαθήσαμε να παρέχουμε αυτόν τον «τρίτο» χώρο για αφηγήσεις και μάθηση που βρίσκεται μεταξύ τοπικού και παγκόσμιου. Στο πλαίσιο αυτού του χώρου, τα άτομα και οι ομάδες μπορούν να αναστοχαστούν και να αμφισβητήσουν κριτικά κοινωνικοοικονομικές, πολιτιστικές και πολιτικές ανησυχίες μέσα από το τοπικό τους πρίσμα, λαμβάνοντας παράλληλα υπόψη τις παγκόσμιες συνθήκες και τηρώντας τις οικουμενικές έννοιες της κοινωνικής δικαιοσύνης, της συμμετοχικότητας, του σεβασμού της διαφορετικότητας και της δέσμευσης για δράση με στόχο την αλλαγή.

Αποδόμηση, αποπατριαρχικοποίηση και αποαποικιοποίηση λόγων και αφηγήσεων

Αυτό το εγχειρίδιο προκύπτει από μια οπτική γωνία που επικρίνει και αμφισβητεί την **πατριαρχία**. Με τον όρο πατριαρχία εννοούμε ένα κοινωνικό σύστημα όπου οι σχέσεις εξουσίας μεταξύ ανδρών, γυναικών και άλλων φύλων είναι άνισες, με τους άνδρες να κατέχουν την πρωταρχική εξουσία και να κυριαρχούν στο άλλο φύλο (ή στα άλλα φύλα). Αυτή η ιδιαίτερα ανδρική πολιτισμική ή/και δομική μορφή κυριαρχίας ταξίδεψε μέσα από την αποικιοκρατία και την παγκοσμιοποίηση, διαμορφώνοντας τη δομή των σύγχρονων κοινωνιών, όπου οι άνδρες απολαμβάνουν περισσότερα **προνόμια** από τις γυναίκες (Acker, 2004).

Συγκεκριμένα, η πρόθεση αυτού του εγχειριδίου δεν είναι τόσο να ανοίξει φιλοσοφικές συζητήσεις για το αν υπάρχει πατριαρχία, αν αποτελεί κοινωνικό κατασκεύασμα ή αν είναι μια ενδεχόμενη εξέλιξη που βασίζεται σε εγγενείς διαφορές μεταξύ των φύλων. Ουσιαστικά, το εγχειρίδιο αποσκοπεί στην παροχή εκπαιδευτικών εργαλείων, μέσω των οποίων οι μαθητές/ριες θα μάθουν να αμφισβητούν, να αποδομούν, να αποπατριαρχικοποιούν και να αποαποικιοποιούν τους σημερινούς λόγους περί πατριαρχίας, ανισότητας των φύλων και κοινωνικής ανισότητας. Μέσω μιας κριτικής ενασχόλησης με το παρελθόν, επαναδιατυπώνοντας ενσωματωμένες αφηγήσεις για το φύλο και φωτίζοντας τα «αόρατα» κομμάτια της ιστορίας που αντιπροσωπεύουν τις γυναίκες και τις περιθωριοποιημένες ομάδες, το εγχειρίδιο αυτό επιδιώκει να ενημερώσει την παιδαγωγική πρακτική με μια ενδυναμωτική άποψη για τις γυναικείες

και άλλες ταυτότητες, από την οποία μπορούμε να συνειδητοποιήσουμε τα επιτεύγματά τους μέσα στην ιστορία. Αυτό αμφισβητεί άμεσα και αποπατριαρχικοποιεί την κυρίαρχη ηγεμονική αφήγηση για τις γυναίκες και κάθε διαφορετικότητα που υπάρχει στον κόσμο, και η οποία (αφήγηση) συντηρεί την περιθωριοποίηση κοινωνικών ομάδων και κοινοτήτων ευρύτερα.

Επιπλέον, το παρόν εγχειρίδιο στοχεύει να αποτελέσει πηγή ενδυνάμωσης με μια συμπεριληπτική έννοια, υιοθετώντας μια διατομεακή προοπτική, που σημαίνει όχι μόνο την ενδυνάμωση των γυναικών αλλά και τη βελτίωση της πραγματικότητας των ατόμων ή των κοινοτήτων που βρίσκονται στο περιθώριο, θυματοποιούνται ή είναι εύαλπτες λόγω του φύλου τους ή έχουν βιώσει εκμετάλλευση και διακρίσεις λόγω του φύλου τους. Σε πολλές περιπτώσεις, η συμμετοχή σε μια κριτική συζήτηση για το φύλο, εγείρει, επίσης, κριτικές συζητήσεις για άλλες διατομεακές πτυχές της ταυτότητας, όπως η φυλή, η εθνικότητα, ο πολιτισμός, η θρησκεία, η σεξουαλικότητα, η ηλικία, η ικανότητα/αναπηρία, η ταυτότητα φύλου και δημιουργεί μια βαθύτερη εικόνα της πολυπλοκότητας της ανθρώπινης ταυτότητας και των συχνά ακούσιων διακρίσεων (Harmat, 2020). Έτσι, η καταπολέμηση των ανισοτήτων όσον αφορά σε μια πτυχή της ταυτότητας (π.χ. το φύλο) συχνά θέτει υπό εξέταση και άλλες διασταυρούμενες ανισότητες και ενδυναμώνει τόσο τις γυναίκες όσο και άλλες ομάδες που έχουν περιθωριοποιηθεί και επηρεαστεί αρνητικά από την πατριαρχία (μετανάστες/ριες, θρησκευτικές μειονότητες, μη δυαδικά άτομα, ΛΟΑΤΚΙ+ κ.λπ.). Η Κύπρος μπορεί να χαρακτηριστεί τόσο πατριαρχική όσο και μετα-αποικιακή. Λαμβάνοντας αυτό υπόψη στο πλαίσιο αυτού του εγχειριδίου, η αμφισβήτηση των πατριαρχικών μορφών εξουσίας σημαίνει αμφισβήτηση ταυτόχρονα και άλλων μορφών εξουσίας, συμπεριλαμβανομένης της αποικιοκρατίας, με την οποία η Κύπρος σχετίζεται σε μεγάλο βαθμό. Με τον όρο αποικιοκρατία εννοούμε τη δημιουργία και διατήρηση δικτύου αποικιών από μια μητροπολιτική αρχή, η οποία ασκεί άμεσα κυριαρχικά δικαιώματα στις λεγόμενες αποικίες. Μέσω αυτής της διαδικασίας αποικισμού, η εξουσία μπορεί να ασκηθεί για να μεταβάλει χαρακτηριστικά της αποικιοκρατούμενης ομάδας και των περιοχών, όπως η θρησκεία, η γλώσσα, η οικονομία, οι πόροι κ.λπ, κάτι που συνέβη και στην Κύπρο. Προς αυτή την κατεύθυνση, το παρόν εγχειρίδιο στοχεύει επίσης, να αμφισβητήσει ιστορικές (και άλλες) αφηγήσεις που υπήρξαν παρεπόμενες ή επακόλουθες της αποικιοκρατίας και να τις αναδιαμορφώσει σε ένα πλαίσιο κοινωνικά δίκαιο και **μετασχηματιστικό ως προς το φύλο**.

Το Πλαίσιο της Κριτικής Παιδαγωγικής

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, για να αμφισβητηθούν και να αποδομηθούν οι υπάρχουσες ηγεμονικές αφηγήσεις και δομές, είναι απαραίτητο οι μαθητές/ριες και οι εκπαιδευτικοί να εμπλακούν σε κριτική ανάλυση, (αυτο) αναστοχασμό, διάλογο και μετασχηματιστική αλλαγή. Στα εκπαιδευτικά περιβάλλοντα, οι κριτικές αναλύσεις χρησιμοποιούνται με διάφορους σκοπούς, κυρίως για την ανάλυση κειμένων και εγχειριδίων και τη σύνδεση του περιεχομένου τους με τα κοινωνικοπολιτικά και ταυτοτικά τους πλαίσια. Το παρόν εγχειρίδιο εξετάζει τις ιστορίες-ερμηνείες, τις μικροϊστορίες, τα μνημεία, τους δημόσιους χώρους, τους δρόμους, τα γλυπτά, τα ορόσημα και την αρχιτεκτονική ως κείμενα και αντίστοιχα χρησιμοποιεί το πλαίσιο της κριτικής ανάλυσης σε αυτά σαν να ήταν κείμενα.

Συγκεκριμένα, το παρόν εγχειρίδιο χρησιμοποιεί ένα πλαίσιο κριτικής παιδαγωγικής για τα ανθρώπινα δικαιώματα, τη διατομεακή διάσταση του φύλου και την ανάλυση της ειρήνης και των συγκρούσεων, το οποίο αποσκοπεί στην παροχή εργαλείων για κριτικό διάλογο. Τα εργαλεία αυτά εφαρμόζονται οριζόντια στο αναλυτικό πρόγραμμα, συμπεριλαμβάνοντας τα μαθήματα των Οικονομικών, της Ιστορίας, των Θρησκευτικών, της Γλώσσας, των Τεχνών, της Αγωγής του Πολίτη, της Γεωγραφίας και Θεματικές αυτών των αντικειμένων, όπως ο Ρατσισμός, το Φύλο και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Το ευρύ φάσμα εφαρμογής του πλαισίου επιτρέπει την εξέταση των αφηγήσεων, των αναπαραστάσεων της ταυτότητας, των ποιοτικών αξιών των κειμένων και των εσωτερικών δυναμικών εξουσίας των κειμένων (Harmat, 2020). Βασισμένο στη μετα-αποικιακή, μετα-δομική θεωρία, το πλαίσιο αυτό ανταμβάνεται ότι ο λόγος διατρέχει τοπικούς θεσμικούς χώρους και τα κείμενα κατασκευάζουν ανθρώπινες ταυτότητες και δράσεις. Επιπλέον, το πλαίσιο αυτό αντλεί από την κοινωνιολογία του Bourdieu, και συγκεκριμένα την άποψη ότι τα κείμενα συμβολίζουν την εξουσία, μεταφέροντας **πολιτισμικό κεφάλαιο** όταν εξετάζονται ως ένα ευρύτερο δομικό δίκτυο γνώσης. Η αμφισβήτηση του «πολιτισμικού κεφαλαίου» των σχολικών εγχειριδίων και της δεδομένης γνώσης, αμφισβητεί το status quo (Bourdieu, 1993). Έτσι, αυτό το παιδαγωγικό πλαίσιο χρησιμοποιεί εργαλεία για να απαντήσει σε τρέχοντα ερωτήματα σχετικά με τις συστημικές σχέσεις φύλου, ταυτότητας φύλου, τάξης (κοινωνικής και οικονομικής), φυλετικής καταγωγής, θρησκείας, εθνικότητας, πολιτισμού, σεξουαλικού προσανατολισμού, ικανότητας, ηλικίας, ειρήνης, ανθρωπίνων δικαιωμάτων και συγκρούσεων.

Ουσιαστικά, το μεθοδολογικό πλαίσιο αυτού του εγχειριδίου ενθαρρύνει την κριτική ανάλυση του αντίκτυπου των κοινωνικών, πολιτικών και πολιτισμικών κανόνων, δομών και συστημάτων (ανδρικών) προνομίων στην ιστορία, τις συγκρούσεις και τους δημόσιους χώρους και υποκινεί τους/τις μαθητές/ριες και τους εκπαιδευτικούς να αναλάβουν δράση για τον μετασχηματισμό των αναδυόμενων ανισοτήτων (hooks, 2003- Freire, 1970- Giroux & McLaren, 1989). Από αυτή την άποψη, το πλαίσιο Κριτικής Παιδαγωγικής που χρησιμοποιείται στο παρόν εγχειρίδιο επιδιώκει να δημιουργήσει μια εκπαιδευτική διαδικασία που ενδυναμώνει τους/τις συμμετέχοντες/ουσες να γίνουν τόσο κριτικοί/ές «καταναλωτές/ριες» της γνώσης και των αξιών που τους μεταδίδει η κοινωνία όσο και ενεργοί φορείς αλλαγής (Gur-Ziv & Mazali, 1998). Επιπλέον, επιδιώκει να αμφισβητήσει ηγεμονικές νόρμες και κυρίαρχες αφηγήσεις και παρέχει εργαλεία για την αντιμετώπιση ενός κενού σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο οι ταυτότητες ή/και τα στερεότυπα και οι **προκαταλήψεις** κατασκευάζονται και ρυθμίζονται από τις ανισότητες όσον αφορά στην εξουσία (Harmat, 2020- Solórzano & Yosso, 2002).

Για τον σκοπό αυτό, το πλαίσιο της κριτικής μας ανάλυσης θέτει ερωτήματα σχετικά με την κατασκευή ταυτότητας, τους ρόλους των φύλων, τους πολιτικούς και κοινωνικούς κανόνες, την ειρήνη και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Ενθαρρύνοντας τους/τις εκπαιδευτικούς και τους/τις μαθητές/ριες να αποδομήσουν «κανονικοποιημένες» διαδικασίες σκέψης και δράσης, να αξιοποιήσουν ολοκληρωμένα το αναλυτικό πρόγραμμα, και να διευρύνουν την κατανόσή τους για τις δομές εξουσίας της κοινωνίας, τους/τις υποκινεί, επίσης, να σκεφτούν μια εναλλακτική λύση για τη διαχείριση των συγκρούσεων και

των κοινωνικών ζητημάτων που εμπλέκει και τον (δημόσιο) χώρο (Giroux, 2010).

Στην πράξη, κατά την εφαρμογή του κριτικού παιδαγωγικού πλαισίου, οι εκπαιδευτικοί πρέπει να αναλάβουν πλήρως τις ευθύνες τους ως κριτικοί, στοχαστικοί επαγγελματίες και «διανοούμενοι για τον μετασχηματισμό» που «εκπαιδεύουν μαθητές/ριες να γίνουν ενεργοί, κριτικοί πολίτες/ίδες» (Giroux, 1988, σ. 124). Αξιοποιώντας την κριτική αμφισβήτηση και την διερεύνηση προβλημάτων ως βασικά σημεία εκκίνησης αλλά και ως συνεχή εργαλεία, οι εκπαιδευτικοί προβληματίζουν τους/τις μαθητές/ριες, παρουσιάζοντάς τους οικείες καταστάσεις και ενθαρρύνοντάς τους να τις σκεφτούν κριτικά και με νέους τρόπους (Freire, 1985). Με τον τρόπο αυτό, οι μαθητές/ριες ενθαρρύνονται να «ξεναζήσουν εξαιρετικά το συνηθισμένο» και να «επαναπροσδιορίσουν» την πραγματικότητα που ήδη γνωρίζουν μέσα από μια νέα (ισότιμη ως προς το φύλο) προοπτική (Shor, 1980, σ. 93). Κατά συνέπεια, σε μεγάλο βαθμό, το πλαίσιο αυτό ενσωματώνει την εκπαίδευση για κοινωνική δράση ενάντια στο κυρίαρχο «πολιτισμικό κεφάλαιο». Θέτει το ερώτημα: «τι παραβλέπεται ή αγνοείται και γιατί;» με στόχο την ευαισθητοποίηση σχετικά με τις υποκείμενες προκαταλήψεις, τις ανισότητες και τα στερεότυπα που υπάρχουν στο εκπαιδευτικό υλικό. Με την εισαγωγή μιας διατομεακής κριτικής ανάλυσης, οι εκπαιδευτικοί και οι μαθητές/ριες καλούνται να επανεξετάσουν σύμβολα ή κείμενα και τον τρόπο με τον οποίο αυτά αντιπροσωπεύουν πολυεπίπεδες ταυτότητες. Αυτή η επίγνωση της διατομεακότητας θα τους βοηθήσει να διαχειριστούν τις αντιφάσεις, ξεπερνώντας τα δυαδικά μοτίβα σκέψης (άνδρας-γυναίκα, άσπρο-μαύρο, καλό-κακό, ειρήνη-πόλεμος και ανθρώπινα δικαιώματα-τρομοκρατία).

Έτσι, το παρόν εγχειρίδιο προσπαθεί να ενθαρρύνει ένα περιβάλλον μάθησης που είναι μετασχηματιστικό. Δηλαδή, μια μαθησιακή διαδικασία που εμπλέκει τους/τις μαθητές/ριες στην πρακτική της αμφισβήτησης των υφιστάμενων προτύπων και στερεοτύπων, που μας ωθεί να συνυπάρχουμε και να δουλεύουμε πέρα από τις διαφορές μας και τα παγιωμένα κοινωνικά σύνορα, μια μαθησιακή διαδικασία χωρίς αποκλεισμούς που ενθαρρύνει την αποδοχή της διαφορετικότητας και τη συνεργασία για την καταπολέμηση των ανισοτήτων και των αδικιών, μια διαδικασία που τελικά μπορεί να οδηγήσει στην εγκαθίδρυση μιας κουλτούρας ισότητας των φύλων, κοινωνικής δικαιοσύνης και ειρήνης.

Πώς να χρησιμοποιήσετε αυτό το πλαίσιο;

Το πλαίσιο παρέχει έναν κατάλογο κρίσιμων ερωτημάτων. Καθένα από αυτά επιτρέπει στους/στις εκπαιδευτικούς να επανεξετάσουν τα νοήματα που μπορεί να κυκλοφορούν στον δημόσιο χώρο. Το εύρος των ερωτήσεων επιτρέπει την ολοκληρωμένη κατανόηση του εκάστοτε κειμένου, διευρύνοντας την γνώση για το εκπαιδευτικό, κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο, τις ευαισθησίες που επιδεικνύει, τις ευκαιρίες που παρέχει και τις αδυναμίες του. Τα σύμβολα έχουν δύναμη, και η δημόσια σφαίρα μπορεί να μετατραπεί σε μια μάχη εξουσίας (και πολιτικής) για το μυαλό και την καρδιά των ανθρώπων. Η συνειδητοποίηση αυτού του «χορού της εξουσίας» μπορεί να απελευθερώσει ακτιβιστές/ριες και εκπαιδευτές/ριες για την ειρήνη και να ευαισθητοποιήσει για να επέλθουν αλλαγές. Δεν πρέπει και δεν μπορούν να αξιοποιηθούν όλες οι ερωτήσεις για όλους τους δημόσιους χώρους. Ωστόσο, η προσέγγιση των χώρων που επισκέπτεστε μέσω αυτών των ερωτήσεων μπορεί να ενισχύσει την κριτική σκέψη.

Το Πρακτικό Κριτικό Πλαίσιο:

Κατά την εφαρμογή του πρακτικού κριτικού πλαισίου, υπάρχουν τέσσερις ερωτήσεις που μας επιτρέπουν να περιγράψουμε αυτό που βλέπουμε και να του δώσουμε νόημα. Αυτές είναι οι ερωτήσεις «Τι;», «Ποιος;», «Γιατί;» και «Πού;»

Τι;

- Ποια γλώσσα και ποιος λόγος χρησιμοποιούνται σε αυτά τα κείμενα και σύμβολα;
- Ποια διδάγματα αντλούνται από τον δημόσιο χώρο, τα κείμενα, τα μνημεία ή τη δημόσια τέχνη;
- Ποιες ιστορίες υπάρχουν στα κείμενα που βρίσκονται στους δρόμους ή στα μνημεία;
- Ποια γλώσσα χρησιμοποιείται για την περιγραφή του εαυτού και του άλλου;
- Ποια είναι τα σύμβολα που βλέπετε;
- Ποια είναι τα νοήματά τους; Τα κατανοούν όλοι/ες με τον ίδιο τρόπο;
- Υπάρχει άλλη προοπτική; Ποια θα μπορούσε να είναι μια εναλλακτική λύση; Ποιο θα ήταν ένα αντεπιχείρημα στα σύμβολα;
- Τι προσφέρουν το κείμενο, τα σύμβολα ή οι χώροι αυτοί ως θετική αλλαγή;
- Τι θα θέλατε να δείτε;
- Ποια είναι τα πιο σημαντικά πράγματα που μπορούμε να μάθουμε από τα σύμβολα, τα γλυπτά, την τέχνη ή τα μνημεία;
- Ποιο είναι το λιγότερο σημαντικό πράγμα που μπορούμε να μάθουμε;
- Ποιο είναι το αντίθετο της εκπαίδευσης για την ειρήνη;

Ποιος/α;

- Πώς μοιάζει ένας διακεκριμένος άνθρωπος με βάση αυτό που βλέπετε στον δημόσιο χώρο, σε μνημεία, στα έργα τέχνης ή στις αφηγήσεις;
- Ποιοι/ες κατέχουν ηγεμονικές θέσεις;
- Ποιοι/ες εκπροσωπούνται περισσότερο;
- Ποιοι άνθρωποι είναι ορατοί στον δημόσιο χώρο, στην αφηγηματική τέχνη και στα μνημεία: τι φύλο, εθνικότητα, τάξη και θρησκευτικό υπόβαθρο έχουν;
- Ποιος/α παραβλέπεται;
- Ποιανού/ποιανής η ιστορία είναι αντικείμενο αφήγησης;
- Ποιος/α είναι ο «εαυτός»;
- Ποιος/α είναι ο «άλλος»;
- Ποιος/α επωφελείται από αυτό;
- Για ποιον/α είναι επιβλαβής αυτός ο δημόσιος χώρος, η αφήγηση, η τέχνη, το μνημείο ή η ιστορία;
- Ποιος/α λαμβάνει αποφάσεις για αυτόν τον δημόσιο χώρο;
- Ποιος/α επηρεάζεται πιο άμεσα από αυτόν τον δημόσιο χώρο, την αφήγηση ή την ιστορία;
- Ποιος/α αξίζει αναγνώριση;

Γιατί;

- Γιατί πρέπει να το γνωρίζει ο κόσμος αυτό;
- Γιατί ήταν έτσι για τόσο πολύ καιρό;
- Γιατί επιτρέψαμε να συμβεί αυτό;
- Γιατί υπάρχει ανάγκη για κάτι τέτοιο σήμερα;
- Γιατί αυτό αποτελεί πρόβλημα ή πρόκληση;
- Γιατί διδάσκουμε και μαθαίνουμε γι' αυτό;
- Γιατί έχει σημασία για μένα ή για άλλους/ες;
- Γιατί αυτό είναι το καλύτερο ή το χειρότερο σενάριο που παρουσιάζεται στον δημόσιο χώρο/ μνημείο/ κείμενο/ αφήγηση;

Πού;

- Πού αλλού θα συναντούσατε τα ίδια νοήματα που μεταφέρει αυτός ο δημόσιος χώρος, η αφήγηση, το μνημείο ή η δημόσια τέχνη στον πραγματικό κόσμο;
- Πού βρίσκουμε παρόμοιες καταστάσεις ή έννοιες;
- Πού υπάρχει η μεγαλύτερη ανάγκη για αυτές τις πληροφορίες;
- Πού στον κόσμο θα μπορούσε αυτό να αποτελέσει πρόβλημα;
- Από πού μπορούμε να πάρουμε περισσότερες πληροφορίες;
- Πού υπάρχουν σημεία για βελτίωση;
- Πού βλέπουμε περιθώρια αλλαγής;
- Πού ωφελεί εμάς ή τους/τις άλλους/ες αυτός ο δημόσιος χώρος, η αφήγηση, η δημόσια τέχνη ή το μνημείο;
- Πού μπορεί αυτό το κείμενο, η αφήγηση, το μνημείο ή ο δημόσιος χώρος να βλάψει εμάς ή τους/τις άλλους/ες;

Εξελίσσοντας μεθοδολογικά το πλαίσιο της κριτικής παιδαγωγικής: Αντλώντας από τις αρχές της φεμινιστικής παιδαγωγικής

Η **φεμινιστική παιδαγωγική** απορρέει από το πλαίσιο της κριτικής παιδαγωγικής (που περιγράφηκε παραπάνω) και ενθαρρύνει μαθητές/ριες και εκπαιδευτικούς να υιοθετήσουν την οπτική του φύλου και να αναπτύξουν νέες ιδέες, έννοιες, αντιλήψεις, στάσεις ή δράσεις έξω από «τους περιορισμούς του ανδροκρατούμενου πατριαρχικού φακού» (Johnson, 2004, σ. 25). Η φεμινιστική παιδαγωγική αμφισβητεί την κυριαρχία της πατριαρχίας και επιδιώκει την ενδυνάμωση των γυναικών, των κοριτσιών και των ομάδων που έχουν αποσιωπηθεί και έχουν παραδοσιακά αποκλειστεί από την εξουσία και τα προνόμια (Shackelford, 1992).

Η αυξανόμενη βιβλιογραφία φωτίζει έξι βασικές αρχές της φεμινιστικής παιδαγωγικής, οι οποίες παρατίθενται παρακάτω:

- 1) Αλλαγή στις σχέσεις εξουσίας μεταξύ μαθητή/ριας και εκπαιδευτικού: Η φεμινιστική παιδαγωγική ασπάζεται την έννοια του Freire (1970) για τον δημοκρατικό, απελευθερωτικό, μη αυταρχικό εκπαιδευτικό και ζητά να αναδιαμορφωθεί, τουλάχιστον εν μέρει, η δυναμική μεταξύ εκπαιδευτικών και εκπαιδευόμενων προς μια σχέση ισότητας και κοινής εξουσίας (Jackson, 1997). Αυτό προϋποθέτει ότι η γνώση δεν μεταβιβάζεται στεγνά και παθητικά με μια προσέγγιση από πάνω προς τα κάτω από τον εκπαιδευτικό προς τον/την μαθητή/ρια, αλλά ότι οι εκπαιδευτικοί παρέχουν τον χώρο και την ευκαιρία στους/στις μαθητές/ριες να αποκτήσουν δύναμη και έλεγχο της γνώσης συμμετέχοντας ενεργά στη μαθησιακή διαδικασία.
- 2) Αναστοχασμός: προσωπικές εμπειρίες και συναισθήματα ως πηγή γνώσης. Οι προσωπικές εμπειρίες και τα συναισθήματα θεωρούνται κεντρικά συστατικά της μάθησης και της συνειδητοποίησης (Parry, 1996- Fisher, 1987). Οι μαθητές/ριες ενθαρρύνονται να αναλύουν κριτικά το υλικό του μαθήματος μέσω μιας αναστοχαστικής διαδικασίας που εδράζεται σταθερά στις καθημερινές τους εμπειρίες και να «*χρησιμοποιούν την κριτική σκέψη και τη συνεχή έρευνα σε έναν διάλογο που αποσκοπεί στην από κοινού διερεύνηση διαφορετικών εμπειριών*» (Shrewsbury, 1987, σ. 9). Με τον τρόπο αυτό, οι μαθητές/ριες καλούνται να προβληματιστούν και να αναστοχαστούν για τη ζωή τους, να θέσουν

ερωτήσεις, να παρέχουν ανατροφοδότηση και να ασχοληθούν κριτικά με το υλικό και με τους γύρω τους (Middlecamp & Subramaniam, 1999). Για επίτευξη του σκοπού αυτού, ο αναστοχασμός υποκινεί την ανάδυση ενός πλουραλισμού εμπειριών και την περαιτέρω κατανόηση του τρόπου με τον οποίο αυτές οι εμπειρίες είναι βαθιά ριζωμένες στα διαφορετικά χαρακτηριστικά ταυτότητας ενός ατόμου και στην κοινωνική θέση που προκύπτει από αυτά (Parr, 1996).

3) Ενδυνάμωση: Η φεμινιστική παιδαγωγική ενσωματώνει την έννοια της δύναμης ως δράση, αυτοδιάθεση, ικανότητα, δυνατότητα και δημιουργική ενέργεια προερχόμενη από την κοινότητα (Shrewsbury, 1987). Από αυτή την άποψη, η ενδυνάμωση ενισχύει τόσο την αυτονομία όσο και την αμοιβαιότητα, αναπτύσσοντας τόσο την αίσθηση της προσωπικής δράσης όσο και τη συλλογική ευθύνη στην προσπάθεια για κοινωνική αλλαγή. Μαθαίνοντας να συμμετέχουν στη μαθησιακή διαδικασία, οι μαθητές/ριες αναστοχάζονται ενεργά και κριτικά, αμφισβητούν τις «πραγματικότητες» τους και υπερβαίνουν τα έμφυλα, φυλετικά, σεξουαλικά και ταξικά όρια (hooks, 1994). Επιπλέον, αναπτύσσουν επίγνωση της δικής τους δύναμης ως δημιουργοί του κόσμου, παρακινούνται να απελευθερωθούν από στενούς, στερεοτυπικούς έμφυλους ρόλους και σχέσεις και παρακινούνται να αλλάξουν τις υπάρχουσες δομές διακρίσεων και καταπίεσης (Weiler, 1991 - Freire, 1970). Επιπλέον, η ενδυνάμωση στην πράξη συνεπάγεται ότι οι εκπαιδευτικοί χρησιμοποιούν σχέδια μαθήματος ή δραστηριότητες που ενθαρρύνουν τους/τις μαθητές/ριες να βρουν τη δική τους φωνή, ενισχύουν τη συμμετοχή των «σιωπηλών φωνών» ή των φωνών των ανθρώπων που παραδοσιακά ήταν «σιωπηλοί» και ενεργοποιούν και αγκαλιάζουν την πολλαπλότητα των προοπτικών και των εμπειριών μέσω της ενσυναίσθησης, του σεβασμού και της αποδοχής της διαφορετικότητας (Shrewsbury, 1987- Welch, 1994).

4) Αναγνώριση της διαφορετικότητας: αναγνώριση της διαφορετικότητας σημαίνει κατανόηση των διαφορετικών συνθηκών κατασκευής των ταυτοτήτων, της ποικιλομορφίας και των πολλαπλών μας θέσεων στην κοινωνία (Phoenix, 1998). Η κατανόηση αυτή υποδεικνύει ότι δεν υπάρχει ομοιομορφία και καθολικότητα ως προς τις κατηγορίες ταυτότητας (δηλαδή ότι όλες οι γυναίκες είναι ίδιες) και ότι οι εμπειρίες τους από την καταπίεση δεν είναι ίδιες. Ως εκ τούτου, η φεμινιστική παιδαγωγική απαιτεί την αναγνώριση της **διατομεακότητας**, ότι κάθε άτομο φέρει πολλαπλές ταυτότητες (π.χ. λόγω του φύλου, της φυλετικής καταγωγής, της ηλικίας, της εθνικότητας, της τάξης, της σεξουαλικότητας, της ικανότητας και άλλων πτυχών της ταυτότητάς του), οι οποίες κατασκευάζονται κοινωνικά, αναδημιουργούνται συνεχώς και τυγχάνουν διαπραγμάτευσης (Weiler, 1991). Υιοθετώντας μια διατομεακή προοπτική, οι μαθητές/ριες καλούνται να αναγνωρίσουν ότι πολλαπλές καταπίεσεις μπορεί να συμβαίνουν ταυτόχρονα, λόγω των διαφορετικών θέσεων του ατόμου στην κοινωνία και πώς αυτές ενημερώνονται από τις διασταυρώσεις των διαφορετικών χαρακτηριστικών της ταυτότητας ενός ατόμου και των προνομίων ή των ηγεμονικών σχέσεων στην κοινωνία. Για παράδειγμα, ενώ μια λευκή, ετεροφυλόφιλη, νεαρή γυναίκα βιώνει καταπίεση, οι εμπειρίες της θα διαφέρουν από μια μεγαλύτερης ηλικίας έγχρωμη γυναίκα, η οποία είναι λεσβία.

5) Ανάπτυξη της αίσθησης της κοινότητας: Μέσω του διαλόγου και της συνεργατικής μάθησης, οι μαθητές/ριες καλλιεργούν μια δεσμό μεταξύ τους, μια αίσθηση κοινότητας που υπερβαίνει την ανταγωνιστικότητα και τον ατομικισμό που συνήθως υπάρχουν στις παραδοσιακές τάξεις (Novak, 1999). Σε αυτό το πνεύμα, η μάθηση εκτιμά την «ολότητα» έναντι της «διαίρεσης» και της «αποσύνδεσης» και δημιουργεί ένα «ριζοσπαστικό άνοιγμα», δηλαδή μια «οικειότητα που δεν εκμηδενίζει τη διαφορά» (hooks, 2003- Palmer, 2001: όπως αναφέρεται στο hooks, 2003, σ. 49). Έτσι, η δημιουργία δεσμών και η αλληλεπίδραση εμπεριέχει μια δυναμική ενδυνάμωσης και μετασχηματισμού: καθώς οι μαθητές/ριες συνδέονται μεταξύ τους με αμοιβαία παραγωγικούς τρόπους, δημιουργούν μια αίσθηση κοινού σκοπού και παρακινούνται να αγωνιστούν για μια πιο ισότιμη και δίκαιη κοινωνία (Webb, Allen, & Walker, 2002).

6) Συμμετοχική και συνεργατική μάθηση: λειτουργεί ως κεντρικός αγωγός για την εφαρμογή των προαναφερθεισών αρχών της φεμινιστικής παιδαγωγικής στην εκπαιδευτική πρακτική. Η συμμετοχική μάθηση είναι θεμελιώδης για την εφαρμογή κάθε κριτικής ανάλυσης. Περιγράφεται λεπτομερέστερα στην επόμενη ενότητα.

Συμμετοχική μάθηση και διάλογος

Η συμμετοχική μάθηση αναφέρεται στη μάθηση που λαμβάνει χώρα σε ένα συνεργατικό περιβάλλον, όπου οι νέοι/ες έχουν την ευκαιρία να συμμετέχουν ενεργά στη μαθησιακή διαδικασία, να αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, να συμμετέχουν σε διαλεκτικές αναζητήσεις και διάλογο, να μοιράζονται, να συζητούν, να διερευνούν εναλλακτικές λύσεις, να προκαλούν και τελικά να μαθαίνουν ο ένας/η μια από τον/την άλλον/η. Η συμμετοχική μάθηση ενθαρρύνει τους/τις νέους/ες να συμμετέχουν ενεργά και να αναλαμβάνουν την ιδιοκτησία και τον έλεγχο της δικής τους μαθησιακής διαδικασίας, σε αντίθεση με τα πιο παραδοσιακά μοντέλα εκπαίδευσης (όπως για παράδειγμα τις διαλέξεις), όπου η γνώση προσφέρεται με παθητικούς τρόπους (Freire, 1970). Μέσω της συμμετοχικής μάθησης, τόσο οι μαθητές/ριες όσο και οι εκπαιδευτικοί συμμετέχουν σε μια ανοιχτή, κριτική και συνεργατική μαθησιακή διαδικασία, η οποία προωθεί μια μεγαλύτερη κατανόηση της αδικίας, των διακρίσεων, της ανισότητας και της καταπίεσης (Freire, 1970). Οι συμμετοχικές τάξεις ενθαρρύνουν τη διερεύνηση πολλαπλών απόψεων και προοπτικών, αναγνωρίζουν την ποικιλομορφία των ταυτοτήτων, αναγνωρίζουν τις διασταυρούμενες μορφές διακρίσεων και ενδυναμώνουν τους/τις μαθητές/ριες να βρουν τη δική τους φωνή, συνδέοντας τη μάθηση με τις δικές τους προσωπικές εμπειρίες (Weiler, 1995).

Η συμμετοχική μάθηση είναι τόσο ισχυρή όσο και μετασχηματιστική. Μέσα από μια διαδικασία αναστοχασμού και επαναξιολόγησης, οι νέοι/ες ενθαρρύνονται να αμφισβητήσουν τα πρότυπα και να σκεφτούν εναλλακτικές λύσεις, να αποδομήσουν στερεότυπα και περιοριστικές πεποιθήσεις και να κατασκευάζουν νέες ιδέες, αντιλήψεις και στάσεις που βασίζονται στην ισότητα, την αποδοχή και τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Από αυτή την άποψη, η διαδικασία της αποδόμησης και της ανακατασκευής, συνεπάγεται τελικά αλλαγή στάσης. Προς αυτή την κατεύθυνση, το παρόν εγχειρίδιο στοχεύει να ενδυναμώσει τους νέους/ες να γίνουν «μετασχηματιστές/ριες» και «φορείς αλλαγής», επιφέροντας αλλαγές στους/στις ίδιους/ες και στην προσωπική τους ζωή,

ενώ παράλληλα θα επιφέρουν αλλαγές και σε κοινωνικό επίπεδο.

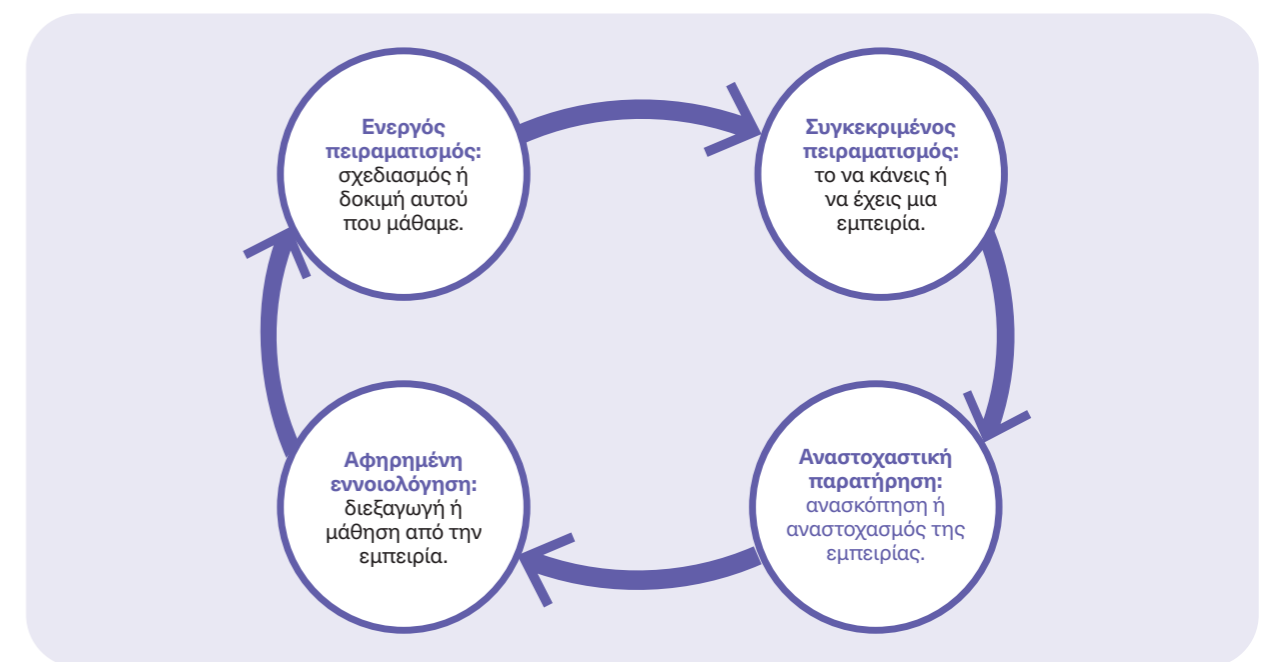
Η συμμετοχική μάθηση στοχεύει σε μεγάλο βαθμό στην ενίσχυση των δεξιοτήτων, εκτός από τις γνώσεις, και ως εκ τούτου ενσωματώνει πιο πρακτικές, συνεργατικές και διαδραστικές μεθοδολογίες που επιτρέπουν στους/στις νέους/ες να μαθαίνουν «κάνοντας», «νιώθοντας» και «βιώνοντας». Τέτοιες μεθοδολογίες περιλαμβάνουν συχνά την αντανάκλαστικότητα, την κριτική ανάλυση, τον διάλογο, τη συζήτηση, την κριτική των κανόνων, τον καταγισμό ιδεών, τον θεατρικό αυτοσχεδιασμό, το θεατρικό παιχνίδι, το παιχνίδι ρόλων, τη διαδραστική προσομοίωση, την ανάλυση μελετών περίπτωσης, τις ομαδικές εργασίες, την έρευνα πεδίου, κ.ο.κ. Σε αυτό το πλαίσιο, η μάθηση ουσιαστικά λαμβάνει χώρα μετά ή εξαιτίας μιας αποκτηθείσας εμπειρίας.

Οι δραστηριότητες που περιλαμβάνονται στο εκπαιδευτικό μέρος της έκδοσης βασίζονται σε μεγάλο βαθμό στη συμμετοχική μάθηση και είναι δομημένες γύρω από τα τέσσερα στάδια που προτείνονται στον κύκλο βιωματικής μάθησης του David Kolb (1984): Βίωση, Αναστοχασμός, Γενίκευση και Εφαρμογή. Για τον σκοπό αυτό, η βιωματική μάθηση ξεκινά με την έκθεση των μαθητών/ριών σε μια *δομημένη εμπειρία* (δηλ. μια δομημένη δραστηριότητα, όπως ένα παιχνίδι ρόλων, μια προσομοίωση, μια συζήτηση κ.λπ.) στο πλαίσιο της οποίας οι μαθητές/ριες μπορούν να μάθουν «στην πράξη». Στη συνέχεια, οι μαθητές/ριες καλούνται να *αναστοχαστούν πάνω σε αυτή την εμπειρία* και να μοιραστούν τυχόν συναισθήματα, σκέψεις και αντιδράσεις που προέκυψαν. Μετά τον αρχικό αναστοχασμό, η συζήτηση προεκτείνεται στο τι συμβαίνει στην πραγματική ζωή μέσω μιας διαδικασίας *γενίκευσης*. Αυτό αποσκοπεί στην αντιπαραβολή της εμπειρίας της δραστηριότητας με ό,τι συμβαίνει στον «πραγματικό κόσμο». Το τελευταίο και τελικό στάδιο περιλαμβάνει την πρακτική εφαρμογή της γνώσης (*applying*), όπου οι συμμετέχοντες/ουσες ενθαρρύνονται να *εδραιώσουν τις νέες γνώσεις*, την ευαισθητοποίηση ή τις δεξιότητές τους, εφαρμόζοντας αυτά που έμαθαν στη ζωή τους και τελικά αλλάζοντας παλιές στάσεις και

συμπεριφορές. Από αυτή την άποψη, η συμμετοχική και βιωματική μάθηση παρέχει τελικά έναν ασφαλή χώρο για μια «πρόβα» για προσωπική ή κοινωνική αλλαγή.

Δημιουργία ενός ασφαλούς, άνετου και συμπεριληπτικού χώρου για τα εργαστήρια

Όταν λαμβάνει χώρα η βιωματική και συμμετοχική μάθηση, ένα εκπαιδευτικό περιβάλλον χωρίς αποκλεισμούς, ασφαλές και άνετο είναι υψίστης σημασίας. Στόχος είναι να αισθάνονται όλοι/ες οι μαθητές/ριες άνετα και να συμμετέχουν ενεργά στη μαθησιακή διαδικασία - έτσι, ένα ασφαλές περιβάλλον πρέπει να προάγει την ενσυναίσθηση, την ισότητα, τον σεβασμό, την ευγένεια, το άνοιγμα, την εμπιστοσύνη, την εμπιστευτικότητα και την ελευθερία έκφρασης, την απουσία κριτικής, διακρίσεων, προσβλητικής ή καταχρηστικής συμπεριφοράς. Ένα ασφαλές περιβάλλον υποδηλώνει, επίσης, ότι όλα τα είδη διαφορετικότητας (με βάση το φύλο, την τάξη, την εθνικότητα, τη θρησκεία, τις ικανότητες/αναπηρία, τον σεξουαλικό προσανατολισμό, την ταυτότητα φύλου, το status κ.λπ.) όχι μόνο είναι ευπρόσδεκτα στην εκπαιδευτική διαδικασία, αλλά είναι επίσης ορατά, ενεργά παρόντα, αποδεκτά, σεβαστά και συμμετέχουν ισότιμα. Οι ειδικές ανάγκες όλων των συμμετεχόντων/ουσών πρέπει να λαμβάνονται υπόψη και οι προοπτικές όλων των διαφορετικών ταυτοτήτων να εκφράζονται και να ακούγονται, ώστε να διασφαλίζεται ένα ασφαλές και άνετο περιβάλλον εντός της ομάδας. Είναι σημαντικό αυτό να δημιουργείται από την αρχή, πριν από την υλοποίηση των δραστηριοτήτων. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσω δραστηριοτήτων που σπάνε τον πάγο και δημιουργούν ομάδες, θέτοντας βασικούς κανόνες για το πώς οι μαθητές/ριες θα συμπεριφέρονται μεταξύ τους, διατηρώντας ένα θετικό κλίμα στην ομάδα. Επιπλέον, μέσα από αυτές τις δραστηριότητες τίθενται σε αμφισβήτηση τα στερεότυπα και οι επιβλαβείς νόρμες, αντιμετωπίζονται αρνητικά συναισθήματα ή συμπεριφορές και ενθαρρύνονται ενεργά οι μαθητές/ριες να εκφράζουν τις απόψεις τους χωρίς να κρίνονται, να επικρίνονται, να επιτίθενται ή να στιγματίζονται.

Προσαρμοσμένο από τη θεωρία της βιωματικής μάθησης και τα μαθησιακά στυλ του Kolb. (<https://bit.ly/3GsFlcB>)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΙΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ, ΣΤΑ ΣΧΕΔΙΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Η επόμενη ενότητα αποτελείται από όλο το (προς εφαρμογή) εκπαιδευτικό υλικό. Το εκπαιδευτικό υλικό παρουσιάζεται στο πλαίσιο τεσσάρων «Θεματικών Ενοτήτων». Κάθε Ενότητα περιλαμβάνει μια σειρά από διαφορετικά «Σχέδια Μαθήματος» με «Δραστηριότητες» που μπορούν να εφαρμοστούν εντός και εκτός της τάξης. Κατά την ανάπτυξη των «Σχεδίων Μαθήματος» ακολουθήθηκε μια οριζόντια προσέγγιση, συνδέοντάς τα με ένα ευρύ φάσμα θεμάτων και με διαφορετικούς στόχους/δείκτες του αναλυτικού προγράμματος. Κάθε Ενότητα παρουσιάζεται με ένα πίνακα, που περιλαμβάνει τους τίτλους των Σχεδίων Μαθήματος, τις σχετικές Λέξεις-Κλειδιά, τα Μαθησιακά Αποτελέσματα, καθώς και τις Ιστορικές Πληροφορίες που εισάγουν το θέμα και μια περιγραφή του τρόπου με τον οποίο κάθε Σχέδιο Μαθήματος εντάσσεται στο θέμα και στη μεθοδολογία. Οι εκπαιδευτικοί καλούνται να χρησιμοποιήσουν αυτές τις πληροφορίες καθώς και τις πρόσθετες πηγές που παρέχονται στο Μέρος 3 στην ενότητα «Περαιτέρω ανάγνωση» για να βοηθήσουν περισσότερο στην κατανόηση της Ενότητας και να υποστηρίξουν την εφαρμογή των Σχεδίων Μαθήματος. Στα Σχέδια Μαθήματος δηλώνεται το αντίστοιχο «Επίπεδο», η «Εκτιμώμενη Διάρκεια», «οι Στόχοι», καθώς και οι «Θεματικοί Σύνδεσμοι», που υποδηλώνουν πώς συνδέεται το Σχέδιο Μαθήματος με το αναλυτικό πρόγραμμα. Μπορείτε να βρείτε περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τα θέματα και την επικάλυψη των στόχων των Σχεδίων Μαθήματος με το αναλυτικό πρόγραμμα στο Παράρτημα. Τα Σχέδια Μαθήματος αποτελούνται από Δραστηριότητες που, με τη σειρά τους, αποτελούνται από τρία μέρη: «Οδηγίες», «Συζήτηση» και «Κλείσιμο και ανατροφοδότηση». Οι εστιασμένοι «Στόχοι της Δραστηριότητας» παρατίθενται όταν υπάρχουν περισσότερες από 2 δραστηριότητες στο Σχέδιο Μαθήματος. Όλες οι δραστηριότητες περιέχουν «Φύλλα Εργασίας» που μπορούν να χρησιμοποιηθούν κατά την εφαρμογή του σχεδίου μαθήματος και περιλαμβάνουν «Συμβουλές» όπου είναι απαραίτητο. Επίσης, δίνονται «Πληροφορίες για τον/την Εκπαιδευτικό» για περαιτέρω κατανόηση, γνώση και προετοιμασία. Όλα τα φύλλα είναι αριθμημένα με τον αντίστοιχο αριθμό της ενότητας και του μαθήματος (π.χ. Φ1.2.3, Φύλλο Εργασίας στην Ενότητα 1, Σχέδιο Μαθήματος 2, Αρ. 3) και δίνονται στο τέλος των Σχεδίων Μαθήματος. Πιο κάτω θα βρείτε μια περίληψη των Θεματικών Ενοτήτων.

1

Η Θεματική Ενότητα 1 - Αφήγηση της Μακροϊστορίας-Μικροϊστορίας (History-Herstory) διερευνά πώς το φύλο - ως μια ταυτότητα μεταξύ άλλων ταυτοτήτων - διαμορφώνει τον τρόπο με τον οποίο αφηγούμαστε την ιστορία μας. Αυτό είναι εμφανές στις ιστορίες, τα γεγονότα και τους ανθρώπους που θεωρούνται άξιοι να απεικονιστούν σε μνημεία και στον τρόπο με τον οποίο αναπαρίστανται διαφορετικές ιστορίες, γεγονότα και άνθρωποι. Για παράδειγμα, πολύ λιγότερα αγάλματα είναι αφιερωμένα στις γυναίκες σε σύγκριση με τους άνδρες, ενώ τα φύλα απεικονίζονται σε στερεοτυπικούς ρόλους. Με αυτό τον τρόπο, τα ιστορικά μνημεία μπορούν να γίνουν είτε όχημα για την αναπαραγωγή των ανισοτήτων μεταξύ των φύλων είτε μέσο για συμπεριληπτικές και ισότιμες αναπαραστάσεις του παρελθόντος.

2

Η Θεματική Ενότητα 2 - Μνημεία έχει ως στόχο να κάνει τους/τις μαθητές/ριες να επανεξετάσουν τι σημαίνει μνημείο, για ποιο λόγο έχει κατασκευαστεί και πώς χρησιμοποιείται, μέσα από μερικά παραδείγματα από την Κύπρο. Η εξέταση των υφιστάμενων μνημείων με κριτική ματιά και η αμφισβήτηση των όσων «βλέπουν» θα επιτρέψει στους/στις συμμετέχοντες/ουσες να διαμορφώσουν τις δικές τους απόψεις για τα μνημεία. Η ενότητα θα βοηθήσει, επίσης, τους/τις μαθητές/ριες να δημιουργήσουν νέες μορφές «μνημείων» χρησιμοποιώντας τη φαντασία και τη δημιουργικότητά τους.

3

Η Θεματική Ενότητα 3 - Εξετάζοντας τη δημόσια τέχνη μέσα από το πρίσμα της ισότητας των φύλων εστιάζει σε παγκόσμια και τοπικά παραδείγματα τέχνης σε δημόσιους χώρους, όπως τοιχογραφίες και γλυπτά, για να εισαγάγει εναλλακτικούς ορισμούς για το τι είναι ένα δημόσιο έργο τέχνης, τι θα μπορούσε να είναι, και τις ευρύτερες επιδράσεις του δημόσιου χώρου στο ζήτημα της ισότητας των φύλων, της κοινωνικής ταυτότητας, της αναγνώρισης της διαφορετικότητας και του μετασχηματισμού. Η εξέταση ορισμένων χαρακτηριστικών της δημόσιας τέχνης μπορεί να επιτρέψει στους/στις συμμετέχοντες/ουσες να εξοικειωθούν με διαφορετικές προοπτικές και έννοιες της ποικιλομορφίας, της ένταξης και της ισότητας των φύλων.

4

Η Θεματική Ενότητα 4 - Εξερεύνηση του δημόσιου χώρου και της διαφορετικότητας εστιάζει σε μια κριτική διερεύνηση του περιβάλλοντός μας και των δημόσιων χώρων και ενθαρρύνει τους/τις μαθητές/ριες να δουν τους κοινούς δημόσιους χώρους μέσα από ένα νέο φακό που διερευνά πώς το φύλο, η διαφορά και η ταυτότητα διασταυρώνονται, παράγονται και αναπαράγονται στους δημόσιους χώρους.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 1

26

27

Αφήγηση της Μακροϊστορίας-Μικροϊστορίας (History-Herstory)

Σχέδιο μαθήματος 1:
Πώς σε λένε;

Σχέδιο μαθήματος 2:
Μάντεψε ποιος!

Σχέδιο μαθήματος 3:
Μνημεία και έμφυλα στερεότυπα

Λέξεις κλειδιά:

φύλο, ιστορία, αφήγηση ιστορίας, συγγραφή ιστορίας, μνημεία, συλλογική μνήμη, ποικιλομορφία, ιστορική σκέψη, πολιτιστική κληρονομιά

Μαθησιακά αποτελέσματα της ενότητας:

- Να εντοπίσουν τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις που συχνά αντικατοπτρίζονται στις ιστορικές αφηγήσεις και τα δημόσια μνημεία
- Να αμφισβητήσουν ή/και να αποδομήσουν τα στερεότυπα των φύλων που απαντώνται σε ιστορικές αφηγήσεις και δημόσια μνημεία
- Να αναπτύξουν κριτική και ιστορική σκέψη
- Να ενεργοποιήσουν την περιέργειά τους και τη διερευνητική σκέψη
- Να ενισχύσουν την αυτενέργειά τους και την ενεργό συμμετοχή
- Να διερευνήσουν συμπεριληπτικούς και ευαίσθητους ως προς το φύλο τρόπους αφήγησης της ιστορίας
- Να διερευνήσουν συμπεριληπτικούς και ευαίσθητους ως προς το φύλο τρόπους δημιουργίας μνημείων

Πληροφορίες για το ιστορικό υπόβαθρο

Πολλοί/ές ιστορικοί, κοινωνιολόγοι και άλλοι/ες ερευνητές/ριες έχουν υποστηρίξει ότι η μνήμη διαμορφώνεται από τις διάφορες ομάδες στις οποίες ανήκουν τα άτομα (οικογενειακές, θρησκευτικές, γεωγραφικές, εθνικές, έμφυλες κ.λπ.) (Halbwachs, 1992). Πολλοί/ές θα συμφωνούσαν, επίσης, με τα λόγια του Αμερικανού ιστορικού Michael Kammen (1991) ότι «οι κοινωνίες στην πραγματικότητα ανακατασκευάζουν το παρελθόν τους αντί να το καταγράφουν πιστά, και ότι το κάνουν με σαφή γνώμονα τις ανάγκες του σύγχρονου πολιτισμού - χειραγωγώντας το παρελθόν, διαμορφώνουν το παρόν».

Αυτή η ενότητα διερευνά τον τρόπο με τον οποίο το **κοινωνικό φύλο** -ως μία ταυτότητα μεταξύ άλλων ταυτοτήτων- διαμορφώνει τον τρόπο με τον οποίο αφηγούμαστε την ιστορία μας (Scott, 1986- Lerner, 1975) και πώς αυτό με τη σειρά του επηρεάζει τις σχέσεις και τις ιεραρχίες των φύλων στο παρόν. Αυτό είναι εμφανές όχι μόνο στα εγχειρίδια ιστορίας και στα ντοκιμαντέρ, αλλά και στις ιστορίες, τα γεγονότα και τους ανθρώπους που κρίνονται άξια να απεικονιστούν σε **δημόσια μνημεία**. Για παράδειγμα, πολύ λιγότερα αγάλματα είναι αφιερωμένα στις γυναίκες σε σύγκριση με τους άνδρες, ενώ, ταυτόχρονα, γυναίκες και άνδρες απεικονίζονται με στερεοτυπικούς τρόπους στα δημόσια μνημεία (ως προς την Κύπρο βλ.: Karaiskou and Christiansen, 2014). Με αυτόν τον τρόπο, η ιστορία γίνεται όχημα για την αναπαραγωγή των ανισοτήτων.

Η επανεξέταση των δικών μας **προκαταλήψεων** και η αναγνώριση των επιπτώσεών τους μπορεί να ενδυναμώσει τις νεότερες γενιές καλλιτεχνών, πολεοδόμων και πολιτών να δημιουργήσουν πιο συμπεριληπτικές και ισότιμες αναπαραστάσεις του παρελθόντος. Για τη διερεύνηση αυτών των ζητημάτων, η ενότητα αυτή περιλαμβάνει τρία σχέδια μαθήματος.

Το πρώτο σχέδιο μαθήματος έχει τίτλο «Πώς σε λένε;» και έχει ως στόχο να συστήσει τους/τις συμμετέχοντες/ουσες μεταξύ τους (σε περίπτωση που συναντιούνται για πρώτη φορά) ή να τους επιτρέψει να γνωριστούν λίγο καλύτερα, ενώ παράλληλα εισάγει διακριτικά τα θέματα της αφήγησης της ιστορίας, της **διαφορετικότητας** και της **προκατάληψης**. Ειδικότερα, αυτό το σχέδιο μαθήματος προσφέρει την ευκαιρία στους/στις μαθητές/ριες, να προβληματιστούν σχετικά με τα δικά τους ονόματα και τα ονόματα των άλλων ως άμεση ένδειξη της ύπαρξης των διαφορετικών ταυτοτήτων ενός ατόμου, καθώς και ως ένδειξη των προσδοκιών της κοινωνίας, των αόρατων προνομίων και των εμποδίων. Μια σημαντική πτυχή αυτής της συζήτησης αναφέρεται στη σχέση μεταξύ ονομάτων και φύλου.

Το δεύτερο σχέδιο μαθήματος έχει τίτλο «Μάντεψε ποιος!» Σε αυτό το σχέδιο μαθήματος, οι μαθητές/ριες καλούνται να μελετήσουν ορισμένες ιστορικές πηγές και να μαντέψουν την προέλευση, τα χαρακτηριστικά και τις ιδιότητες των συγγραφέων τους και το κοινό στο οποίο απευθύνονταν. Αυτός είναι ένας βιωματικός τρόπος για να αναγνωρίσουν οι μαθητές/ριες ότι οι ιστορικές πηγές και η **αφήγηση/συγγραφή της ιστορίας** δεν είναι αποκομμένα από τις απόψεις αυτού/ής που την αφηγείται. Η **ιστοριογραφία** δεν είναι ουδέτερη και σίγουρα δεν είναι **ουδέτερη ως προς το φύλο**.

Το τρίτο σχέδιο μαθήματος έχει τίτλο «Μνημεία και έμφυλα στερεότυπα». Εδώ, οι μαθητές/ριες παρατηρούν και αναλύουν τις εικόνες δύο δημόσιων μνημείων που βρίσκονται στην Κύπρο (ένα τουρκοκυπριακό και ένα

ελληνοκυπριακό μνημείο) τα οποία είναι αφιερωμένα στην ιδέα της ελευθερίας. Μέσα από δραστηριότητες και συζήτηση, οι μαθητές/ριες αναγνωρίζουν, μεταξύ άλλων, ότι τα δημόσια μνημεία διαμορφώνονται με βάση την άποψη του/της δημιουργού τους και το κοινό στο οποίο απευθύνονται, αλλά και ότι οι άνδρες και οι γυναίκες συχνά απεικονίζονται με στερεοτυπικούς τρόπους. Στόχος είναι οι μαθητές/ριες να αποδομήσουν τα στερεότυπα των φύλων που συνδέονται με ιστορικές αφηγήσεις και μνημεία και να προβληματιστούν ως προς τη σχέση ελευθερίας και ισότητας των φύλων. Η τελευταία ενότητα προσφέρει στους/στις μαθητές/ριες την ευκαιρία να επανασχεδιάσουν και να αναδημιουργήσουν ένα εναλλακτικό μνημείο της ελευθερίας.

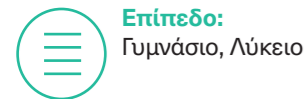
Σημείωση: Οι ιστορικές πηγές και τα μνημεία που χρησιμοποιήθηκαν σε αυτή την ενότητα επιλέχθηκαν για το κυπριακό πλαίσιο. Αν κάποιος/α επιθυμεί να εφαρμόσει αυτή την ενότητα σε διαφορετικό πλαίσιο, το μόνο που θα πρέπει να κάνει είναι να τις αντικαταστήσει με παρόμοιες πηγές και μνημεία που αντιστοιχούν στο εθνικό/πολιτισμικό του/της πλαίσιο.

Πηγές

Halbwachs, M. (1992). *On collective memory [Για τη συλλογική μνήμη]*. The University of Chicago Press.
Kammen, M. (1991). *Mystic chords of memory: The transformation of tradition in American culture [Μυστικές χορδές της μνήμης. Ο μετασχηματισμός της παράδοσης στην αμερικανική κουλτούρα]*. Vintage Books.
Scott, J. W. (1986). Gender: A useful category of historical analysis [Φύλο: Μια χρήσιμη κατηγορία ιστορικής ανάλυσης] *The American Historical Review*, 91(5), 1053-1075.
Lerner, G. (1975). Placing women in history: Definitions and challenges [Τοποθετώντας τις γυναίκες στην ιστορία: Ορισμοί και προκλήσεις]. *Feminist Studies*. 3(1/2): 5-14.
Karaiskou, V. & Christiansen, A. (2014), Aphrodite's heirs: Beauty and women's suffering in Cypriot public sculpture [Οι κληρονόμοι της Αφροδίτης: Η ομορφιά και η γυναίκα δυστυχία στην κυπριακή δημόσια γλυπτική]. In Ioannou, M. and Kyriakidou, M. (eds) *Female beauty in art, history, feminism, women artists* (126-179). Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.

Για περισσότερες πηγές βλέπε: «**Περατέρω βιβλιογραφία για την Ενότητα 1**» στη Βιβλιογραφία.

Σχέδιο μαθήματος 1: Πώς σε λένε;

Επίπεδο:
Γυμνάσιο, Λύκειο

Εκτιμώμενη διάρκεια:
40'

**Φύλλα εργασίας
σχεδίου μαθήματος:**
-

Θεματικοί σύνδεσμοι:

Ιστορία: Ιστορία και προσωπική ταυτότητα, Ιστορία και ποικιλομορφία, Σεβασμός σε άτομα με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο

Στόχοι του σχεδίου μαθήματος:

- Να σπάσει ο πάγος
- Να χτιστεί εμπιστοσύνη εντός της ομάδας
- Να γνωριστούν μεταξύ τους οι συμμετέχοντες/ουσες (σε περίπτωση που συναντιούνται για πρώτη φορά) ή για να μπορέσουν να γνωριστούν καλύτερα μεταξύ τους
- Να αναδείξει την υπάρχουσα ποικιλομορφία στην τάξη
- Να υποβοηθήσει την ανάλυση των ιστοριών, των σημασιών, των συμβολισμών, των παραδοχών και των προσδοκιών που φέρουν τα ονόματα σε σχέση με την προσωπική, οικογενειακή και πολιτισμική ιστορία
- Να συζητηθεί η προκατάληψη

Δραστηριότητα 1: Πείτε μας το όνομά σας (40 λεπτά)

Εισαγωγή

Καλωσορίστε τους/τις μαθητές/ριες και εξηγήστε στην τάξη ότι τώρα θα συμμετέχουμε σε μια δραστηριότητα για να γνωριστούμε καλύτερα μεταξύ μας και ταυτόχρονα να μάθουμε περισσότερα για τον εαυτό μας! Θα το κάνουμε αυτό εξερευνώντας τα ονόματά μας και πώς συνδέονται με τις ιστορίες/την ιστορία της οικογένειάς μας, της κοινωνίας και του πολιτισμού μας.

Οδηγίες

Πριν από την εφαρμογή αυτού του σχεδίου μαθήματος διαβάστε το **ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ/ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ - Βάζοντας τα ονόματα σε πλαίσιο** για να διευκολύνετε αυτή τη συζήτηση.

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ/ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ | Βάζοντας τα ονόματα σε πλαίσιο

Σε αυτό το σχέδιο μαθήματος, τα ονόματα είναι τα ερεθίσματα για τη διερεύνηση χαρακτηριστικών της ταυτότητας όπως η εθνικότητα, ο σεξουαλικός προσανατολισμός, η τάξη, η ικανότητα, ή η οικογενειακή κατάσταση. Όπως παρατηρεί η Harmat: «στις περισσότερες περιπτώσεις, το όνομά σας είναι η πρώτη πτυχή της προσωπικότητάς σας με την οποία οι άλλοι θα έρθουν σε επαφή. Ξεκινώντας με ένα προβληματισμό ως προς την προέλευση, τις σημασίες και τις επιπτώσεις των ονομάτων μας, κάποιες προκαταλήψεις μπορούν να εξαλειφθούν εν τη γενέσει τους, στην αρχή ενός μαθήματος, και έτσι να εξυπηρετηθεί ο απλός, ρεαλιστικός σκοπός της γνωριμίας των μαθητών/ριών μεταξύ τους και να οικοδομηθεί εύκολα η εμπιστοσύνη μέσα στην ομάδα (με την ενθάρρυνση των συμμετεχόντων/ουσών και των εκπαιδευτικών να θυμούνται ο ένας/η μία το όνομα του/της άλλου/ης). Όχι μόνο αυτό, αλλά μπορούν επίσης να αναδειχθούν, από την αρχή, οι διατομεακές πολυπλοκότητες, που ενυπάρχουν στο να φέρεις ένα όνομα, να το λες ή να ακούς το όνομα του άλλου (Harmat, 2020, σσ. 1-2). Πράγματι, ένα όνομα μπορεί να υποδηλώσει άμεσα τις διαφορετικές ταυτότητες ενός ατόμου, ενώ συχνά αντανακλά κοινωνικές προσδοκίες. Για παράδειγμα, ένα χριστιανικό/μουσουλμανικό όνομα θα μπορούσε να υποδηλώνει τις προσδοκίες και τις ελπίδες της οικογένειάς του να γίνει οπαδός μιας συγκεκριμένης θρησκείας. Επιπλέον, τα ονόματα δηλώνουν έμμεσα προνόμια και μειονεκτήματα.

Φύλο και ονόματα

Μια σημαντική πτυχή αυτής της συζήτησης αφορά στη σχέση μεταξύ ονόματος και φύλου. Για παράδειγμα, οι κοινωνικές παραδοχές και προσδοκίες που συνδέονται με το φύλο είναι, επίσης, εγγενείς στα ονόματα που φέρουν «θηλυκές» ιδιότητες (χαρά, αγάπη, καλοσύνη, αγνότητα, φως κ.λπ.) και στα ανδρικά ονόματα που φέρουν «ανδρικές» ιδιότητες (γενναίος, δυνατός κ.λπ.) Ταυτόχρονα, το να δίνεται το επώνυμο του πατέρα στα παιδιά και όχι εκείνο της μητέρας αντανακλά την πατριαρχική ιστορία των περισσότερων κοινωνιών.

Πηγή: Harmat, Gal. (2020). *Intersectional Pedagogy: Creative Education Practices for Gender and Peace Work*. Routledge.

Ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να σκεφτούν και να απαντήσουν, ατομικά, στις παρακάτω ερωτήσεις για τον εαυτό τους. Ενημερώστε ότι θα μοιραστούν τις απαντήσεις με την ομάδα. Δώστε τους περίπου πέντε λεπτά. Μπορούν να χρησιμοποιήσουν το διαδίκτυο, αν έχουν πρόσβαση σε αυτό. Αφήστε τον καθένα/την καθεμιά να μοιραστεί τις απαντήσεις του/της με την ομάδα. Κατά τη διάρκεια της παρουσίασης ή μετά από αυτή, θα μπορούσατε να κάνετε κάποιες ερωτήσεις για να βοηθήσετε στην αποσαφήνιση ή την ανάδειξη των συνδέσεων μεταξύ ονόματος και φύλου, θρησκευτικού υποβάθρου, εθνοτικής καταγωγής, πολιτισμού, κοινωνικών προσδοκιών και στερεοτύπων, οικογενειακών παραδόσεων κ.λπ.

- Πώς σε λένε;
- Το όνομά σου έχει κάποιο νόημα; Τι σημαίνει;
- Γνωρίζεις την προέλευση του ονοματός σου; Συνδέεται το όνομά σου με έναν συγκεκριμένο πολιτισμό/χώρα/θρησκεία/γεγονός/ιστορία;
- Γνωρίζεις ποιος/α το επέλεξε και γιατί/πως επιλέχθηκε για εσάς;
- Υπάρχει κάτι που σου αρέσει στο όνομά σου; Ταυτίζεσαι με αυτό; Πιστεύεις ότι προάγει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά σου;

Συμβουλές για τον συντονισμό

- Μπορείτε να πείτε στους/στις μαθητές/ριές σας να ρωτήσουν εκ των προτέρων τους γονείς ή τους κηδεμόνες τους για την προέλευση του ονοματός τους.
- Αν οι συμμετέχοντες/ουσες είναι ντροπαλοί/ές, μπορείτε να τους ζητήσετε να εργαστούν σε ζευγάρια, για να κινητοποιηθούν και να σπάσει ο πάγος.
- Λάβετε υπόψη ότι η πρώτη απάντηση των μαθητών/ριών είναι συνήθως ότι τα ονόματά τους δεν έχουν καμία σημασία. Ωστόσο, αν το ψάξει κανείς, τα περισσότερα ονόματα έχουν μια αρχική σημασία που δεν είναι γνωστή. Μπορείτε να επιτρέψετε στους/στις μαθητές/ριες να αναζητήσουν τη σημασία των ονομάτων τους. Πολλές φορές, η σημασία αυτή συνδέεται έντονα με έμφυλες νόρμες. Επιπλέον, συχνά το όνομα είναι το όνομα ενός πραγματικού προσώπου της εθνικής ή θρησκευτικής ιστορίας και η εκμάθηση της βιογραφίας του αποκαλύπτει πολλές έμφυλες πτυχές μιας ιστορίας και ενός πολιτισμού.

Συζήτηση (10 λεπτά)

Αφού όλοι/ες μοιραστούν τα ονόματα και τις απαντήσεις τους, ξεκινήστε μια σύντομη συζήτηση αναστοχασμού με την τάξη ακολουθώντας τις πιο κάτω ερωτήσεις:

- Πιστεύετε ότι το όνομα ενός ατόμου μπορεί να επηρεάσει τη ζωή του;
- Γνωρίζετε ανθρώπους, των οποίων τα ονόματα τους αποτρέπουν ή τους εμποδίζουν να έχουν πρόσβαση σε συγκεκριμένα μέρη;
- Όταν δίνεται ένα όνομα σε ένα άτομο, το όνομα αυτό υποδηλώνει προσδοκίες και υποθέσεις για το άτομο αυτό;
- Παρατηρείτε τυχόν έμφυλες προεκτάσεις/συνδηλώσεις στα ονόματα;
- Οι άνθρωποι υποθέτουν πράγματα για τους/τις άλλους/ες μόνο και μόνο λόγω του ονοματός τους; Αναφέρετε μερικά παραδείγματα.

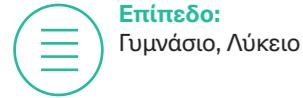
Κλείσιμο και ανατροφοδότηση

Αυτή ήταν μια ευκαιρία να γνωριστούμε λίγο καλύτερα, ενώ παράλληλα αναλογιζόμασταν το γεγονός ότι τα ονόματα μεταφέρουν ιστορίες, νοήματα, συμβολισμούς, υποθέσεις και προσδοκίες που συνδέονται με την προσωπική, οικογενειακή και πολιτισμική ιστορία. Όπως μπορέσαμε να δούμε, τα ονόματα μπορούν να αποτελέσουν δείκτες των διαφορετικών ταυτοτήτων ενός ατόμου (εθνική, θρησκευτική, έμφυλη). Παρόλο που δεν το συνειδητοποιούμε, συχνά κρίνουμε τους άλλους πολύ γρήγορα μόνο από τα ονόματά τους, και, επίσης, συχνά κρίνουμε ή αντιμετωπίζουμε με ιδιαίτερους τρόπους εξαιτίας των ονομάτων μας.

Συμβουλές για τη συζήτηση

- Μπορείτε, επίσης, να αναφέρετε το παράδειγμα του ονοματός σας, αν θεωρείτε ότι αυτό θα ήταν χρήσιμο.
- Λάβετε υπόψη σας ότι μερικές φορές μπορεί να χρειαστεί ο/η εκπαιδευτικός να κάνει κάποιες ερωτήσεις για να αναδείξει ένα βασικό θέμα. Για παράδειγμα, αν οι συμμετέχοντες/ουσες δεν έχουν σχολιάσει τις έμφυλες σημασίες των ονομάτων, ο/η εκπαιδευτικός θα μπορούσε να κάνει άμεσες διερευνητικές ερωτήσεις. Τέτοιες ερωτήσεις θα μπορούσαν να είναι οι εξής: «Γιατί πιστεύετε ότι το επώνυμό μας είναι συνήθως αυτό του πατέρα μας και όχι της μητέρας μας;» «Γιατί στα αγόρια δίνονται συνήθως ονόματα όπως Αλκαίος, Αλκιβιάδης ή Αγαθοκλής ενώ στα κορίτσια ονόματα όπως Χαρά, Ευτυχία, Αγάπη;»

Σχέδιο μαθήματος 2: Μάντεψε ποιος!

Επίπεδο:
Γυμνάσιο, Λύκειο

Εκτιμώμενη διάρκεια:
45'

**Φύλλα εργασίας
σχεδίου μαθήματος:**
Φ1.2.1

Θεματικοί σύνδεσμοι:

Ιστορία: Ανάλυση ιστορικών πηγών, Κριτική και ιστορική σκέψη, Φιλοσοφία της ιστορίας, Μέθοδοι και προσεγγίσεις στην αφήγηση και συγγραφή της ιστορίας (ιστοριογραφία), Ιστορία και προκατάληψη

Στόχοι του σχεδίου μαθήματος:

- Να αναγνωρίσουν (οι μαθητές/ριες) ότι η αφήγηση της ιστορίας σε οποιαδήποτε μορφή (μνημείο, τέχνη, κείμενο κ.λπ.) δεν είναι αποκομμένη από τις απόψεις αυτού/ής που την αφηγείται. Δεν είναι ουδέτερη γενικώς, ούτε είναι ουδέτερη ως προς το φύλο.
- Να μάθουν να αναλύουν και να ερμηνεύουν γραπτές πηγές
- Να αναπτύξουν δεξιότητες κριτικής ανάγνωσης
- Να ενεργοποιήσουν την περιέργειά τους και τη διερευνητική σκέψη
- Να εισαχθούν βασικές έννοιες όπως *πρωτογενής πηγή*, *οπτική γωνία*, *ουδετερότητα*, *αντικειμενικότητα* και *υποκειμενικότητα* στην ιστορία.

Δραστηριότητα 1: Μάντεψε ποιος! (30 λεπτά)

Εισαγωγή

Καλωσορίστε την τάξη και εξηγήστε ότι τώρα θα κάνετε μια δραστηριότητα για να εξερευνήσετε πώς λέμε, πώς μελετάμε και πώς γράφουμε την ιστορία. Θα το κάνετε αυτό αναλύοντας πραγματικές ιστορικές πηγές.

Οδηγίες

1. Πείτε στους/στις μαθητές/ριες ότι θα τους/τις χωρίσετε σε ομάδες και ότι κάθε ομάδα θα λάβει μια έντυπη ιστορική πηγή (βλέπε **Φ1.2.1 Πηγές**). Δεν θα γνωρίζουν ποιος/α την έγραψε, πότε και γιατί. Σημειώστε ότι κάποιες πηγές είναι στην αυθεντική τους γλώσσα και κάποιες είναι μεταφρασμένες, αλλά δεν θα γνωρίζουν ποιες είναι μεταφρασμένες. Ο στόχος τους θα είναι να μαντέψουν τα ακόλουθα στοιχεία σχετικά με την πηγή που θα ανατεθεί στην ομάδα τους:
 - Το είδος της πηγής (άρθρο, βιβλίο, ημερολόγιο, επιστολή κ.λπ.)
 - Ο χρόνος που γράφτηκε
 - Το φύλο του/της συγγραφέα
 - Η κοινωνική τάξη και το μορφωτικό επίπεδο του/της συγγραφέα
 - Η εθνικότητα/κοινότητα του/της συγγραφέα

2. Χωρίστε τους/τις μαθητές/ριες σε τέσσερις ομάδες και δώστε μία πηγή σε κάθε ομάδα. Αφήστε τους περίπου δέκα λεπτά για να μελετήσουν την πηγή και να απαντήσουν στις παραπάνω ερωτήσεις. Εξηγήστε τους ότι θα τους ζητηθεί όχι μόνο να μαντέψουν τις απαντήσεις σε αυτές τις ερωτήσεις αλλά και να εξηγήσουν τις υποθέσεις τους. Υπενθυμίστε τους ότι οι ερωτήσεις που πρέπει να απαντήσουν αναφέρονται σε αυτόν/ήν που έγραψε το κείμενο και όχι στο πρόσωπο ή στα πρόσωπα που αναφέρονται στο κείμενο.
3. Αφού περάσουν τα δέκα λεπτά, ζητήστε από κάθε ομάδα να διαβάσει πρώτα την πηγή φωναχτά για την υπόλοιπη τάξη και στη συνέχεια να παρουσιάσει τις υποθέσεις της στην υπόλοιπη τάξη.
4. Ως συντονιστής/ρια, πρέπει να κάνετε διευκρινιστικές ερωτήσεις και να ζητήσετε από τους/τις μαθητές/ριες να εξηγήσουν γιατί έκαναν κάθε υπόθεση (γιατί, για παράδειγμα, υπέθεσαν ότι το φύλο του ατόμου που έγραψε την πηγή είναι αρσενικό/θηλυκό ή γιατί υπέθεσαν ότι ο/η συγγραφέας ήταν μορφωμένος/η κ.λπ.) Διαβάστε τις **ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ/ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ | Πώς να διαβάσετε πηγές** καθώς και τα **Παραδείγματα Διευκρινιστικών Ερωτήσεων** για να συντονίσετε αυτή τη συζήτηση.

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ/ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ | Πώς να διαβάσετε πηγές

Ζητώντας από τους/τις μαθητές/ριες να μελετήσουν πηγές διαφορετικών τύπων (συμπεριλαμβανομένων ημερολογίων, άρθρων και βιβλίων), γραμμένες από συγγραφείς διαφορετικού υπόβαθρου (συμπεριλαμβανομένων ανδρών και γυναικών, ντόπιων και ξένων, από κυρίαρχες τάξεις και λαϊκά στρώματα, Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων, πλουσίων και φτωχών, ατόμων με διαφορετικό μορφωτικό υπόβαθρο, κ.λπ.), η δραστηριότητα αυτή στοχεύει να βοηθήσει τους/τις μαθητές/ριες να προσεγγίσουν κριτικά τις ιστορικές πηγές και τις ιστορικές αφηγήσεις. Εισάγοντάς τους στη θέση ότι η αφήγηση της ιστορίας σε οποιαδήποτε **μορφή** (μνημείο, τέχνη, κείμενο κ.λπ.) δεν αποσυνδέεται από τις απόψεις αυτού/ής που την αφηγείται, η δραστηριότητα έχει ως στόχο να αναδείξει ότι «η διαδικασία της ιστοριογραφίας είναι υπόθεση επιλογών και ερμηνείας» (ΟΙΔΕ, 2015, σ. 5). Αναγνωρίζοντας τον επιλεκτικό χαρακτήρα της συγγραφής και της αφήγησης της ιστορίας, η δραστηριότητα αυτή έχει ως στόχο να προσφέρει στους/στις μαθητές/ριες την ευκαιρία να προβληματιστούν σχετικά με το γεγονός ότι ο/η συγγραφέας

μιας ιστορικής πηγής δεν είναι απαλλαγμένος/η από τη δική του/της προκατάληψη και ότι οι απόψεις κάποιου/ας συνδέονται με το φύλο, την τάξη, την εθνικότητα καθώς και την εποχή στην οποία έχει ζήσει. Ομοίως, τα κίνητρό τους και το κοινό στο οποίο απευθύνονται έχουν σημαντικό αντίκτυπο στην άποψη κάποιου/ας και, συνεπώς, στο περιεχόμενο μιας ιστορικής πηγής.

Το φύλο είναι μία από τις προκαταλήψεις που αντικατοπτρίζονται στην ιστοριογραφία και την αφήγηση της ιστορίας. Επομένως, καθώς η αφήγηση της ιστορίας δεν είναι ουδέτερη, σίγουρα δεν είναι ουδέτερη ως προς το φύλο.

Πηγή: Όμιλος Ιστορικού Διαλόγου και Έρευνας (2015). *Η εισαγωγή του φύλου στη διδασκαλία της ιστορίας*. ΟΙΔΕ.

Φ1.2.1 Πηγές

Πηγή 1:

Είχα, μάλιστα, σήμερα στο δείπνο μου μια Αγγλίδα κυρία, την κυρία Scott Stevenson, σύζυγο ενός αξιωματικού στο 42ο σώμα πεζικού, για τον οποίο υπήρξε σκάνδαλο τον περασμένο χειμώνα στη Μάλτα. Δεν τη θαύμαζα, η φωνή της ήταν τραχιά και δυσάρεστη και ήταν προφανώς ένα πολύ ανόητο πλάσμα. Είχε αποβιβαστεί χθες και ανέβηκε σήμερα με άμαξα από τη Λάρνακα. Αύριο θα οδεύσει πάνω από τους λόφους στην Κερύνεια, όπου ο σύζυγός της της έχει χτίσει μια καλύβα με δύο δωμάτια. Θα έχει ένα ολόκληρο Σύνταγμα* να φλερτάρει και να τη θαυμάζει, οπότε υποθέτω ότι αυτό θα την αποζημιώσει για την όποια ταλαιπωρία της.

* Σύνταγμα, στρατιωτική μονάδα.

Πηγή 2:

Δυστυχώς, οι Τουρκοκύπριες δεν είναι σε καμία περίπτωση ισότιμες με τις γυναίκες της Τουρκίας. Αξίζει να σημειωθεί ότι κατά τη διάρκεια των 60 χρόνων διοίκησης του νησιού από τη Μεγάλη Βρετανία, η οποία υποτιθεται ότι είναι πρωτοπόρος στην Επιστήμη και τη Γνώση, δεν υπήρξε ούτε ένα ίδρυμα στην Κύπρο που να συμβάλλει στην πρόοδο των κοριτσιών των Τουρκοκυπρίων [...] Είναι άδικο να περιμένουμε από τα κορίτσια μας ένα υψηλό επίπεδο γυναικείας συμπεριφοράς όταν ανατρέφονται τόσο απλοϊκά [...] Ανάμεσα στις κυρίες μας, ούτε μία δεν μπορεί να ασκήσει επάγγελμα υψηλού κύρους, όπως γιατρός, δικηγόρος, δημοσιογράφος κ.λπ.

Πηγή 3:

Μπορώ να πω ότι η Kadriye Hulusi [...] ήταν μια επιτυχημένη γυναίκα, η οποία πέρασε τη ζωή της ανάμεσα σε σκληρή δουλειά και πειθαρχία. [...] Επειδή, εκείνη την εποχή, ήταν μια από τις λίγες νικήτριες στον σκληρό και «άνισο αγώνα», όπου [...] οι συνθήκες ήταν πολύ ξεκάθαρα υπέρ των ανδρών. Έζησε πάντα τη ζωή της σαν «άλογο κούρσας». Έμπαινε σε κάθε αγώνα και συνέχιζε με μια επιμονή που δήλωνε ότι δεν επρόκειτο να ηττηθεί. Μεγαλώνοντας, χρειάστηκε εξαιρετικό θάρρος για να φύγει από το σπίτι και να καταπιαστεί με ένα επάγγελμα. Προσπαθούσε να το πετύχει αυτό με θάρρος και υπομονή και έτσι περίμενε φιλόδοξα να ακολουθήσουν και άλλες το παράδειγμά της. Σε μια εποχή που ο ρόλος που αναλογούσε στις γυναίκες ήταν μόνο «σπίτι και οικογένεια», μια τέτοια «φιλοδοξία» ήταν ενάντια σε κάθε κανόνα... η ζωή της δεν ήταν εύκολη.

Πηγή 4:

Αν εξετάσουμε πρώτα τη γυναίκα της αριστοκρατίας, θα δούμε ότι η εξέλιξή της είναι προβληματική [...]. Από την άλλη πλευρά, έχουμε την εργαζόμενη γυναίκα. [...] Αυτή είτε θα σπουδάσει για μερικά χρόνια στο σχολείο, αν το επιτρέπει η οικονομική κατάσταση του νοικοκυριού της, και στη συνέχεια θα γίνει δασκάλα σε ένα νηπιαγωγείο ή σχολείο, είτε θα απασχοληθεί σε ένα γραφείο [...]. Για το κορίτσι της αγροτιάς, υπάρχει ο δρόμος να γίνει υπηρέτρια (καμαριέρα) που συχνά ξεκινά από την τρυφερή ηλικία των έξι ετών. [...] Στην περίπτωσή της, ο ανθρωπίνος νους σταματά μπροστά στην απάνθρωπη μεταχείριση [...]. Αυτή (η υπηρέτρια) γίνεται αγνώριστη από τη σκληρή δουλειά [...]. Για τη γυναίκα που εργάζεται σε εργοστάσιο, βρίσκεται στο έλεος του εργοδότη. Αν τολμήσει να διαμαρτυρηθεί [...] θα την μαλώσουν και θα την διώξουν [...] επειδή τόλμησε να διεκδικήσει δίκαια αιτήματα [...].

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ/ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ | Παραδείγματα διευκρινιστικών ερωτήσεων

- Το είδος της πηγής (άρθρο, βιβλίο, ημερολόγιο κ.λπ.)
- Γιατί υποθέτετε ότι πρόκειται για ημερολόγιο ή βιβλίο; Τι το πρόδωσε;
 - Πιστεύετε ότι η επιλογή των λέξεων και το ύφος του γραπτού λόγου επηρεάζονται από το κοινό τους; Για παράδειγμα, αν κάποιος/α σκοπεύει να δημοσιεύσει κάτι σε αντίθεση με το να το κρατήσει ιδιωτικό ή να το μοιραστεί μόνο με φίλους/ες, θα επηρεάζε αυτό το γράψιμό του;
 - Ομοίως, πιστεύετε ότι ο τρόπος με τον οποίο περιγράφει κάποιος/α μια ιστορία ή ένα γεγονός επηρεάζεται

Από το κοινό του/της; Για παράδειγμα, αν κάποιος/α σκοπεύει να δημοσιεύσει κάτι σε αντίθεση με το να το κρατήσει ιδιωτικό ή να το μοιραστεί μόνο με φίλους/ες, θα επηρεάζε αυτό το γράψιμό του; Σκεφτείτε πού δίνει κάποιος/α έμφαση ή ποιες πτυχές επιλέγει να τονίσει ή να παραμελήσει.

<p>Το έτος που γράφτηκε</p> <ul style="list-style-type: none"> Ποια στοιχεία μπορούν να μας βοηθήσουν να προσδιορίσουμε το χρονικό πλαίσιο στο οποίο γράφτηκε μια πηγή; Λάβατε υπόψη σας γνωστά ιστορικά γεγονότα για να κάνετε την υπόθεσή σας; Είναι οι απόψεις του/της συγγραφέα υποδήλωση της εποχής στην οποία έζησε;	
--	--

<p>Το φύλο του/της συγγραφέα</p> <ul style="list-style-type: none"> Επηρεάζει το φύλο κάποιου/ας τον τρόπο με τον οποίο εκφράζεται; Επηρεάζει το φύλο κάποιου/ας τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται ένα γεγονός ή ένα άλλο πρόσωπο;	
--	--

<p>Το φύλο του/της συγγραφέα</p> <ul style="list-style-type: none"> Επηρεάζει το φύλο κάποιου/ας τον τρόπο με τον οποίο εκφράζεται; Επηρεάζει το φύλο κάποιου/ας τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται ένα γεγονός ή ένα άλλο πρόσωπο;	
--	--

Η κοινωνική τάξη και το μορφωτικό επίπεδο του/της συγγραφέα

- Σε ποιο βαθμό επηρεάζεται το ύφος της γραφής ή η ερμηνεία ενός γεγονότος από την κοινωνική τάξη του ατόμου;
- Σε ποιο βαθμό επηρεάζεται το ύφος του γραπτού λόγου ή η ερμηνεία ενός γεγονότος από το μορφωτικό επίπεδο του ατόμου;

<p>Η εθνικότητα ή κοινότητα του/της συγγραφέα</p> <ul style="list-style-type: none"> Σε ποιο βαθμό ένας/μια συγγραφέας είναι προκατειλημμένος/η λόγω της εθνικότητας ή κοινότητάς του/της;	
--	--

<p>Γενικά</p> <ul style="list-style-type: none"> Θα μπορούσατε να εντοπίσετε σημεία, στα οποία ήταν ορατές οι προκαταλήψεις του/της συγγραφέα;	
--	--

Μετά από κάθε παρουσίαση, αποκαλύψτε τις σωστές απαντήσεις σχετικά με την προέλευση της πηγής, που δίνονται στις **ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ/ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ | Πληροφορίες για τις πηγές**.

Συζήτηση (10 λεπτά)

Αφού αποκαλύψετε τις σωστές απαντήσεις και τις πληροφορίες σχετικά με τις πηγές, ξεκινήστε μια συζήτηση με βάση τις ακόλουθες ερωτήσεις:

- Τι σας έκανε αυτή η δραστηριότητα να σκεφτείτε σχετικά με τη συγγραφή της ιστορίας;
- Πιστεύετε ότι η συγγραφή της ιστορίας είναι αντικειμενική;
- Αν τα πάντα είναι υποκειμενικά, υπάρχει λόγος να μαθαίνουμε για το παρελθόν;

Κλείσιμο και ανατροφοδότηση
Αναμένεται ότι η συζήτηση θα καταλήξει στο ότι όλοι/ες έχουμε την άποψή μας, επομένως όλοι/ες είμαστε επιρρεπείς σε προκαταλήψεις. Αυτό που έχει σημασία είναι να τις αναγνωρίσουμε και να έχουμε επίγνωση του γεγονότος ότι και οι δικές μας εμπειρίες, υποθέσεις και προκαταλήψεις επηρεάζουν τον τρόπο που κατανοούμε και τον τρόπο που λέμε μια ιστορία. Ταυτόχρονα, είναι

Από τον συγγραφέα; Για παράδειγμα, αν κάποιος/α σκοπεύει να δημοσιεύσει κάτι σε αντίθεση με το να το κρατήσει ιδιωτικό ή να το μοιραστεί μόνο με φίλους/ες, θα επηρεάζε αυτό το γράψιμό του; Σκεφτείτε πού δίνει κάποιος/α έμφαση ή ποιες πτυχές επιλέγει να τονίσει ή να παραμελήσει.

<p>Το έτος που γράφτηκε</p> <ul style="list-style-type: none"> Ποια στοιχεία μπορούν να μας βοηθήσουν να προσδιορίσουμε το χρονικό πλαίσιο στο οποίο γράφτηκε μια πηγή; Λάβατε υπόψη σας γνωστά ιστορικά γεγονότα για να κάνετε την υπόθεσή σας; Είναι οι απόψεις του/της συγγραφέα υποδήλωση της εποχής στην οποία έζησε;	
--	--

<p>Το φύλο του/της συγγραφέα</p> <ul style="list-style-type: none"> Επηρεάζει το φύλο κάποιου/ας τον τρόπο με τον οποίο εκφράζεται; Επηρεάζει το φύλο κάποιου/ας τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται ένα γεγονός ή ένα άλλο πρόσωπο;	
--	--

<p>Το φύλο του/της συγγραφέα</p> <ul style="list-style-type: none"> Επηρεάζει το φύλο κάποιου/ας τον τρόπο με τον οποίο εκφράζεται; Επηρεάζει το φύλο κάποιου/ας τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται ένα γεγονός ή ένα άλλο πρόσωπο;	
--	--

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ/ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ | Πληροφορίες για τις πηγές

Πηγή 1:

Απαντήσεις:

- Το είδος της πηγής: Ημερολόγιο
- Το έτος που γράφτηκε: 1878
- Το φύλο του/της συγγραφέα: Άνδρας
- Η κοινωνική τάξη του/της συγγραφέα: Αριστοκράτης (Sir), στρατιωτικός αξιωματικός και αποικιακός διοικητής
- Επίπεδο εκπαίδευσης: Υψηλό
- Η εθνικότητα/κοινότητα του συγγραφέα: Βρετανός

Η πηγή αυτή παρατίθεται στην πρωτότυπη γλώσσα της (Αγγλικά).

Ανατροφοδότηση:
Το κείμενο αυτό γράφτηκε από έναν Βρετανό αποικιοκράτη, στρατιωτικό, πλούσιο, μορφωμένο και προνομιούχο. Επιπλέον, ανατράφηκε και μορφώθηκε σύμφωνα με τους ρόλους των φύλων που κυριαρχούσαν στην Αγγλία του 19ου αιώνα.

Ειδικότερα, τα αποσπάσματα προέρχονται από το ημερολόγιο του πρώτου Βρετανού Ύπατου Αρμοστή στην Κύπρο, Sir Garnet Wolseley, το οποίο γράφτηκε το 1878, κατά τη διάρκεια του πρώτου έτους της βρετανικής διοίκησης στην Κύπρο. Ο Garnet Wolsley (1833 - 1913) ήταν Αγγλο-Ιρλανδός αξιωματικός του Βρετανικού Στρατού κατά τη διάρκεια της αποικιοκρατίας, δηλαδή της βρετανικής διοίκησης της Κύπρου που ξεκίνησε το 1878 και έληξε με την Ανεξαρτησία το 1960. Ο Wolseley ήταν ένας από τους Βρετανούς στρατηγούς με τη μεγαλύτερη επιρροή, έχοντας κεντρικό ρόλο στον εκσυγχρονισμό του Βρετανικού Στρατού. Είχε σημαντικό ρόλο στην αποικιοποίηση χωρών και επαρχιών όπως η Ινδία, η Αίγυπτος και άλλες.

Η κυρία Scott-Stevenson είναι η Esmé Scott-Stevenson (1853-1925), Βρετανίδα συγγραφέας πολλών βιβλίων που περιγράφουν τα ταξίδια της. Ένα από τα βιβλία της είναι το *Our home in Cyprus [Το σπίτι μας στην Κύπρο]* (1880). Η Scott-Stevenson ήταν ταξιδιώτισσα και συγγραφέας σε μια εποχή που οι Βρετανίδες δεν είχαν δικαίωμα ψήφου ούτε δικαίωμα ιδιοκτησίας και οι γυναίκες που ταξίδευαν ή

32

<p>Το έτος που γράφτηκε</p> <ul style="list-style-type: none"> Ποια στοιχεία μπορούν να μας βοηθήσουν να προσδιορίσουμε το χρονικό πλαίσιο στο οποίο γράφτηκε μια πηγή; Λάβατε υπόψη σας γνωστά ιστορικά γεγονότα για να κάνετε την υπόθεσή σας; Είναι οι απόψεις του/της συγγραφέα υποδήλωση της εποχής στην οποία έζησε;	
--	--

<p>Το φύλο του/της συγγραφέα</p> <ul style="list-style-type: none"> Επηρεάζει το φύλο κάποιου/ας τον τρόπο με τον οποίο εκφράζεται; Επηρεάζει το φύλο κάποιου/ας τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται ένα γεγονός ή ένα άλλο πρόσωπο;	
--	--

<p>Το φύλο του/της συγγραφέα</p> <ul style="list-style-type: none"> Επηρεάζει το φύλο κάποιου/ας τον τρόπο με τον οποίο εκφράζεται; Επηρεάζει το φύλο κάποιου/ας τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται ένα γεγονός ή ένα άλλο πρόσωπο;	
--	--

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ/ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ | Πληροφορίες για τις πηγές

Πηγή 1:

Απαντήσεις:

- Το είδος της πηγής: Ημερολόγιο
- Το έτος που γράφτηκε: 1878
- Το φύλο του/της συγγραφέα: Άνδρας
- Η κοινωνική τάξη του/της συγγραφέα: Αριστοκράτης (Sir), στρατιωτικός αξιωματικός και αποικιακός διοικητής
- Επίπεδο εκπαίδευσης: Υψηλό
- Η εθνικότητα/κοινότητα του συγγραφέα: Βρετανός

Η πηγή αυτή παρατίθεται στην πρωτότυπη γλώσσα της (Αγγλικά).

Ανατροφοδότηση:
Το κείμενο αυτό γράφτηκε από έναν Βρετανό αποικιοκράτη, στρατιωτικό, πλούσιο, μορφωμένο και προνομιούχο. Επιπλέον, ανατράφηκε και μορφώθηκε σύμφωνα με τους ρόλους των φύλων που κυριαρχούσαν στην Αγγλία του 19ου αιώνα.

Ειδικότερα, τα αποσπάσματα προέρχονται από το ημερολόγιο του πρώτου Βρετανού Ύπατου Αρμοστή στην Κύπρο, Sir Garnet Wolseley, το οποίο γράφτηκε το 1878, κατά τη διάρκεια του πρώτου έτους της βρετανικής διοίκησης στην Κύπρο. Ο Garnet Wolsley (1833 - 1913) ήταν Αγγλο-Ιρλανδός αξιωματικός του Βρετανικού Στρατού κατά τη διάρκεια της αποικιοκρατίας, δηλαδή της βρετανικής διοίκησης της Κύπρου που ξεκίνησε το 1878 και έληξε με την Ανεξαρτησία το 1960. Ο Wolseley ήταν ένας από τους Βρετανούς στρατηγούς με τη μεγαλύτερη επιρροή, έχοντας κεντρικό ρόλο στον εκσυγχρονισμό του Βρετανικού Στρατού. Είχε σημαντικό ρόλο στην αποικιοποίηση χωρών και επαρχιών όπως η Ινδία, η Αίγυπτος και άλλες.

Η κυρία Scott-Stevenson είναι η Esmé Scott-Stevenson (1853-1925), Βρετανίδα συγγραφέας πολλών βιβλίων που περιγράφουν τα ταξίδια της. Ένα από τα βιβλία της είναι το *Our home in Cyprus [Το σπίτι μας στην Κύπρο]* (1880). Η Scott-Stevenson ήταν ταξιδιώτισσα και συγγραφέας σε μια εποχή που οι Βρετανίδες δεν είχαν δικαίωμα ψήφου ούτε δικαίωμα ιδιοκτησίας και οι γυναίκες που ταξίδευαν ή

33

<p>Το έτος που γράφτηκε</p> <ul style="list-style-type: none"> Ποια στοιχεία μπορούν να μας βοηθήσουν να προσδιορίσουμε το χρονικό πλαίσιο στο οποίο γράφτηκε μια πηγή; Λάβατε υπόψη σας γνωστά ιστορικά γεγονότα για να κάνετε την υπόθεσή σας; Είναι οι απόψεις του/της συγγραφέα υποδήλωση της εποχής στην οποία έζησε;	
--	--

<p>Το φύλο του/της συγγραφέα</p> <ul style="list-style-type: none"> Επηρεάζει το φύλο κάποιου/ας τον τρόπο με τον οποίο εκφράζεται; Επηρεάζει το φύλο κάποιου/ας τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται ένα γεγονός ή ένα άλλο πρόσωπο;	
--	--

<p>Το φύλο του/της συγγραφέα</p> <ul style="list-style-type: none"> Επηρεάζει το φύλο κάποιου/ας τον τρόπο με τον οποίο εκφράζεται; Επηρεάζει το φύλο κάποιου/ας τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται ένα γεγονός ή ένα άλλο πρόσωπο;	
--	--

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ/ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ | Πληροφορίες για τις πηγές

Πηγή 2:

Απαντήσεις:

- Το είδος της πηγής: Άρθρο σε εφημερίδα
- Το έτος που γράφτηκε: 1937
- Το φύλο της συγγραφέα: Γυναίκα
- Η κοινωνική τάξη της συγγραφέα: Μεσαία τάξη
- Επίπεδο εκπαίδευσης: Υψηλό
- Η εθνικότητα/κοινότητα της συγγραφέα: Τουρκική

Η πηγή αυτή παρατίθεται στην πρωτότυπη γλώσσα της (Αγγλικά).

Ανατροφοδότηση:
Το απόσπασμα αυτό προέρχεται από άρθρο της Ulviye Mithat στο τρίγλωσσο περιοδικό *Embros*, που δημοσιεύτηκε στις 25 Οκτωβρίου 1937 με τίτλο «Η κυρία Ulviye Mithat για τις γυναίκες μας». Η Mithat ήταν από τις πρώτες φεμινίστριες που δραστηριοποιήθηκαν ενεργά εντός της τουρκοκυπριακής κοινότητας. Πολλά από τα άρθρα της δημοσιεύτηκαν τη δεκαετία 1930-1940 και περιλάμβαναν προοδευτικά αιτήματα για τα δικαιώματα των γυναικών. Η Mithat ήταν εθνική (κεμαλική) φεμινίστρια από την Τουρκία που θεωρούσε ότι οι Τουρκοκύπριες γυναίκες «έχουν μείνει πίσω» σε αντίθεση με τις «προχωρημένες» και «προοδευτικές» γυναίκες της Τουρκίας. Προερχόταν, επίσης, από τη μεσαία τάξη σε αντίθεση με τη μέση Κύπρια γυναίκα της εποχής που ζούσε σε φτωχά αγροτικά νοικοκυριά. Η Mithat ήταν η ιδρύτρια της πρώτης οργάνωσης Τουρκοκύπριων γυναικών, του *Συλλόγου Τουρκάλων Κυριών Λευκωσίας*. Ήταν υπέρμαχος του εκσυγχρονισμού και της εκπαίδευσης των γυναικών.

Πηγή: Ulviye Mithat (25 October 1937). Mrs Ulviye Mithat on Our Women [Η κυρία Ulviye Mithat για τις γυναίκες μας]. *Εμπρός*, Nicosia.

Πηγή 3:

Απαντήσεις:

- Το είδος της πηγής: Απόσπασμα από κεφάλαιο βιβλίου
- Το έτος που γράφτηκε: 2008
- Το φύλο της συγγραφέα: Γυναίκα
- Η κοινωνική τάξη της συγγραφέα: Μεσαία τάξη
- Επίπεδο εκπαίδευσης: Υψηλό
- Η εθνικότητα/κοινότητα της συγγραφέα: Τουρκοκυπριακή

Η πηγή αυτή μεταφράστηκε από τα Τουρκικά από τις συγγραφείς του παρόντος εγχειριδίου.

Ανατροφοδότηση:
Αυτό το κείμενο γράφτηκε από μια σύγχρονη Τουρκοκύπρια και αναφέρεται σε μια άλλη Τουρκοκύπρια. Συγκεκριμένα, πρόκειται για απόσπασμα από ένα κεφάλαιο της Neriman Cahit με τίτλο «Μια πρωτοπόρος γυναίκα στην ιστορία της

Ενότητα 1

τουρκοκυπριακής εκπαίδευσης», που δημοσιεύτηκε το 2008. Η Neriman Cahit είναι Τουρκοκύπρια συγγραφέας και ποιήτρια. Γεννήθηκε το 1937. Είναι γνωστή ως υπέρμαχος των δικαιωμάτων των γυναικών. Σε αυτό το κεφάλαιο, η Cahit γράφει για την Kadriye Ahmed Hulusi Hacıbulgur, η οποία ήταν και δασκάλα της Cahit. Η Hulusi ήταν Τουρκοκύπρια εκπαιδευτικός και μία από τις πρώτες Τουρκοκύπριες γυναίκες που κατείχαν πολιτική θέση. Η Hulusi γεννήθηκε το 1905 και πέθανε το 1988. Το 1960 εξελέγη στην Τουρκική Κοινοτική Συνέλευση, αποτελώντας την πρώτη γυναίκα σε νομοθετικό σώμα στην Κύπρο. Παρέμεινε στο αξίωμά της μέχρι το 1970. Μέσα από την ιστορία της Hulusi, η Cahit ανατρέπει στην ιστορία των προηγούμενων γενεών των Τουρκοκυπρίων γυναικών.

Πηγή: Cahit, N. (2008). Kıbrıslı Türk Eđitim Tarihinde İlklere Sahip Bir Kadın: Kadriye Hulusi Hacıbulgur [Μια γυναίκα με πρωτιές στην ιστορία της τουρκοκυπριακής εκπαίδευσης: Kadriye Hulusi Hacıbulgur]. In Ü. V. Osam (*Ed.*), *İz Birakmış Kıbrıslı Türkler* Vol. 4 (270-271). Eastern Mediterranean University Press.

Η Ulviye Mithat, η ιδρύτρια της πρώτης τουρκοκυπριακής φεμινιστικής οργάνωσης, το 1937.

Πηγή 4:

Απαντήσεις:

- Το είδος της πηγής: Άρθρο
- Το έτος που γράφτηκε: 1942
- Το φύλο της συγγραφέα: Γυναίκα
- Η κοινωνική τάξη της συγγραφέα: Εργατική τάξη
- Επίπεδο εκπαίδευσης: Βασικό
- Η εθνικότητα/κοινότητα της συγγραφέα: Ελληνοκυπριακή

Η πηγή αυτή μεταφράστηκε από τα Ελληνικά από τις συγγραφείς του παρόντος εγχειριδίου.

<p>Το έτος που γράφτηκε</p> <ul style="list-style-type: none"> Ποια στοιχεία μπορούν να μας βοηθήσουν να προσδιορίσουμε το χρονικό πλαίσιο στο οποίο γράφτηκε μια πηγή; Λάβατε υπόψη σας γνωστά ιστορικά γεγονότα για να κάνετε την υπόθεσή σας; Είναι οι απόψεις του/της συγγραφέα υποδήλωση της εποχής στην οποία έζησε;	
--	--

Ανατροφοδότηση:
Αυτό είναι ένα απόσπασμα από ένα ελληνοκυπριακό άρθρο με τίτλο «Από εμάς εξαρτάται», που δημοσιεύτηκε στο πρώτο ενημερωτικό δελτίο της *Ένωσης Εργαζομένων Γυναικών Λεμεσού* το 1942. Οι Ενώσεις Εργαζομένων Γυναικών ήταν οι πρώτες κυπριακές οργανώσεις, των οποίων οι ηγέτες και τα μέλη ήταν γυναίκες της εργατικής τάξης. Η πρώτη Ένωση ιδρύθηκε το 1939 στην Αμμόχωστο επηρεασμένη από τις μεγάλες απεργίες των γυναικών στα κλωστήρια της Αμμοχώστου το 1938. Πριν από αυτό, οι γυναικειες οργανώσεις στην Κύπρο αποτελούνταν μόνο από μορφωμένες γυναίκες της μεσαίας τάξης. Το κείμενο αυτό αντιπροσωπεύει την άποψη μιας Ελληνοκύπριας εργάτριας που γράφει σε ένα μαρξιστικό-αριστερό φυλλάδιο/ενημερωτικό έντυπο με σκοπό την οργάνωση των γυναικών. Εδώ, η συγγραφέας συμπάσχει με τις γυναίκες της εργατικής τάξης και τις αγρότισσες και είναι επικριτική απέναντι στις γυναίκες των ανώτερων τάξεων.

Πηγή: Αντιγόνη Αρτέμη (1942). «Στη δική μας θέληση στέκει...», *Δελτίο Ένωσης Εργαζομένων Γυναικών Λεμεσού*, Αριθμός δελτίου 1, Αρχείο ΠΟΓΟ, 1942.

<p>Το έτος που γράφτηκε</p> <ul style="list-style-type: none"> Ποια στοιχεία μπορούν να μας βοηθήσουν να προσδιορίσουμε το χρονικό πλαίσιο στο οποίο γράφτηκε μια πηγή; Λάβατε υπόψη σας γνωστά ιστορικά γεγονότα για να κάνετε την υπόθεσή σας; Είναι οι απόψεις του/της συγγραφέα υποδήλωση της εποχής στην οποία έζησε;	
--	--

<p>Το φύλο του/της συγγραφέα</p> <ul style="list-style-type: none"> Επηρεάζει το φύλο κάποιου/ας τον τρόπο με τον οποίο εκφράζεται; Επηρεάζει το φύλο κάποιου/ας τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται ένα γεγονός ή ένα άλλο πρόσωπο;	
--	--

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ/ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ | Πληροφορίες για τις πηγές

Πηγή 4:

Φ1.2.1 Πηγές**Πηγή 1:**

Είχα, μάλιστα, σήμερα στο δείπνο μου μια Αγγλίδα κυρία, την κυρία Scott Stevenson, σύζυγο ενός αξιωματικού στο 42ο σώμα πεζικού, για τον οποίο υπήρξε σκάνδαλο τον περασμένο χειμώνα στη Μάλτα. Δεν τη θαύμαζα, η φωνή της ήταν τραχιά και δυσάρεστη και ήταν προφανώς ένα πολύ ανόητο πλάσμα. Είχε αποβιβαστεί χθες και ανέβηκε σήμερα με άμαξα από τη Λάρνακα. Αύριο θα οδεύσει πάνω από τους λόφους στην Κερύνεια, όπου ο σύζυγός της της έχει χτίσει μια καλύβα με δύο δωμάτια. Θα έχει ένα ολόκληρο Σύνταγμα* να φλερτάρει και να τη θαυμάζει, οπότε υποθέτω ότι αυτό θα την αποζημιώσει για την όποια ταλαιπωρία της.

* Σύνταγμα, στρατιωτική μονάδα.

Πηγή 2:

Δυστυχώς, οι Τουρκοκύπριες δεν είναι σε καμία περίπτωση ισότιμες με τις γυναίκες της Τουρκίας. Αξίζει να σημειωθεί ότι κατά τη διάρκεια των 60 χρόνων διοίκησης του νησιού από τη Μεγάλη Βρετανία, η οποία υποτίθεται ότι είναι πρωτοπόρος στην Επιστήμη και τη Γνώση, δεν υπήρξε ούτε ένα ίδρυμα στην Κύπρο που να συμβάλλει στην πρόοδο των κοριτσιών των Τουρκοκυπρίων [...] Είναι άδικο να περιμένουμε από τα κορίτσια μας ένα υψηλό επίπεδο γυναικείας συμπεριφοράς όταν ανατρέφονται τόσο απλοϊκά [...] Ανάμεσα στις κυρίες μας, ούτε μία δεν μπορεί να ασκήσει επάγγελμα υψηλού κύρους, όπως γιατρός, δικηγόρος, δημοσιογράφος κ.λπ.

Πηγή 3:

Μπορώ να πω ότι η Kadriye Hulusi [...] ήταν μια επιτυχημένη γυναίκα, η οποία πέρασε τη ζωή της ανάμεσα σε σκληρή δουλειά και πειθαρχία. [...] Επειδή, εκείνη την εποχή, ήταν μια από τις λίγες νικήτριες στον σκληρό και «άνισο αγώνα», όπου [...] οι συνθήκες ήταν πολύ ξεκάθαρα υπέρ των ανδρών. Έζησε πάντα τη ζωή της σαν «άλογο κούρσας». Έμπαινε σε κάθε αγώνα και συνέχιζε με μια επιμονή που δήλωνε ότι δεν επρόκειτο να ηττηθεί. Μεγαλώνοντας, χρειάστηκε εξαιρετικό θάρρος για να φύγει από το σπίτι και να καταπιαστεί με ένα επάγγελμα. Προσπαθούσε να το πετύχει αυτό με θάρρος και υπομονή και έτσι περίμενε φιλόδοξα να ακολουθήσουν και άλλες το παράδειγμά της. Σε μια εποχή που ο ρόλος που αναλογούσε στις γυναίκες ήταν μόνο «σπίτι και οικογένεια», μια τέτοια «φιλοδοξία» ήταν ενάντια σε κάθε κανόνα... η ζωή της δεν ήταν εύκολη.

Πηγή 4:

Αν εξετάσουμε πρώτα τη γυναίκα της αριστοκρατίας, θα δούμε ότι η εξέλιξή της είναι προβληματική [...]. Από την άλλη πλευρά, έχουμε την εργαζόμενη γυναίκα. [...] Αυτή είτε θα σπουδάσει για μερικά χρόνια στο σχολείο, αν το επιτρέπει η οικονομική κατάσταση του νοικοκυριού της, και στη συνέχεια θα γίνει δασκάλα σε ένα νηπιαγωγείο ή σχολείο, είτε θα απασχοληθεί σε ένα γραφείο [...]. Για το κορίτσι της αγροτιάς, υπάρχει ο δρόμος να γίνει υπηρέτρια (καμαριέρα) που συχνά ξεκινά από την τρυφερή ηλικία των έξι ετών. [...] Στην περίπτωσή της, ο ανθρώπινος νους σταματά μπροστά στην απάνθρωπη μεταχείριση [...]. Αυτή (η υπηρέτρια) γίνεται αγνώριστη από τη σκληρή δουλειά [...]. Για τη γυναίκα που εργάζεται σε εργοστάσιο, βρίσκεται στο έλεος του εργοδότη. Αν τολμήσει να διαμαρτυρηθεί [...] θα την μαλώσουν και θα την διώξουν [...] επειδή τόλμησε να διεκδικήσει δίκαια αιτήματα [...].

Σχέδιο μαθήματος 3: Μνημεία και έμφυλα στερεότυπα

Επίπεδο:
Γυμνάσιο, Λύκειο

Εκτιμώμενη διάρκεια:
90'

**Φύλλα Εργασίας
σχεδίου μαθήματος:**
Φ1.3.1; Φ1.3.2

Θεματικοί σύνδεσμοι:

Ιστορία: Ιστορία και στερεότυπα/προκατάληψη, Φύλο και συλλογική μνήμη, Κριτική και ιστορική σκέψη, Φιλοσοφία της ιστορίας, Μέθοδοι και προσεγγίσεις στην αφήγηση και συγγραφή της ιστορίας (ιστοριογραφία), Πολιτιστική κληρονομιά, Ενεργός πολιτότητα

Τέχνη: Ιστορία της τέχνης, δημιουργικότητα και καλλιτεχνική έκφραση

Στόχοι του σχεδίου μαθήματος:

- Να εξετάσουν πώς τα δημόσια μνημεία διαμορφώνονται από την άποψη του/της δημιουργού τους και επηρεάζονται από το κοινό στο οποίο απευθύνονται, την εποχή που δημιουργήθηκαν και τις ιεραρχίες εξουσίας και κανόνων που κυριαρχούν σε μια συγκεκριμένη κοινωνία.
- Να αντιπαραβάλουν τον τρόπο με τον οποίο οι άνδρες και οι γυναίκες απεικονίζονται με ορισμένους στερεοτυπικούς τρόπους στα δημόσια μνημεία
- Να αναπτύξουν κριτική σκέψη
- Να αμφισβητήσουν ή/και να αποδομήσουν τα στερεότυπα φύλου που συνδέονται με ιστορικές αφηγήσεις και μνημεία

Δραστηριότητα 1: Παρατηρήστε τα μνημεία

Εισαγωγή

Καλωσορίστε την τάξη και εξηγήστε ότι τώρα θα παρατηρήσετε δύο δημόσια μνημεία που βρίσκονται στην Κύπρο και θα συζητήσετε τον τρόπο με τον οποίο απεικονίζονται οι άνθρωποι σε αυτά. Αυτό θα το κάνετε μέσω εικόνων.

Οδηγίες

Χωρίστε την τάξη σε ομάδες των τεσσάρων έως πέντε ατόμων. Δώστε τις φωτογραφίες των δύο μνημείων σε κάθε ομάδα (Φ1.3.1 και Φ1.3.2).

Εξηγήστε ότι κάθε ομάδα πρέπει να προβληματιστεί σχετικά με διάφορες πτυχές των μνημείων απαντώντας στις ακόλουθες ερωτήσεις. Συμβουλευέψτε τους/τις μαθητές/ριες να διαβάσουν όλες τις ερωτήσεις μία φορά. Στη συνέχεια, θα πρέπει να απαντήσουν πρώτα σε όλες τις ερωτήσεις για το ένα μνημείο και στη συνέχεια σε όλες τις ερωτήσεις για το άλλο. Θα έχουν στη διάθεσή τους περίπου 20 λεπτά για να απαντήσουν στις ερωτήσεις.

- Ποιος/α ή ποιοι/ες απεικονίζονται στο μνημείο;
- Πώς μοιάζουν (φυσικά χαρακτηριστικά, ηλικία, τι φορούν, χαρακτηριστικά κ.ο.κ.);
- Κρατάνε κάτι;

- Πού στέκονται; Είναι όλοι/ες στο ίδιο επίπεδο; Γιατί κάποιες φιγούρες στέκονται ψηλότερα από άλλες; Τι νομίζετε ότι δείχνει αυτό;
- Πώς είναι η στάση των μορφών/ φιγούρων;
- Υπάρχουν κάποια στοιχεία που είναι πιο κυρίαρχα από άλλα; Με ποιον τρόπο;
- Πώς είναι οι εκφράσεις του προσώπου των μορφών;
- Πώς νομίζετε ότι αισθάνονται τα εικονιζόμενα πρόσωπα;
- Ποια πιστεύετε ότι είναι η ιστορία που αφηγείται το μνημείο; Τι νομίζετε ότι αντιπροσωπεύει;
- Ποιος/α πιστεύετε ότι δημιούργησε αυτό το μνημείο και γιατί; Πιστεύετε ότι είχαν κατά νου μια συγκεκριμένη ομάδα θεατών;
- Παρατηρείτε ομοιότητες μεταξύ των δύο μνημείων;
- Έχετε κάποιες παρατηρήσεις σχετικά με τις ανδρικές και τις γυναικείες μορφές; Διαπιστώνετε διαφορές ή ομοιότητες που χαρακτηρίζουν τις ανδρικές φιγούρες σε σχέση με τις γυναικείες και το αντίστροφο;

Συμβουλές για τον συντονισμό

- > Αν κάνετε αυτή τη δραστηριότητα με μια διακοινοτική* ομάδα, είναι καλύτερο να συμπεριλάβετε παιδιά και από τις δύο κοινότητες σε κάθε ομάδα.
- > Αν κάνετε αυτή τη δραστηριότητα με μια μονοκοινοτική ομάδα (μόνο Ελληνοκύπριοι/ες ή μόνο Τουρκοκύπριοι/ες), σας ενθαρρύνουμε, επίσης, να δείξετε και τα δύο μνημεία στην τάξη, επειδή αυτό θα είναι μια ευκαιρία για τους/τις μαθητές/ριες να παρατηρήσουν πώς τα στερεότυπα και οι ιεραρχίες των φύλων συναντώνται στα αντίστοιχα μνημεία των δύο πλευρών της διαχωριστικής γραμμής.
- > Ωστόσο, θα μπορούσατε, επίσης, να αποφασίσετε να χρησιμοποιήσετε μόνο το μνημείο που αντιστοιχεί στην κοινότητα της τάξης σας, αν υποψιάζεστε ότι η χρήση του μνημείου της άλλης κοινότητας θα προκαλούσε αισθήματα εχθρότητας προς την άλλη κοινότητα και τα μνημεία της.

*Ο όρος «διακοινοτικός» συνάδει με το κυπριακό πλαίσιο. Σε ένα διαφορετικό πλαίσιο, θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν οι όροι πολυκοινοτική ή πολυπολιτισμική ομάδα κ.λπ.

Συζήτηση (πρώτος γύρος): Το φύλο των μορφών (20 λεπτά)

Αφού οι ομάδες επιστρέψουν στην ολομέλεια, επιτρέψτε σε κάθε ομάδα να παρουσιάσει τις απαντήσεις της και συντονίστε συζήτηση με βάση τις απαντήσεις τους. Είναι σημαντικό να έχετε διαβάσει τις ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ/ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ: Γυναίκες και άνδρες στα μνημεία και την ενότητα Η ιστορία των μνημείων για τον συντονισμό αυτής της συζήτησης.

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ/ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ | Γυναίκες και άνδρες στα μνημεία

Αν κάποιος/α παρατηρήσει τα μνημεία της Κύπρου, θα δει ότι τα μνημεία που είναι αφιερωμένα στις γυναίκες είναι πολύ λιγότερα από τα μνημεία που είναι αφιερωμένα στους άνδρες. Ταυτόχρονα, τα φύλα απεικονίζονται με στερεοτυπικούς τρόπους. Τα περισσότερα μνημεία παρουσιάζουν τους άνδρες ως ηγέτες ή πρωταγωνιστές, ενώ οι γυναίκες απεικονίζονται τις περισσότερες φορές ως μητέρες ή θύματα. Συνολικά, οι αναπαραστάσεις των γυναικών και των ανδρών στα κυπριακά μνημεία μπορούν να χωριστούν σε τρεις γενικές κατηγορίες:

ΣΥΜΒΟΛΙΚΕΣ ΦΙΓΟΥΡΕΣ

Οι γυναίκες απεικονίζονται ως επί το πλείστον ως μητέρες στα μνημεία και των δύο κοινοτήτων, ενώ πολύ σπάνια - ή και ποτέ - βλέπει κάποιος/α την απεικόνιση ενός πατέρα με το παιδί του σε δημόσια μνημεία. Παρόλο που η μητρότητα για πολλούς ανθρώπους θεωρείται κάτι αξιοσημείωτο και άξιο εορτασμού, είναι μόνο μια πτυχή της ζωής μιας γυναίκας. Υπήρξαν πολλές γυναίκες ποιήτριες, διανοούμενες, αθλήτριες, καλλιτέχνιδες και επιστημότισσες που δεν απεικονίζονται στα δημόσια μνημεία. Επιπλέον, η πατρότητα είναι, επίσης, κάτι αξιοσημείωτο και άξιο εορτασμού, ωστόσο αυτή η πτυχή της ζωής ενός άνδρα απουσιάζει από τα δημόσια μνημεία. Οι γυναίκες συνήθως απεικονίζονται σε ρόλους πόνου και θυματοποίησης, όπως οι γυναίκες που θρηνούν τον σύζυγο ή τον γιο τους. Στα μνημεία εντός της ελληνοκυπριακής κοινότητας κυριαρχούν ιδιαίτερα η μητέρα και η γυναίκα που πενθεί ή περιμένει τους αγνοούμενους αγαπημένους της (Karaiskou & Christiansen, 2014, σ. 134). Στα μνημεία της τουρκοκυπριακής κοινότητας, οι γυναίκες απεικονίζονται ομοίως ως μητέρες και/ή ως πενθούσες πάνω από νεκρά ανδρικά σώματα, και πάλι πολύ συχνά συνδεδεμένες με εθνικιστικές ιδέες μνήμης (Karaiskou & Christiansen, 2014, σ. 134). Επιπλέον, παρόλο που οι γυναίκες απεικονίζονται επανειλημμένα να θρηνούν και κλαίνε για τους νεκρούς ή αγνοούμενους αγαπημένους τους (συζύγους, γιους, αδελφούς κ.λπ.), οι άνδρες δεν απεικονίζονται ποτέ με αυτόν τον τρόπο, παρόλο που οι άνδρες έχουν χάσει ομοίως τους αγαπημένους τους και, επίσης, τους θρήνησαν. Αντίθετα, οι ανδρικές μορφές απεικονίζονται σχεδόν πάντα ως στρατιώτες, μαχητές, ήρωες και ηγέτες, ενώ οι γυναίκες πολύ σπάνια απεικονίζονται σε περὶ φανερές πολεμικές στάσεις, υπονοώντας ότι οι γυναίκες δεν είχαν ποτέ στιγμές που προστάτεψαν άλλους, επέδειξαν γενναιότητα και διενήργησαν θαρραλέες πράξεις. Ωστόσο, πολλές μαρτυρίες κατά τη διάρκεια του πολέμου και των συγκρούσεων ανακαλούν γυναίκες να δρουν θαρραλέα για να προστατεύσουν άλλους. Πολύ πιο σπάνια, μπορεί κανείς να δει μια ηρωική γυναίκα φιγούρα ή εργάτριες και ακτιβίστριες σε κοινωνικούς αγώνες, όπως το εργατικό κίνημα. Υπάρχει, επίσης, μερικές φορές η φιγούρα της σύγχρονης γυναίκας που απεικονίζεται ως ισότιμη και όρθια (όπως σε μια σκηνή στο Μνημείο Εθνικού Αγώνα και Απελευθέρωσης στην τουρκοκυπριακή κοινότητα, όπου μια γυναίκα και ένας άνδρας στέκονται πλάτη με πλάτη κρατώντας τη φλόγα της ελευθερίας).

ΑΦΗΡΗΜΕΝΕΣ ΙΔΕΕΣ/ΕΝΝΟΙΕΣ

Οι αφηρημένες ιδέες και έννοιες προσωποποιούνται πολύ συχνά ως γυναικείες μορφές σε όλο τον κόσμο. Μερικά παραδείγματα είναι το Άγαλμα της Ελευθερίας στις ΗΠΑ, τα τρία γυναικεία αγάλματα που αντιπροσωπεύουν την ελευθερία την ισότητα και την αδελφοσύνη στη Γαλλία και το άγαλμα της Πατρίδας («Η Πατρίδα καλεί») στη Ρωσία. Στην Κύπρο, η απελευθέρωση ή η ελευθερία είναι μια

από τις ιδέες που απεικονίζονται κυρίως σε μνημεία. Στα μνημεία της ελληνοκυπριακής κοινότητας τέτοιες ιδέες συνήθως απεικονίζονται ακολουθώντας την κλασική αρχαία ελληνική αισθητική (Karaiskou & Christiansen, 2014, σ. 134), όπως είναι η περίπτωση της φιγούρας της ελευθερίας στο Μνημείο της Ελευθερίας. Τα μνημεία στην τουρκοκυπριακή κοινότητα συχνά ακολουθούν μια πιο σύγχρονη οπτική, όπως η φιγούρα της Ελευθερίας στην Κερύνεια που απεικονίζει την ελευθερία ως γυναίκα μορφή ακολουθώντας μια θηλυκή και σύγχρονη απόχρωση (Karaiskou & Christiansen, 2014, σ. 140, σ. 163). Ωστόσο, υπάρχει μια άμεση αντίθεση μεταξύ των αφηρημένων ιδεών και των μορφών που αντιπροσωπεύουν πραγματικές γυναίκες: ενώ οι ιδέες απεικονίζονται ως γυναίκες, οι συγκεκριμένες ενσαρκώσεις αυτών των ιδεών είναι άνδρες, ενώ οι μορφές πραγματικών γυναικών συνήθως ενσαρκώνουν τις αντίθετες ιδιότητες, όπως η υποταγή και η υπακοή. Αντίθετα, οι ανδρικές φιγούρες σπάνια αποτελούν προσωποποιήσεις αφηρημένων ιδεών, ωστόσο είναι αυτές που απεικονίζονται ως το συγκεκριμένο παράδειγμα ενσάρκωσης τέτοιων ιδεών. Για παράδειγμα, η έννοια της γενναιότητας θα μπορούσε να απεικονιστεί ως γυναικεία μορφή (Άγαλμα της Γενναιότητας στη Ρωσία), αλλά οι ανδρικές μορφές είναι αυτές που αναπαριστούν στρατιώτες, ήρωες, ηγέτες και επομένως ενσαρκώνουν τις ιδιότητες της γενναιότητας. Στην περίπτωση της Κύπρου, η έννοια της ελευθερίας απεικονίζεται συχνά ως γυναικεία φιγούρα, ωστόσο οι άνδρες είναι αυτοί που αντιπροσωπεύουν τους μαχητές της ελευθερίας, τους ήρωες και τους ηγέτες.

ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΠΡΟΣΩΠΑ

Πολύ λίγα μνημεία είναι αφιερωμένα σε γυναίκες που έζησαν πραγματικά. Αντίθετα, ένας μεγάλος αριθμός μνημείων είναι αφιερωμένος σε πραγματικούς άνδρες της ιστορίας: στρατιωτικούς, πολιτικούς ηγέτες, στοχαστές, συγγραφείς, ποιητές, επιστήμονες κ.λπ. Επιπλέον, το φύλο αλληλεπιδρά με τις ταξικές και άλλες ιεραρχίες. Κατά συνέπεια, οι ελάχιστες γυναίκες που εκπροσωπούνται προέρχονται από προνομιούχα περιβάλλοντα, όπως βασιλίσσες, ευεργέτιδες, εκπαιδευτικοί κ.λπ. Στην περίπτωση της Κύπρου, ακόμη και αυτές οι γυναίκες είναι περισσότερο ορατές σε ονόματα δρόμων και περιοχών παρά απεικονίζονται σε δημόσια μνημεία. Αντίθετα, αν και οι άνδρες προέρχονται, επίσης, ως επί το πλείστον από προνομιούχα περιβάλλοντα, πολλοί από αυτούς απεικονίζονται λόγω των επιτευγμάτων τους και όχι για οτιδήποτε άλλο, ενώ η απεικόνιση γυναικών μόνο λόγω των επιτευγμάτων τους (για παράδειγμα, γυναίκες ποιήτριες, αθλήτριες, αγωνίστριες, διανοούμενες, καλλιτέχνιδες, επιστημότισσες, ακτιβίστριες, ηγέτιδες) είναι πολύ πιο σπάνια.

Πηγές:

Karaiskou, V. & Christiansen, A. (2014). Aphrodite's Heirs: Beauty and Women's Suffering in Cypriot Public Sculpture [Οι κληρονόμοι της Αφροδίτης: ομορφιά και δυστυχία γυναικών στην κυπριακή δημόσια γλυπτική]. In M. Ioannou and M. Kyriakidou (Eds.), *Female Beauty in Art: History, Feminism, Women Artists* (126-179). Cambridge Scholars Publishing.

Council of Europe (2016). Training Unit 3: Gender and Inclusivity [Ενότητα κατάρτισης 3: Φύλο και συμπεριληπτικότητα]. In *Developing a Culture of Co-operation When Teaching and Learning History* (124-158).

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ/ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ | Η ιστορία των μνημείων

Μνημείο της Ελευθερίας, Λευκωσία

Το μνημείο αυτό ανεγέρθηκε το 1973, μετά από ανάθεση από τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο στον Έλληνα γλύπτη Ιωάννη Νοταρά. Το μνημείο φιλοξενεί 17 ρεαλιστικές χάλκινες μορφές, συμπεριλαμβανομένων τεσσάρων ορατών γυναικείων μορφών και δύο γυναικών που βρίσκονται εντός της φυλακής του μνημείου. Στο υψηλότερο σημείο του μνημείου στέκεται η προσωποποίηση της Ελευθερίας, που απεικονίζεται ως γυναικεία μορφή που φοράει κλασικό χιτώνα. Ο δείκτης της δείχνει προς τον ουρανό, δίνοντας μια οδηγία σε δύο μορφές με στρατιωτική ενδυμασία, που στέκονται στη μέση της δράσης, ένα επίπεδο κάτω από αυτήν. Η μία φοράει στρατιωτικό μπερέ ενώ και οι δύο έχουν όπλα στους ώμους τους και τραβούν μια αλυσίδα που σηκώνει την πόρτα ενός κελιού (Λοιζίδου, 2010). Ένα επίπεδο πιο κάτω υπάρχουν δεκατέσσερις μορφές που είτε βγαίνουν από το κελί που βρίσκεται στη μέση, είτε ανεβαίνουν τις σκάλες που βρίσκονται στο αριστερό και στο δεξιό μέρος του μνημείου. Η ακολουθία προς τα βόρεια οδηγείται από έναν άνδρα με κοστούμι, με το ένα χέρι του να ακουμπά στον ώμο ενός ιερέα πίσω του. Ακολουθεί μια νεαρή γυναίκα στη μέση του βήματος, που κάνει τον σταυρό της με τον τρόπο των ορθόδοξων χριστιανών, και πίσω της ένας ηλικιωμένος άνδρας με τα χέρια του ενωμένα. Ένας βασανισμένος μεσήλικας στηρίζεται στον τοίχο πίσω του, κοιτάζοντας προς τον ουρανό. Ένας άνδρας που φοράει βράκα (παραδοσιακή κυπριακή ενδυμασία) οδηγεί την ακολουθία νότια. Τον ακολουθεί στις σκάλες ένας νεαρός άνδρας που αενίζει τον ουρανό και πίσω του, λίγα σκαλιά πιο κάτω, ένας ιερέας με τα χέρια υψωμένα. Πίσω από τον ιερέα, μια νεαρή γυναίκα στέκεται με τις παλάμες της ανοιχτές προς τα πάνω. Στην πόρτα του κελιού υπάρχει μια θλιμμένη ηλικιωμένη γυναίκα με μαντήλι στο κεφάλι. Πίσω της ένας νεαρός μαθητής τη στηρίζει αγκαλιάζοντας τους ώμους της. Στο κέντρο του κελιού υπάρχει μια νεαρή γυναίκα που κοιτάζει προς τα κάτω στο δεξιό μέρος, ένας μεσήλικας άνδρας που κοιτάζει, επίσης, προς τα αριστερά στο έδαφος και μια μεσήλικη γυναίκα που φοράει μαντήλι.

Πηγή: Loizidou, C. (2010). On the Liberty Monument of Nicosia [Για το μνημείο της ελευθερίας στη Λευκωσία]. In T. Stylianou-Lambert, N. Philippou, P. Loizos (Eds.), *Re-envisioning Cyprus* (89-101). University of Nicosia Press.

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ/ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ | Η ιστορία των μνημείων

Μνημείο Εθνικού Αγώνα και Απελευθέρωσης, Κίονελι

Το *Μνημείο Εθνικού Αγώνα και Απελευθέρωσης* ανεγέρθηκε το 1988 και βρίσκεται στον κυκλικό κόμβο των κύριων αυτοκινητόδρομων που οδηγούν στη Λευκωσία, την Κερύνεια, την Αμμόχωστο και τη Μόρφου (Besin and Kasif, 2017, σ. 73). Ο χώρος σχεδιάστηκε από τον Τουρκοκύπριο αρχιτέκτονα Hasan Emiralı. «Η Κυπριακή Πιστωτική Τράπεζα υποστήριξε οικονομικά την κατασκευή των τεσσάρων εμβληματικών στηλών της, που καλύφθηκαν με τραβερτίνη. Μαζί σχηματίζουν έναν εσωτερικό χώρο στο επίπεδο του εδάφους ενώ οι κίονες ωθούνται προς τον ουρανό. Στις τέσσερις πλευρές του μνημείου, γλυπτά και απεικονίσεις περιβάλλουν τη βάση» (Besin and Kasif, 2017, σ. 73). Οι τοπικές αρχές του Κίονελι πρόσθεσαν πιάστρες μετά την αρχική του εγκατάσταση, καθώς και φώτα για να φωτίζεται το μνημείο τη νύχτα.

Πρόκειται για ένα μνημείο με τέσσερις σκηνές (μία σε κάθε πλευρά) και συνολικά εννέα μορφές. Η μία σκηνή απεικονίζει μια μητέρα που θρηνεί τον νεκρό γιο της, ο οποίος βρίσκεται στην αγκαλιά της. Ο σύζυγός της στέκεται

στο βάθος (Karaiskou and Christiansen, 2014, σ. 143). Μια άλλη σκηνή απεικονίζει στρατιώτες. Μια άλλη σκηνή απεικονίζει δύο άνδρες πολιτικούς, τον Fazil Kızıük και τον Rauf Denktas. Η σκηνή αυτή σχεδιάστηκε από έναν διάσημο Τούρκο γλύπτη, τον καθηγητή Ferit Özsen. Μια άλλη πλευρά του μνημείου δείχνει έναν σύγχρονο άνδρα και μια γυναίκα να στέκονται πλάτη με πλάτη, κρατώντας ο καθένας τη φλόγα της ελευθερίας και κοιτάζοντας προς το μέλλον με αυτοπεποίθηση (Karaiskou and Christiansen, 2014, σ. 144). Η τελευταία σκηνή είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα, καθώς δείχνει μια σύγχρονη γυναίκα (με σύγχρονο ενδυματολογικό κώδικα), η οποία απεικονίζεται ως ισότιμη με τον άνδρα δίπλα της και στέκεται όρθια με αυτοπεποίθηση. Σε αυτή την περίπτωση, αυτό συμβολίζει το μέλλον της τουρκοκυπριακής κοινότητας. Με αυτόν τον τρόπο, η ισότητα των φύλων συνδέεται με το ιδεώδες της ανάπτυξης και της προόδου.

Πηγές: Besim, D. Y. & Kasif, A. (2017). An Overview of Existing Monuments of Nicosia [Επισκόπηση των υφιστάμενων μνημείων της Λευκωσίας]. *Journal of Cyprus Studies*, 19(43), 67-81.

Karaiskou, V. & Christiansen, A. (2014). Aphrodite’s Heirs: Beauty and Women’s Suffering in Cypriot Public Sculpture. [Οι κληρονόμοι της Αφροδίτης: ομορφιά και δυστυχία γυναικών στην κυπριακή δημόσια γλυπτική]. In M. Ioannou and M. Kyriakidou (Eds.), *Female Beauty in Art: History, Feminism, Women Artists* (126-179). Cambridge Scholars Publishing.

Κατά τη διάρκεια αυτής της συζήτησης μπορείτε να κρατάτε σημειώσεις σχετικά με τα χαρακτηριστικά ή τις ιδιότητες των διαφόρων προσώπων, λαμβάνοντας υπόψη το φύλο τους. Όταν κάποιος/α περιγράφει μια φιγούρα που κρατάει ένα μωρό, θα εξετάσετε το φύλο της φιγούρας και θα κάνετε μια σχετική σημείωση στη μία πλευρά του πίνακα. Αν για παράδειγμα πρόκειται για μια γυναικεία φιγούρα που κρατάει ένα μωρό, θα μπορούσατε να γράψετε τη λέξη «μητέρα», αν αυτό εκμαιεύτηκε από την ομάδα, στη μία πλευρά του πίνακα. Αυτή η πλευρά θα είναι αφιερωμένη στα χαρακτηριστικά ή τις ιδιότητες των γυναικείων μορφών. Η δίπλα πλευρά του πίνακα θα είναι αφιερωμένη στα χαρακτηριστικά ή τις ιδιότητες που παρατηρούνται στις ανδρικές φιγούρες. Σε αυτό το στάδιο, εσείς ως εκπαιδευτικός θα γνωρίζετε ότι έχετε αναθέσει τη μία πλευρά στις γυναικείες μορφές και την δίπλα πλευρά στις ανδρικές μορφές, αλλά οι μαθητές/ριες δεν το γνωρίζουν ακόμη.

Η δημιουργία αυτών των «στηλών» δεν είναι ο στόχος αυτής της δραστηριότητας. Πρόκειται απλώς για ένα εργαλείο που θα βοηθήσει εσάς και τους/τις μαθητές/ριες να εντοπίσετε τους στερεοτυπικούς, διττούς ή διαχωριστικούς τρόπους με τους οποίους τα φύλα συχνά αναπαρίστανται στα μνημεία. Ο στόχος του σχεδίου μαθήματος είναι να αποδομήσει και να αμφισβητήσει τέτοιους διαχωρισμούς που υποθέτουν ότι οι γυναίκες είναι *πάντα* θύματα, παθητικές, κλαίνε κ.λπ. ενώ οι άνδρες είναι *πάντα* ήρωες, ηγέτες, που ενεργούν με δύναμη και περηφάνια κ.λπ. Στην πραγματική ζωή, τόσο οι γυναίκες όσο και οι άνδρες μπορούν να έχουν όλα αυτά τα χαρακτηριστικά: οι γυναίκες έχουν, επίσης, αναλάβει ρόλους ηρωισμού, ηγεσίας, δράσης ή δύναμης (ακόμη και αν αυτές οι πράξεις δεν αναγνωρίζονταν επίσημα από την κοινότητα ή την κοινωνία), ενώ οι άνδρες έχουν, επίσης, υπάρξει θύματα και είχαν στιγμές πένθους, κλάματος και αδυναμίας. Στην πραγματική ζωή, ένα άτομο αναλαμβάνει όλους αυτούς τους ρόλους σε διαφορετικές στιγμές της καθημερινότητάς του. Το κύριο ερώτημα που τίθεται είναι γιατί επιλέγουμε να συνδέουμε συγκεκριμένες ιδιότητες με το ένα φύλο, ενώ αρνούμαστε εντελώς τις ιδιότητες αυτές από το άλλο φύλο. Οι **ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ/ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ | Γυναίκες και άνδρες στα μνημεία** παρέχουν πλαίσιο και ανατροφοδότηση για το συντονισμό

αυτής της συζήτησης. Επομένως, αν ένας/μια μαθητής/ρια περιγράφει μια γυναικεία φιγούρα που φαίνεται να είναι σκυμμένη και να κλαίει, θα πρέπει να σημειώσετε στην αριστερή πλευρά του πίνακα λέξεις όπως «πένθος», «κλάμα», «σκυμμένος». Αν περιγράφει μια γυναικεία φιγούρα που στέκεται όρθια και δείχνει περήφανη, θα πρέπει να σημειώσετε σχετικές ιδιότητες, όπως «περήφανη» και «όρθια» λαμβάνοντας υπόψη την περιγραφή και την επιλογή των λέξεων των μαθητών/ριών. Ομοίως, όταν κάποιος/α περιγράφει μια ανδρική φιγούρα που κρατάει όπλο ή στέκεται όρθια, θα πρέπει να σημειώσετε κάτω από τη δεξιά πλευρά του πίνακα λέξεις όπως «στρατιώτης/μαχητής», «όρθιος», «περήφανος», «προστατεύει τους άλλους» κ.λπ. λαμβάνοντας και πάλι υπόψη την περιγραφή και την επιλογή των λέξεων των μαθητών/ριών. Άλλες πιθανές σημειώσεις θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν: «φυλακισμένος», «αλυσοδεμένος», «ανήμπορος», «οίκτος», «εξαρτημένος», «πολίτης», «γενναίος», «προστατευτικός», «ηγέτης», «αισιόδοξος», «πρωτοπόρος», κ.λπ. Σε αυτό το στάδιο, θα πρέπει να κάνετε διευκρινιστικές ερωτήσεις, όταν χρειάζεται, για να βοηθήσετε τους/τις μαθητές/ριες να εστιάσουν στις ιδιότητες των προσώπων που σχετίζονται με το φύλο, τις οποίες εσείς ως συντονιστής/ρια θα σημειώσετε στον πίνακα. Αφού όλες οι ομάδες παρουσιάσουν τις απαντήσεις τους για τα δύο μνημεία, αποκαλύψτε τους/τις δημιουργούς και τις ιστορίες/προθέσεις των μνημείων (βλ. **ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ/ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ | Η ιστορία των μνημείων**).

Συμβουλές για τη συζήτηση

- > Λάβετε υπόψη ότι είναι πολύ εύκολο για τους/τις μαθητές/ριες να ασχοληθούν αποκλειστικά με μια ερώτηση και να χάσουν την αίσθηση του χρόνου. Για τον λόγο αυτό, είναι σημαντικό, κατά τη διάρκεια αυτής της δραστηριότητας, να υπενθυμίζετε στις ομάδες να αφιερώνουν χρόνο σε όλες τις ερωτήσεις.
- > Αν και θα πρέπει να συμβουλευέστε κάθε ομάδα να αφιερώσει περίπου 10 λεπτά σε κάθε μνημείο, είναι καλύτερο κάθε ομάδα να ξεκινήσει με διαφορετικό μνημείο. Με αυτόν τον τρόπο, αν αφιερώσουν τον περισσότερο χρόνο και την προσοχή τους στο πρώτο μνημείο, η άλλη ομάδα θα έχει δώσει την κατάλληλη προσοχή στο άλλο μνημείο. Με αυτόν τον τρόπο διασφαλίζεται ότι και τα δύο μνημεία θα λάβουν την κατάλληλη προσοχή.

Συζήτηση (δεύτερος κύκλος): (15 λεπτά)

Επιστρέψτε στις στήλες και ξεκινήστε έναν άλλο κύκλο συζήτησης ρωτώντας τους/τις μαθητές/ριες αν μπορούν να μαντέψουν τι αντιπροσωπεύει κάθε στήλη. Αποκαλύψτε ότι οι δύο πλευρές του πίνακα αντιπροσωπεύουν χαρακτηριστικά των γυναικείων και ανδρικών μορφών που απεικονίζονται στα μνημεία. Συνεχίστε τη συζήτηση με βάση τις ακόλουθες ερωτήσεις. Θυμηθείτε να συμβουλευτείτε τις **Πληροφορίες για τον/την εκπαιδευτικό: Γυναίκες και άνδρες στα μνημεία** για ανατροφοδότηση κατά τη διάρκεια της συζήτησης.

- Τι παρατηρείτε στις δύο στήλες; Υπάρχουν ιδιότητες/λέξεις που επαναλαμβάνονται για τις γυναίκες και για τους άνδρες;
- Παρατηρείτε διαφορές μεταξύ της γυναικείας και της ανδρικής στήλης;
- Γιατί επισημαίνονται ορισμένες ιδιότητες για το ένα φύλο, ενώ οι ίδιες ιδιότητες απουσιάζουν για το άλλο φύλο; Για παράδειγμα, γιατί οι γυναίκες απεικονίζονται ως μητέρες με τα παιδιά τους, ενώ οι άνδρες σπάνια απεικονίζονται με τα παιδιά τους; Γιατί οι γυναίκες δεν απεικονίζονται σε ηρωικές πράξεις ή σε ηγετικούς ρόλους;
- Ποιος είναι ο αντίκτυπος της αναπαράστασης των ανδρών και των γυναικών με αυτόν τον διαχωριστικό ή στερεοτυπικό τρόπο, αντί να απεικονίζονται όλοι

- οι άνθρωποι από διαφορετικές οπτικές γωνίες στις διάφορες πτυχές της ζωής τους (για παράδειγμα, οι άνδρες ως πατέρες και οι γυναίκες ως επιτυχημένες, οι άνδρες ως θύματα και οι γυναίκες ως μαχητρίες);
- Βασίζόμενοι/ες στο γεγονός ότι τα δύο μνημεία που συζητήθηκαν στο προηγούμενο μάθημα χτίστηκαν και τα δύο με στόχο να συμβολίζουν την ελευθερία, ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να παρατηρήσουν τις φιγούρες από την οπτική γωνιά του φύλου και της ελευθερίας. Πόσο ελεύθερες είναι να εκφραστούν;
- Μπορούν τα έμφυλα στερεότυπα να περιορίσουν την ελευθερία του ατόμου;
- Υπάρχει αντίφαση ανάμεσα στις γυναίκες που απεικονίζονται ως προσωποποιήσεις της ιδέας της ελευθερίας (η «ελευθερία» στο μνημείο στην ελληνοκυπριακή κοινότητα και η γυναίκα που κρατά τη φλόγα της ελευθερίας μαζί με έναν άνδρα στο μνημείο στην τουρκοκυπριακή κοινότητα) και στις μορφές που απεικονίζουν πραγματικές γυναίκες;
- Αντανακλούν αυτές οι αναπαράστασεις/εικόνες την καθημερινή ζωή των γυναικών; Αν όχι, πώς διαφέρουν; Γιατί χρησιμοποιούνται τέτοιες απεικονίσεις σε δημόσια μνημεία;

Συμβουλές για τη συζήτηση

> Στα υπό συζήτηση αγάλματα, η ελευθερία νοείται ως εθνική ή/και εθνοτική ελευθερία. Ωστόσο, ο στόχος αυτής της δραστηριότητας είναι να ανοίξει το πεδίο του τι είναι η ελευθερία, εισάγοντας τη διάσταση του φύλου. Επομένως, αν οι μαθητές/ριες επικεντρωθούν στην πτυχή της εθνικής ελευθερίας, ανοίξτε τη συζήτηση ρωτώντας αν η εθνική ελευθερία είναι η μόνη μορφή ελευθερίας και συνεχίστε με τις παραπάνω ερωτήσεις.

Δραστηριότητα 2: Αναπαράσταση ενός αγάλματος της ελευθερίας (20 λεπτά)

Οδηγίες

Χωρίστε τους/τις μαθητές/ριες σε ομάδες περίπου τριών έως έξι ατόμων και εξηγήστε τους ότι τώρα πρόκειται να επανασχεδιάσουν ένα μνημείο που αντιπροσωπεύει την ελευθερία. Θα πρέπει να φανταστούν ότι αυτό που θα δημιουργήσουν θα τοποθετηθεί σε δημόσιο χώρο. Αυτό θα έχει επίδραση σε όλους όσοι περνούν από εκεί. Κάντε τις ακόλουθες ερωτήσεις:

- Αν σας ζητούσαν να σχεδιάσετε ένα δημόσιο μνημείο που θα αντιπροσωπευε την ελευθερία, πώς θα το σχεδιάζατε έτσι ώστε να συμπεριλαμβάνει όλες τις ταυτότητες ή/και τους ανθρώπους που μπορεί να έχουν διαφορετική εμφάνιση, σκέψη, πίστη από εσάς;
- Πώς θα θέλατε να αισθάνονται οι άνθρωποι που περνούν από το μνημείο;
- Ποια μηνύματα θα θέλατε να δώσετε στους ανθρώπους στην Κύπρο μέσω του μνημείου;

Δώστε σε κάθε ομάδα 20 λεπτά για να σκεφτεί το μνημείο της και να το σχεδιάσει. Προσφέρετε διάφορα υλικά, όπως μεγάλο λευκό χαρτί (A2), μολύβια ζωγραφικής, υλικό για κολλάζ κ.λπ. Στη συνέχεια, κάθε ομάδα θα παρουσιάσει τις δημιουργίες της στην υπόλοιπη τάξη.

Συμβουλές για τον συντονισμό

> Εξηγήστε ότι το νόημα αυτής της δραστηριότητας δεν είναι τόσο η αισθητική, ούτε ο έλεγχος των σχεδιαστικών ικανοτήτων κάποιου/ας, αλλά η περιγραφή του μηνύματος που θέλει να μεταφέρει.

Κλεισιμο και ανατροφοδότηση (10 λεπτά)

Ζητήστε από κάθε ομάδα να παρουσιάσει τα μνημεία της. Κλείστε το μάθημα με κάθε ομάδα να παρουσιάζει τα μνημεία της.

Φ1.3.1 Μνημείο Ελευθερίας, Λευκωσία

Μνημείο Ελευθερίας, Λευκωσία,
Φωτογράφος: Ελένη Πασιά

Μνημείο Ελευθερίας (λεπτομέρεια), Λευκωσία,
Φωτογράφος: Ελένη Πασιά

Μνημείο Ελευθερίας (λεπτομέρεια), Λευκωσία,
Φωτογράφος: Ελένη Πασιά

Φ1.3.2 Μνημείο Εθνικού Αγώνα και
Απελευθέρωσης, Κιόνελι

Μνημείο Εθνικού Αγώνα και Απελευθέρωσης, Κιόνελι,
Φωτογράφος: Derya Ulubatlı

Μνημείο Εθνικού Αγώνα και Απελευθέρωσης (λεπτομέρεια), Κιόνελι,
Φωτογράφος: Derya Ulubatli

Μνημείο Εθνικού Αγώνα και Απελευθέρωσης (λεπτομέρεια), Κιόνελι,
Φωτογράφος: Derya Ulubatli

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 2:

Μνημεία

Σχέδιο μαθήματος 1:
Τι είναι ένα μνημείο;

Σχέδιο μαθήματος 2:
Πες αυτό που βλέπεις -
Βλέπεις αυτό που λες;

Σχέδιο μαθήματος 3:
Ας χτίσουμε ένα
«μνημείο»!

Λέξεις κλειδιά:

μνημεία, ισότητα των φύλων, ιστορία

Μαθησιακά αποτελέσματα της ενότητας:

- Να μάθουν πώς να διαβάζουν ένα έργο τέχνης/μνημείο
- Να μάθουν πώς να συνεργάζονται και να παράγουν μαζί
- Να δημιουργηθεί χώρος για ανάδειξη νέων προοπτικών μέσω της επαφής με τα μνημεία
- Να ενισχυθούν οι δεξιότητες κριτικής και δημιουργικής σκέψης
- Να μάθουν να κάνουν ερωτήσεις σχετικά με τις επικρατούσες αφηγήσεις

Πληροφορίες για το ιστορικό υπόβαθρο

Τα μνημεία θεωρούνται γενικά ως ένα κομμάτι της μνήμης, ένα στοιχείο της ιστορίας (βλ. **Κεφάλαιο 2**) που έχει περάσει από τις προηγούμενες στις μελλοντικές γενιές, αλλά είναι ακόμα απαραίτητο να διευρύνουμε την άποψή μας για την έννοια του μνημείου και να εξετάσουμε αν μπορεί να έχει και άλλες σημασίες. Σύμφωνα με τον παραδοσιακό ορισμό του, ο οποίος χρησιμοποιείται εδώ και χρόνια και μπορεί να βρεθεί σε πολλά βιβλία, μνημείο είναι κάθε κατασκευή ή άγαλμα αφιερωμένο στη μνήμη ενός γεγονότος, ενός προσώπου ή μιας κοινότητας. Αυτός ο ορισμός έχει καταστεί σε μεγάλο βαθμό παρωχημένος σήμερα, με την έννοια του «μνημείου» να αλλάζει σε διάφορα πλαίσια και μορφές. Για παράδειγμα, ως προϊόν της γλυπτικής, μνημείο σημαίνει κάθε έργο σε αστικό χώρο, είτε είναι αφιερωμένο σε ένα γεγονός, είτε σε ένα πρόσωπο ή πρόσωπα είτε όχι. Ως μέρος της πόλης, το μνημείο είναι η κατασκευή που μπορεί να ξεχωρίσει από τις περισσότερες άλλες κατασκευές του γενικού ιστού της πόλης. Με αυτή την έννοια, το μνημείο αποτελεί στοιχείο αντίθεσης στον αστικό, καθώς και στον αγροτικό ιστό. Αυτή η ενότητα έχει ως στόχο γενικά να βοηθήσει τους/τις μαθητές/ριες να διαμορφώσουν τη δική τους οπτική για τα μνημεία, να προβληματιστούν σχετικά με το τι είδους κατασκευές μπορούν να δημιουργηθούν, διαφορετικές από τους τύπους μνημείων που βλέπουν γύρω τους, και να χρησιμοποιήσουν τη φαντασία και τη δημιουργικότητά τους για να πλάσουν νέες «μνημειακές» μορφές.

Ο τίτλος του πρώτου σχεδίου μαθήματος είναι «**Τι είναι ένα μνημείο**». Το μάθημα έχει ως στόχο να θέσει διάφορες ερωτήσεις σχετικά με το τι είναι ένα μνημείο και να υποστηρίξει την εξαγωγή συμπερασμάτων που θα βοηθήσουν τους/τις μαθητές/ριες να σχηματίσουν τις δικές τους ιδέες για τα μνημεία. Αυτό το σχέδιο μαθήματος έχει σχεδιαστεί ειδικά για να εφαρμοστεί στην τάξη και η διάρκειά του είναι 45 λεπτά.

Από την άλλη πλευρά, το δεύτερο σχέδιο μαθήματος, «**Πες τι βλέπεις - ακούς τι λες**» μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως υπαίθρια δραστηριότητα σε εξωτερικό χώρο. Αυτό το σχέδιο μαθήματος διάρκειας 90 λεπτών προτείνει να βγουν οι μαθητές/ριες από την τάξη και να ερμηνεύσουν τα έργα τέχνης που θα δουν σε δημόσιους χώρους.

Τέλος, το τρίτο σχέδιο μαθήματος «**Ας χτίσουμε ένα μνημείο**» έχει ως στόχο να ενθαρρύνει τους/τις μαθητές/ριες να κάνουν έρευνα και να χρησιμοποιήσουν τη φαντασία τους για να δημιουργήσουν ένα ξεχωριστό μνημείο που προωθεί την ισότητα των φύλων. Το ερευνητικό μέρος αυτής της 45λεπτης δραστηριότητας θα γίνει στο σπίτι και στο σχολείο, ενώ το μέρος της «δημιουργίας» θα πραγματοποιηθεί στην τάξη.

Πηγές:

ICOMOS (<https://www.icomos.org/en>)
Rossi, A. (1982). *The architecture of the city* [Η αρχιτεκτονική της πόλης]. MIT Press.
Virginia Cooperative Extension, "Making the Future Project". The History of Monuments [Το πρόγραμμα «Φτιάχνοντας το μέλλον». Η ιστορία των μνημείων] (https://ext.vt.edu/content/dam/ext_vt_edu/topics/4h-youth/makers/files/ww1-history-behind-it-monuments.pdf)

Για περισσότερες πηγές βλέπε «**Περατέρω βιβλιογραφία για την Ενότητα 2**» στη Βιβλιογραφία.

Σχέδιο μαθήματος 1: Τι είναι ένα μνημείο;

Επίπεδο:
Γυμνάσιο

Εκτιμώμενη διάρκεια:
45'

**Φύλλα εργασίας
σχεδίου μαθήματος:**
Φ2.1.1

Θεματικοί σύνδεσμοι:

Κοινωνικά θέματα: Κατανόηση των κοινωνικών γεγονότων, Κοινωνικές και πολιτισμικές διαφορές, Κουλτούρα δημοκρατίας, Ανθρώπινα δικαιώματα και ελευθερίες στην κοινωνική ζωή, Ανάληψη ευθύνης ως προς τα δικαιώματα και τις ελευθερίες

Τέχνη: Γλυπτική, Φιγούρες

Στόχοι του σχεδίου μαθήματος:

- Να μάθουν να ερμηνεύουν ένα έργο τέχνης/μνημείο
- Να αναπτύξουν δεξιότητες κριτικής σκέψης
- Να μάθουν να εξετάζουν τις υπάρχουσες αφηγήσεις και να παρουσιάζουν διαφορετικές προοπτικές
- Να δημιουργηθεί χώρος για νέες προοπτικές μέσω της εξέτασης των μνημείων
- Να συζητήσουν τις στερεοτυπικές αναπαραστάσεις των φύλων στα μνημεία
- Να αναλύσουν τις διαφορετικές αναπαραστάσεις γυναικών και ανδρών στα μνημεία

Εισαγωγή

Σκοπός αυτού του μαθήματος είναι να θέσει υπό αμφισβήτηση και να διευρύνει τις αντιλήψεις των μαθητών/ριών για τα μνημεία.

Μέσω ορισμένων ερωτήσεων, οι μαθητές/ριες θα επανεξετάσουν την αντίληψή τους για το τι είναι «μνημείο», γεγονός που θα τους βοηθήσει να διευρύνουν ή να αλλάξουν την οπτική τους.

Αυτό το μάθημα θα δώσει στους/στις μαθητές/ριες την ευκαιρία να εκφραστούν δημιουργικά και να αμφισβητήσουν τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται τους ρόλους των φύλων μέσα από την αναπαράσταση ενός «αγάλματος» ή ενός «μνημείου».

Δραστηριότητα 1: Τι είναι ένα μνημείο; (30 λεπτά)

Ξεκινήστε αυτή τη δραστηριότητα θέτοντας τις ακόλουθες ερωτήσεις στους/στις μαθητές/ριες:

- Τι νομίζετε ότι μπορεί να σημαίνει η λέξη «μνημείο»;
- Τι είναι ένα μνημείο;
- Ποιος είναι ο σκοπός των μνημείων;
- Τι αντιπροσωπεύουν τα μνημεία; Γιατί οι άνθρωποι χτίζουν μνημεία;
- Έχουν αντίκτυπο στην προσωπική και συλλογική μας ζωή;
- Ποιοι παράγοντες πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά την κατασκευή ενός μνημείου;
- Είναι ένα παλιό κτίριο μνημείο; Ομοίως, είναι μνημείο ένα έργο τέχνης, όπως μια τοιχογραφία;

Στη συνέχεια, χωρίστε τους/τις μαθητές/ριες σε ομάδες των τεσσάρων ή πέντε ατόμων και μοιράστε ένα αντίγραφο του **Φ2.1.1** σε κάθε ομάδα. Μπορείτε, επίσης, να προσθέσετε τη δική σας επιλογή μνημείων ή να αλλάξετε κάποια από αυτά με δικά σας παραδείγματα.

Δώστε τους χώρο για να συζητήσουν τις ακόλουθες ερωτήσεις για κάθε μνημείο:

- Τι βλέπετε σε αυτή την εικόνα;
- Είναι αυτό ένα μνημείο κατά τη γνώμη σας;
- Βλέπετε κάποια διαφορά μεταξύ των αναπαραστάσεων ανδρών και γυναικών;
- Υπάρχει διαφορά στην απεικόνιση ανδρών και γυναικών;
- Τι θα συμβεί αν αλλάξουμε τους ρόλους ανδρών και γυναικών σε αυτά τα μνημεία;
- Υπάρχει «κάτι που λείπει» σε αυτό το γλυπτό; Αν ναι, τι είναι αυτό;
- Αν μπορούσατε να αλλάξετε κάτι σε αυτό το μνημείο, τι θα ήταν αυτό;

Συζήτηση (10 λεπτά)

Ξεκινήστε μια συζήτηση με βάση τις ακόλουθες ερωτήσεις:

- Υπάρχει κάποια άλλη ερώτηση που θα θέλατε να κάνετε σχετικά με αυτά τα μνημεία;
- Πιστεύετε ότι τα μνημεία είναι το κλειδί για τη μετάδοση της ιστορίας;
- Μπορούν οι άνθρωποι να μάθουν με ακρίβεια την ιστορία μέσω των μνημείων;
- Αν μπορούσατε να φτιάξετε ένα μνημείο, θα ήταν περιγραφικό ή αφηρημένο;
- Αν ήσασταν μια φιγούρα σε ένα μνημείο, πώς θα θέλατε να απεικονίζεστε;

Κλείσιμο και ανατροφοδότηση

Σήμερα συναντάμε μνημεία διαφόρων μορφών. Στόχος είναι οι μαθητές/ριες να θέσουν ερωτήματα σχετικά με την έννοια αυτή μέσα από διάφορα παραδείγματα και να προσπαθήσουν να βρουν νέους τρόπους να προσεγγίσουν την έννοια του μνημείου. Στο τέλος του μαθήματος, είναι σημαντικό οι μαθητές/ριες να είναι σε θέση να δημιουργήσουν νέα ερωτήματα σχετικά με το τι είναι και τι δεν είναι ένα μνημείο και να δουν πιο κριτικά τις κατασκευές γύρω τους. Οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να διασφαλίσουν ότι το σχέδιο μαθήματος λειτουργεί προς αυτή την κατεύθυνση.

Φ2.1.1 Εικόνες μνημείων

Το Μνημείο της Νίκης, το οποίο είναι το μεγαλύτερο μνημείο της τουρκοκυπριακής κοινότητας, φτιαγμένο από τον Zafer Öktem. Στο μνημείο απεικονίζονται στρατιώτες που έχασαν τη ζωή τους στον πόλεμο, γυναικείες φιγούρες που κλαίνε και κάποιες πολιτικές προσωπικότητες. Στην κορυφή του μνημείου, βρίσκεται το κεφάλι του Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ.

Tankut Öktem, Μνημείο της Νίκης, 1979, κυκλικός κόμβος Anıt, Αμμόχωστος, Φωτογραφία: ΟΙΔΕ

Η καλλιτέχνης ξεκινά από τις έννοιες που συνιστούν τις δημοκρατικές αξίες και εξετάζει το θέμα του «σπιτιού». Τα χωρισμένα και κλειστά παράθυρα από μέταλλο αντιπροσωπεύουν τις φυσικές δομές στις οποίες λαμβάνει χώρα η ανθρώπινη ζωή και οι εικόνες των πουλιών αντιπροσωπεύουν τον άνθρωπο.

Sinem Akin, EV - The Earth [Το σπίτι - Η γη], 2021, Πάρκο Dr Fazil Küçük, Λευκωσία, Φωτογραφία: ΟΙΔΕ

Αυτό το γλυπτό είναι μια ανθρώπινη φιγούρα ενσωματωμένη στη φύση και τη γη, με όλο της το βάρος στο έδαφος και ξαπλωμένη εκεί σε όλη της την ηρεμία. Αυτό το άγαλμα είναι μια υπενθύμιση της ειρήνης και της ηρεμίας για όποιον/α το κοιτάζει. Στόχος της δημιουργού ήταν να δημιουργήσει ένα γλυπτό που αγκαλιάζει τον χώρο και πάνω στο οποίο μπορούν να σκαρφαλώσουν και να παίξουν τα παιδιά.

Naz Atun, Yere uzanan biri [Κάποιος/α που ξαπλώνει στο έδαφος], 2021, Πάρκο Dr Fazil Küçük, Λευκωσία, Φωτογραφία: ΟΙΔΕ

Το έργο «Remembering is Good» [«Το να θυμάσαι είναι καλό»] ξεκίνησε το 2017 σε συνεργασία με τον Τουρκοκυπριακό Δήμο Λευκωσίας και το Studio21, με σκοπό να θυμηθούμε τους ανθρώπους που έχουν γίνει σύμβολα της εντός των τειχών πόλης με τις προσωπικότητές τους και τις αξίες που εκπροσωπούν. Η Naciye Koroğlu, μία από τις 10 τοιχογραφίες που έγιναν στο πλαίσιο αυτού του έργου, αντιπροσωπεύει την αφοσίωση στην εντός των τειχών πόλη της Λευκωσίας. Η Koroğlu, η οποία συνέχισε να ζει σε ένα κατάσταση μέσα στα τείχη της πόλης μέχρι τον θάνατό της, παρά το γεγονός ότι όλη η οικογένειά της μετακινήθηκε σε άλλες γειτονιές, παρουσιάζεται ως η «προστάτιδα» της εντός των τειχών πόλης.

Stüdyo 21, «Naciye Koroğlu», 2017, Εντός των τειχών πόλη, Λευκωσία, Φωτογραφία: ΟΙΔΕ

Ο γεωργιανός καλλιτέχνης Ivan Tsiskadze, ο οποίος είχε προσκληθεί σε συμπόσιο γλυπτικής που πραγματοποιήθηκε στην Κερύνεια το 2016, φιλοτέχνησε ένα γλυπτό που απεικονίζει το φτερωτό άλογο Πήγασος, έναν χαρακτήρα της ελληνικής μυθολογίας. Ο καλλιτέχνης χρησιμοποίησε λευκό μάρμαρο για το άλογο, ένα σύμβολο αγνότητας που συνήθως απεικονίζεται σε λευκό χρώμα. Μετά το συμπόσιο, το άγαλμα τοποθετήθηκε στον κυκλικό κόμβο Καραβά στην Κερύνεια.

Ivane Tsiskadze, Pegasus [Πήγασος], 2016, κυκλικός κόμβος Καραβά, Κερύνεια, Φωτογραφία: Derya Ulubatli

Το γλυπτό αυτό δημιουργήθηκε από τον Κερκυραίο καλλιτέχνη Άγγελο Γερακάκη. Το γλυπτό της αγρότισσας είναι κατασκευασμένο από μπρούντζο και έχει ύψος 2,10 μέτρα. Ανεγέρθηκε ως φόρος τιμής στη «γυναίκα της γης και του μόχθου» που συλλέγει τους καρπούς των κόππων της και είναι ευγνωμονούσα για τη θεία συγκομιδή.

Άγγελος Γερακάκης, The Lady Farmer [Η γυναίκα αγρότισσα], 2015, κυκλικός κόμβος στη συμβολή Κρύου Νερού και Λεωφόρου Μακαρίου, Αγία Νάπα, Φωτογραφία: https://www.tripadvisor.com/Attraction_Review-g262055-d10161749-Reviews-The_Lady_Farmer-Ayia_Napa_Famagusta_District.html

Η καλλιτέχνης Μαρία Κυπριανού χρησιμοποιεί το αρχετυπικό σύμβολο της ζωής, το αυγό, ως αλληγορία της κύησης και του χρόνου. Το έργο βρίσκεται στον παραλιακό πεζόδρομο, γνωστό ως Μώλο, στη Λεμεσό, ανάμεσα σε άλλα αξιόλογα έργα τέχνης του υπαίθριου πάρκου γλυπτικής. Οι περισσότεροι αποκαλούν αυτό το γλυπτό «Τα αυγά των δεινοσαύρων».

Μαρία Κυπριανού, Γέννηση, 2009, Πάρκο Γλυπτικής Μώλου, Λεμεσός, Φωτογραφία: <https://in-cyprus.philenews.com/things-to-do/attractions/nicosia-attractions/the-most-beautiful-sculptures-in-cyprus/>

Το γλυπτό αυτό, το οποίο αποτελείται από μια γυναικεία μορφή σε συνδυασμό με φυτικά μοτίβα, συνοδεύεται από μια μεταλλική πλάκα διακοσμημένη με μοτίβα φύλλων. Η Λοϊζίδου ασχολείται με κοινωνικά και πολιτικά ζητήματα με έμφαση στη «δύναμη της ευθραυστότητας». Εξερευνά ζητήματα μνήμης και χρόνου με ποιητικό τρόπο με τα υλικά που χρησιμοποιεί και τις φαινομενικά εύθραυστες μορφές της. Η εγκατάσταση «Like a Tree» [«Σαν ένα δέντρο»] πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του δημόσιου διαγωνισμού 1% για τον εμπλουτισμό δημόσιων κτιρίων με έργα τέχνης. Αναφέρεται στην έννοια της ταυτότητας, στη λαχτάρα του ανθρώπου να συνδεθεί βαθιά με έναν τόπο, απλώνοντας τις ρίζες του σαν δέντρο.

Μαρία Λοϊζίδου και Σωκράτης Στρατής, Like a Tree [Σαν ένα δέντρο], 1999, Λεωφόρος Στροβόλου (έξω από το Τμήμα Δημοσίων Έργων του Υπουργείου Μεταφορών), Λευκωσία, Φωτογραφία: Σωκράτης Στρατής

Σχέδιο μαθήματος 2: Πες αυτό που βλέπεις - Ακούς αυτό που λες;

Επίπεδο:
Λύκειο

Εκτιμώμενη διάρκεια:
90'

**Φύλλα εργασίας
σχεδίου μαθήματος:**
Φ2.2.1

Θεματικοί σύνδεσμοι:

Τέχνη: Γλυπτική, Φιγούρες

Κοινωνικά θέματα: Κατανόηση των κοινωνικών γεγονότων, Κοινωνικές και πολιτισμικές διαφορές, Κουλτούρα δημοκρατίας, Ανθρώπινα δικαιώματα και ελευθερίες στην κοινωνική ζωή, Ανάλυση ευθύνης ως προς τα δικαιώματα και τις ελευθερίες

Στόχοι του σχεδίου μαθήματος:

- Να κατανοήσουν πώς η έννοια των έργων τέχνης λαμβάνει διαστάσεις στον πραγματικό χώρο
- Να αναπτύξουν τις δεξιότητες αποδοχής της διαφορετικότητας και της ποικιλομορφίας
- Να παρατηρήσουν πώς μπορούν να αντιπαραβάλουν πραγματικούς και φανταστικούς τόπους

Εισαγωγή

Σε αυτό το μάθημα, εάν είναι δυνατόν, η τάξη θα πραγματοποιήσει επιτόπια επίσκεψη για να δει ένα δημόσιο έργο τέχνης. Εάν αυτό δεν είναι δυνατό, η τάξη θα παρατηρήσει και θα εργαστεί με φωτογραφίες δύο γλυπτών.

Τα έργα τέχνης που παρουσιάζονται εδώ είναι γλυπτά. Το γλυπτό είναι ένα τρισδιάστατο έργο τέχνης που κατασκευάζεται με μία από τις τέσσερις βασικές διαδικασίες: σκάλισμα, μοντελοποίηση, χύτευση και κατασκευή.

Συμβουλές για τον συντονισμό

> Ακόμη ένα δημόσιο έργο τέχνης μπορεί να χρησιμοποιηθεί στο πλαίσιο της δραστηριότητας ανάλογα με την τοποθεσία και την προσβασιμότητά του. Το έργο τέχνης μπορεί, επίσης, να δοθεί σε φύλλο εργασίας, σε περίπτωση που δεν είναι δυνατή η πραγματοποίηση επιτόπιας επίσκεψης.

Δραστηριότητα 1: Πες αυτό που βλέπεις - Ακούς αυτό που λες;

Εισαγωγή

Εξηγήστε ότι πρόκειται για ατομική δραστηριότητα, ωστόσο οι μαθητές/ριες θα κληθούν να μοιραστούν και να συζητήσουν σε μικρότερες ομάδες και αργότερα στην ολομέλεια της τάξης.

Οδηγίες

Πρώτον, μοιράστε αντίγραφα του **Φ2.2.1 Εικόνες έργων τέχνης**. Ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να κοιτάξουν και να εστιάσουν στο έργο τέχνης. Ζητήστε τους να φανταστούν ότι αφηγείται μια ιστορία και ζητήστε τους να σκεφτούν τις ακόλουθες ερωτήσεις, ενώ παράλληλα κάνουν ένα γρήγορο σκίτσο του.

- Ποιος είναι ο/η πρωταγωνιστής/ρια;
- Τι κάνει;
- Φανταστείτε τι συνέβη πριν και μετά

Υπενθυμίστε στους/στις μαθητές/ριες ότι το σχέδιό τους δεν χρειάζεται να είναι τέλειο και ότι θα πρέπει να σχεδιάσουν μόνο τα μέρη που φαίνονται περισσότερο. Δώστε τους μέχρι 2 λεπτά για να το κάνουν αυτό.

Ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να επιλέξουν μια λέξη που να αντιπροσωπεύει το σχέδιο του έργου τέχνης. Χρησιμοποιήστε αυτό ως αφετηρία για να σκεφτούν τη λέξη: για παράδειγμα, αν έχουν επιλέξει τη λέξη «ελπίδα», ζητήστε τους να σκεφτούν μια φορά που ένιωσαν αισιόδοξοι/ες. Ρωτήστε: «Για ποιο πράγμα νιώσατε αισιόδοξοι/ες;» «Πώς σας φάνηκε αυτό;» «Ποια είναι μερικά σύμβολα της ελπίδας;» «Δημιουργήστε έναν κατάλογο με λέξεις που σας έρχονται στο μυαλό όταν σκέφτεστε εκείνη τη στιγμή». «Χρησιμοποιήστε αυτές τις λέξεις για να δημιουργήσετε ένα ποίημα ή ζωγραφίες που αποτυπώνουν πώς αισθάνεστε σε σχέση με την ελπίδα». Αφιερώστε περίπου 5 λεπτά.

Συγκεντρώστε την τάξη και καθίστε σε κυκλική διάταξη, αν είναι δυνατόν.

Ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να κρατήσουν τις ζωγραφίες τους ταυτόχρονα ή να τις τοποθετήσουν σε μια επιφάνεια, όπου είναι ορατές σε όλους/ες. Παρατηρήστε πόσο παρόμοια ή διαφορετικά είναι αυτά τα σχέδια.

Τώρα ζητήστε τους να τοποθετήσουν τις ζωγραφίες και τα ποιήματά τους δίπλα-δίπλα και ζητήστε τους να τα μοιραστούν με την τάξη.

Συζητήστε πώς σχετίζονται η εικόνα και το ποίημα μεταξύ τους και κάντε τις ακόλουθες ερωτήσεις:

- Είναι παρόμοια ή διαφορετικά σε σχέση με αυτό που αντιπροσωπεύουν;
- Τι ξεχωρίσατε περισσότερο στο έργο τέχνης; Είναι τα σκίτσα παρόμοια ή διαφορετικά μεταξύ τους;
- Διαλέξατε τις ίδιες λέξεις;
- Ερμηνεύσατε κάποιες λέξεις ή εικόνες με περισσότερους από έναν τρόπους; Πώς;
- Τι σας εξέπληξε περισσότερο;

Συζήτηση

- Πώς πιστεύετε ότι η καταγωγή από ένα συγκεκριμένο υπόβαθρο ή φύλο επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο βιώνουμε ή περιγράφουμε το περιβάλλον μας; (Πιθανή απάντηση: οι οπτικές μας είναι διαφορετικές καθώς επηρεάζονται από το κοινωνικό, ιστορικό πλαίσιο στο οποίο ζούμε).
- Σε τι διαφέρουν ή μοιάζουν αυτά τα έργα με άλλα δημόσια έργα τέχνης που έχετε δει εκεί που ζείτε;
- Πώς απεικονίζονται τα πράγματα, οι άνθρωποι ή τα συναισθήματα με διαφορετικούς τρόπους;
- Θα αλλάζατε κάτι αν ξανασχεδιάζατε την εικόνα σας ή αν ξαναγράφατε το ποίημά σας;
- Πώς μπορούν οι πολίτες/ιδες να έχουν φωνή στη διαμόρφωση του περιβάλλοντός τους, συμπεριλαμβανομένης της δημόσιας τέχνης και των δημόσιων χώρων; Συζητήστε πώς τα μνημεία τοποθετούνται στον δημόσιο χώρο ως τόποι νοήματος και πώς τα άτομα συμμετέχουν στη συνδιαμόρφωση του νοήματος.

Κλείσιμο και ανατροφοδότηση

Οι άνθρωποι επικοινωνούν και μοιράζονται ιδέες και συναισθήματα με διαφορετικό τρόπο, χρησιμοποιώντας λέξεις και μερικές φορές εικόνες. Οι τρόποι με τους οποίους περιγράφουμε εικόνες και οπτικοποιούμε ιδέες είναι πραγματικά ποικίλοι. Ορισμένοι από αυτούς μπορεί να είναι κοινοί, ή κάποιος μπορεί να είναι αρκετά διαφορετικοί. Τι μπορούμε να μάθουμε ακούγοντας διαφορετικές προοπτικές και ερμηνείες για την ίδια εικόνα ή λέξη; Όταν εξετάζουμε τον δημόσιο χώρο, μπορούμε να προβληματιστούμε σχετικά με τον τρόπο που βλέπουμε το περιβάλλον μας και μερικές φορές αυτό μπορεί να μας κάνει να συνειδητοποιήσουμε πράγματα που θέλουμε ή δεν θέλουμε να δούμε. Ο τρόπος που βιώνουμε τις ιδέες και τα συναισθήματα είναι διαφορετικός, όπως ακριβώς ο τρόπος που επιλέγει το κάθε άτομο να συνδυάσει τα χρώματα. Όσο περισσότερο εκτίθεται κάποιο άτομο στη διαφορετικότητα και την ποικιλομορφία, τόσο ευρύτερη γίνεται η κατανόηση του περιβάλλοντος αλλά και του εαυτού.

Συμβουλές για τον συντονισμό

- > Αν υπάρχει χρόνος, αποκαλύψτε τον τίτλο του έργου τέχνης, συζητήστε το νόημα του καλλιτέχνη και συγκρίνετέ το με τους προσωπικούς ορισμούς της ελπίδας ή οποιασδήποτε άλλης λέξης. Βλέπε **ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ/ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ | Πληροφορίες για το ιστορικό υπόβαθρο των έργων τέχνης**.
- > Αν έχετε χρόνο, ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να σκεφτούν τι είδους εικόνες ή χρώματα θα ήθελαν να βλέπουν στον δημόσιο χώρο. Τι είδους δημόσια τέχνη θα ήθελαν να δουν και υπενθυμίστε τους ότι μπορούμε να είμαστε συνδημιουργοί τέτοιων χώρων.

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ/ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ | Πληροφορίες για το ιστορικό υπόβαθρο των έργων τέχνης

Καλλιτέχνες: Nurtane Karagil, Eda Zeybel, Gönen Karagil
Τίτλος Έργου: *Ragmen – in spite of*
Χρονολογία: 2021
Υλικά: Μικτές μέθοδοι

Πώς κατασκευάστηκε; Το γλυπτό χρηματοδοτήθηκε μέσω ενός προγράμματος φιλοξενίας που απευθύνεται σε καλλιτέχνες/ιδες και σχεδιαστές/ριες, το οποίο υλοποιήθηκε στο πλαίσιο του έργου «Τέχνη για όλους» της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Μεσογειακή Τέχνη, σε συνεργασία με τον Τουρκοκυπριακό Δήμο Λευκωσίας. Κατασκευάστηκε από μια ομάδα που αποτελείται από τη Nurtane Karagil, τον Gönen Karagil και την Eda Zeybel. Ολοκληρώθηκε επί τόπου σε ενάμιση μήνα. Αρχικά, η ομάδα κατασκεύασε ένα μικροσκοπικό μοντέλο του γλυπτού, το οποίο αξιολογήθηκε από κριτική επιτροπή εμπειρογνομόνων. Μετά την αξιολόγηση, το γλυπτό εγκρίθηκε και χρηματοδοτήθηκε. Τα μέλη της ομάδας ήρθαν μαζί και ξεκίνησαν τη δημιουργική διαδικασία μαζί με άλλους τέσσερις καλλιτέχνες που επιλέχθηκαν να συμμετάσχουν στη δημιουργία του έργου.

Καλλιτέχνης: Κώστας Βαρώτσος

Τίτλος: *Ποιητής*

Ημερομηνία: 1983

Υλικά: Σίδηρο και γυαλί

Πώς κατασκευάστηκε; Το γλυπτό είναι δωρεά του Ιδρύματος Σύγχρονης Τέχνης Deste στην πόλη της Λευκωσίας. Κατασκευάστηκε από τον Κώστα Βαρώτσο το 1983, και το 1985 τοποθετήθηκε στην Πύλη Αμμοχώστου, την ανατολική είσοδο της εντός των τειχών πόλης της Λευκωσίας, κοντά στην Πράσινη Γραμμή. Ο Βαρώτσος, ένας από τους πιο γνωστούς Έλληνες γλύπτες της γενιάς του, χρησιμοποίησε το γυαλί για να αποτυπώσει τη δύναμη της κίνησης και να επεκτείνει ουσιαστικά την παρουσία του ποιητή στον δημόσιο χώρο. Το γυαλί αποτελεί χαρακτηριστικό υλικό του έργου του Βαρώτσου, αλλά το γλυπτό *Ποιητής* ήταν το πρώτο έργο που αξιοποίησε γυαλί σε αυτή την κλίμακα. Το γλυπτό έχει ύψος 6 μέτρα. Αυτή τη στιγμή βρίσκεται δίπλα στην πλατεία Ελευθερίας στο κέντρο της Λευκωσίας.

Φ2.2.1 Εικόνες έργων τέχνης

Nurtane Karagil, Eda Zeybel, Gönem Karagil, 2021, *Rağmen - in spite of*, Μικτές μέθοδοι, 170x370x90cm, μόνιμο γλυπτό στο πάρκο Dr Fazıl Küçük στη Λευκωσία, Φωτογραφία: ΟΙΔΕ

Κώστας Βαρώτσος, *Ο ποιητής*, 1983, Σίδηρο και γυαλί, 6 μέτρα, Πλατεία Ελευθερίας στο κέντρο της Λευκωσίας Φωτογραφία: ΟΙΔΕ

Σχέδιο μαθήματος 3: Ας χτίσουμε ένα «μνημείο»!

Επίπεδο:
Λύκειο

Εκτιμώμενη διάρκεια:
45'

Φύλλα εργασίας σχεδίου μαθήματος:
Φ2.3.1; Φ2.3.2

Θεματικοί σύνδεσμοι:

Ιστορία: Ιστορία και χρόνος, Η σημασία της ιστορικής εκπαίδευσης, Η έννοια του ήρωα, Αφηγήσεις

Τέχνη: Εξπρεσιονισμός

Στόχοι του σχεδίου μαθήματος:

- Να θέσει ερωτήματα σχετικά με τις τρέχουσες αφηγήσεις και να εντοπίσει στοιχεία που λείπουν
- Να ενισχυθούν οι δεξιότητες κριτικής και δημιουργικής σκέψης
- Να αναπτυχθεί η κριτική σκέψη σχετικά με την ιστορία και τα ιστορικά πρόσωπα
- Να δούμε τι συμβαίνει όταν η κατανόηση της ιστορίας και των κυρίαρχων της προσώπων αλλάζει
- Να αναγνωριστεί η συμμετοχή των γυναικών στη διαμόρφωση της ιστορίας
- Να προωθηθεί η συνεργασία και συνδημιουργία

Υλικά: Μαρκαδόροι, ψαλίδι και κόλλα.

Εισαγωγή

Αυτό το μάθημα έχει ως στόχο να βοηθήσει τους/τις μαθητές/ριες να δώσουν μια νέα ερμηνεία και προοπτική στα μνημεία με τη βοήθεια του «δικού τους» μνημείου. Στόχος του είναι να ενθαρρύνει τους/τις μαθητές/ριες να θέσουν ερωτήματα σχετικά με τις κυρίαρχες αφηγήσεις και να ανακαλύψουν νέες ιστορίες με νέες οπτικές γωνίες. Οι μαθητές/ριες καλούνται να εξετάσουν κριτικά τα ιστορικά γεγονότα, να τα αμφισβητήσουν, ακόμα και να τα αλλάξουν για να δουν τι συμβαίνει όταν αλλάζει η κατανόηση της ιστορίας και τα κυρίαρχα πρόσωπα. Για αυτό το μάθημα, οι μαθητές/ριες θα δημιουργήσουν ένα κοινό μνημείο με τα υλικά που θα πάρουν.

Δραστηριότητα 1: Ας φτιάξουμε ένα «μνημείο»!

Προμελέτη: Για τη δραστηριότητα αυτή, χωρίστε τους/τις μαθητές/ριες σε ομάδες των τριών έως πέντε ατόμων και ζητήστε από κάθε ομάδα να κάνει τη δική της έρευνα για το επόμενο μάθημα, ώστε να βρει μια επιτυχημένη ιστορία μιας γυναίκας από την Κύπρο ή από το εξωτερικό. Η γυναίκα αυτή μπορεί να είναι μια διάσημη προσωπικότητα ή κάποια από τον κύκλο τους. Ζητήστε τους να φέρουν στην τάξη το υλικό που βρήκαν/ετοίμασαν για αυτές τις γυναίκες.

Μέρος 1: Καταιγισμός ιδεών (5 λεπτά)

Παράδειγμα 1: Σύντομη ιστορία του μνημείου Her/Story: Σύμφωνα με την καλλιτέχνη Serap Kanay, τα μνημεία αφηγούνται πάντα τις ιστορίες ανδρών ηρώων. Μέσω αυτού του εναλλακτικού μνημείου, η καλλιτέχνης θέλησε να προσθέσει στην ιστορία τις ιστορίες γυναικών που υπήρξαν εξίσου ηρωίδες με τους άνδρες. Γι' αυτό και το έργο ονομάστηκε Her/Story. Η καλλιτέχνης θέλησε να κάνει ορατές τις ιστορίες 7 γυναικών από 5 γενιές της οικογένειάς της μέσα από κείμενα και φωτογραφίες. Για περισσότερες πληροφορίες ανατρέξτε στην ενότητα **ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ/ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ | Το μνημείο Her/Story.**

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ/ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ | Το μνημείο Her/story

Βασισμένη στην ιστορία της γιαγιάς της, η Κύπρια καλλιτέχνης Serap Kanay δημιούργησε ένα μνημείο που εστιάζει στις ιστορίες διαφορετικών γυναικών της οικογένειάς της. Θεωρώντας ότι τα υπάρχοντα μνημεία είναι πολύ αρρενωπά και δεν περιέχουν ιστορίες δυνατών γυναικών, η καλλιτέχνης κατασκεύασε ένα «εναλλακτικό» μνημείο. Αποτελούμενο από φωτογραφίες και σημειώσεις της ίδιας της καλλιτέχνης, το μνημείο αυτό δείχνει ότι είναι δυνατόν να έχουμε μια διαφορετική ιδέα για το μνημείο τόσο ως προς τη μορφή όσο και ως προς το περιεχόμενο. (Δεν φτιάχτηκε για να μνημονεύσει ένα ιστορικό γεγονός, αντίθετα, αφηγούμενο άμεσα την ιστορία, η καλλιτέχνης βάζει το κοινό σε μια διαδικασία σκέψης χρησιμοποιώντας πρωτοποριακά μέσα αναπαράστασης).

Κοιτώντας βαθύτερα – Κάνοντας συνδέσεις (Κείμενο που έγραψε η Serap Kanay για το «μνημείο» της)

Πώς λειτουργεί η εγκατάστασή μου ως μνημείο και τι είδους μνημείο είναι;

Αυτό έχω πει για την έκθεση Avesta Art 2010:

Η δουλειά μου έχει να κάνει με την προσπάθεια μου να φέρω αυτό που έχει μείνει «απ' έξω» στο κέντρο του «μέσα». Για την Avesta Art δημιούργησα ένα «Μνημείο»... Είχα την ιδέα να αφηγηθώ τις ιστορίες ανθρώπων των οποίων τα ονόματα δεν τοποθετούνται συνήθως σε ένα «μνημείο», καθώς και να διερωτηθώ για τον ρόλο των μνημείων στη ζωή μας - ποιον σκοπό εξυπηρετούν, για ποιον είναι πραγματικά; Η τοποθέτηση του μνημείου σε εσωτερικό χώρο επιδιώκει να θέσει υπό αμφισβήτηση τον μη συμπεριληπτικό χαρακτήρα των μνημείων που παραδοσιακά τοποθετούνται σε εξωτερικούς χώρους.

Παράδειγμα 2: *Η Μνημοσύνη και ο Υποβολέας – Εγώ είμαι το μνημείο (Mnemosyne and the prompter - I am the monument)* Η εγκατάσταση *Η Μνημοσύνη και ο Υποβολέας – Εγώ είμαι το μνημείο* είναι ένα συλλογικό έργο των Μαρίας Λοϊζίδου, Σωκράτη Σωκράτους και Σωκράτη Στρατή, σε συνεργασία με την AA&U. Συνδέει στοιχεία της θεατρικής δράσης, όπως αυτά του λόγου, της μνήμης και της σκηνής, με αυτά του κτιρίου που τη φιλοξενεί. Το «μνημείο» είναι κατασκευασμένο από χάλυβα, μπρούντζο και ανακυκλωμένο πλαστικό. Βασιζόμενο στον κανόνα της συσχέτισης των τόπων με τα πράγματα, το έργο σχολιάζει λειτουργίες της μνήμης. Για περισσότερα δείτε τις **Πληροφορίες για τον/την εκπαιδευτικό: Η Μνημοσύνη και ο Υποβολέας – Εγώ είμαι το μνημείο.**

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ/ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ | Η Μνημοσύνη και ο Υποβολέας – Εγώ είμαι το μνημείο (Κείμενο της Μαρίας Λοϊζίδου για το συλλογικό τους «μνημείο»)

Η εγκατάσταση *Η Μνημοσύνη και ο Υποβολέας - Εγώ είμαι το μνημείο*, συνδέει στοιχεία της θεατρικής δράσης, όπως αυτά του λόγου, της μνήμης και της σκηνής, με αυτά του ίδιου του κτιρίου που τη φιλοξενεί. Η σύνδεση μεταξύ αντικειμένου και τόπου προκαλεί ένα ιδιαίτερο συναίσθημα στον/στην επισκέπτη/ρια. Με την είσοδό του/της στον χώρο, ο/η επισκέπτης/ρια αναγνωρίζει την ύπαρξη μιας άλλης σκηνής. Αρχίζει να διακρίνει τα ιδιαίτερα μέρη ενός γλυπτού - ξεκινώντας από το χέρι, που απλώνεται μπροστά του/της. Καλείται να πλησιάσει - συνειδητοποιεί ότι πολλά άλλα γλυπτά είναι μέρη ενός σώματος. Καλείται να περιπλανηθεί, να επισκεφθεί κι άλλους ορόφους, να ανακαλύψει κάτι επιπλέον, ένα άλλο αντικείμενο, μια άλλη πτυχή ενός αντικειμένου. Οι δυνατότητες ως προς την ορατότητα είναι άπειρες. Οι διαδοχικές νοητικές επισκέψεις στους τόπους και τα αντικείμενα κάνουν τον/την επισκέπτη/ρια να θυμάται. Περιπλανιέται και θυμάται που έχει τοποθετήσει τις λέξεις του/της.

Ο *Υποβολέας*, ο αφανής ήρωας που χωρίς να εμφανίζεται στη σκηνή υπενθυμίζει στον/στην ηθοποιό τα λόγια του/της, πρωταγωνιστεί εδώ. Ο υποβολέας συμβολίζει τη Μνημοσύνη. Διατηρεί την αλυσίδα των γεγονότων, εξασφαλίζοντας την εξέλιξη του έργου. Είναι το σύμβολο ενός μηχανισμού που επιτρέπει στον/στην ηθοποιό να δώσει το σώμα του/της στο κείμενο.

Δείξτε στους/στις μαθητές/ριες τις εικόνες **Φ2.3.1** και **Φ2.3.2** και κάντε τις ακόλουθες ερωτήσεις:

- Πιστεύετε ότι αυτό είναι ένα μνημείο; Γιατί είναι ή γιατί δεν είναι μνημείο;
- Γιατί νομίζετε ότι ο/η καλλιτέχνης/ίδα έφτιαξε αυτό το μνημείο;
- Είναι διαφορετικό από τα μνημεία που βλέπουμε γύρω μας;
- Πώς έρχονται στο φως αποσιωπημένες ιστορίες γυναικών;

Μέρος 2: Σχεδιάζοντας ένα συλλογικό μνημείο (20 λεπτά)

- Δώστε σε κάθε ομάδα ένα μεγάλο χαρτί ζωγραφικής, κραγιόνια, ψαλίδι και κόλλα.
- Εξηγήστε ότι κάθε ομάδα πρέπει να δημιουργήσει ένα μνημείο με βάση την ιστορία της γυναίκας που επέλεξε.
- Για να το κάνουν αυτό οι μαθητές/ριες, θα πρέπει να εναλλάσσονται έτσι ώστε το κάθε παιδί να προσθέτει ένα στοιχείο/μια φιγούρα στο χαρτί μέχρι τη δημιουργία του συλλογικού τους «μνημείου».
- Αυτό το μνημείο μπορεί να κατασκευαστεί με κοπή και επικόλληση υλικών που σχετίζονται με τη γυναίκα ή με σχέδιο.
- Οι μαθητές/ριες θα πρέπει να μεριμνήσουν για την κατασκευή του «μνημείου», ώστε το «μνημείο» να αφηγείται καλύτερα την ιστορία της γυναίκας.

Παρουσιάσεις και συζήτηση (15 λεπτά)

Αφού κάθε ομάδα δημιουργήσει το μνημείο της, ζητήστε της να το παρουσιάσει στην υπόλοιπη ομάδα και ξεκινήστε μια συζήτηση με βάση τις ακόλουθες ερωτήσεις:

- Ποιο είναι αυτό το άτομο;
- Ποια είναι η ιστορία του;
- Γιατί αποφασίσατε να χτίσετε αυτό το μνημείο γι' αυτό το άτομο;
- Τι μήνυμα θέλετε να δώσετε;
- Τι μάθατε κατά τη διάρκεια αυτής της δραστηριότητας;

Κλείσιμο και ανατροφοδότηση

Αυτό το μάθημα έχει σχεδιαστεί για να δώσει στους/στις μαθητές/ριες τη δυνατότητα να ερμηνεύσουν τα μνημεία από τη δική τους οπτική γωνία. Μπορεί να υπάρχουν ανισότητες στον αριθμό των ανδρικών και γυναικείων μορφών στα υπάρχοντα δημόσια μνημεία και στον τρόπο απεικόνισής τους. Στις κυρίαρχες ιστορικές αφηγήσεις, οι γυναίκες τείνουν να είναι λιγότερο ορατές από τους άνδρες. Δεδομένου ότι τα μνημεία μπορούν, επίσης, να θεωρηθούν ως μέρος των ιστορικών αφηγήσεων, είναι σημαντικό να τα αναλύσουμε και να είμαστε σε θέση να εντοπίσουμε τις ανισότητες. Οι μαθητές/ριες θα πρέπει να το λάβουν αυτό υπόψη τους όταν απαντούν στις ερωτήσεις της ενότητας «Συζήτηση». Το σχέδιο που θα δημιουργήσουν οι μαθητές/ριες από κοινού είναι πολύτιμο, διότι πρόκειται για ένα εναλλακτικό μνημείο που θα προκύψει χάρη στην έκθεση των μαθητών/ριών σε μια νέα προοπτική ως προς τα μνημεία. Αυτή η κοινή ζωγραφιά μπορεί στη συνέχεια να εκτεθεί στο σχολείο και να αποτελέσει παράδειγμα για τους άλλους μαθητές/ριες.

Φ2.3.1 Μνημείο Her/story

Serap Kanay, Μνημείο Her/story: Avesta Art, Σουηδία

Φ2.3.2 Η Μνημοσύνη και ο Υποβολέας - Εγώ είμαι το μνημείο

Συλλογική εργασία: Μαρία Λοϊζίδου, Σωκράτης Σωκράτους, Σωκράτης Στρατής σε συνεργασία με τους AA&U, Mnemosyne and the prompter - I am the monument [Μνημοσύνη και υποβολέας - Εγώ είμαι το μνημείο], 2021, 19x12x08 m. Inox, bronze, recycle plastic, Public Installation, THOC Nicosia, Photo: Μαρία Λοϊζίδου

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 3:

62

63

Εξετάζοντας την τέχνη στους δημόσιους χώρους

Σχέδιο μαθήματος 1:
Δημιουργία πραγματικών και φανταστικών τόπων

Σχέδιο μαθήματος 2:
Ποιος/α είναι ο/η ήρωας/ ηρωίδα σου;

Σχέδιο μαθήματος 3:
Γλυπτά για την Ισότητα

Λέξεις κλειδιά:

δημόσια τέχνη, μνημείο, τοιχογραφία, γλυπτική, ποικιλομορφία, εξπρεσιονισμός, φιλοσοφία της τέχνης, αναπαραστάσεις του ήρωα

Μαθησιακά αποτελέσματα της ενότητας:

- Να αποκτήσουν μια βασική κατανόηση του τι είναι η δημόσια τέχνη και πού τη συναντάμε
- Να εξοικειωθούν με τις έννοιες κυρίαρχη *αφήγηση*, *ανδρική ηγεμονία* και *ισότητα των φύλων* σε σχέση με τη δημόσια τέχνη
- Να συζητήσουν την οπτική ερμηνεία και έκφραση ως έννοιες σχετικές με τη διαφορετικότητα και την επικοινωνία
- Να επιδείξουν δεξιότητες παρατήρησης, ερμηνείας και συγγραφής και να τις εφαρμόσουν σε ένα δημόσιο έργο τέχνης

Πληροφορίες για το ιστορικό υπόβαθρο

Τα σχέδια μαθήματος που περιλαμβάνονται σε αυτή την ενότητα επικεντρώνονται σε παραδείγματα έργων τέχνης που υπάρχουν σε δημόσιους χώρους. Αυτά περιλαμβάνουν τοιχογραφίες αλλά και μνημεία και γλυπτά, συμπεριλαμβανομένων παραδειγμάτων από την Κύπρο και το εξωτερικό για να εισαγάγουν εναλλακτικούς ορισμούς για το τι είναι ένα δημόσιο έργο τέχνης, τι μπορεί δυνητικά να είναι και τις ευρύτερες επιδράσεις του δημόσιου χώρου στο ζήτημα της ισότητας των φύλων, της κοινωνικής ταυτότητας, της αναγνώρισης της διαφορετικότητας και του μετασχηματισμού. Για μια σε βάθος συζήτηση αυτών των θεμάτων βλ. **Κεφάλαιο 2**. Τα μνημεία που εξετάστηκαν στις προηγούμενες ενότητες, αποτελούν μια ξεχωριστή κατηγορία δημόσιας τέχνης. Ωστόσο, η δημόσια τέχνη δεν περιορίζεται σε τέτοια παραδείγματα – μπορεί να είναι αφηρημένη ή ρεαλιστική (ή και τα δύο) και η μορφή της μπορεί να είναι χυτή, σκαλιστή, κατασκευασμένη, συναρμολογημένη ή ζωγραφισμένη. Δεδομένου ότι η δημόσια τέχνη εκφράζει τις αξίες της κοινότητας, μπορεί να βελτιώνει το περιβάλλον μας, να μεταμορφώνει ένα τοπίο, να αυξάνει την ευαισθητοποίησή μας ή να αμφισβητεί βεβαιότητες, καθίσταται σημαντικό να διευρύνουμε τον ορισμό της δημόσιας τέχνης πέρα από τα συμβατικά μνημεία και να εξετάσουμε ποικίλα παραδείγματα που δεν είναι αντιπροσωπευτικά ηγεμονικών αφηγήσεων. Αυτή η ενότητα παρουσιάζει σύγχρονα παραδείγματα δημόσιας τέχνης, όπως οι τοιχογραφίες που διαφέρουν από τις συμβατικές μορφές μνημειακής δημόσιας τέχνης. Με την εξέταση παραδειγμάτων τέχνης, εξετάζεται παράλληλα τι είναι ένα δημόσιο έργο τέχνης, πώς μοιάζει και τι μπορεί να σημαίνει σε σχέση με τον τόπο, την εμπειρία και την μακροϊστορία/μικροϊστορία. Οι αναγνώστες/ριες και οι συμμετέχοντες/ουσες καλούνται να ασχοληθούν κριτικά με διαφορετικά παραδείγματα δημόσιας τέχνης, να συμμετάσχουν σε δραστηριότητες που θα ενισχύσουν την ευαισθητοποίηση για το περιβάλλον τους καθώς και να προβληματιστούν σχετικά με τις εμπειρίες τους. Οι δραστηριότητες προσφέρουν παραδείγματα με στόχο να ξεκινήσουν συζητήσεις για το πώς αντιλαμβανόμαστε τα έργα τέχνης και τον εαυτό μας, καθώς και να εισάγει έννοιες όπως η διαφορετικότητα μέσω της ανταλλαγής διαφορετικών απόψεων. Η ευαισθητοποίηση και η κατανόηση της διαφορετικότητας μέσω της ανταλλαγής προσωπικών και συλλογικών εμπειριών του δημόσιου χώρου είναι το κλειδί για την εισαγωγή ευαίσθητων θεμάτων που αφορούν στην ισότητα των φύλων και την άρση των προκαταλήψεων. Αυτές περιλαμβάνουν την εξέταση τοπικών παραδειγμάτων δημόσιων χώρων, όπως πάρκα και γήπεδα μπάσκετ*, καθώς και διεθνών παραδειγμάτων που προσφέρουν διαφορετικές μορφές αντιπροσώπευσης.

Το **Σχέδιο μαθήματος 1: Δημιουργώντας πραγματικούς και φανταστικούς τόπους** εισάγει διάφορους τρόπους θεώρησης και ενασχόλησης με τη δημόσια τέχνη. Η εξέταση του τρόπου με τον οποίο βλέπουμε και κατανοούμε τη δημόσια τέχνη είναι σημαντική για τη διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο σχετιζόμαστε και ορίζουμε τις έννοιες του εαυτού μέσω του φύλου και της ταυτότητας. Η δημόσια τέχνη μπορεί να αποτελέσει ένα αναστοχαστικό εργαλείο για να μας βοηθήσει να εξερευνήσουμε και κατά καιρούς να καθρεφτίσουμε οικεία ή άγνωστα συναισθήματα, και τέτοια παραδείγματα μπορούν να παρέχουν τρόπους που θα μας βοηθήσουν να προσδιορίσουμε και να συζητήσουμε τις εμπειρίες μας χρησιμοποιώντας εργαλεία όπως το χρώμα, η έκφραση και η γλώσσα. Το **Σχέδιο μαθήματος**

2: Ποιος/α είναι ο/η ήρωας/ηρωίδα σου; εισάγει την έννοια της διαφορετικότητας. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω συζητήσεων που εστιάζουν σε ορισμένα χαρακτηριστικά παραδειγμάτων τέχνης, όπως το θέμα, το χρώμα και το ύφος, τα οποία αξιοποιούνται ως εργαλεία που επιτρέπουν στους/στις συμμετέχοντες/ουσες να εξασκηθούν στο να ακούν και να εκφράζουν διαφορετικές οπτικές γωνίες, σε ένα πλαίσιο εισαγωγής της έννοιας του ήρωα και της ισότητας των φύλων. Το μέγεθος και το σχήμα ενός δημόσιου έργου τέχνης μπορεί να ποικίλλει, μπορεί να είναι πολύ μεγάλο ή πολύ μικρό. Σε ορισμένες πόλεις, σε δημόσιους χώρους κυριαρχούν περιγραφικά μνημεία που είναι αντιπροσωπευτικά ορισμένων ανθρώπων και ορισμένων μηνυμάτων. Σε πολλές πόλεις ανά τον κόσμο, υπάρχουν εκατοντάδες δημόσια έργα τέχνης, αλλά μόνο ένα πολύ μικρό ποσοστό από αυτά αντιπροσωπεύει γυναίκες. Κατά τη διάρκεια της ιστορίας, πολλές καταξιωμένες γυναίκες έχουν διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο σε διάφορους τομείς, όπως η πολιτική, ο αθλητισμός, οι τέχνες καθώς και η επιστήμη. Ωστόσο, όταν εξετάζουμε την ιστορία, παρατηρούμε ότι οι ιστορίες των γυναικών δεν έχουν εκπροσωπηθεί ισότιμα και συχνά παραγνωρίζονται. Το **Σχέδιο μαθήματος 3: Γλυπτά για την ισότητα** εισάγει γλυπτά πραγματικών γυναικών ως μνημεία σε αντίθεση με άλλες αναπαραστάσεις ανδρικών δημόσιων προσώπων. Ως δημόσια τέχνη ορίζονται τα έργα τέχνης που φτιάχνονται ειδικά για τον τόπο που τα φιλοξενεί και τοποθετούνται σε δημόσιους χώρους όπως πάρκα, δρόμους και πλατείες που είναι προσβάσιμα στο κοινό.

*Τα τοπικά παραδείγματα δημόσιας τέχνης που παρέχονται σε αυτή την ενότητα προέρχονται από τους κυπριακούς οργανισμούς Visual Voices, PeacePlayers και την Ευρωπαϊκή Ένωση Μεσογειακής Τέχνης (EMAA) και εστιάζουν στα θέματα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της διαφορετικότητας, της πολυπολιτισμικότητας και των γυναικών στην οικοδόμηση της ειρήνης.

Για περισσότερες πηγές, βλέπε «**Περαιτέρω βιβλιογραφία για την Ενότητα 3**» στη Βιβλιογραφία.

Σχέδιο μαθήματος 1: Δημιουργία πραγματικών και φανταστικών τόπων

Επίπεδο:
Λύκειο

Εκτιμώμενη διάρκεια:
75'

**Φύλλα εργασίας
σχεδίου μαθήματος:**
Φ3.1.1; Φ3.1.2; Φ3.1.3;
Φ3.1.4; Φ3.1.5

Θεματικοί σύνδεσμοι:

Ιστορία: Παγκόσμια ιστορία, Έννοια του ήρωα, Αφηγήσεις
Κοινωνικά θέματα: Βασικές έννοιες της δημοκρατίας και της διαφοροτικότητας

Τέχνη: Γλυπτική, Εξπρεσιονισμός

Φιλοσοφία: Φιλοσοφία της τέχνης

Στόχοι του σχεδίου μαθήματος:

- Να παρουσιάσει παραδείγματα δημόσιας τέχνης από την οπτική γωνία του φύλου
- Να προωθήσει τον πειραματισμό με διάφορους τύπους έκφρασης και επικοινωνίας
- Να συμβάλει στην εξοικείωση με τον δημόσιο χώρο και τις διάφορες μορφές δημόσιας τέχνης
- Να ενθαρρύνει της ενασχόλησης και της ενεργού συμμετοχής για την ερμηνεία της δημόσιας τέχνης μέσω της δημιουργίας νοήματος
- Να αμφισβητήσει υποθέσεις και να αποδομήσει τη δυαδικότητα του φύλου μέσω εναλλακτικών απεικονίσεων του φύλου.
- Να αναπτύξει ενσυναίσθηση για διαφορετικά βιωμένες εμπειρίες

Εισαγωγή στο μάθημα (5 λεπτά)

Αυτό το σχέδιο μαθήματος εισάγει διαφορετικούς τρόπους εξέτασης και ενασχόλησης με τη δημόσια τέχνη. Η τέχνη γενικά, όπως η ζωγραφική, η γλυπτική, η μουσική, η λογοτεχνία, έχει την ικανότητα να βοηθά στην κατανόηση και τη διαμόρφωση μιας θεμελιώδους αίσθησης του εαυτού και μπορεί να θεωρηθεί ως αποθήκη της συλλογικής μνήμης μιας κοινωνίας (για τον όρο, βλέπε **Κεφάλαιο 2** και **Γλωσσάριο**). Στον τομέα της δημόσιας τέχνης, αναφερόμαστε σε καλλιτεχνικά έργα που δημιουργούνται ειδικά για να τοποθετηθούν σε δημόσιους χώρους και να γίνουν προσβάσιμα στο ευρύ κοινό. Αυτά τα έργα αποτελούν ίσως το πιο εμφανές παράδειγμα αυτής της ιδέας. Έτσι, τα δημόσια έργα τέχνης όπως τα μνημεία, τα αγάλματα ή/και οι διάφορες μορφές γλυπτικής μπορούν να διαδραματίσουν καθοριστικό ρόλο στην αναπαράσταση ενός τόπου, ενός λαού και με τη σειρά τους να επηρεάσουν την αντίληψη μιας κοινωνίας για βασικές έννοιες όπως η **προσωπικότητα**, το **φύλο** και η **ταυτότητα**. Η εξέταση του τρόπου με τον οποίο βλέπουμε και κατανοούμε τη δημόσια τέχνη είναι σημαντική για τη διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο σχετιζόμαστε και ορίζουμε τον εαυτό σε σχέση με το φύλο. Η δημόσια τέχνη μπορεί να αποτελέσει ένα αναστοχαστικό εργαλείο που θα μας βοηθήσει να εξερευνήσουμε και κατά καιρούς να καθρεφτίσουμε οικεία ή άγνωστα συναισθήματα, ενώ

τέτοια παραδείγματα μπορούν να παρέχουν τρόπους για να προσδιορίσουμε και να συζητήσουμε τις εμπειρίες μας χρησιμοποιώντας εργαλεία όπως το χρώμα, η έκφραση και η γλώσσα.

Δραστηριότητα 1: Κάντε το ορατό (25 λεπτά)

Στόχοι της δραστηριότητας:

- Να περιραματιστούν με διάφορους τύπους έκφρασης και επικοινωνίας μέσω του χρώματος
- Να γνωριστούν μεταξύ τους
- Να εισαχθούν οι έννοιες *στερεότυπα* και *ήρωες/ηρωίδες*

Εισαγωγή

Πρόκειται για μια εισαγωγική δραστηριότητα για να διευρύνουν οι μαθητές/ριες τη φαντασία τους, να πειραματιστούν με διάφορους τρόπους έκφρασης και επικοινωνίας και να εξοικειωθούν με το χρώμα, την επίδρασή του σε εμάς και την ύπαρξή του στον δημόσιο χώρο. Για περισσότερα σχετικά με την έμπνευση πίσω από αυτή τη δραστηριότητα, δείτε τις **Πληροφορίες για τον/την εκπαιδευτικό: «Χρωματίστε το γήπεδο»**.

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ/ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ | «Χρωματίστε το γήπεδο»

Η δραστηριότητα είναι προσαρμοσμένη από το πρόγραμμα «Χρωματίστε το γήπεδο» που υλοποιήθηκε υπό την καθοδήγηση των οργανισμών Visual Voices και PeacePlayers. Το πρόγραμμα στόχευε στην αναζωογόνηση δημόσιων γηπέδων μπάσκετ τόσο στην ελληνοκυπριακή όσο και στην τουρκοκυπριακή κοινότητα. Το έργο «Χρωματίστε το γήπεδο» αποσκοπούσε στην ενίσχυση του ρόλου των γυναικών στην οικοδόμηση της ειρήνης και στην ενδυνάμωση της κυπριακής νεολαίας ώστε να αναλάβουν ακτιβιστική δράση για την ειρήνη. Το πρόγραμμα συνδύασε εκπαιδευτικά, καλλιτεχνικά και αθλητικά εργαστήρια, μέσα από μια δημιουργική προσέγγιση, για την οικοδόμηση της ειρήνης. Η δραστηριότητα αξιοποιεί το γήπεδο του μπάσκετ για να καλλιεργήσει τη δημιουργική έκφραση και τον προβληματισμό πάνω σε σημαντικά ζητήματα. Μπορείτε να βρείτε περισσότερα εδώ: <http://bit.ly/3lDevhj>

Οδηγίες

Γράψτε τις λέξεις «Ειρηνικός», «Ελπιδοφόρος», «Ισχυρός», «Αμυντικός», «Ευθραυστος», «Αρμονικός» σε έναν πίνακα ή σε ένα flipchart με έντονα και ευδιάκριτα γράμματα. Εξηγήστε ότι οι μαθητές/τριες θα εργαστούν σε ζευγάρια και ότι κάθε ζευγάρι θα επιλέξει τρεις χρωματιστές κάρτες και μία λέξη από τον πίνακα.

Μοιράστε τις Χρωματιστές κάρτες Φ3.1.1.

Ζητήστε από τα ζευγάρια να καθίσουν ο ένας/ η μία ένα απέναντι από τον/την άλλο/η. Δώστε στα ζευγάρια 5 λεπτά για να συζητήσουν τις παρακάτω ερωτήσεις:

- Τι σημαίνει κάθε χρώμα για εσάς;
- Πώς σας κάνει να αισθάνεστε;

Τώρα σκεφτείτε κάποιον/α που γνωρίζετε. Μπορεί να είναι κάποιος/α από τους συγγενείς σας, κάποιος/α γνωστός/ή σας ή κάποιος/α διάσημος/η, όπως ένας/μια αθλητής/τρια ή μουσικός.

Τώρα δώστε το **Φ3.1.2 Χρωματίστε το περίγραμμα του γηπέδου**. Χρησιμοποιώντας τα χρώματα που επιλέξατε, ζωγραφίστε το πρόσωπο που σκεφτήκατε στο δικό σας μισό γήπεδο.

Δείξτε τον πίνακά σας στο ζευγάρι σας και περιγράψτε το πρόσωπο αυτό χωρίς να προδώσετε χαρακτηριστικά γνωρίσματα όπως το όνομα ή το φύλο. (Παράδειγμα: εξηγήστε τι κάνει αυτό το άτομο, γιατί το επιλέξατε, μοιραστείτε μια ανάμνηση με αυτό το άτομο ή πώς αισθάνεστε για αυτό το άτομο).

Συζήτηση

Αφού όλα τα ζευγάρια συζητήσουν μεταξύ τους, απευθύνετε τις ακόλουθες ερωτήσεις σε κάθε ζευγάρι:

- Τι μάθατε ο ένας/η μια για τον/την άλλον/η κατά τη διάρκεια αυτής της δραστηριότητας;
- Ποιο νομίζετε ότι είναι το πρόσωπο στον πίνακα; Είναι άνδρας ή γυναίκα; Πώς το ξέρετε;
- Είναι αυτό το άτομο ήρωας/ηρωίδα; Αν ναι, γιατί;
- Πώς απεικονίζουμε τους/τις ήρωες/ηρωίδες; Είναι διαφορετικό ή παρόμοιο με το πώς αναπαριστούμε τους καθημερινούς ανθρώπους;
- Βρήκατε ότι τα χρώματα και οι λέξεις σας περιόρισαν ή σας ενέπνευσαν;
- Υπήρξε κάτι εκπληκτικό που ανακαλύψατε σε αυτό το παιχνίδι;
- Υπήρξε κάτι ενδιαφέρον που ανακαλύψατε για ανθρώπους που δεν γνωρίζατε πολύ;

Συμβουλές για τον συντονισμό

> Για να διαχειριστείτε τον χρόνο, αφήστε περίπου 1 λεπτό στους/στις μαθητές/ριες να διαβάσουν τις ερωτήσεις και 2 λεπτά στον/στην καθένα/καθεμία για να απαντήσουν.

> Αν έχετε χρόνο, ζητήστε από κάθε μαθητή/ρια να παρουσιάσει το σχέδιό του.

Κλείσιμο και ανατροφοδότηση (10 λεπτά)

- Πώς αισθανθήκατε όταν δουλεύατε συνεργατικά, στην ίδια σελίδα;
- Πώς επιλέγετε το πρόσωπο που θα «καταστήσετε ορατό»;
- Η επιλογή των χρωμάτων είχε αντίκτυπο σε αυτή τη διαδικασία;
- Πώς χρησιμοποιήσατε το χρώμα για να αναπαραστήσετε τα διακριτά χαρακτηριστικά αυτού του ατόμου;
- Ποιοι είναι άλλοι τρόποι αναπαράστασης σημαντικών προσώπων; Πώς είναι αυτοί παρόμοιοι ή διαφορετικοί από το δικό σας σχέδιο;

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ/ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ | Ενημέρωση για τα χρώματα

Τα χρώματα έχουν δυναμικότητα και μπορούν να διαδραματίσουν βασικό ρόλο στη ζωή μας και στον τρόπο με τον οποίο ανταποκρινόμαστε στο περιβάλλον μας. Τα χρώματα με τα οποία περιβάλλουμε τον εαυτό μας μπορούν

να επηρεάσουν την προοπτική και τα συναισθήματά μας, καθώς και τους γύρω μας. Το χρώμα μπορεί μερικές φορές να φέρει σημασίες που είναι κωδικοποιημένες και στερεοτυπικές. Μπορούμε να σκεφτούμε μερικούς από αυτούς τους συνειρμούς; (Παράδειγμα: το κόκκινο υποδηλώνει τη ζεστασιά της φωτιάς και το μπλε τη δροσιά του χιονιού). Τι γίνεται με το ροζ για τα κορίτσια και το μπλε για τα αγόρια; Πιστεύουμε ότι αυτό ισχύει; Τα χρώματα μπορεί να αντιπροσωπεύουν ορισμένα πράγματα και μερικές φορές αυτό μπορεί να οδηγήσει σε στερεότυπα, αλλά μπορεί, επίσης, να είναι χρήσιμο. Για παράδειγμα, το χρώμα μας βοηθάει να έχουμε καλύτερες αναμνήσεις: «το χρώμα μας βοηθά να αποθηκεύουμε και να επεξεργαζόμαστε εικόνες πιο αποτελεσματικά από τις άχρωμες (ασπρόμαυρες) σκηνές» (Morton, διαδικτυακά), επομένως θυμόμαστε καλύτερα τις πολύχρωμες εικόνες. Κατά τη διάρκεια της επόμενης δραστηριότητας οι μαθητές/ριες θα εργαστούν σε μεγαλύτερες ομάδες και θα εξετάσουν δύο πολύχρωμα εξπρεσιονιστικά έργα τέχνης από δύο καλλιτέχνιδες που ζωγράρισαν γήπεδα μπάσκετ, όπως ακριβώς κάνατε και εσείς στην τάξη.

Δραστηριότητα 2: Δημιουργία πραγματικών και φανταστικών τόπων (25 λεπτά)

Στόχοι της δραστηριότητας:

- Να εξερευνήσουν διάφορες μορφές δημόσιας τέχνης (τοιχογραφίες, καλλιτεχνικές εγκαταστάσεις, γλυπτά) που αφορούν στον δημόσιο χώρο και σε θέματα όπως η ειρήνη και η ισότητα των φύλων
- Να εργαστούν συνεργατικά για έναν κοινό σκοπό
- Να αναπτύξουν δεξιότητες επικοινωνίας και παρουσίασης με τη χρήση οπτικής παρατήρησης μέσω προφορικών δεξιοτήτων
- Να έρθουν σε επαφή με το κίνημα του εξπρεσιονισμού

Εισαγωγή

Εξηγήστε τη δραστηριότητα. Οι μαθητές/ριες θα εξετάσουν δύο δημόσια έργα τέχνης που σχεδιάστηκαν ως τοιχογραφίες. **Τοιχογραφία** είναι μια ζωγραφιά σε έναν τοίχο ή μια επιφάνεια, συνήθως σε δημόσιο χώρο. Στην προκειμένη περίπτωση, η τοιχογραφία είναι μια ζωγραφιά στο δάπεδο ενός γηπέδου μπάσκετ.

Οι δύο τοιχογραφίες δημιουργήθηκαν στη Λευκωσία στο πλαίσιο του προγράμματος «Χρωματίστε το γήπεδο» από την Τουρκοκύπρια καλλιτέχνη Nurtane Karagil και την Ελληνοκύπρια καλλιτέχνη Χριστίνα Χριστοφή. Αυτές οι τοιχογραφίες είναι πολύχρωμα παραδείγματα **εξπρεσιονιστικής** δημόσιας τέχνης, η οποία μπορεί να προκαλέσει συναισθήματα συνδυάζοντας στοιχεία του φυσικού χώρου. Ο εξπρεσιονισμός είναι ένα καλλιτεχνικό στυλ, στο πλαίσιο του οποίου ο/η καλλιτέχνης/ίδα επιδιώκει να απεικονίσει όχι την αντικειμενική πραγματικότητα αλλά τα υποκειμενικά συναισθήματα και τις αντιδράσεις που προκαλούν άνθρωποι, αντικείμενα και γεγονότα σε ένα άτομο.

Για περισσότερες πληροφορίες, δείτε την ενότητα **ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ/ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ | Πώς δημιουργήθηκαν οι τοιχογραφίες;**

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ/ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ | Πώς δημιουργήθηκαν οι τοιχογραφίες;

Πραγματοποιήθηκαν δύο σειρές εργαστηρίων με νέους/ες από κάθε κοινότητα της Κύπρου. Οι νέοι/ες (12 έως 16 ετών) συμμετείχαν σε συζητήσεις για την ειρήνη και μελέτησαν εμπνευσμένα έργα γυναικών ειρηνοποιών. Οι νέοι/ες κλήθηκαν, επίσης, να διεξάγουν ομαδική έρευνα

σχετικά με τις γυναίκες που δραστηριοποιούνται για την οικοδόμηση της ειρήνης. Τα εργαστήρια αυτά είχαν ως στόχο να συμβάλουν στην ισότητα των φύλων στην Κύπρο, δίνοντας φωνή στις γυναίκες και τα νεαρά κορίτσια, εκπαιδεύοντας νέους και νέες για τη σημασία της ισότητας των φύλων και αναδεικνύοντας τη σημαντική συμβολή των γυναικών στην οικοδόμηση της ειρήνης. Μετά τα εργαστήρια, δημιουργήθηκε ένα σχέδιο εμπνευσμένο από την έρευνα των μαθητών/ριών σχετικά με τις γυναίκες που εργάζονται για την ειρήνη, με τις καλλιτέχνιδες Nurtane Karagil και Χριστίνα Χριστοφή να ηγούνται αυτού του προγράμματος. Κάθε σχέδιο μετατράπηκε σε μια γιγαντιαία τοιχογραφία και ζωγραφίστηκε σε ένα γήπεδο μπάσκετ της τοπικής κοινότητας. Εθελοντές/ριες από μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς και νέοι/ες από τα εργαστήρια ζωγράφισαν τα γήπεδα. (Περιγραφή από Visual Voices)

Οδηγίες

Χωρίστε την τάξη σε δύο ομάδες.

Χωρίστε τις δύο μεγάλες ομάδες σε υποομάδες των τεσσάρων έως πέντε ατόμων.

Βεβαιωθείτε ότι έχετε μικτές ομάδες κοριτσιών και αγοριών.

Δώστε σε κάθε ομάδα μια περιπτωσιολογική μελέτη με τη μορφή εικόνας (Φ3.1.3 και Φ3.1.4).

Κάθε ομάδα θα πρέπει να συζητήσει και να απαντήσει στις ερωτήσεις που παρέχονται στο **Φ3.1.5 Ερωτήσεις για συζήτηση**.

Πείτε στους/στις μαθητές/ριες ότι θα πρέπει να γράψουν τα σχόλιά τους σε ένα κομμάτι χαρτί flipchart και να τα παρουσιάσουν στο τέλος. Υπενθυμίστε τους ότι οι εικόνες που παρουσιάζονται είναι δύο διαφορετικές εκπροσωποιστικές τοιχογραφίες, εμπνευσμένες από γυναίκες που εργάζονται για την οικοδόμηση της ειρήνης. Ζητήστε από κάθε ομάδα να εξετάσει πρώτα τις τοιχογραφίες. Ζητήστε τους να φανταστούν ότι περιγράφουν το έργο τέχνης σε κάποιον/α που δεν το έχει δει ποτέ. Δεν μπορούν να το δείξουν και θα πρέπει να το περιγράψουν προφορικά.

Ζητήστε από κάθε ομάδα να συζητήσει και να καταγράψει τις απαντήσεις στις ακόλουθες ερωτήσεις που παρέχονται στο φύλλο εργασίας.

Φέρτε τις ομάδες πίσω στην ολομέλεια και ζητήστε από τους/τις εθελοντές/ριες να μοιραστούν τις αρχικές τους απαντήσεις.

Συζήτηση

Τώρα οι μαθητές/ριες επιστρέφουν στις ομάδες τους. Δώστε στις ομάδες περισσότερες πληροφορίες για τις εικόνες τους **Φ3.1.6** και **Φ3.1.7 Μάθετε περισσότερα για την καλλιτέχνη**.

Ζητήστε από κάθε ομάδα να διαβάσει περισσότερες πληροφορίες για την τοιχογραφία και να συζητήσει τις ακόλουθες ερωτήσεις:

- Ήταν οι τοιχογραφίες όπως τις φανταζόσασταν;
- Ποιες λέξεις χρησιμοποιήθηκαν περισσότερο για να περιγράψουν τις εικόνες;
- Τι σας μετέφεραν οι τοιχογραφίες; Αναπαριστούν ένα πρόσωπο ή ένα θέμα; Αν ναι, πώς φανταστήκατε αυτό το πρόσωπο ή το θέμα; Τι γίνεται με το φύλο;
- Σκεφτείτε τη ζωγραφιά σας από την προηγούμενη δραστηριότητα... Έχετε κοινές λέξεις, εικόνες ή χρώματα με αυτά τα έργα;

Κλείσιμο και ανατροφοδότηση (10 λεπτά)

Συζητήστε πώς η δημόσια τέχνη μπορεί να αντανάκλα την αντίληψη του/της καλλιτέχνη/ιδας για την εποχή και

τον τόπο του/της και πώς αυτό μπορεί να σχετίζεται με την αίσθηση ταυτότητας του ευρύτερου κοινού. Ρωτήστε πώς οι μαθητές/ριες πιστεύουν ότι ο εκπροσωποισμός μπορεί να εκφράσει εμπειρίες χωρίς απαραίτητα να αναπαριστά πρόσωπα ή ιστορικά γεγονότα στον δημόσιο χώρο. Ζητήστε από την ομάδα να εξετάσει περαιτέρω τα ακόλουθα ερωτήματα:

- Πώς μοιάζουν ή διαφέρουν από άλλα δημόσια έργα τέχνης των πόλεων σας;
- Μπορούμε να ανοίξουμε διάλογο με αυτά τα δημόσια έργα τέχνης περισσότερο ή λιγότερο σε σχέση με τα αγάλματα ή τα μνημεία;
- Είναι τα πρόσωπα ή τα θέματα που αναπαριστούν περισσότερο ή λιγότερο σημαντικά από αυτά των αγαμάτων ή των μνημείων;

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ/ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ | Ποικιλομορφία στην έκφραση ιδεών, συναισθημάτων και αναπαράστασης

Οι άνθρωποι επικοινωνούν και μοιράζονται ιδέες και συναισθήματα με διαφορετικό τρόπο, χρησιμοποιώντας λέξεις και μερικές φορές εικόνες. Οι τρόποι με τους οποίους περιγράφουμε εικόνες και οπτικοποιούμε ιδέες είναι πραγματικά ποικίλοι. Ορισμένοι από αυτούς μπορεί να είναι κοινοί, ή κάποιος μπορεί να είναι αρκετά διαφορετικός. Τι μπορούμε να μάθουμε ακούγοντας διαφορετικές προοπτικές και ερμηνείες για το ίδιο χρώμα, εικόνα ή λέξη; Όταν εξετάζουμε τον δημόσιο χώρο, μπορούμε να προβληματιστούμε σχετικά με τον τρόπο που βλέπουμε το περιβάλλον μας και μερικές φορές αυτό μπορεί να μας κάνει να συνειδητοποιήσουμε πράγματα που θέλουμε ή δεν θέλουμε να δούμε. Ο τρόπος με τον οποίο βιώνουμε τις ιδέες και τα συναισθήματα είναι διαφορετικός, όπως ακριβώς είναι ο τρόπος με τον οποίο συνδυάζουμε τα χρώματα. Όσο περισσότερο ερχόμαστε σε επαφή με τη διαφορετικότητα και την ποικιλομορφία, τόσο ευρύτερη γίνεται η κατανόηση του περιβάλλοντός μας αλλά και του εαυτού μας.

Συμβουλές για τον συντονισμό

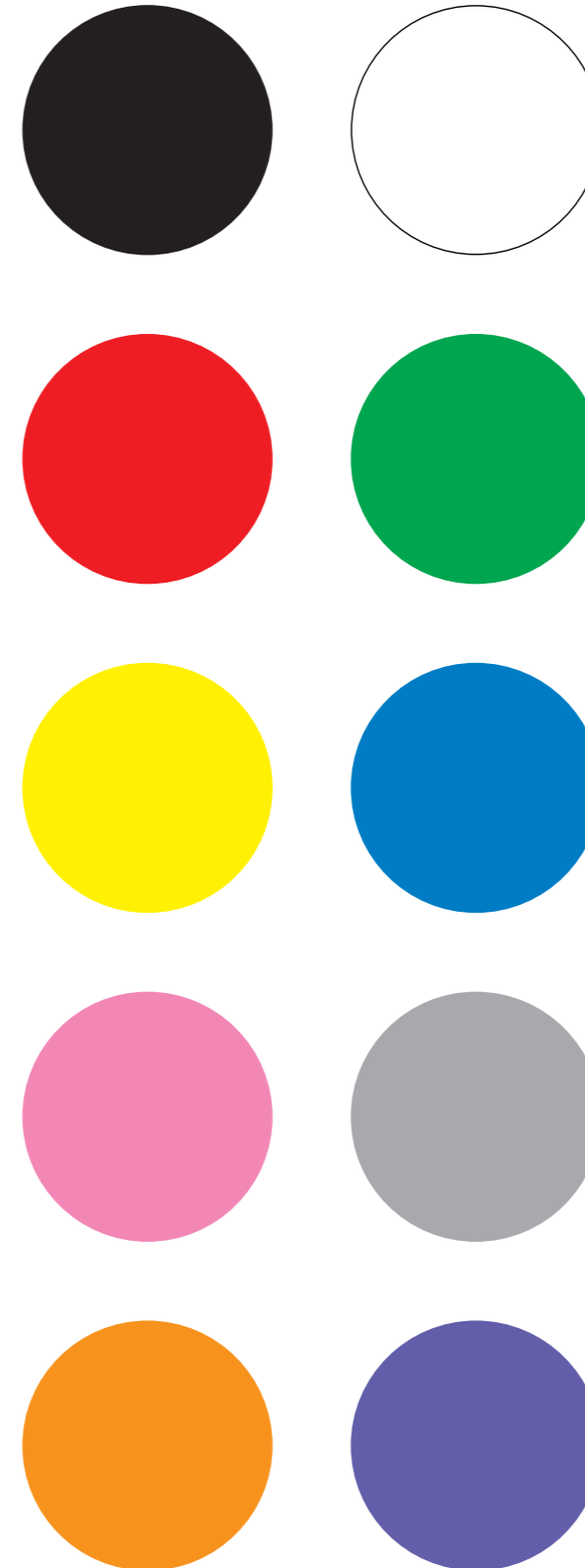
- > Για εναλλακτικά παραδείγματα τοιχογραφιών, δείτε το **Χρωματίστε το γήπεδο Vol. 1** που πραγματοποιήθηκε στον Άγιο Σέργιο και τη Λευκωσία, σε συνεργασία με τους καλλιτέχνες Asli Bolayir και Βασίλη Βασιλείου.
- > Εάν είναι δυνατόν, προγραμματίστε μια επίσκεψη για να επισκεφθείτε τις τοποθεσίες ή δείτε τις μέσω του Google Earth.
- > Ενθαρρύνετε τους/τις μαθητές/ριες να εργάζονται αποτελεσματικά. Σε μεγάλες ομάδες, η ανάληψη διαφορετικών υπευθυνοτήτων τείνει να παίρνει περισσότερο χρόνο.

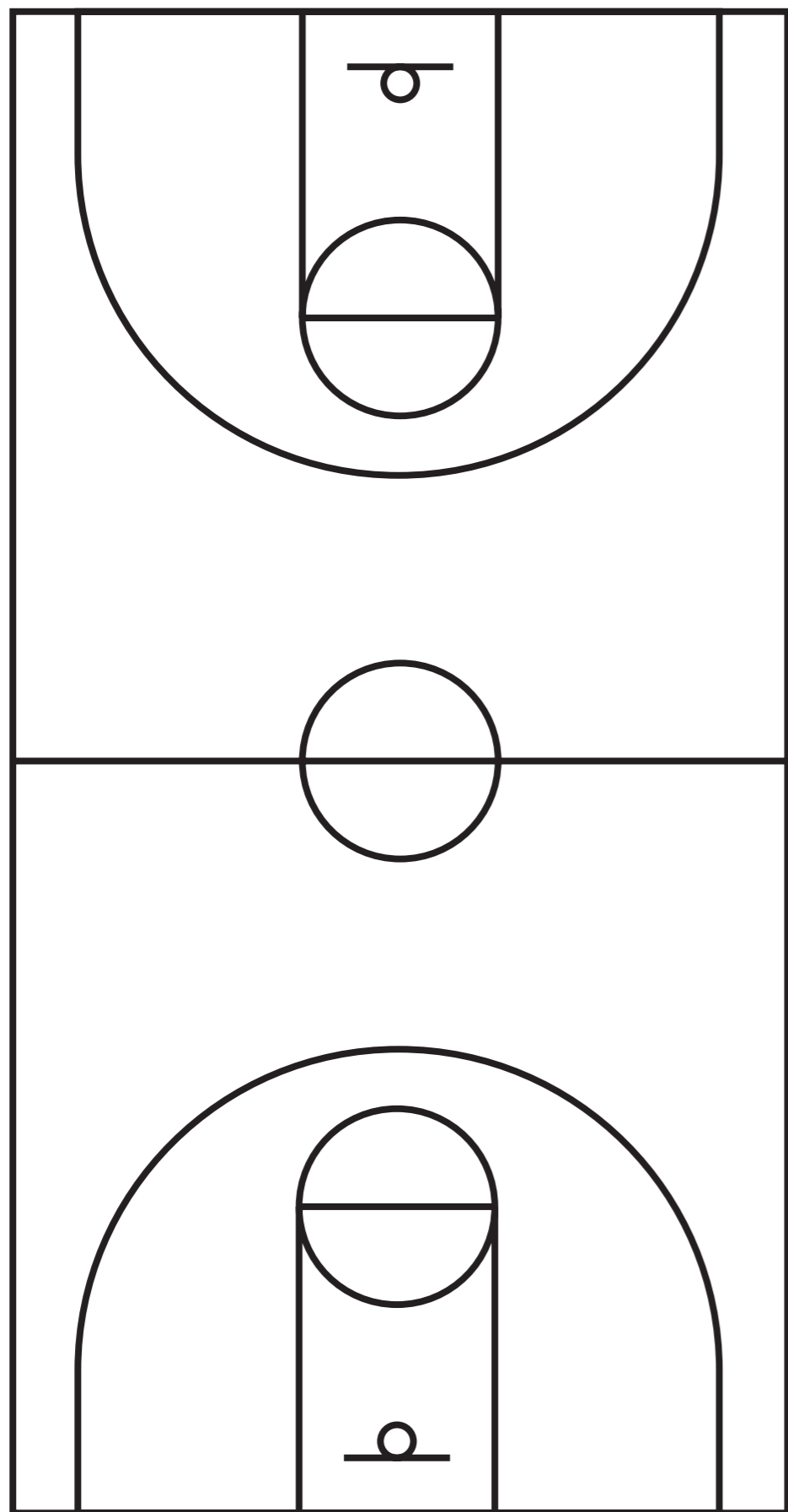
Συμβουλές για τη συζήτηση

- > Πηγαίνατε από ομάδα σε ομάδα και βοηθήστε με τις ερωτήσεις.
- > Αν υπάρχει χρόνος, μοιραστείτε περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το πρόγραμμα «Χρωματίστε το γήπεδο», με επικεφαλής τους οργανισμούς Visual Voices και Peace Players, το οποίο αναζωογόνησε δημόσια γήπεδα μπάσκετ και στις δύο πλευρές του νησιού και είχε ως στόχο να ενισχύσει τον ρόλο των γυναικών στην οικοδόμηση της ειρήνης και να ενδυναμώσει την κυπριακή νεολαία σε θέματα ακτιβισμού για την ειρήνη. Προβάλετε το βίντεο αν υπάρχει χρόνος: <http://bit.ly/3lDevhj>
- > Αν έχετε χρόνο, ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να σκεφτούν τι είδους εικόνες ή χρώματα θα ήθελαν να βλέπουν στον δημόσιο χώρο. Τι είδους δημόσια τέχνη θα ήθελαν να δουν και υπενθυμίστε τους ότι μπορούμε να είμαστε συνδημιουργοί τέτοιων χώρων.

Φ3.1.1 Χρωματιστές κάρτες

μαύρο, λευκό, κόκκινο, πράσινο, κίτρινο, μπλε, ροζ, γκρι, πορτοκαλί και μοβ

Φ3.1.2 Χρωματίστε το διάγραμμα του γηπέδου
Ευγενική παραχώρηση των PeacePlayers Cyprus και Visual Voices.

Φ3.1.3 Nurtane Karagil, Τοιχογραφία για το Χρωματίστε το γήπεδο Vol. 2: Γυναίκες για την οικοδόμηση της ειρήνης. Φωτογραφία: Γιώργος Στυλιανού, ευγενική προσφορά των οργανισμών PeacePlayers Cyprus και Visual Voices.

R3.1.4 Χριστίνα Χριστοφί, Τοιχογραφία για το *Χρωματίστε το γήπεδο Vol. 2: Γυναίκες για την οικοδόμηση της ειρήνης*. Ευγενική παραχώρηση των οργανισμών PeacePlayers Cyprus και Visual Voices.

Φ3.1.5 Ερωτήσεις για συζήτηση

Κοιτάξτε την τοιχογραφία που ζωγράφισε ο/η καλλιτέχνης/ίδα. Φανταστείτε ότι θα πρέπει να την περιγράψετε σε κάποιον/α που δεν την έχει δει ποτέ. Δεν έχετε οπτικό υλικό για να δείξετε και θα πρέπει να παρουσιάσετε την εικόνα προφορικά.

Συζητήστε και καταγράψτε τις απαντήσεις σας στις ακόλουθες ερωτήσεις:

- Τι βλέπετε; Τι λεπτομέρειες παρατηρείτε;
- Τι συμβαίνει σε αυτή την εικόνα;
- Πού νομίζετε ότι βρίσκονται; Τι παρατηρείτε στο σκηνικό; Σας θυμίζει κάτι;
- Ποια στοιχεία πιστεύετε ότι είναι πραγματικά και ποια φανταστικά; Γιατί το πιστεύετε αυτό;
- Τι μήνυμα νομίζετε ότι προσπαθεί να μεταφέρει η τοιχογραφία; (Με δύο-τρεις λέξεις)
- Ποιον τίτλο θα δίνετε σε αυτή την εικόνα;

Μάθετε περισσότερα για την Nurtane Karagil

Η Nurtane ζει και εργάζεται στην Αμμόχωστο της Κύπρου. Στο έργο της αντλεί από τη δύναμη της μνήμης, των ονείρων και των σουρεαλιστικών φαντασιώσεων (κάτι σαν παιδική χαρά για σκέψεις και συναισθήματα). Πρόκειται για απόπειρες δημιουργίας εναλλακτικών πραγματικοτήτων που συνδυάζουν τις παιδικές αναμνήσεις της καλλιτέχνιδας με τις καθημερινές εμπειρίες της ζωής στην Κύπρο.

Να τι είπε για το έργο αυτό: *Σε αυτή την τοιχογραφία, βλέπουμε ένα ξυπόλητο παιδί, ένα κορίτσι που κουβαλάει ένα ανθισμένο, υγιές δέντρο. Το δέντρο φαίνεται να είναι βαρύτερο από την ίδια, ενώ το κορίτσι στέκεται πάνω σε έναν στρατιωτικό πύραυλο. Η δύναμη του κοριτσιού είναι ένα σύμβολο για τις γυναίκες που συνήθως, στερεοτυπικά, θεωρούνται εύθραυστα και ευαίσθητα όντα. Σε ένα βασικό επίπεδο, μπορούμε να παρατηρήσουμε την κατάσταση των γυμνών ποδιών της, τη σύνδεσή της με τη φύση και το σύμβολο της ελπίδας στο βλέμμα της προς τον ουρανό. Ωστόσο, με μια πιο προσεκτική ματιά, το κύριο σημείο που πρέπει να αναγνωρίσουμε είναι ο εσωτερικευμένος θυμός της, ο οποίος μεταμορφώνεται σε μια πεισματική χειρονομία. Η νεαρή κοπέλα, ενάντια σε όλες τις πιθανότητες, παραμερίζει όλα τα παράλογα της ζωής της και αποφασίζει να ζήσει και να υπάρξει με τους δικούς της όρους. Είναι σε θέση να υπάρξει ως κορίτσι-γυναίκα, μέρος ενός ευρύτερου σύμπαντος, που έχει ξεπεράσει τα στερεότυπα και τις προσδοκίες της κοινωνίας υπηρετώντας κατά συνέπεια την εσωτερική γαλήνη, τη δύναμη και την αρμονία. Η εικόνα του ταξιδιού της προσφέρει ολοκλήρωση και μας υπενθυμίζει τις αδυναμίες μας. (Προσαρμοσμένο από περιγραφή της καλλιτέχνιδας, Nurtane Karagil)*

Να τι είπε για την τέχνη και την ειρήνη: Κατά τη διάρκεια του προγράμματος «Visual Voices Artist in Residence 2020»: «Η ειρήνη δεν πρέπει να σημαίνει μόνο μια κατάσταση χωρίς πόλεμο μεταξύ εθνών, κοινωνιών και ανθρώπων γενικά, αλλά μια κατάσταση του μυαλού όπου προσεγγίζουμε ό,τι κάνουμε με γνώμονα την ειρήνη».

Μάθετε περισσότερα για την Χριστίνα Χριστοφί

Η Χριστίνα γεννήθηκε στη Λευκωσία της Κύπρου. Ταξίδεψε στο εξωτερικό για να σπουδάσει Καλές Τέχνες και Επιστήμη της Τέχνης. Εκτός από καλλιτέχνης, η Χριστίνα εργάστηκε, επίσης, ως συντονίστρια του προγράμματος σύγχρονης τέχνης για την προώθηση της συνεργασίας μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων καλλιτεχνών και καλλιτεχνίδων.

Να τι είπε για το έργο αυτό: *Το χέρι κρατάει το περιστέρι της ειρήνης και τρέφει με σπόρους τα ζωντανά πλάσματα στη γη, και μέσω αυτής της χειρονομίας ξεκινάει ο κύκλος της ζωής. Όλα τα στοιχεία κινούνται κυκλικά και αρμονικά σε ένα ειρηνικό περιβάλλον όπου ο ήλιος συναντά τη θάλασσα, τον ουρανό και το φεγγάρι σε ένα κοσμικό σύμπαν.*

Ακολουθούν τα λόγια της για την τέχνη και την ειρήνη κατά τη διάρκεια του «Visual Voices Artist in Residence 2020»: Η τέχνη μπορεί να προωθήσει τον διάλογο, τη συμφιλίωση και τη συνεργασία μεταξύ των κοινοτήτων. Όσο περισσότεροι άνθρωποι ασχολούνται με αυτήν, τόσο καλύτερη θα είναι η κοινωνία. Η τέχνη σκέφτεται την κοινωνία στην τρέχουσα κατάστασή της και μπορεί να την επαναπροσδιορίσει ως προς το πώς θα έπρεπε να είναι. «Το όραμά μου για την ειρήνη είναι ένας κόσμος χωρίς βία, όπου υπάρχει αρμονία και κατανόηση μεταξύ όλων των ανθρώπων ανεξάρτητα από τον προσανατολισμό τους. Η ειρήνη είναι μια κατάσταση όπου μπορούμε επιτέλους να ξανασκεφτούμε την ισότητα, τη δικαιοσύνη και την πραγματική αποδοχή του άλλου».

Πηγές: Βίντεο από EMAA Art for All public residency, Visual Voices και PeacePlayers «Χρωματίστε το γήπεδο» Ορισμένες ερωτήσεις σε αυτό το Σχέδιο Μαθήματος είναι εν μέρει εμπνευσμένες από τη δομή του Σχεδίου μαθήματος [Mondays with MoMA](#).

Σχέδιο μαθήματος 2: Ποιος/α είναι ο/η ήρωάς/ηρωίδα σου;

Επίπεδο:
Γυμνάσιο

Εκτιμώμενη διάρκεια:
60'

**Φύλλα εργασίας
σχεδίου μαθήματος:**
3.2.1

Θεματικοί σύνδεσμοι:

Ιστορία: Η έννοια του/της ήρωα/ηρωίδας

Τέχνη: Γλυπτική, Εξπρεσιονισμός

Κοινωνικά θέματα: Βασικές έννοιες της δημοκρατίας και της ποικιλομορφίας

Στόχοι του σχεδίου μαθήματος:

- Να έρθουν σε επαφή με τις έννοιες της ποικιλομορφίας μέσω της συσχέτισης χρωμάτων
- Να συζητήσουν δημόσια έργα τέχνης σε σχέση με τις έννοιες του/της ήρωα/ηρωίδας και της ισότητας των φύλων
- Να εξασκηθούν στην εξέταση εικόνων, αναπτύσσοντας δεξιότητες οπτικής παρατήρησης

Δραστηριότητα 1: Σκεφτείτε γρήγορα! (15 λεπτά)

Στόχοι της δραστηριότητας:

- Να γνωριστούν οι μαθητές/ριες μεταξύ τους
- Να προκύψουν διαφορετικές χρωματικές ενώσεις
- Να ενεργοποιηθούν οι μαθητές/ριες για την προετοιμασία της επόμενης δραστηριότητας

Οδηγίες

Όλοι/ες οι μαθητές/ριες, οι εκπαιδευτικοί και οι συντονιστές/ριες επιλέγουν μια κάρτα χρώματος και σχηματίζουν έναν κύκλο γύρω από έναν/μία από τους/τις συντονιστές/ριες.

Εξηγήστε ότι οι μαθητές/ριες θα παρουσιάζουν τον εαυτό τους με τη σειρά στην υπόλοιπη ομάδα, λέγοντας πρώτα δυνατά το όνομά τους και δείχνοντας την κάρτα χρώματος που επέλεξαν. Βλέπε **Φ3.1.1 Κάρτες χρώματος** (όπως προβλέπεται στο Σχέδιο μαθήματος 1 αυτής της ενότητας).

Όλοι/ες οι μαθητές/ριες πρέπει, επίσης, να πουν μια λέξη που αρχίζει με το ίδιο γράμμα της κάρτας τους. (Παράδειγμα: Εάν κάποιος/α έχει επιλέξει την κάρτα χρώματος «Κόκκινο», πρέπει να πει μια λέξη που αρχίζει με το γράμμα «Κ»).

Συζήτηση

Ποιες ήταν οι λέξεις που σας ήρθαν στο μυαλό για κάθε χρώμα; Βλέπουμε κάποιο μοτίβο; Υπάρχουν συγκεκριμένα πράγματα που συνδέουμε με συγκεκριμένα χρώματα;

Συμβουλές για τον συντονισμό

- > Βεβαιωθείτε ότι όλοι/ες παίζουν αυτό το παιχνίδι αυθόρμητα και δεν σκέφτονται πολύ.
- > Αν έχετε χρόνο, παίξτε το παιχνίδι για περισσότερους από έναν γύρους και κρατήστε την ίδια κάρτα.

- > Για να κάνετε πιο ενδιαφέροντα τα πράγματα, ζητήστε από τους/τις μαθητές/τριες να ανταλλάζουν κάρτες (μετακινώντας τες δεξιόστροφα ή αριστερόστροφα) και παίξτε ξανά!

Δραστηριότητα 2: Κάντε το ορατό (45 λεπτά)

Στόχοι της δραστηριότητας:

- Να έρθουν σε επαφή με τις έννοιες της ποικιλομορφίας και του/της ήρωα/ηρωίδας
- Να εξασκηθούν στην ελευθερία της έκφρασης μέσα από τα χρώματα
- Να γνωριστούν καλύτερα μεταξύ τους

Οδηγίες (30 λεπτά)

Εξηγήστε ότι θα εξασκηθείτε στη χρήση των χρωμάτων φτιάχνοντας εικόνες. Χωρίστε τα παιδιά σε ομάδες των δύο. Κάθε ζευγάρι θα επιλέξει τρεις χρωματιστές κάρτες (**Φ3.1.1**). Για το πρώτο μέρος, οι μαθητές/ριες θα εργαστούν ατομικά και αργότερα θα μοιραστούν τη δουλειά τους με το ζευγάρι τους. Τα ζευγάρια θα καθίσουν ο/η ένας/μία απέναντι από τον/την άλλο/η.

Μέρος 1

Ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να σκεφτούν, ξεχωριστά, κάποιον/α που γνωρίζουν. Μπορεί να είναι ένα άτομο σημαντικό γι' αυτούς/ες. (Παράδειγμα: κάποιος/α που γνωρίζουν στην πραγματική τους ζωή ή κάποιος/α διάσημος/η, όπως ένας/μία αθλητής/ρια ή ένας/μία μουσικός).

Ζητήστε από τα παιδιά να δημιουργήσουν μια εικόνα του ατόμου που σκέφτηκαν, χρησιμοποιώντας μόνο τα χρώματα από τις χρωματιστές τους κάρτες.

Αυτό το μέρος της δραστηριότητας γίνεται ατομικά και σιωπηλά.

Μέρος 2

Τώρα ζητήστε από τα παιδιά να κοιτάξουν τις εικόνες τους με το ζευγάρι τους και να περιγράψουν το άτομο αυτό χωρίς να δηλώσουν χαρακτηριστικά που μπορούν να προδώσουν, όπως το όνομά ή το φύλο. Για παράδειγμα, εξηγήστε τι κάνει αυτό το άτομο, γιατί το επιλέξατε ή μοιραστείτε μια ανάμνηση με αυτό το άτομο.

Γράψτε τις λέξεις με έντονα και ευδιάκριτα γράμματα σε έναν πίνακα ή σε ένα flipchart ή σε κάρτες λέξεων: «είμαι χαρούμενος/η», «είμαι δυνατός/η», «είμαι αδύναμος/η», «είμαι ασφαλής», «είμαι φοβισμένος/η», «είμαι αισιόδοξος/η», «είμαι αστείος/α», «είμαι λυπημένος/η».

Ζητήστε από τα παιδιά να διαλέξουν μια κάρτα λέξεων ή μια λέξη από τον πίνακα για να περιγράψουν πώς τα κάνει να αισθάνονται το συγκεκριμένο άτομο.

Συζήτηση

Ζητήστε από κάθε ζεύγος να παρουσιάσει τις εικόνες του ζευγαριού του/της, να τις περιγράψει και να απαντήσει στις ακόλουθες ερωτήσεις:

- Ποιο νομίζετε ότι είναι το πρόσωπο της φωτογραφίας; Είναι άνδρας ή γυναίκα; Πώς το ξέρετε;
- Θα περιγράφατε αυτό το άτομο ως ήρωα/ηρωίδα; Αν ναι, γιατί;
- Πώς απεικονίζουμε τους/τις ήρωες/ηρωίδες; Διαφορετικά ή παρόμοια με το πώς αναπαριστούμε τους καθημερινούς ανθρώπους;
- Τα χρώματα και οι λέξεις σας περιόρισαν ή σας ενέπνευσαν;
- Υπήρξε κάτι εκπληκτικό που ανακαλύψατε σε αυτό το παιχνίδι;
- Υπήρξε κάτι ενδιαφέρον που ανακαλύψατε για ανθρώπους που δεν γνωρίζατε πολύ;

Κλείσιμο και ανατροφοδότηση (15 λεπτά)

Πώς βρήκατε αυτή τη δραστηριότητα; Ήταν δύσκολο να δουλέψετε με ορισμένα χρώματα και όχι με άλλα;

Τα χρώματα με τα οποία περιβάλλουμε τον εαυτό μας μπορούν να επηρεάσουν την προοπτική και τα συναισθήματά μας, καθώς και τους/τις γύρω μας. Το χρώμα μπορεί μερικές φορές να φέρει σημασίες που είναι κωδικοποιημένες και στερεοτυπικές, όπως το ροζ για τα κορίτσια και το μπλε για τα αγόρια, αλλά πιστεύουμε ότι αυτό είναι ακριβές; Είναι καλό; Κακό;

- Τι μάθατε ο ένας/η μια για τον/την άλλον/η κατά τη διάρκεια αυτής της δραστηριότητας; Επιλέξατε παρόμοιους ή διαφορετικούς ανθρώπους;
- Πώς επιλέξατε ποιον/αν θα φωτογραφίσετε; Είναι ήρωες/ίδες;
- Τι είναι ο/η ήρωας/ίδα;
- Ποιοι είναι άλλοι τρόποι αναπαράστασης σημαντικών προσώπων; Πώς είναι αυτοί παρόμοιοι ή διαφορετικοί από τη δική σας εικόνα;
- Τα χρώματα που επιλέξατε είχαν κάποιο αντίκτυπο στο πρόσωπο που επιλέξατε;

Εξηγήστε ότι κάθε άτομο είναι διαφορετικό και έχει υποκειμενικές εμπειρίες. Αυτό σημαίνει ότι οι άνθρωποι, παρ'ότι ενδέχεται να έχουν κοινά μεταξύ τους, είναι πραγματικά διαφορετικοί, έχουν διαφορετικές γνώσεις και μπορεί να τους αρέσουν διαφορετικά πράγματα. Τι μπορούμε να μάθουμε, λοιπόν, ακούγοντας διαφορετικές προοπτικές και ερμηνείες για το ίδιο χρώμα, εικόνα ή λέξη; Όταν εξετάζουμε τον δημόσιο χώρο, μπορούμε να προβληματιστούμε σχετικά με τον τρόπο που βλέπουμε το περιβάλλον μας και μερικές φορές αυτό μπορεί να μας κάνει να συνειδητοποιήσουμε πράγματα που θέλουμε να δούμε ή δεν θέλουμε να δούμε. Ο τρόπος που βιώνουμε τις ιδέες και τα συναισθήματα είναι διαφορετικός, όπως ακριβώς είναι ο τρόπος με τον οποίο συνδυάζουμε τα χρώματα. Για παράδειγμα, επειδή εσείς συνδέετε το πράσινο με τη φύση, δεν σημαίνει ότι όλοι το ίδιο κάνουν. Όσο περισσότερο ερχόμαστε σε επαφή με τη διαφορετικότητα και την ποικιλομορφία, τόσο ευρύτερη γίνεται η κατανόηση του περιβάλλοντός μας καθώς και του εαυτού μας.

Συμβουλές για τον συντονισμό:

- > Αν έχετε χρόνο, ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να σκεφτούν τι είδους εικόνες ή χρώματα θα ήθελαν να βλέπουν στον δημόσιο χώρο, τι είδους δημόσια τέχνη θα ήθελαν να δουν και υπενθυμίστε τους ότι μπορούμε να είμαστε συνδημιουργοί τέτοιων χώρων.
- > Αν δεν έχετε χρόνο για ατομικές παρουσιάσεις, ζητήστε από κάποια παιδιά να προσφερθούν εθελοντικά.

- > Ανάλογα με το επίπεδο των μαθητών/ριών, η δραστηριότητα μπορεί, επίσης, να γίνει με ή χωρίς κάρτες λέξεων.

Εναλλακτική δραστηριότητα: Τι βλέπεις; (45 λεπτά)

Στόχοι της δραστηριότητας:

- Να έρθουν σε επαφή με διαφορετικές προοπτικές και την ποικιλομορφία
- Να συζητήσετε την εκπροσώπηση στο δημόσιο χώρο
- Να εξετάσετε παραδείγματα δημόσιων έργων τέχνης

Οδηγίες (30 λεπτά)

Εξηγήστε ότι τα παιδιά θα εργαστούν σε ομάδες των τεσσάρων ή πέντε ατόμων. Κάθε ομάδα θα εξετάσει ένα δημόσιο έργο τέχνης. (Για τον ορισμό βλέπε **Γλωσσάριο**) Μοιράστε σε κάθε ομάδα μια εικόνα ενός δημόσιου γλυπτού με πληροφορίες. Βλέπε **Φ3.2.1 Περιπτώσιολογικές μελέτες για εικόνες και Πληροφορίες για τον/την εκπαιδευτικό: Πληροφορίες για τις περιπτώσιολογικές μελέτες.**

Ζητήστε από τα παιδιά να διαβάσουν, να συζητήσουν και να παρουσιάσουν τις απαντήσεις τους στις ακόλουθες ερωτήσεις:

- Με τι μοιάζει αυτό;
- Τι νομίζετε ότι αντιπροσωπεύει;
- Τι χρώμα είναι; Είναι σημαντικό το χρώμα;
- Ποια είναι κάποια άλλα φυσικά χαρακτηριστικά που ξεχωρίζουν;
- Πιστεύετε ότι είναι θηλυκό φύλο ή αρσενικό;
- Θα άλλαζε αν το βλέπαμε από διαφορετικές οπτικές γωνίες;
- Διαφέρει αυτό από άλλα δημόσια γλυπτά που έχετε δει στην κοινότητά σας;

Συμβουλές για τον συντονισμό

- > Η διάρκεια της δραστηριότητας μπορεί να μειωθεί με την εισαγωγή εικόνων και συζήτηση στην ολομέλεια.
- > Η δραστηριότητα μπορεί, επίσης, να προσαρμοστεί σε μια κατ'οίκον εργασία, όπου οι μαθητές/ριες καλούνται να προετοιμάσουν τις απαντήσεις ατομικά και να συζητήσουν ή να παρουσιάσουν στην τάξη.

Κλείσιμο και ανατροφοδότηση (15 λεπτά)

Ζητήστε από τις ομάδες να παρουσιάσουν τις εικόνες τους και να συζητήσουν την ποικιλία των χρωμάτων και των γλυπτών που είδαν στις εικόνες. Ρωτήστε τους/τις πώς ήταν η εργασία σε ομάδες και αν συμφώνησαν στις ερωτήσεις και απαντήσεις.

- Προσπαθήστε να συγκρίνετε αυτά τα δημόσια έργα τέχνης με τον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε τη δημόσια τέχνη. Ποιες είναι οι διαφορές;
- Ποιος είναι ο ρόλος του φύλου σε αυτό;
- Τι μάθατε για τη δημόσια τέχνη κατά τη διάρκεια αυτής της δραστηριότητας;
- Τι μάθατε για το χρώμα κατά τη διάρκεια αυτής της δραστηριότητας;
- Υπήρξε κάτι εκπληκτικό που ανακαλύψατε για τους/τις φίλους/ες σας;
- Υπήρξε κάτι ενδιαφέρον που ανακαλύψατε για ανθρώπους που δεν γνωρίζατε καλά;

Παρουσιάστε τη **διαφορετικότητα** ως έννοια (βλ. Γλωσσάριο) και εξηγήστε πώς είμαστε όλοι οι άνθρωποι διαφορετικοί. Ρωτήστε τους/τις μαθητές/ριες αν τους άρεσαν αυτά τα παραδείγματα. Εάν ναι, γιατί; Αν όχι, τι θα ήθελαν να δουν και γιατί; Εξηγήστε ότι η θέαση της τέχνης είναι υποκειμενική και η ύπαρξη διαφορετικών μορφών έκφρασης μπορεί να είναι θετική, καθώς μας βοηθά να κατανοήσουμε διαφορετικές απόψεις.

Φ3.2.1 Περιπτώσιολογικές μελέτες

Περιπτώσιολογική μελέτη 1: Τίτλος: *Maman*, Καλλιτέχνης/ίδα: Louise Bourgeois, Τοποθεσία: Guggenheim, Μπιλιμπάο.

Η εικόνα από dalbera είναι αδειοδοτημένη με CC BY 2.0. Για να δείτε αντίγραφο αυτής της άδειας, επισκεφθείτε το: <https://creativecommons.org/licenses/by/2.0/>

Περιπτώσιολογική μελέτη 2: Τίτλος: *Sunbather*, Καλλιτέχνης/ίδα: Ohad Meromi, Χρονολογία: 2016, Υλικά: χαλκός, βιομηχανική βαφή, Τοποθεσία: Νέα Υόρκη.

Εικόνα από τον Kristof Wickman. Με άδεια χρήσης CC BY-NC-SA 2.0. Για να δείτε αντίγραφο αυτής της άδειας, επισκεφθείτε το <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.0/>.

Περιπτώσιολογική μελέτη 3: Τίτλος: *Spoonbridge and Cherry* Καλλιτέχνες/ίδες: Claes Oldenburg και Coosje van Bruggen, Χρονολογία: 1988, Υλικά: Ανοξείδωτο ατσάλι, αλουμίνιο και χρώμα, Τοποθεσία: Μινεάπολη, Μινεσότα.

Εικόνα από Jeff Knight, Flickr. Για να δείτε αντίγραφο αυτής της άδειας, επισκεφθείτε την ιστοσελίδα <https://flic.kr/p/aaxRC8>.

Περιπτώσιολογική μελέτη 4: Τίτλος: *Cloud Gate*, Καλλιτέχνης/ίδα: Anish Kapoor, Χρονολογία: 2006, Υλικά: Ανοξείδωτο ατσάλι, Τοποθεσία: Millennium Park, Σικάγο.

Εικόνα από τον Edwin Wagner στο Flickr. Για να δείτε ένα αντίγραφο αυτής της άδειας χρήσης, επισκεφθείτε την ιστοσελίδα <https://flic.kr/p/2mbVBvQ>.

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ/ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ | Πληροφορίες για τις περιπτώσιολογικές μελέτες

ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ 1:

Ο τίτλος *Maman* μεταφρασμένος από τα γαλλικά σημαίνει «μαμά». Το *Maman* δημιουργήθηκε από τη Louise Bourgeois ως ωδή στην αγαπημένη αλλά ταραχώδη σχέση που μοιραζόταν η καλλιτέχνη με τη μητέρα της. Το *Maman*, λοιπόν, δημιουργήθηκε για να εκφράσει την πολυπλοκότητα της σχέσης που έχουν οι γονείς με τα παιδιά τους. Η μεγάλη αράχνη σχεδιάστηκε για να κρατάει τα αυγά της στην περιοχή της κοιλιάς, όπως ακριβώς κάνει μια γυναίκα που περιμένει παιδί. Δεδομένου ότι οι αράχνες είναι από τις καλύτερες υφάντρες, η προστατευτική αράχνη δημιουργήθηκε εν μέρει για να αποτίσει φόρο τιμής στη δουλειά της μητέρας της Bourgeois ως υφάντρας και συντηρήτριας ταπισερί. Σύμφωνα με την Bourgeois, η μητέρα της ήταν υπομονετική, καταπραϊντική, διακριτική και χρήσιμη, ακριβώς όπως μια αράχνη. Το *Maman* εκτίθεται μόνιμα σε 10 διαφορετικά σημεία σε όλο τον κόσμο: Καναδά, Ιαπωνία, Κατάρ, Ρωσία, Νότια Κορέα, Ισπανία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ηνωμένες Πολιτείες (Κάνσας Σίτι, Άιοβα, Άρκανσο).

Αναφορές: [Πηγή](#), [Περαιτέρω πληροφορίες](#)

ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ 2:

Το *Sunbather* δημιουργήθηκε από τον Ohad Meromi ως ένα διφορούμενο ανθρωποειδές (δεν έχει ούτε φύλο ούτε ηλικία) που κάνει ηλιοθεραπεία. Οι διαστάσεις του αγγίζουν τις διαστάσεις ενός φορτηγού διανομής. Είναι κατασκευασμένο από περίπου 400 κιλά μπρούντζου. Μοιάζει με κάτι που θα μπορούσε να κατασκευάσει ένα παιδί προσχολικής ηλικίας, μεγεθυμένο κατά ένα εκατομμύριο φορές. Το γλυπτό ανατέθηκε από το Τμήμα Πολιτιστικών Υποθέσεων της Νέας Υόρκης (μέσω του προγράμματος *Percent for Art*), το οποίο αποτελεί έναν από τους πιο σημαντικούς οργανισμούς δημόσιας τέχνης στη Νέα Υόρκη.

Αναφορές: [Πηγή](#), [Περαιτέρω πληροφορίες](#), [Περισσότερες εικόνες](#)

ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ 3:

Το *Spoonbridge and Cherry* είναι ένα γλυπτό σιντριβάνι σχεδιασμένο από τους Claes Oldenburg και Coosje van Bruggen. Χρηματοδοτήθηκε από τον συλλέκτη έργων τέχνης Frederick R. Weisman και βρίσκεται μόνιμα στον Κήπο Γλυπτικής της Μινεάπολης. Το έργο ολοκληρώθηκε και τοποθετήθηκε το 1988 στον Κήπο Γλυπτικής της Μινεάπολης για τα εγκαίνια του Κήπου και αποτελείται από ένα μεγάλο κεράσι που στηρίζεται πάνω σε ένα μεγάλο κουτάλι που διασχίζει εν μέρει μια μικρή λίμνη. Το κεράσι παραχωρήθηκε από τον van Bruggen, ο οποίος άντλησε την έμπνευσή του από το παλάτι των Βερσαλλιών και την εθιμοτυπία των τραπεζιών της αυλής του Λουδοβίκου ΙΔ' της Γαλλίας. Η επιμελήτρια του κέντρου τέχνης Walker, Siri Engberg, δήλωσε το 2013 ότι το κουτάλι για τον Oldenburg και τον van Bruggen συνδέθηκε με την πλώρη ενός πλοίου των Βίκινγκς, μια πάπια που αναδύεται από το νερό, διάφορα είδη χλωρίδας και πανίδας [και] το πατινάζ στον πάγο. Ο Martin Friedman, διευθυντής του Walker, δήλωσε για το έργο ότι οι καλλιτέχνες δεν είχαν σκοπό να δημιουργήσουν ένα «γλυπτό σύμβολο της Μινεάπολης, αλλά το συγκεκριμένο θα αποτελέσει ορόσημο και [θα] δώσει χαρά σε πολλούς ανθρώπους».

Αναφορές: [Πηγή](#), [Περαιτέρω πληροφορίες](#)

ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ 4:

Το *Cloud Gate* δημιουργήθηκε από τον Ινδικής καταγωγής Βρετανό γλύπτη Anish Kapoor, γνωστό για τα μεγάλης κλίμακας έργα του από διάφορες πέτρες, κορεσμένες χρωστικές ουσίες και, ως γνωστόν, εξαιρετικά ανακλαστικό ανοξείδωτο ατσάλι. Το γλυπτό δημιουργήθηκε με τη χρήση τεχνολογίας υπολογιστών για την κοπή 168 τεράστιων πλακών ανοξείδωτου χάλυβα σε ακριβή σχήματα, τα οποία στη συνέχεια συναρμολογήθηκαν σαν παζλ και συγκολλήθηκαν. Μόλις συναρμολογήθηκε πλήρως, η κεντρική αψίδα ύψους 12 ποδιών παρείχε μια «πύλη» προς τον κοίλο θάλαμο στην κάτω πλευρά του γλυπτού, προτρέποντας τον Kapoor να ονομάσει επίσημα το έργο *Cloud Gate*. Ένα δίκτυο από δύο μεγάλους εσωτερικούς δακτυλίου επέτρεπε τη συναρμολόγηση του γλυπτού και την τοποθέτηση του βάρους σε δύο σημεία στη βάση. Το μέρος από ανοξείδωτο χάλυβα συνδέθηκε στην εσωτερική δομή με εύκαμπτους συνδέσμους που του επιτρέπουν να διαστέλλεται και να συστέλλεται ανάλογα με τις ακραίες καιρικές συνθήκες του Σικάγο. Το *Cloud Gate* ήταν το πρώτο μόνιμο δημόσιο έργο του Kapoor στις Ηνωμένες Πολιτείες και είναι πλέον ένα από τα πιο διάσημα έργα του.

Αναφορές: [Πηγή](#), [Περισσότερες εικόνες](#)

Σχέδιο μαθήματος 3: Γλυπτά για την ισότητα

Επίπεδο:
Λύκειο

Εκτιμώμενη διάρκεια:
μπορεί να προσαρμοστεί
σε 60-75'

**Φύλλα εργασίας
σχεδίου μαθήματος:**
Φ3.3.1

Θεματικοί σύνδεσμοι:

Τέχνη: Γλυπτική, Εξπρεσιονισμός

Κοινωνικά θέματα: Βασικές έννοιες της δημοκρατίας και της ποικιλομορφίας

Ιστορία: Η έννοια του ήρωα, Αφηγήσεις

Στόχοι του σχεδίου μαθήματος:

- Να παρουσιάσουν παραδείγματα δημόσιας τέχνης και να τα συζητήσουν από τη σκοπιά του φύλου
- Να καταλάβουν τι είναι μια κυρίαρχη αφήγηση
- Να κατανοήσουν την ανδρική ηγεμονία στις αφηγήσεις που μεταφέρει η δημόσια τέχνη
- Να διερευνήσουν τις ιστορίες που λείπουν και τις μη κυρίαρχες αφηγήσεις
- Να παρακινήθουν οι μαθητές/ριες να αναζητήσουν μνημεία που απεικονίζουν γυναίκες
- Να ασχοληθούν κριτικά με τη συμβολή των γυναικών στην ιστορία

Εισαγωγή στο μάθημα (5 λεπτά)

Σε αυτό το μάθημα, θα επικεντρωθούμε σε παραδείγματα δημόσιας τέχνης, όπως μνημεία και γλυπτά που αντιπροσωπεύουν ειδικά τις γυναίκες. Ως δημόσια τέχνη ορίζονται τα έργα τέχνης που φτιάχνονται ειδικά για τον τόπο που τα φιλοξενεί και τοποθετούνται σε δημόσιους χώρους, όπως πάρκα, δρόμους και πλατείες που είναι προσβάσιμα στο κοινό.

Σε πολλές πόλεις σε όλο τον κόσμο υπάρχουν εκατοντάδες δημόσια γλυπτά τέχνης, αλλά μόνο ένα πολύ μικρό ποσοστό από αυτά αναπαριστά γυναίκες. Κατά τη διάρκεια της ιστορίας, πολλές καταξιωμένες γυναίκες έχουν διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο σε διάφορους τομείς, όπως η πολιτική, ο αθλητισμός, οι τέχνες καθώς και η επιστήμη. Ωστόσο, όταν εξετάζουμε την ιστορία, οι ιστορίες των γυναικών δεν έχουν εκπροσωπηθεί ισότιμα και συχνά παραγνωρίζονται.

Αυτό το φαινόμενο, γνωστό ως «ανδρική ηγεμονία» στις αφηγήσεις που μεταφέρει η ιστορία, αντανακλάται επίσης στον αριθμό των δημόσιων γλυπτών τέχνης παγκοσμίως που απεικονίζουν γυναίκες. Σε αυτή τη δραστηριότητα, θα εξετάσουμε συγκεκριμένα παραδείγματα γυναικών αγαλμάτων, θα διαβάσουμε για το ποιες είναι αυτές οι γυναίκες και θα σκεφτούμε πώς οι ιστορίες τους αποκτούν ορατότητα μέσω της γλυπτικής και γιατί είναι σημαντικό να εκπροσωπούνται.

Δραστηριότητα 1: Σε επιφυλακή (35 λεπτά)

Στόχοι της δραστηριότητας:

- Να παρακινήθουν οι μαθητές/ριες να αναζητήσουν μνημεία που απεικονίζουν γυναίκες
- Να διερευνήσουν την απουσία ορισμένων ιστοριών ή τις μη κυρίαρχες αφηγήσεις και ιδιαίτερα αυτές των γυναικών μέσω αγαλμάτων που απεικονίζουν γυναίκες
- Να κατανοήσουν τι είναι μια κυρίαρχη αφήγηση
- Να κατανοήσουν την ανδρική ηγεμονία στις αφηγήσεις της δημόσιας τέχνης

Εισαγωγή

Σε αυτή τη δραστηριότητα θα παρατηρήσουμε το περιβάλλον μας, αναζητώντας τέχνη που αντιπροσωπεύει μη κυρίαρχες ή «αόρατες» αφηγήσεις. Για να διευκρινίσετε περαιτέρω την ανάγκη για κάτι τέτοιο, αναφέρετε ότι μόνο το 3% των αγαλμάτων παγκοσμίως απεικονίζει γυναίκες.

Πηγή: Statues for Equality και Gilli and Marc.

Οδηγίες

Παραλλαγή 1: Στην τάξη (χρειάζεται προετοιμασία)

Ως προετοιμασία για τη συζήτηση στην τάξη, ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να παρατηρήσουν διάφορα παραδείγματα δημόσιας τέχνης στις πόλεις τους και να επιλέξουν ένα παράδειγμα που αναπαριστά μια γυναίκα ή έχει γυναικείο χαρακτήρα.

Οι μαθητές/ριες θα πρέπει να γράψουν μια παράγραφο που να το περιγράφει και, αν είναι δυνατόν, να σχεδιάσουν ή να φωτογραφίσουν το δημόσιο έργο τέχνης. Εξηγήστε ότι αυτό μπορεί να είναι μνημείο, γλυπτό ή τοιχογραφία.

Οι μαθητές/ριες πρέπει να φέρουν στην τάξη τα ευρήματά τους, συμπεριλαμβανομένης της γραπτής περιγραφής και των εικόνων, και να τα παρουσιάσουν με τη σειρά. (Μέγιστος χρόνος: 3 λεπτά για κάθε μαθητή/ρια)

Κατά τη διάρκεια των παρουσιάσεων, εισαγάγετε τους όρους «**ιστορία**», «**κυρίαρχες αφηγήσεις**», «**ανισότητα των φύλων**» καθώς και «**herstory/μικροϊστορία**» και «**φεμινισμός**». (Βλ. [Γλωσσάριο](#) στο μέρος 3)

Παραλλαγή 2: Κατ' οίκον εργασία

Ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να ερευνήσουν και να εξετάσουν διάφορα παραδείγματα δημόσιας τέχνης στις πόλεις τους ή στο εξωτερικό. Εξηγήστε ότι αυτά μπορεί να είναι μνημεία, γλυπτά ή τοιχογραφίες.

Ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να διαλέξουν ένα παράδειγμα που αναπαριστά μια γυναίκα ή έχει γυναικείο χαρακτήρα, να κρατήσουν σημειώσεις και, αν είναι δυνατόν, να κάνουν ένα σχέδιο ή να φωτογραφίσουν το δημόσιο έργο τέχνης.

Ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να απαντήσουν στις ακόλουθες ερωτήσεις σχετικά με το δημόσιο έργο τέχνης που επέλεξαν.

- Γιατί επιλέξατε τη συγκεκριμένη γυναίκα/τις συγκεκριμένες γυναίκες;
- Τι σας ενέπνευσε από την ιστορία αυτής της γυναίκας/αυτών των γυναικών;
- Ποια ήταν τα μεγαλύτερα επιτεύγματά της/τους;
- Πώς αισθανθήκατε διαβάζοντας την ιστορία αυτής της γυναίκας/αυτών των γυναικών;
- Περιγράψτε το άγαλμά/μνημείο της/τους.
- Τι μηνύματα προσπαθεί να μεταφέρει;

Συζήτηση

Συζητήστε με τους/τις μαθητές/ριες τους λόγους της απουσίας των γυναικών φωνών ή αναπαραστάσεων στις απεικονίσεις της ιστορίας. Ποιοι μπορεί να είναι κάποιοι από τους λόγους για τους οποίους οι γυναίκες είναι λιγότερο ορατές στη δημόσια σφαίρα;

Συζητήστε για τις ανδροκρατούμενες αφηγήσεις και την ανδρική ηγεμονία (βλ. [Γλωσσάριο](#) στο Μέρος 3).

Συζητήστε, επίσης, τον αντίκτυπο αυτών των ανδροκρατούμενων αφηγήσεων στη διαιώνιση των ανισοτήτων μεταξύ των φύλων:

- Πώς αισθανθήκατε διαβάζοντας για αυτές τις γυναίκες;
- Υπήρχαν συγκεκριμένα αγάλματα/μνημεία που σας έκαναν ιδιαίτερη εντύπωση; Γιατί;
- Σας ενέπνευσαν αυτά τα αγάλματα/μνημεία και οι ιστορίες τους; Με ποιον τρόπο;
- Τι σας έκανε εντύπωση από τις σύντομες περιγραφές που διαβάσατε για αυτές τις γυναίκες;
- Ποια ήταν τα μεγαλύτερα επιτεύγματα αυτών των γυναικών;
- Σε ποιους τομείς διακρίθηκαν; (Προσπαθήστε να συμπεριλάβετε μια ποικιλία τομέων: τέχνες, επιστήμη, κοινωνική εργασία κ.λπ.)
- Γιατί οι φωνές αυτών των γυναικών παρέμεναν «σιωπηλές» στη δημόσια τέχνη;

Συμβουλές για τον συντονισμό

> Εναλλακτικά, αν δεν έχετε πολύ χρόνο, η δραστηριότητα αυτή μπορεί να εφαρμοστεί ως κατ' οίκον εργασία και να συνδυαστεί με τη δραστηριότητα «Αγάλματα για την ισότητα». Μπορείτε να παραλείψετε την ενότητα της συζήτησης σε αυτή την περίπτωση και να επιλέξετε να παρουσιάσετε προεπιλεγμένα αγάλματα/μνημεία στους/στις μαθητές/ριες, κάνοντας στη συνέχεια μια ολοκληρωμένη συζήτηση που θα περιλαμβάνει τοπικά και παγκόσμια παραδείγματα.

Κλείσιμο και ανατροφοδότηση (5 λεπτά)

Τα μνημεία και τα αγάλματα είναι φτιαγμένα και τοποθετημένα σε δημόσιους χώρους και συχνά ξεχνιούνται, πράγμα που σημαίνει ότι συνεχίζουμε την καθημερινή μας ζωή χωρίς να τους δίνουμε ιδιαίτερη σημασία. Ωστόσο, χωρίς να το συνειδητοποιούμε, αυτές οι απεικονίσεις έχουν αντίκτυπο στην αντίληψή μας για την ιστορία, καθώς και στην αίσθηση του εαυτού μας. Σκεφτείτε τη δραστηριότητα και κλείστε με τις ακόλουθες ερωτήσεις:

- Τι νομίζετε ότι συμβαίνει όταν αισθανόμαστε ότι το περιβάλλον μας δεν αντιπροσωπεύει εμάς ή ολόκληρη την κοινωνία; Θα νιώθατε δυστυχισμένοι/ες αν υπήρχαν ομάδες ανθρώπων που περιθωριοποιούνται ή αποκλείονται;
- Ποια είναι μερικά πράγματα που μπορούμε να κάνουμε για να αλλάξουμε την κυρίαρχη ανδρική φωνή στις αναπαραστάσεις της ιστορίας;

Δραστηριότητα 2: Ύψωσε το ανάστημά σου (15 λεπτά)

Στόχοι της δραστηριότητας:

- Να υπάρξει ενεργοποίηση των μαθητών/ριών
- Να γνωριστούν καλύτερα μεταξύ τους
- Να ενδυναμωθούν ώστε να μιλήσουν και να υπερασπιστούν τις γυναίκες που έχουν επιρροή
- Να τιμηθεί η συμβολή των γυναικών στην ιστορία

Εισαγωγή

Πρόκειται για μια δραστηριότητα ενεργοποίησης, εμπνευσμένη από την Αμερικανίδα ποιήτρια και ακτιβίστρια για τα πολιτικά δικαιώματα Μάγια Αγγέλου, η οποία είπε κάποτε: «Κάθε φορά που μια γυναίκα υπερασπίζεται τον εαυτό της, χωρίς να το γνωρίζει ενδεχομένως, χωρίς να το διεκδικεί, υπερασπίζεται όλες τις γυναίκες».

Αυτή η δραστηριότητα έχει σκοπό να κάνει τους/τις μαθητές/ριες να χαλαρώσουν, να φέρουν στον νου σημαντικές γυναίκες που γνωρίζουν, και να τις υπερασπιστούν. Είναι μια ευκαιρία για τους/τις μαθητές/ριες να γνωριστούν καλύτερα μεταξύ τους, να εξασκήσουν την έκφρασή τους και να μάθουν περισσότερα για γυναίκες που άσκησαν επιρροή και αποτελούν έμπνευση.

Οδηγίες

Συγκεντρώστε όλους/ες τους/τις μαθητές/ριες στο κέντρο της αίθουσας και γονατίστε ή καθίστε σε κύκλο. Σηκωθείτε με τη σειρά και πείτε το όνομά σας. Στη συνέχεια, κάθε μαθητής/ρια πρέπει να ονομάσει μια διάσημη ή σημαίνουσα γυναίκα που το όνομά της αρχίζει από το πρώτο γράμμα του ονόματος του/της προηγούμενου/ης ομιλητή/ριας. (Παράδειγμα: Η Λουίζα σηκώνεται όρθια και λέει «Καρολίνα Πελενδρίτου», η/ο επόμενη/ος μαθήτρια/ής πρέπει να πει το όνομα μιας γυναίκας που αρχίζει με το γράμμα Λ, όπως Λουκία Νικολαΐδου). Ο/Η πρώτος/η ομιλητής/ρια μπορεί να πει οποιοδήποτε όνομα θέλει. Οι μαθητές/ριες δεν επιτρέπεται να επαναλάβουν το ίδιο όνομα δύο φορές.

Συζήτηση

- Πώς βρήκατε αυτή τη δραστηριότητα;
- Ακούσατε κάποιο όνομα που σας ήταν άγνωστο;
- Υπάρχουν ονόματα που είστε περίεργοι/ες να γνωρίσετε καλύτερα;
- Σας ήταν δύσκολο να σκεφτείτε ένα γυναικείο όνομα; Πώς και έτσι;

Συμβουλές για τον συντονισμό

> Αν η δραστηριότητα αποδειχθεί πολύ δύσκολη, επιτρέψτε στους/στις μαθητές/ριες να πουν όποιο όνομα τους έρχεται στο μυαλό χωρίς να επαναλάβουν όσα ονόματα έχουν ειπωθεί.

> Αν αυτό αποδειχθεί πολύ εύκολο, ζητήστε από τον/την επόμενο/η μαθητή/ρια στη σειρά να εξηγήσει τα επιτεύγματα του ονόματος που ειπώθηκε.

> Για μια διασκεδαστική ανατροπή, ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να μπουν στη μέση του κύκλου και να προσθέσουν μια πόζα που αντιπροσωπεύει καλύτερα τη γυναίκα, της οποίας το όνομα ειπώθηκε.

Δραστηριότητα 3: Αγάλματα για την ισότητα (40 λεπτά)

Στόχοι της δραστηριότητας:

- Να διερευνήσουν λιγότερο κυρίαρχες ή «αόρατες» ιστορικές αφηγήσεις και ιδιαίτερα αυτές των γυναικών μέσω αγαλμάτων που απεικονίζουν γυναίκες
- Να διερευνήσουν μια ισότιμη εκπροσώπηση των φύλων στη δημόσια τέχνη, εξετάζοντας αγάλματα μερικών από τις πιο εμπνευσμένες γυναίκες διαφορετικών εποχών
- Να τιμηθεί η συμβολή των γυναικών στην ιστορία

Οδηγίες

Χωρίστε τους/τις μαθητές/ριες σε ομάδες των τεσσάρων ή πέντε ατόμων. Δώστε σε κάθε ομάδα μία περιπτωσιολογική μελέτη από την ενότητα **Φ3.3.1 Περιπτωσιολογικές μελέτες**. Αυτές θα χρησιμοποιηθούν ως παραδείγματα δημόσιας τέχνης για να τα αναλύσουν οι μαθητές/ριες με βάση ένα σύνολο ερωτήσεων. Εξηγήστε ότι κάθε ομάδα θα παρουσιάσει τη μελέτη περίπτωσής της σε όλη την τάξη.

Για να καθοδηγήσετε τους/τις μαθητές/ριες σε αυτή τη διαδικασία, καλέστε τους/τις να απαντήσουν στις ακόλουθες ερωτήσεις:

- Ποιο είναι το πρόσωπο που απεικονίζεται στο άγαλμα;
- Περιγράψτε το άγαλμά του. Πώς απεικονίζεται;
- Ποια μηνύματα μεταφέρει το άγαλμα;
- Ποια ήταν τα μεγαλύτερα επιτεύγματα αυτής της γυναίκας; Υπάρχει κάτι που σας ενέπνευσε σε αυτήν;
- Υπάρχει κάτι από την ιστορία της που λείπει από το άγαλμα; Υπάρχει κάτι που είναι υπερβολικό;

Συζήτηση

Ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να παρουσιάσουν τις περιπτωσιολογικές τους μελέτες τους σε όλη την τάξη.

- Πώς αισθανθήκατε διαβάζοντας για αυτές τις γυναίκες;
- Υπάρχει κάτι που σας έκανε ιδιαίτερη εντύπωση σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο εκπροσωπούνται οι γυναίκες στη δημόσια τέχνη;
- Υπήρξε κάποιο άγαλμα που σας έκανε ιδιαίτερη εντύπωση; Γιατί;
- Ποια ήταν τα μεγαλύτερα επιτεύγματα αυτών των γυναικών;
- Σε ποιους τομείς διακρίθηκαν; (Προσπαθήστε να συμπεριλάβετε μια ποικιλία τομέων: τέχνες, επιστήμη, κοινωνική εργασία κ.λπ.)
- Ποιες γυναίκες λείπουν από εδώ; Από ποια μέρη του κόσμου; Γιατί πιστεύετε ότι μπορεί να γνωρίζουμε λιγότερα για αυτές τις γυναίκες;

Συμβουλές για την εφαρμογή

- > Αν ο χρόνος σας πιέζει, αντί για παρουσιάσεις, μπορείτε να ζητήσετε από τους/τις μαθητές/ριες να κάνουν μια ομαδική συζήτηση μεταξύ τους.
- > Αυτή η δραστηριότητα μπορεί, επίσης, να σχεδιαστεί ως κατ' οίκον εργασία και να συνδυαστεί με τη δραστηριότητα «Σε επιφυλακή». Μπορείτε να παραλείψετε την ενότητα της συζήτησης σε αυτή την περίπτωση και να επιλέξετε να παρουσιάσετε στους/στις μαθητές/ριες προεπιλεγμένα αγάλματα που συνιστούν τοπικά παραδείγματα και να κάνετε μια

ολοκληρωμένη συζήτηση με τους/τις μαθητές/ριες, που θα περιλαμβάνει και παγκόσμια παραδείγματα.

- > Μπορείτε να επιλέξετε οποιονδήποτε συνδυασμό περιπτωσιολογικών μελετών από τα παραδείγματα που παρέχονται στα φύλλα εργασίας ή να συμπεριλάβετε δικά σας παραδείγματα τοπικών και παγκόσμιων δημόσιων έργων τέχνης.
- > Για να προσθέσετε ένα άλλο επίπεδο στη συζήτηση, μπορείτε να αναζητήσετε φωτογραφίες των πραγματικών γυναικών που απεικονίζονται στα έργα τέχνης και να συζητήσετε πώς η εμφάνισή τους σχετίζεται με τον τρόπο που απεικονίζονται στα αγάλματα. Υπάρχουν αξιοσημείωτες ομοιότητες; Έχει πάρει ο/η καλλιτέχνης/ίδα κάποιες πρωτοβουλίες όταν δημιουργούσε το άγαλμα; Ποιες ιδιότητες είναι χαρακτηριστικές ή αποδίδονται με υπερβολή;

Ανατροφοδότηση (10 λεπτά)

Ανοίξτε μια συζήτηση για τους λόγους της απουσίας γυναικών φωνών/αναπαραστάσεων στις απεικονίσεις της ιστορίας. Ποιοι μπορεί να είναι κάποιοι από τους λόγους για τους οποίους οι γυναίκες είναι λιγότερο ορατές στη δημόσια σφαίρα;

Παρουσιάστε, ορίστε και συζητήστε τον όρο «ανδροκρατούμενες αφηγήσεις» και «ανδρική ηγεμονία».

- Γιατί πιστεύετε ότι οι φωνές αυτών των γυναικών παρέμειναν «σιωπηλές» στη δημόσια τέχνη;
- Πώς μπορούμε να αλλάξουμε την κυρίαρχη ανδρική φωνή στις αναπαραστάσεις της ιστορίας;

Συζητήστε τον αντίκτυπο των δημόσιων μνημείων που αντιπροσωπεύουν ανδροκρατούμενες αφηγήσεις, όπως επιτεύγματα ανδρών, διαιωνίζοντας τις ανισότητες μεταξύ των φύλων, την έλλειψη ενημέρωσης και εορτασμού των επιτευγμάτων των γυναικών. Τα μνημεία δημόσιας τέχνης μπορούν να περιλαμβάνουν διαφορετικές ιστορίες, είτε πρόκειται για τις εμπειρίες των γυναικών, τις προοπτικές ή σημαντικά επιτεύγματα. Συμπεριλαμβάνοντας τέτοιες αναπαραστάσεις στον δημόσιο χώρο, δημιουργούμε μια πιο συμπεριληπτική και ολοκληρωμένη αναπαράσταση για το κοινό.

Φ3.3.1 Περιπτωσιολογικές μελέτες

(Προσαρμοσμένο από: <https://statuesforequality.com/>)

Περιπτωσιολογική μελέτη 1: Ιωάννα της Λωραίνης (1412-1431)

Τοποθεσία: Riverside Park, Νέα Υόρκη

Καλλιτέχνης: Anna Vaughn Hyatt Huntington

Το γλυπτό της Jeanne La Pucelle, μετέπειτα γνωστή ως Ιωάννα της Λωραίνης, εγκαινιάστηκε στις 6 Δεκεμβρίου 1915. Αυτό το ηρωικό και περίτεχνα λεπτομερές χάλκινο άγαλμα απεικονίζει την αγρότισσα Ιωάννα της Λωραίνης με πλήρη πανοπλία, κρατώντας το σπαθί της ψηλά, ενώ στέκεται στη σέλα του πολεμικού της αλόγου. Η Ιωάννα, η οποία λέγεται ότι είχε θείκη έμπνευση να βοηθήσει στην απελευθέρωση της Γαλλίας από την αγγλική κυριαρχία, απεικονίζεται ως πνευματική και όχι ως πολεμική φιγούρα σε αυτό το αριστούργημα σε φυσικό μέγεθος.

Περιπτωσιολογική μελέτη 2: P!NK (1979-)

Τοποθεσία: Νέα Υόρκη

Καλλιτέχνης: Ohad Meromi

Η P!nk είναι ποπ είδωλο του 21ου αιώνα, καταξιωμένη τραγουδοποιός και βραβευμένη με Grammy, με επτά στούντιο άλμπουμ, 15 top 10 singles, πάνω από 50 εκατομμύρια πωλήσεις άλμπουμ παγκοσμίως και sold-out περιοδείες. Γνωστή για την ωμή, ειλικρινή και ανατρεπτική προσέγγισή της στην ποπ μουσική και τις δυνατές φωνητικές της ερμηνείες, η P!nk υπερασπίζεται, επίσης, διάφορους σκοπούς, όπως το να είναι πρέσβειρα της UNICEF, τα δικαιώματα των ζώων, τα δικαιώματα των LGBTQ+ και τα δικαιώματα των γυναικών, με έμφαση στη θετικότητα του σώματος (body positivity) και τη γυναικεία εκπροσώπηση, αποτελώντας πραγματική έμπνευση για πολλούς ανθρώπους.

Περιπτώσιολογική μελέτη 3: Harriet Tubman (1822-1913)

Τοποθεσία: Μανχάταν, Νέα Υόρκη

Καλλιτέχνης: Alison Saar

Η Harriet Tubman ήταν αγωνίστρια της ελευθερίας, που οδήγησε σκλάβους/ες στην ελευθερία μέσω του υπόγειου σιδηρόδρομου. Το άγαλμα *Swing Low*, ένα γλυπτό 4 μέτρων από μπρούντζο και κινεζικό γρανίτη που δημιουργήθηκε από την Alison Saar, εγκαινιάστηκε το 2008. Απεικονίζει την Tubman να βαδίζει προς τα εμπρός παρά τις ρίζες που τραβούν το πίσω μέρος της φούστας της, συμβολίζοντας τις ρίζες της δουλείας. Η βάση του αγάλματος περιλαμβάνει απεικονίσεις σημαντικών στιγμών από τη ζωή της και παραδοσιακά σύμβολα παπλωματοποιίας. Έλαβε το βραβείο της Επιτροπής Δημόσιου Σχεδιασμού για Αριστεία στον Σχεδιασμό, το 2004.

Περιπτώσιολογική μελέτη 4: Amelia Earhart (1897-1939)

Τοποθεσία: West Lafayette, Ιντιάνα

Καλλιτέχνης: Ernest Shelton

Η Earhart ήταν Αμερικανίδα πρωτοπόρος της αεροπορίας και συγγραφέας. Ήταν η πρώτη γυναίκα αεροπόρος που διέσχισε μόνη της τον Ατλαντικό Ωκεανό. Κατέρριψε πολλά άλλα ρεκόρ, έγραψε βιβλία (που έγιναν μπεστ σέλερ) για τις πτητικές της εμπειρίες και συνέβαλε καθοριστικά στη δημιουργία της οργάνωσης *The Ninety-Nines*, μιας οργάνωσης για γυναίκες πιλότους.

Περιπτώσιολογική μελέτη 5: Emmeline Pankhurst (1858-1928)

Τοποθεσία: Πλατεία Αγίου Πέτρου, Μάντσεστερ

Καλλιτέχνης: Hazel Reeves

Το άγαλμα της Emmeline Pankhurst, με την επίσημη ονομασία «Rise Up Women» είναι ένα χάλκινο γλυπτό στην πλατεία του Αγίου Πέτρου, στο Μάντσεστερ, που απεικονίζει την Emmeline Pankhurst, Βρετανίδα πολιτική ακτιβίστρια και ηγέτιδα του κινήματος των σουφραζετών στο Ηνωμένο Βασίλειο. Είναι η πρώτη γυναίκα που τιμάται με άγαλμα στην πόλη μετά τη βασίλισσα Βικτώρια, η οποία τιμήθηκε πριν περισσότερα από 100 και πλέον χρόνια.

Περιπτώσιολογική μελέτη 6: Greta Thunberg (2003-)

Τοποθεσία: West Downs Centre, Πανεπιστήμιο του Winchester

Καλλιτέχνης: Christine Charlesworth

Η Greta Thunberg είναι γνωστή Σουηδή ακτιβίστρια για το κλίμα, η οποία ξεκίνησε το ταξίδι της στον ακτιβισμό με μια σχολική απεργία έξω από το κτίριο του σουηδικού κοινοβουλίου. Οι άοκνες προσπάθειές της για την προώθηση του περιβαλλοντισμού οδήγησαν στο να ανακηρυχθεί «Πρόσωπο της Χρονιάς» από το περιοδικό *TIME*, το 2019. Για τον εορτασμό της κήρυξης του Πανεπιστημίου του Winchester σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης για το κλίμα, το 2019, και για να τιμήσει τη συνεχή δέσμευσή του στη βιωσιμότητα και την κοινωνική δικαιοσύνη, ανατέθηκε ένα μπρούντζινο άγαλμα της Greta σε φυσικό μέγεθος με τίτλο «Make a Difference». Το γλυπτό, που δημιουργήθηκε από την καλλιτέχνη Christine Charlesworth, όχι μόνο τιμά τα επιτεύγματα της Greta, αλλά χρησιμεύει, επίσης, ως έμπνευση για τους νέους ανθρώπους να επιμένουν να ξεπερνούν τα εμπόδια και να έχουν θετικό αντίκτυπο στον κόσμο.

Περιπτώσιολογική μελέτη 7: Άγαλμα της Ειρήνης

Τοποθεσία: Σεούλ, Νότιος Κορέα

Καλλιτέχνες: Kim Seo-kyung και Kim Eun-sung

Το Άγαλμα της Ειρήνης, που δημιουργήθηκε από τους Νοτιοκορεάτες καλλιτέχνες Kim Seo-kyung και Kim Eun-sung, απεικονίζει ένα νεαρό κορίτσι ως σύμβολο των νεαρών Κορεατισσών, γνωστών ως «γυναικών παρηγοριάς», οι οποίες εξαναγκάστηκαν σε σεξουαλική σκλαβιά από τον ιαπωνικό στρατό κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Αρχικά, το Άγαλμα της Ειρήνης εγκαταστάθηκε στη Σεούλ για να πιέσει την ιαπωνική κυβέρνηση να αναγνωρίσει και να αποδώσει σεβασμό σε εκείνες που υπήρξαν θύματα. Το χάλκινο άγαλμα ενός νεαρού κοριτσιού που κάθεται με σφιγμένη γροθιά και ένα άδειο κάθισμα δίπλα της, αντιπροσωπεύει τις σκλάβες που δεν επέζησαν και υποδηλώνει ότι, παρόλο που η Ιαπωνία ζήτησε επίσημα συγγνώμη, πρέπει να κάνει περισσότερα για να αναγνωρίσει τα θύματα. Με αποφασισμένη έκφραση, κοιτάζει προς το προξενείο: μια πρόκληση για την ιαπωνική κυβέρνηση. Ωστόσο, για τις πολυάριθμες γυναίκες που ποτέ δεν αποζημιώθηκαν ή δεν αναγνωρίστηκαν για τις αγωνίες τους, στέκεται ως ένα ανυποχώρητο σύμβολο αντίστασης.

Πηγή:
<https://www.businessinsider.com/comfort-woman-statue-testing-landmark-agreement-between-japan-south-korea-2015-12>

Περιπτώσιολογική μελέτη 8: Benazir Bhutto (1953-2007)

Τοποθεσία: Quetta, Πακιστάν

Καλλιτέχνης: Fakeero Khemoom

Το άγαλμα της Benazir Bhutto στην Quetta του Πακιστάν αποτελεί φόρο τιμής στην εκλιπούσα πρωθυπουργό και πρόεδρο του Λαϊκού Κόμματος του Πακιστάν (PPP) που δολοφονήθηκε το 2007. Το άγαλμα εγκαινιάστηκε το 2018 στην επαρχία Balochistan, όπου η Bhutto είχε σημαντική υποστήριξη. Το άγαλμα απεικονίζει την Bhutto με τα χέρια της τεντωμένα, συμβολίζοντας τη δέσμευσή της στη δημοκρατία και την ενδυνάμωση των γυναικών. Το άγαλμα είναι κατασκευασμένο από μπρούντζο και στέκεται σε βάθρο, ενώ στη βάση του αναγράφεται το όνομα της Bhutto. Απεικονίζεται φορώντας ένα παραδοσιακό πακιστανικό σαλβάρι και ένα μαντήλι τυλιγμένο στο κεφάλι της. Η τοποθέτηση του αγάλματος προκάλεσε αντιδράσεις, καθώς ορισμένες συντηρητικές ομάδες αντιτάχθηκαν σε αυτό. Ωστόσο, έχει γίνει δημοφιλές ορόσημο στην Quetta και σύμβολο ελπίδας για πολλούς/ές Πακιστανούς/ές που συνεχίζουν να εμπνέονται από την κληρονομιά του πολιτικού θάρρους και της ηγεσίας της Bhutto. Παρ' όλα αυτά, το άγαλμα απομακρύνθηκε πρόσφατα από υποστηρικτές του PPP, οι οποίοι πιστεύουν ότι δεν είναι όμορφο και δεν αντικατοπτρίζει το πραγματικό πρόσωπο της Benazir Bhutto.

Πηγή:
<https://dailyoutcome.pk/statue-of-benazir-bhutto-controversy-a-statue-of-a-woman-but-where-is-benazir-bhutto/>

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 4

84

85

Εξερεύνηση του δημόσιου χώρου και της ποικιλομορφίας

Σχέδιο μαθήματος 1:
Το σχολείο ως μικρόκοσμος του δημόσιου χώρου

Σχέδιο μαθήματος 2:
Σχεδιάζοντας την πόλη στην οποία θέλουμε να ζήσουμε

Σχέδιο μαθήματος 3:
Μια βόλτα στα παπούτσια κάποιου/ας άλλου/ης

Λέξεις κλειδιά:

δημόσιος χώρος, κριτική ανάλυση, σωματοποίηση του χώρου, ποικιλομορφία, διαφορά, ανισότητα των φύλων, έμφυλα στερεότυπα, σεξισμός, διατομεακότητα, ανισότητα, κοινωνικές δομές, κοινωνικές ανισότητες, ενσυναίσθηση

Μαθησιακά αποτελέσματα της ενότητας:

- Να παρατηρήσουν και να εξερευνήσουν το περιβάλλον τους (σχολείο, γειτονιές, κέντρα πόλεων, πολυσύχναστους δρόμους, πάρκα, πλατείες, εμπορικά κέντρα κ.λπ.) μέσα από την οπτική του φύλου και να εντοπίσουν πώς τα φύλα και οι διαφορετικές κοινωνικές ομάδες έχουν διαφορετικές εμπειρίες του δημόσιου χώρου και στον δημόσιο χώρο.
- Να διερευνήσουν πώς το φύλο **σωματοποιείται στον δημόσιο χώρο** (φυσικά, στα κτίρια, στη σύνθεση των ανθρώπων που συχνάζουν σε συγκεκριμένους χώρους, στα ονόματα των δρόμων, στη χρήση του ίδιου του χώρου κ.λπ.) και πώς αυτό επηρεάζει την ένταξη, την ισότητα, την ασφάλεια και την απόλαυση στον δημόσιο χώρο.
- Να δώσουν ιδιαίτερη προσοχή στις **διατομεακές** πτυχές του φύλου στους χώρους που τους περιβάλλουν.
- Να καλλιεργηθεί η ενσυναίσθηση, ο σεβασμός της διαφορετικότητας και της αποδοχής, συμβάλλοντας έτσι σε μια κουλτούρα ειρήνης.
- Να συζητήσουν τα **προνόμια** και την **ανδρική ηγεμονία** στον δημόσιο χώρο και πώς αυτό οδηγεί σε ανισότητες μεταξύ των φύλων.
- Να γίνει καταγεγραμμένος ιδεών για πιθανές λύσεις που θα μπορούσαν να εξασφαλίσουν ίση θέση των κοινωνικών ομάδων στους δημόσιους χώρους και να εξαλείψουν τις έμφυλες και κοινωνικές ανισότητες.

Πληροφορίες για το ιστορικό υπόβαθρο

Τα Σχέδια μαθήματος αυτής της ενότητας καλούν τους/τις μαθητές/ριες να ασχοληθούν κριτικά με τους δημόσιους χώρους (όπως περιγράφεται και εξηγείται λεπτομερέστερα στο **Κεφάλαιο 2** παραπάνω) και να τους δουν μέσα από ένα νέο φακό φύλου, διατομεακότητας και ανθρωπίνων δικαιωμάτων, δηλαδή ένα φακό που διερευνά πώς το φύλο, η διαφορετικότητα και η ταυτότητα διασταυρώνονται, παράγονται και αναπαράγονται στους δημόσιους χώρους. Από τη μια πλευρά, αυτή η κριτική διερεύνηση στοχεύει ιδιαίτερα στο να φωτίσει τον τρόπο με τον οποίο το φύλο και η διαφορετικότητα **σωματοποιούνται** στον δημόσιο χώρο μέσω φυσικών χαρακτηριστικών (όπως στις ονομασίες των δρόμων, στην κατανομή του χώρου, στις διαφορετικές χρήσεις του δημόσιου χώρου από άνδρες και γυναίκες, στην κυριαρχία του ανδρικού φύλου στον χώρο κ.λπ.) και από την άλλη πλευρά, διερευνά τις διαφορετικές εμπειρίες των γυναικών, των ανδρών και των διαφορετικών ομάδων όσον αφορά στην πρόσβαση, την ορατότητα, την αλληλεπίδραση, τη χρήση και την απόλαυση του χώρου, καθώς και στο αίσθημα άνεσης και ασφάλειας.

Σχέδιο μαθήματος 1: Το σχολείο ως μικρόκοσμος του δημόσιου χώρου ενθαρρύνει τους μαθητές/ριες να εξερευνήσουν έναν δημόσιο χώρο που τους είναι ιδιαίτερα οικείος, το σχολικό περιβάλλον. Τα σχολεία λειτουργούν ως μικρόκοσμοι δημόσιων χώρων, αντικατοπτρίζοντας τις άνισες σχέσεις εξουσίας και τις **δομικές ανισότητες** που υπάρχουν στην κοινωνία: οι ταυτότητες που περιθωριοποιούνται, αποκλείονται και υφίστανται διακρίσεις στην ευρύτερη κοινωνία βιώνουν, επίσης, περιθωριοποίηση, διακρίσεις, αποκλεισμό, εκφοβισμό και βία μέσα στο σχολείο. Ειδικότερα, τα σχολεία παραμένουν αρκετά εχθρικοί χώροι για τα κορίτσια. Τα αγόρια τείνουν να κυριαρχούν σε «θόρυβο» και «χώρο» μέσα στο σχολικό περιβάλλον: διεκδικούν πιο εύκολα την παρουσία τους μέσα και έξω από την τάξη, τους επιτρέπεται πιο εύκολα να κυριαρχούν στη συζήτηση ή να διακόπτουν συζητήσεις (ειδικά όταν μιλούν κορίτσια), προωθούν και διεκδικούν περισσότερο τις ανάγκες τους, το φύλο τους απολαμβάνει μεγαλύτερη ορατότητα (στα σχολικά κείμενα, στον λόγο, στη γλώσσα, στις σχολικές δραστηριότητες κ.λπ.) και διεκδικούν το **ανδρικό** τους **προνόμιο** σε όλες τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις. Αυτό καθιστά τις ιδιαίτερες ανάγκες των κοριτσιών όλο και πιο αόρατες. Επιπλέον, τα σχολεία μπορούν να γίνουν χώροι όπου η **τοξική αρρενωπότητα** είναι ανεκτή και αναπαράγεται, με **τον σεξισμό**, τη **βία λόγω φύλου**, τη σεξουαλική παρενόχληση, τη σεξιστική γλώσσα και τα στερεότυπα φύλου να είναι αρκετά συνηθισμένα στο σχολικό περιβάλλον (βλ. MIGS, 2019). Ως αποτέλεσμα της σεξουαλικής παρενόχλησης, τα κορίτσια μαθαίνουν να «καταλαμβάνουν λιγότερο χώρο» και να υιοθετούν στρατηγικές για να αποφεύγουν να γίνονται αντιληπτά και να ξεχωρίζουν, ακόμη και αν αυτό σημαίνει ότι χάνουν θετική προσοχή και αναγνώριση των επιτευγμάτων τους (UK Feminista, 2017, σ. 6). Τέτοιες εμπειρίες διευκρινίζουν πόσο θεμελιώδης είναι η ισότητα των φύλων για τη διασφάλιση ασφαλέστερων και συμπεριληπτικών σχολικών χώρων.

Το Σχέδιο μαθήματος 2: Σχεδιάζοντας την πόλη στην οποία θέλουμε να ζούμε, καλεί τους/τις μαθητές/ριες να ξαναζητήσουν με φυσικό, αισθητηριακό και απτό τρόπο, ευρύτερους δημόσιους χώρους (όπως πολυσύχναστους δρόμους, το κέντρο της πόλης, γειτονιές ή δημόσιες πλατείες). Οι μαθητές/ριες ενθαρρύνονται να αναλύσουν κριτικά τις εικόνες, τα ονόματα των δρόμων, τα μνημεία/

αγάλματα, τους ήχους και τις αλληλεπιδράσεις των ανθρώπων στον δημόσιο χώρο και να θέσουν ερωτήσεις που μπορούν να τους βοηθήσουν να κατανοήσουν ποιος/α είναι πιο κυρίαρχος/η στον χώρο, ποιος/α είναι λιγότερο ορατός/ή και ποιες ομάδες αισθάνονται πιο ασφαλείς και πιο ενταγμένες στον χώρο. Εφαρμόζοντας έναν κριτικό και έμφυλο φακό, μπορούν να αναγνωρίσουν πώς οι κοινωνικές κατηγορίες του φύλου, της ηλικίας, της εθνικότητας, της σεξουαλικότητας, της θρησκείας και της κουλτούρας εμφανίζονται στους δημόσιους χώρους και να εντοπίσουν τις κρυφές και φανερές έμφυλες ανισότητες. Το σχέδιο μαθήματος ενθαρρύνει, επίσης, τους/τις μαθητές/ριες να επανασχεδιάσουν τους δημόσιους χώρους, μετατρέποντάς τους σε χώρους όπου οι γυναίκες και οι λιγότερο κυρίαρχες ομάδες μπορούν να απολαμβάνουν ίση ορατότητα και ίση διεκδίκηση του χώρου. Με αυτόν τον τρόπο, οι μαθητές/ριες μπορούν να διερευνήσουν πώς ο μετασχηματισμός του δημόσιου χώρου μπορεί να οδηγήσει σε νέους χώρους, όπου η εξουσία μπορεί να τύχει ξανά διαπραγμάτευσης, τα ανθρώπινα δικαιώματα να διασφαλιστούν, να λάβουν χώρα νέες ερμηνείες, να κατασκευαστούν νέες μνήμες και να φωτιστούν νέες ιστορίες/μικροϊστορίες ή ιστορίες γυναικών.

Αδιαμφισβήτητα, όλες οι ομάδες έχουν ίσα δικαιώματα σε κάθε δημόσιο χώρο, δικαίωμα να υπάρχουν, να είναι ορατές, να συμπεριλαμβάνονται, να εκπροσωπούνται, να είναι ασφαλείς, να απολαμβάνουν και να ευημερούν. Ωστόσο, οι γυναίκες, οι μετανάστες/ριες, οι εθνοτικές ή θρησκευτικές μειονότητες, τα άτομα **ΛΟΑΤΚΙ+**, οι ηλικιωμένοι και τα άτομα με αναπηρία συχνά δεν απολαμβάνουν πλήρως ίσα δικαιώματα στους δημόσιους χώρους. Προφανώς, μέσα από έναν διατομεακό φακό, οι γυναίκες με διαφορετικές διατομεακές ταυτότητες (για παράδειγμα, γυναίκες που είναι επίσης μετανάστριες, ΛΟΑΤΚΙ+, με αναπηρία κ.λπ.) αποτελούν τις ομάδες που βιώνουν, σε σημαντικό βαθμό, λιγότερα δικαιώματα στους δημόσιους χώρους σε σύγκριση με τις αντίστοιχες ομάδες ανδρών. Για τον σκοπό αυτό, το **Σχέδιο Μαθήματος 3: Μια βόλτα στα παπούτσια κάποιου/ας άλλου/ης** προσπαθεί να ενισχύσει την κατανόηση της διαφορετικότητας και του «άλλου» στον δημόσιο χώρο και να καλλιεργήσει συναισθήματα ενσυναίσθησης, αναγνώρισης, αποδοχής και σεβασμού της διαφορετικότητας

Πηγές:

Freiler, T. J. (2008). Learning through the body [Μαθαίνοντας μέσω του σώματος]. *New Directions for Adults & Continuing Education*, 2008(119), 37-47. <https://doi.org/10.1002/ace.304>
Mediterranean Institute of Gender Studies (2019). *GenderEd combating gender stereotypes in education-research report [GenderEd Καταπολέμηση των έμφυλων στερεοτύπων στην εκπαίδευση - Ερευνητική έκθεση]*. Available at <https://bit.ly/3uCsR2y>
National Education Union & UK Feminista (2017). It's just everywhere: A study on sexism in schools – and how we tackle it [«Είναι παντού»: Σεξισμός στα σχολεία και πώς τον αντιμετωπίζουμε]. *UK Feminista*. Available at: <https://bit.ly/2Z39O2H>

Για περισσότερες πηγές βλέπε: «**Περατέρω βιβλιογραφία για την Ενότητα 4**» στη Βιβλιογραφία.

Σχέδιο μαθήματος 1: Το σχολείο ως μικρόκοσμος του δημόσιου χώρου

Επίπεδο:
Γυμνάσιο, Λύκειο

Εκτιμώμενη διάρκεια:
90'

**Φύλλα εργασίας
σχεδίου μαθήματος:**
Φ4.1.1

Θεματικοί σύνδεσμοι:

Γεωγραφία: Η επιρροή των διαφορετικών πολιτισμικών και έμφυλων αξιών, πεποιθήσεων και πολιτικών συστημάτων σε διαφορετικά περιβάλλοντα, Ισότητα των φύλων

Περιβαλλοντική εκπαίδευση: Κοινωνική δικαιοσύνη, αυτονομία, δημοκρατία, ισότητα των φύλων, υπευθυνότητα

Λογοτεχνία: Θεμελιώδεις ανθρώπινες αξίες και δικαιώματα, όπως η ελευθερία, η ισότητα, η δικαιοσύνη, η δημοκρατία, η αλληλεγγύη.

Αγωγή υγείας: Ανάπτυξη διαπροσωπικών και κοινωνικών δεξιοτήτων, αποδοχή και σεβασμός της διαφορετικότητας, κριτική διερεύνηση των στερεοτύπων, της πολυπολιτισμικότητας, της διαφορετικότητας, του φύλου, της σεξουαλικότητας, της σεξουαλικής και αναπαραγωγικής υγείας και των δικαιωμάτων.

Στόχοι του σχεδίου μαθήματος:

- Να εξετάσουν το σχολικό περιβάλλον από την οπτική του φύλου, να εντοπίσουν πώς τα αγόρια και τα κορίτσια αλληλεπιδρούν και συμπεριφέρονται στον χώρο και πώς τα διάφορα φύλα έχουν διαφορετικές εμπειρίες
- Να αναλύουν κριτικά τις καθημερινές εικόνες, τους λόγους, τους χώρους και τις διαπροσωπικές και κοινωνικές αλληλεπιδράσεις για να εντοπίσουν πώς ο σεξισμός, τα έμφυλα στερεότυπα και η ανισότητα των φύλων εκδηλώνονται στο σχολικό περιβάλλον
- Να διερευνήσουν τη διατομεακότητα και πώς η διασταύρωση του φύλου με άλλες πτυχές της ταυτότητας (εθνικότητα, πολιτισμός, θρησκεία, σεξουαλικότητα κ.λπ.) μπορεί να ενισχύει τις εμπειρίες διακρίσεων.
- Να αμφισβητήσει και να αποδομήσει τα στερεότυπα των φύλων και να διερευνήσει πιθανούς τρόπους με τους οποίους το σχολείο μπορεί να γίνει ένας ισότιμος χώρος για όλους.

Μάθημα 1.1

Δραστηριότητα 1: Το σχολείο ως έμφυλος χώρος (45 λεπτά)

Στόχοι της δραστηριότητας:

- Να εξετάσουν κριτικά το σχολείο ως έμφυλο χώρο και να εντοπίσουν τα έμφυλα στερεότυπα και τις έμφυλες ανισότητες που αναπαράγονται στο σχολικό περιβάλλον.
- Να διερευνήσουν πώς η διατομεακότητα εμπλέκεται στις εμπειρίες διακρίσεων

Υλικά: Χρωματιστά κομμάτια χαρτιού Α4

Εισαγωγή

Καλωσορίστε όλους/όλες τους/τις μαθητές/ριες και εξηγήστε τους ότι σήμερα θα έχουν την ευκαιρία να εξερευνήσουν το σχολικό τους περιβάλλον από την οπτική γωνία του φύλου. Αυτό σημαίνει ότι θα εξερευνήσουν τις διαφορετικές εμπειρίες των κοριτσιών, των αγοριών και των διαφορετικών φύλων στο σχολείο, θα δώσουν προσοχή στις ανισότητες μεταξύ των φύλων, θα κατανοήσουν πώς η διατομεακότητα εμπλέκεται στις εμπειρίες ανισότητας και διακρίσεων και στη συνέχεια θα έχουν την ευκαιρία να οραματιστούν μαζί πώς το σχολείο μπορεί να γίνει ένας πιο συμπεριληπτικός, ασφαλής και ισότιμος χώρος για όλους/ες. Διαβάστε τις πληροφορίες για τον/την εκπαιδευτικό: Πληροφορίες για το ιστορικό υπόβαθρο πριν από την εφαρμογή της δραστηριότητας.

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ/ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ | Πληροφορίες για το ιστορικό υπόβαθρο

Αν και δεν αναγνωρίζονται πάντα εύκολα, οι στερεοτυπικές αντιλήψεις για το φύλο παράγονται και αναπαράγονται άμεσα ή έμμεσα στο αναλυτικό πρόγραμμα, στα σχολικά εγχειρίδια, στη γλώσσα, στο γενικότερο λόγο στο σχολικό περιβάλλον και στο «κρυφό» αναλυτικό πρόγραμμα (οι καθημερινές δραστηριότητες στο σχολείο, που λαμβάνουν χώρα εκτός του επίσημου αναλυτικού). Οι μαθητές/ριες μαθαίνουν ποιο φύλο είναι πιο πολύτιμο και, επομένως, πιο σημαντικό στην πολιτική, την ιστορία, την επιστήμη, την τεχνολογία, τις τέχνες και τον αθλητισμό, όταν κατακλύζονται από εικόνες, παραδείγματα, ιστορίες και επιτεύγματα αξιοσημείωτων προσσωπικοτήτων ανδρών (MIGS, 2017). Από την άλλη πλευρά, οι γυναίκες συχνά παρουσιάζονται ως δευτερεύοντες χαρακτήρες ή καταλαμβάνουν δευτερεύοντες ρόλους στη δημόσια σφαίρα, ενώ η συμβολή τους είναι λιγότερο ορατή. Οι χώροι εντός του σχολικού περιβάλλοντος παραμένουν επίσης έμφυλοι τόσο ως προς το πώς αυτοί οι χώροι είναι διαμορφωμένοι όσο και ως προς το πώς χρησιμοποιούνται από αγόρια και κορίτσια. Διαφορετικές διακοσμώσεις ή αντικείμενα υποδεικνύουν, επίσης, μια «αρρενωπότητα» του χώρου (π.χ. τρόπαια). Επιπλέον, ορισμένοι χώροι στο σχολικό περιβάλλον μπορεί να αποτελούν ανασφαλείς τόπους για τα κορίτσια και ορισμένους/ες μαθητές/ριες, καθώς εν απουσία εποπτευόντων ενηλίκων, οι χώροι αυτοί μπορεί να γίνουν έδαφος για εκφοβισμό ή παρενόχληση (MIGS, 2017- UK Feminista, 2016).

Η καταπολέμηση των έμφυλων ανισοτήτων, των διακρίσεων και της κακοποίησης προϋποθέτει τη συνεχή

αμφισβήτηση και αποδόμηση των έμφυλων προτύπων και την άμεση αντίδραση σε σεξιστικά περιστατικά. Τα σχολεία πρέπει να αφουγκράζονται τις φωνές των κοριτσιών και όλων των φύλων που μπορεί να είναι ευάλωτες, να κατανοούν τις εμπειρίες τους και να δημιουργούν ασφαλείς χώρους. Οι εκπαιδευτικοί και οι μαθητές/ριες πρέπει να αναλάβουν ενεργό ρόλο στην αμφισβήτηση των κοινωνικά κληρονομημένων πεποιθήσεων και να αμφισβητήσουν αυτό που έχουν θεωρήσει ως «κανόνα», ιδίως πεποιθήσεις, στάσεις και συμπεριφορές που διαιωνίζουν τις έμφυλες διακρίσεις ή τις έμφυλες ανισότητες. Ταυτόχρονα, οι νέοι/ες πρέπει να υποστηριχθούν ώστε να οικοδομήσουν νέες αντιλήψεις και νέα ιδανικά βασισμένα στον σεβασμό, την **ισονομία** και την ισότητα των φύλων. Τα αγόρια πρέπει, επίσης, να εμπλακούν ενεργά σε αυτή τη διαδικασία για να καταπολεμήσουν τις επιβλαβείς συμπεριφορές που στηρίζουν τη σεξουαλική παρενόχληση και τη βία λόγω φύλου.

Οδηγίες (15 λεπτά)

1. Ξεκινήστε θέτοντας τους βασικούς κανόνες της ομάδας για τη δημιουργία ασφαλούς χώρου. Βλέπε **Κεφάλαιο 3**.
2. Τοποθετήστε πολλά χρωματιστά φύλλα χαρτιού (μεγέθους Α4) σκόρπια στο πάτωμα (ο αριθμός των φύλλων χαρτιού πρέπει να είναι ο μισός από τον συνολικό αριθμό των μαθητών/ριών).
3. Παίξτε μουσική και καλέστε τους/τις μαθητές/ριες να περπατήσουν στον χώρο. Εξηγήστε ότι όταν η μουσική σταματήσει, πρέπει να τρέξουν στο κοντινότερο χρωματιστό φύλλο χαρτιού και να σχηματίσουν ένα ζευγάρι με το άτομο που βρίσκεται πιο κοντά τους.
4. Όταν σχηματιστούν τα ζευγάρια, διαβάστε την πρώτη ερώτηση (**Φ4.1.1 Ερωτήσεις**) και καλέστε τους/τις μαθητές/ριες να την απαντήσουν και να τη συζητήσουν μεταξύ τους. Έχουν στη διάθεσή τους 60 έως 90 δευτερόλεπτα για να το κάνουν και όλα τα ζευγάρια συζητούν ταυτόχρονα την ίδια ερώτηση.
5. Κατά τη συζήτηση της ερώτησης, καλέστε τους/τις μαθητές/ριες να δώσουν ιδιαίτερη προσοχή στις διαφορές μεταξύ αγοριών και κοριτσιών και στο πώς αυτές οι διαφορές μπορεί να δημιουργούν διακρίσεις. Ενθαρρύνετέ τους να μοιραστούν παραδείγματα περιστατικών στα οποία είχαν γίνει μάρτυρες στο σχολείο τους και είχαν να κάνουν με τα στερεότυπα των φύλων, τις ανισότητες μεταξύ των φύλων ή τη βία λόγω φύλου, φροντίζοντας να διατηρηθεί η ανωνυμία των εμπλεκόμενων. Υπενθυμίστε τους, τους βασικούς

κανόνες σεβασμού και εμπιστευτικότητας.

6. Μόλις τελειώσει ο χρόνος, αρχίστε να παίζετε ξανά μουσική και επαναλάβετε την ίδια διαδικασία για τις υπόλοιπες ερωτήσεις (**Φ4.1.1**), επιλέγοντας ερωτήσεις που είναι πιο σχετικές με το δικό σας πλαίσιο. Θα έχετε χρόνο για περίπου 8-10 ερωτήσεις.
7. Αφού συζητηθούν όλες οι ερωτήσεις, καλέστε τους/τις μαθητές/ριες να σχηματίσουν ομάδες των πέντε ατόμων και να προβληματιστούν για 5 λεπτά σχετικά με τη δραστηριότητα σε ζευγάρια, απαντώντας στις ακόλουθες ερωτήσεις:

- Τι σας έκανε ιδιαίτερη εντύπωση από τις συζητήσεις που κάνατε σε ζευγάρια;
- Ποιές έμφυλες διαφορές παρατηρήσατε;
- Εντοπίσατε έμφυλες ανισότητες;

Συμβουλές για τον συντονισμό

> Εάν έχετε μια πολυπολιτισμική ομάδα μαθητών/ριών και έχουν παρατηρηθεί περιστατικά έντασης, να είστε ευαίσθητοι/ες όταν αναφέρετε θέματα διατομεακότητας και θέματα ασφάλειας ή έντασης. Σε αυτή την περίπτωση, ίσως είναι σοφότερο να μην κάνετε ερωτήσεις σχετικά με τη διατομεακότητα όταν οι μαθητές/ριες είναι σε ζευγάρια, αλλά να τις κάνετε στην ολομέλεια, όταν θα έχετε τον έλεγχο της συζήτησης και θα μπορείτε να πλαισιώσετε τη συζήτηση με μεγαλύτερη ευαισθησία. Μπορείτε να αποφασίσετε να αναδιατυπώσετε (ή να παραλείψετε) τις ερωτήσεις 8 και 9 από το **Φ4.1.1** ανάλογα με το τι θα ήταν πιο εφαρμόσιμο ή κατάλληλο για το συγκεκριμένο υπόβαθρο της ομάδας. Ομοίως, μπορείτε να αναδιατυπώσετε ή να παραλείψετε τις αντίστοιχες ερωτήσεις στη συζήτηση.

Συζήτηση (20 λεπτά)

Πραγματοποιήστε μια συζήτηση στην ολομέλεια για να βοηθήσετε τους/τις μαθητές/ριες να προβληματιστούν σχετικά με τη δραστηριότητα.

- Πώς συμπεριφέρονται τα αγόρια και τα κορίτσια στο σχολικό περιβάλλον; Χρησιμοποιούν τον χώρο με διαφορετικό τρόπο; Πώς; Πού συχνάζει το καθένα από αυτά; Τι κάνουν;
- Υπάρχουν χώροι στο σχολείο που θα θεωρούσατε περισσότερο «ανδρικούς» ή περισσότερο «γυναικείους»; Γιατί; Πώς μοιάζουν αυτοί οι χώροι;
- Υπάρχουν διαφορετικές προσδοκίες για τα αγόρια και τα κορίτσια στο σχολικό περιβάλλον;
- Ποια περιστατικά έμφυλων στερεοτύπων και έμφυλων

ανισοτήτων ή έμφυλων διακρίσεων πιστεύετε ότι εκδηλώνονται στο σχολικό περιβάλλον στο σύνολό του; Εξετάστε, επίσης, τον διαχωρισμό στις επιλογές μαθημάτων, την κυριαρχία του ανδρικού φύλου στα σχολικά εγχειρίδια, τις έμφυλες εικόνες στα σχολικά εγχειρίδια, την αμφισβήτηση των ικανοτήτων των κοριτσιών ή τη χαμηλότερη προβολή των κοριτσιών στις επιστήμες, την τεχνολογία ή/και τον αθλητισμό, την κατανομή διαφορετικών ή έμφυλων καθηκόντων, τη σεξιστική γλώσσα, τη βία λόγω φύλου, τη σεξουαλική παρενόχληση.

- Σκεπτόμενοι/ες συνολικότερα τις ταυτότητες (συμπεριλαμβανομένων των διασταυρούμενων ταυτοτήτων του φύλου με την εθνικότητα, τον πολιτισμό, τη θρησκεία και τη σεξουαλικότητα), ποιες ταυτότητες πιστεύετε ότι είναι πιο ορατές στο σχολικό περιβάλλον; Ποιες είναι πιο κυρίαρχες; Ποιες ταυτότητες πιστεύετε ότι εκφράζονται με πιο ασφαλή τρόπο ή πιο άνετα σε ένα σχολικό περιβάλλον; Ποιες ταυτότητες μπορεί να μην εκφράζονται τόσο άνετα; Γιατί;
- Πώς σχετίζονται αυτά που παρατηρήσατε στο σχολείο με όσα συμβαίνουν στην κοινωνία; Ποιες είναι οι ανισότητες μεταξύ των φύλων που υπάρχουν στην κοινωνία; Ποιο φύλο έχει περισσότερη δύναμη και περισσότερα προνόμια;
- Πώς αυτά τα στερεότυπα ή οι ανισότητες που εντοπίσατε επηρεάζουν τη ζωή των νέων;

Συμβουλές για τη συζήτηση

- > Τα έμφυλα στερεότυπα και οι έμφυλες ανισότητες στο σχολικό περιβάλλον συχνά περνούν απαρατήρητα επειδή έχουν εξομαλυνθεί. Ενδέχεται οι μαθητές/ριες να δυσκολεύονται να κατανοήσουν πώς εκδηλώνονται οι έμφυλες ανισότητες στον σχολικό χώρο και γιατί αυτό έχει σημασία.
- > «Προκαλέστε» τον τρόπο σκέψης τους και διερευνήστε με κρίσιμες ερωτήσεις και συγκεκριμένα παραδείγματα, βοηθώντας τους να κατανοήσουν ότι οι έμφυλοι χώροι δεν είναι πάντα ευπρόσδεκτοι, ασφαλείς ή ίσοι για όλα τα άτομα και ότι τα κορίτσια και οι νέοι/ες από ευάλωτες ομάδες μπορεί να μην απολαμβάνουν ίσες ευκαιρίες, ορατότητα, ένταξη και ασφάλεια.

Φ4.1.1 Ερωτήσεις

1. Πώς αναμένεται να συμπεριφέρονται τα αγόρια για να αισθάνονται ότι εντάσσονται στο σχολικό περιβάλλον;
2. Πώς αναμένεται να συμπεριφέρονται τα κορίτσια στο σχολικό περιβάλλον;
3. Ποια καθήκοντα ανατίθενται στα κορίτσια στο σχολείο;
4. Ποια καθήκοντα ανατίθενται στα αγόρια στο σχολείο;
5. Ποιο φύλο είναι πιο ορατό ή κυρίαρχο στα σχολικά εγχειρίδια, στα κείμενα, στις ιστορίες, στις εικόνες και στα παραδείγματα των μαθημάτων; Μοιραστείτε μερικά παραδείγματα από αυτά που έχετε παρατηρήσει.
6. Χρησιμοποιούν τα αγόρια και τα κορίτσια τον σχολικό χώρο με διαφορετικό τρόπο; Πώς; Συχνάζουν σε διαφορετικούς χώρους μέσα στο σχολείο;
7. Ποιους χώρους θα θεωρούσατε ανδρικούς και ποιους γυναικείους στο σχολικό περιβάλλον; Πώς μοιάζουν οι χώροι ανδρών και γυναικών; Τι τους καθιστά ανδρικούς/γυναικείους χώρους;
8. Πιστεύετε ότι όλοι οι άνθρωποι αισθάνονται εξίσου άνετα και ασφαλείς στο σχολείο; Για παράδειγμα, αισθάνονται εξίσου άνετα τα αγόρια και τα κορίτσια; Σκεφτείτε, επίσης, τους/τις νέους/ες με διαφορετική

σεξουαλικότητα, κουλτούρα, εθνικότητα κ.λπ. Αισθάνονται άνετα και συμπεριλαμβάνονται;

9. Πώς αλληλεπιδρούν στο σχολικό περιβάλλον οι νέοι/ες με διασταυρούμενες ταυτότητες (π.χ. αγόρια που είναι ομοφυλόφιλα, κορίτσια από εθνοτική μειονότητα, αγόρια ή κορίτσια με αναπηρία);
10. Γενικά, ποιες ανισότητες μεταξύ των δύο φύλων παρατηρείτε στο σχολικό περιβάλλον;

Μάθημα 2

Δραστηριότητα 1: Οραματιστείτε ένα σχολείο ισότιμο για όλα τα φύλα (15 λεπτά)

Υλικά: Post-it (μεγάλα ώστε να είναι ορατή η γραφή)

Εισαγωγή

Εξηγήστε στην ομάδα των μαθητών/ριών ότι, σε συνέχεια της προηγούμενης δραστηριότητας, στο πλαίσιο της οποίας διερευνήσαν τις ανισότητες μεταξύ των φύλων, μπορούν τώρα να δοκιμάσουν να διευρύνουν τη φαντασία τους οραματιζόμενοι/ες ένα σχολείο ισότιμο για τα φύλα, χωρίς αποκλεισμούς και στο οποίο όλοι οι άνθρωποι έχουν ίσες ευκαιρίες, ίση προβολή και ίσα δικαιώματα. Θα το κάνουν αυτό δημιουργώντας έναν πίνακα οράματος (είτε με λέξεις σε post-it σημειώσεις είτε με εικόνες) και στη συνέχεια θα διερευνήσουν διάφορους τρόπους με τους οποίους το σχολείο μπορεί να γίνει ένας ισότιμος χώρος για όλους.

Οδηγίες (15 λεπτά)

1. Σε έναν μεγάλο πίνακα, γράψτε τον τίτλο «Θέλω το σχολείο μου να είναι ένας χώρος ισότητας μέσω...» (Για παράδειγμα, αντιμετωπίζοντας μας όλους/όλες ισότιμα και δίκαια, κάνοντάς μας να αισθανόμαστε προστατευμένοι/ες και υποστηριγμένοι/ες).
2. Χωρίστε την ομάδα των μαθητών/ριών σε ομάδες των τεσσάρων.
3. Καλέστε κάθε ομάδα να οραματιστεί ένα ισότιμο σχολείο, όπου η διαφορετικότητα είναι σεβαστή, όλα τα φύλα και όλες οι ομάδες απολαμβάνουν ίση προβολή, ίσες ευκαιρίες, ίσα δικαιώματα και αισθάνονται εξίσου ασφαλείς και άνετα στον χώρο.
4. Σε κάθε ομάδα δίνονται μεγάλα post-it σημειώματα και οι μαθητές/ριες καλούνται να γράψουν σε αυτά λέξεις ή φράσεις, που συμπληρώνουν την πρόταση: «Θέλω το σχολείο μου να είναι ένας χώρος ισότητας, όπου...»
5. Δώστε τους 8-10 λεπτά να διατυπώσουν τις προτάσεις τους.
6. Όταν τελειώσουν, καλέστε κάθε ομάδα να κολλήσει τις προτάσεις της στον πίνακα οράματος.
7. Προσκαλέστε τους/τις μαθητές/ριες να έρθουν και να διαβάσουν τον πίνακα οράματος αφιερώνοντας μερικά λεπτά.
8. Κλείστε αυτή τη δραστηριότητα, ζητώντας από τους/τις μαθητές/ριες να αναφέρουν τυχόν προτάσεις που τους έκαναν εντύπωση ή που θεωρούν σημαντικές.

Συμβουλές για τον συντονισμό

> Αντί για σημειώσεις post-it, μπορείτε να ζητήσετε από τους/τις μαθητές/ριες να δημιουργήσουν έναν ψηφιακό πίνακα οράματος σε ένα Padlet, Jamboard, Microsoft Whiteboard ή κάτι παρόμοιο. Καλέστε τους να αναρτήσουν αποφθέγματα, εικόνες, βίντεο, emojis και GIFs σχετικά με ένα συμπεριληπτικό σχολείο όπου

υπάρχει ισότητα των φύλων. Οι ομάδες μπορούν να ενημερώνουν ταυτόχρονα τον ίδιο ψηφιακό πίνακα, μέσω των κινητών τους. Μόλις ολοκληρώσουν, μπορείτε να προβάλετε τον πίνακα στη μεγάλη οθόνη μέσω ενός προβολέα.

Δραστηριότητα 2: Ανάλυση δράσης για την ισότητα (30 λεπτά)

Υλικά: χαρτί flipchart και μαρκαδόροι, κολητική ταινία

Εισαγωγή

Υπενθυμίστε στην ομάδα το όραμα που δημιούργησαν στο προηγούμενο μάθημα και διαβάστε μερικές λέξεις ή δείξτε μερικές από τις εικόνες του πίνακα οράματος. Εξηγήστε ότι τώρα θα διερευνήσετε τι μπορούν να κάνουν, ώστε να γίνει αυτό το όραμα πραγματικότητα και το σχολείο ένας ισότιμος χώρος για όλους.

Οδηγίες (25 λεπτά)

1. Εξηγήστε ότι θα χρησιμοποιήσετε τη μεθοδολογία World Café για αυτή τη δραστηριότητα. Υπάρχουν τέσσερις σταθμοί στην αίθουσα, οι οποίοι είναι διακριτοί με τέσσερα κομμάτια χαρτιού που εμφανίζονται σε διαφορετικές γωνίες της αίθουσας.
2. Κάθε σταθμός αντιπροσωπεύει ένα ενδιαφερόμενο μέρος, δηλαδή: (1) τους/τις νέους/νέες, (2) τους/τις εκπαιδευτικούς, (3) τη διεύθυνση του σχολείου (4) τις εκπαιδευτικές αρχές ή το υπουργείο.
3. Χωρίστε τους/τις μαθητές/ριες σε τέσσερις ομάδες. Κάθε ομάδα θα πρέπει να πάει στον αντίστοιχο σταθμό. Οι ομάδες καταγράφουν εισηγήσεις σε σχέση με το τι πρέπει να κάνει ο/η συγκεκριμένος/η ενδιαφερόμενος/η προκειμένου να βοηθήσει το σχολείο να γίνει ένας χώρος ισότιμος και συμπεριληπτικός για όλα τα φύλα.
4. Κάθε ομάδα έχει 8 λεπτά για να εργαστεί στον πρώτο σταθμό.
5. Μόλις περάσουν τα 8 λεπτά και οι ομάδες ολοκληρώσουν, προχωρούν στον επόμενο σταθμό. Στον δεύτερο σταθμό αξιοποιούν τις υπάρχουσες εισηγήσεις της προηγούμενης ομάδας και καταγράφουν τις δικές τους σκέψεις. Έχουν 5 λεπτά στον δεύτερο σταθμό μέχρι να προχωρήσουν στον τρίτο και τον τέταρτο σταθμό, αξιοποιώντας τις προτάσεις των προηγούμενων ομάδων. Έχουν 5 λεπτά σε κάθε έναν από τους δύο τελευταίους σταθμούς.
6. Μόλις οι ομάδες περάσουν από όλους τους σταθμούς, επιστρέφουν στον σταθμό από τον οποίο ξεκίνησαν.
7. Στη συνέχεια, κάθε ομάδα παρουσιάζει όλες τις εισηγήσεις που γράφτηκαν στον σταθμό της.

Συμβουλές για τον συντονισμό

> Μπορείτε να βοηθήσετε τις ομάδες, προτείνοντάς τους να δοκιμάσουν τη μέθοδο του «καταιγισμού ιδεών» σε κάθε «σταθμό», και θέτοντας ερωτήσεις να ενθαρρύνετε τη σκέψη τους. Για παράδειγμα, τι πρέπει να κάνει το υπουργείο σε επίπεδο πολιτικής; Χρειάζομαστε μια πολιτική για την ισότητα των φύλων, την οποία πρέπει να τηρούν όλα τα σχολεία; Πώς μπορεί να αλλάξει το αναλυτικό πρόγραμμα ώστε να γίνει πιο συμπεριληπτικό σε θέματα φύλου; Θα πρέπει οι ίδιοι/ες οι νέοι/ες να συντάξουν μια πολιτική για την αντιμετώπιση της παρενόχλησης και την προώθηση της ισότητας στην τάξη; Να οργανώσουν μια εκστρατεία

στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης; Πώς μπορούν οι νέοι/ες να καταπολεμήσουν τα στερεότυπα των φύλων και να αντισταθούν στις ανισότητες των φύλων στο σχολείο; Πώς μπορούν να συμπεριφέρονται στους γύρω τους με τρόπο ισότιμο ως προς το φύλο; Θα πρέπει οι εκπαιδευτικοί να φροντίσουν να επιβλέπουν χώρους που δεν είναι ορατοί στο σχολικό περιβάλλον για να διασφαλίσουν την ασφάλεια όλων των μαθητών/ριών; Ή να προσκαλέσουν έναν/μία εμπειρογνώμονα να πραγματοποιήσει ένα εργαστήριο και να μιλήσει για αυτά τα θέματα;

Κλείσιμο και ανατροφοδότηση (5 λεπτά)

Κλείστε το μάθημα με προβληματισμό σχετικά με τις έμφυλες ανισότητες που οι μαθητές/ριες έχουν εντοπίσει στο σχολικό περιβάλλον. Εξηγήστε ότι τα σχολεία λειτουργούν ως καθρέφτες της κοινωνίας, αναπαράγουν τα στερεότυπα, τα προνόμια, την ανδρική κυριαρχία και τις κοινωνικές ανισότητες με τον ίδιο τρόπο που αυτά αναπαράγονται στην κοινωνία, στο σύνολό της. Επικυρώστε το όνειρο των νέων για ένα συμπεριληπτικό σχολείο έμφυλης ισότητας και υπενθυμίστε τους τη δύναμη που έχουν τόσο ως άτομα όσο και ως ομάδα να γίνουν φορείς αλλαγής και να αγωνιστούν για έναν καλύτερο και ισότιμο κόσμο. Τέλος, υπενθυμίστε τους ότι δεν είναι μόνοι/ες σε αυτό το όραμα και ότι για να συμβεί η αλλαγή πρέπει να υπάρξει συνέργεια μεταξύ των ενδιαφερόμενων φορέων, όπως έγινε αντιληπτό στο πλαίσιο της δραστηριότητας.

Φ4.1.1 Ερωτήσεις

1. Πώς αναμένεται να συμπεριφέρονται τα αγόρια για να αισθάνονται ότι εντάσσονται στο σχολικό περιβάλλον;
2. Πώς αναμένεται να συμπεριφέρονται τα κορίτσια στο σχολικό περιβάλλον;
3. Ποια καθήκοντα ανατίθενται στα κορίτσια στο σχολείο;
4. Ποια καθήκοντα ανατίθενται στα αγόρια στο σχολείο;
5. Ποιο φύλο είναι πιο ορατό ή κυρίαρχο στα σχολικά εγχειρίδια, στα κείμενα, στις ιστορίες, στις εικόνες και στα παραδείγματα των μαθημάτων; Μοιραστείτε μερικά παραδείγματα από αυτά που έχετε παρατηρήσει.
6. Χρησιμοποιούν τα αγόρια και τα κορίτσια τον σχολικό χώρο με διαφορετικό τρόπο; Πώς; Συχνάζουν σε διαφορετικούς χώρους μέσα στο σχολείο;
7. Ποιους χώρους θα θεωρούσατε ανδρικούς και ποιους γυναικείους στο σχολικό περιβάλλον; Πώς μοιάζουν οι χώροι ανδρών και γυναικών; Τι τους καθιστά ανδρικούς/γυναικείους χώρους;
8. Πιστεύετε ότι όλοι οι άνθρωποι αισθάνονται εξίσου άνετα και ασφαλείς στο σχολείο; Για παράδειγμα, αισθάνονται εξίσου άνετα τα αγόρια και τα κορίτσια; Σκεφτείτε, επίσης, τους/τις νέους/ες με διαφορετική σεξουαλικότητα, κουλτούρα, εθνικότητα κ.λπ. Αισθάνονται άνετα και συμπεριλαμβάνονται;
9. Πώς αλληλεπιδρούν στο σχολικό περιβάλλον οι νέοι/ες με διασταυρούμενες ταυτότητες (π.χ. αγόρια που είναι ομοφυλόφιλα, κορίτσια από εθνοτική μειονότητα, αγόρια ή κορίτσια με αναπηρία);
10. Γενικά, ποιες ανισότητες μεταξύ των δύο φύλων παρατηρείτε στο σχολικό περιβάλλον;

Σχέδιο μαθήματος 2: Σχεδιάζοντας την πόλη, στην οποία θέλουμε να ζήσουμε

Επίπεδο:
Γυμνάσιο, Λύκειο

Εκτιμώμενη διάρκεια:
255'

**Φύλλα εργασίας
σχεδίου μαθήματος:**
Φ4.2.1; Φ4.2.2

Θεματικοί σύνδεσμοι:

Γεωγραφία: Κριτική αντίληψη και ερμηνεία του χώρου, Η επιρροή διαφορετικών πολιτισμικών και έμφυλων αξιών, πεποιθήσεων και πολιτικών συστημάτων σε διαφορετικά περιβάλλοντα, Ισότητα των φύλων, Κοινωνική συνοχή και δημοκρατία, Σεβασμός της διαφορετικότητας και της πολυπολιτισμικότητας, Εφαρμογή διαφορετικών ερευνητικών μεθόδων, όπως η μελέτη πεδίου για τη διερεύνηση διαφόρων θεμάτων.

Περιβαλλοντική εκπαίδευση: Κοινωνική δικαιοσύνη, Αυτονομία, Δημοκρατία, Ισότητα των φύλων, Υπευθυνότητα, Η δύναμη των ανθρώπων να επιφέρουν κοινωνική αλλαγή, Ενεργός και Δημοκρατικός πολίτης

Κοινωνικά θέματα και Αγωγή του Πολίτη: Δημοκρατία, Ισότητα, Πολυπολιτισμικότητα, Οικολογία-Περιβάλλον, Κοινωνική Δικαιοσύνη.

Λογοτεχνία: Θεμελιώδεις ανθρώπινες αξίες και δικαιώματα, όπως η ελευθερία, η ισότητα, η δικαιοσύνη, η δημοκρατία, η αλληλεγγύη.

Αγωγή υγείας: Ανάπτυξη διαπροσωπικών και κοινωνικών δεξιοτήτων, Αποδοχή και σεβασμός της διαφορετικότητας, Κριτική διερεύνηση των στερεοτύπων, της πολυπολιτισμικότητας, του φύλου και της διαφορετικότητας, Επίλυση συγκρούσεων, Αποτελεσματική επικοινωνία, Σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Στόχοι του σχεδίου μαθήματος:

- Να παρατηρήσουν και να εξερευνήσουν την πόλη τους, μέσα από τον φακό του φύλου, τον πολυσύχναστο δρόμο, το κέντρο της πόλης, τη γειτονιά, την πλατεία ή τους χώρους όπου συγκεντρώνονται οι άνθρωποι και να εντοπίσουν τις φανερές και υπόγειες **προκαταλήψεις** ή ανισότητες **μεταξύ των φύλων**.
- Να διερευνήσουν πώς οι διαφορές φύλου σωματοποιούνται στον χώρο (δηλαδή, ως προς τα φυσικά χαρακτηριστικά, στη σύνθεση των ατόμων που συχνάζουν σε ορισμένους χώρους, στις ονομασίες των δρόμων, στη χρήση του ίδιου του χώρου κ.λπ.) και πώς αυτό επηρεάζει την ορατότητα, την απόλαυση του χώρου και τα αισθήματα ένταξης και ασφάλειας.
- Να διερευνήσουν τη διαφορετικότητα και τον τρόπο με τον οποίο η διασταύρωση του φύλου με άλλες πτυχές της ταυτότητας (ηλικία, σεξουαλικότητα, φυλή και εθνικότητα, ικανότητα, κοινωνική τάξη) εκφράζεται σε διαφορές στη χρήση του χώρου.

- Να συζητήσουν τον αντίκτυπο της (ανδρικής) ηγεμονίας στον χώρο και να ενισχύσουν την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι κοινωνικές δομές, τα προνόμια και οι ιεραρχίες ως προς την εξουσία οδηγούν σε έμφυλες και κοινωνικές ανισότητες.
- Να φανταστούν και να σχεδιάσουν την «πόλη στην οποία θέλουν να ζήσουν»: μια πόλη χωρίς αποκλεισμούς, προσβάσιμη, ευχάριστη και ασφαλή, όπου όλα τα φύλα και όλες οι κοινωνικές ομάδες απολαμβάνουν ίσα δικαιώματα στους δημόσιους χώρους.
- Ενίσχυση της συμμετοχής των νέων στην ανάληψη δράσης για να γίνουν οι πόλεις και οι δημόσιοι χώροι ισότιμοι μεταξύ των φύλων και ισότιμοι για όλες τις κοινωνικές ομάδες.

Δραστηριότητα 1: Έρευνα πριν από την επιτόπια μελέτη (30 λεπτά)

Υλικά:

- Εικόνες ανθρώπων που χρησιμοποιούν δημόσιους χώρους (ποικίλες αναπαραστάσεις ανθρώπων και χρήσεων δημόσιων χώρων)
- Ονόματα οδών (μπορείτε να βρείτε διευθύνσεις μέσω του χάρτη του δήμου σας και του ταχυδρομείου)
- Ταξιδιωτικό πρόγραμμα (εισιτήρια λεωφορείων, χάρτες)
- Σημειωματάρια και στυλό για σημειώσεις

Εισαγωγή

Καλωσορίστε την τάξη και εξηγήστε τα μαθησιακά αποτελέσματα. Εξηγήστε τα διάφορα στάδια της δραστηριότητας, συμπεριλαμβανομένης της επιτόπιας μελέτης, του προβληματισμού και της συζήτησης, καθώς και της δημιουργικής δραστηριότητας σχετικά με τη μεταμόρφωση και τον επανασχεδιασμό του βιωμένου χώρου. Πριν από την υλοποίηση αυτής της δραστηριότητας διαβάστε τις **Πληροφορίες για τον/την εκπαιδευτικό | Παρατήρηση του δημόσιου χώρου με βάση το φύλο** και **Γενικές οδηγίες για επιτυχημένες μελέτες πεδίου**

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ/ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ | Παρατήρηση του δημόσιου χώρου με βάση το φύλο

Πρόκειται πρωτίστως για μια υπαίθρια δραστηριότητα όπου οι μαθητές/ριες ενθαρρύνονται να ενεργήσουν ως «ντετέκτιβ» και να παρατηρήσουν κριτικά έναν δημόσιο χώρο εκτός σχολικού περιβάλλοντος. Οι μελέτες πεδίου αποτελούν έναν εξαιρετικό τρόπο για τους/τις μαθητές/ριες να εξερευνήσουν και να ερμηνεύσουν κριτικά τους

δημόσιους χώρους, ιδίως αν οι χώροι αυτοί επιλέγονται από τους/τις ίδιους/ες τους/τις μαθητές/ριες, σύμφωνα με το τι είναι πιο σχετικό με τη δική τους ζωή και πραγματικότητα.

Ο κύριος στόχος αυτής της δραστηριότητας είναι η διερεύνηση των έμφυλων και διατομεακών διαστάσεων στις εμπειρίες του χώρου. Οι μαθητές/ριες καλούνται να δώσουν προσοχή (1) στη φυσική παρουσία ή συγκέντρωση διαφορετικών φύλων και διαφορετικών κοινωνικών ομάδων σε συγκεκριμένα μέρη (π.χ. καφενεία, καταστήματα, πάρκα, παιδικές χαρές), (2) στην ορατότητα και την κυριαρχία (ιδιαίτερα των ανδρών) σε ιστορικά ή πολιτιστικά ορόσημα, μνημεία και αγάλματα, (3) στις διαφορετικές χρήσεις του χώρου από άνδρες, γυναίκες και άλλες ομάδες, και (4) στα συναισθήματα ένταξης και ασφάλειας στο χώρο. Τα ονόματα οδών είναι, επίσης, έντονα έμφυλα, με τη συντριπτική πλειοψηφία τους να είναι ανδρικά, προς τιμήν των επιτευγμάτων σημαντικών ανδρών της ιστορίας. Μια έρευνα για τα ονόματα των οδών στη Λευκωσία (περιλαμβάνοντας μόνο την πόλη και όχι τα προάστια), έδειξε ότι το 12,5% των ονομάτων των οδών ανήκει σε γυναίκες της ελληνοκυπριακής κοινότητας¹ και το 3% σε γυναίκες της τουρκοκυπριακής κοινότητας.² Τα επιτεύγματα των γυναικών παραμένουν ουσιαστικά αόρατα, τόσο στα ονόματα δρόμων όσο και στα μνημεία σε δημόσιους χώρους.

Ειδικότερα, η διερεύνηση του δημόσιου χώρου πρέπει να περιλαμβάνει τη διερεύνηση τόσο των ορατών όσο και των συχνά συγκαλυμμένων έμφυλων διαφορών και προκαταλήψεων ως προς τη χρήση, την πρόσβαση, την κυριαρχία, την απόλαυση, την άνεση και την ασφάλεια, φωτίζοντας τις έμφυλες ανισότητες και κοινωνικές διακρίσεις που μπορεί να υπάρχουν από αυτές τις απόψεις. Η δραστηριότητα ολοκληρώνεται με τους/τις μαθητές/ριες να «βάζουν το καπέλο του αρχιτέκτονα» και να (ξανα)φαντάζονται, να (ξανα)δημιουργούν και να (ξανα)σχεδιάζουν τον δημόσιο χώρο που βίωσαν, ώστε να τον καταστήσουν πιο συμπεριληπτικό στη διαφορετικότητα, ισότιμο ως προς το φύλο και κοινωνικά δίκαιο.

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ/ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ | Γενικές οδηγίες για επιτυχημένες μελέτες πεδίου

Για να είναι επιτυχής μια επιτόπια μελέτη, είναι σημαντικό η προετοιμασία να ξεκινά στην τάξη με τη χρήση προτεινόμενων δραστηριοτήτων και συζητήσεων. Είναι, επίσης, σημαντικό να γίνουν οι απαραίτητες διευθετήσεις με τους γονείς και τους/τις συναδέλφους/ισσες στο σχολείο και να ενημερωθούν όλοι/ες όσοι/ες εμπλέκονται στη μελέτη πεδίου σχετικά με: τα μέσα μετακίνησης, τις δραστηριότητες που θα προσφερθούν, τα άτομα που θα συνοδεύουν την ομάδα, τις διευθετήσεις για επίβλεψη, τον ρουχισμό (άνετα ρούχα και παπούτσια για περπάτημα), τον εξοπλισμό (μολύβια/στυλό, τετράδια, φωτογραφικές μηχανές ή κινητά τηλέφωνα, εφαρμογές ψηφιακής εγγραφής, κουτί πρώτων βοηθειών), το φαγητό, λεπτομέρειες για το κόστος (λεωφορεία, φαγητό κ.λπ.).

- 1 Ο υπολογισμός αυτός έγινε λαμβάνοντας υπόψη ονόματα (οδών) που αντιστοιχούν σε ανθρώπους, συμπεριλαμβανομένων και μυθολογικών χαρακτήρων, αλλά όχι ονόματα οδών που αφορούν σε τόπους ή αφηρημένες έννοιες ή ιδανικά. Στη Λευκωσία, στην ελληνοκυπριακή κοινότητα (μόνο στο τμήμα της πόλης, εξαιρουμένων των προαστίων), από τους 982 δρόμους, μόνο 123 δρόμοι είχαν ονόματα γυναικών.
- 2 Εξαιρούνται εδώ ονόματα που μπορεί να θεωρηθούν ουδέτερα, κάποιες φορές με αρσενική ή θηλυκή χροιά (το 45%). Το 52% αναγνωρίστηκε ως διακριτά ανδρικά ονόματα.

Κατά τη διάρκεια της επιτόπιας μελέτης, βεβαιωθείτε ότι υπάρχει ενήλικας που επιβλέπει όλες τις ομάδες. Εάν δεν υπάρχουν αρκετοί εκπαιδευτικοί ή συνοδοί, είναι καλύτερο οι ομάδες να μένουν κοντά η μία στην άλλη και να μην απομακρύνονται.

Πηγές: *Nicosia is calling [Η Λευκωσία μας καλεί]* και *Cyprus: A Classroom Without Walls [Κύπρος: Τάξη δίχως τοίχους]*, δημοσιεύσεις του ΟΙΔΕ. Διαθέσιμες στην ιστοσελίδα: <https://www.ahdr.info/our-work/supplementary-educational-materials>

Οδηγίες

1. Παρουσιάστε μερικές εικόνες ατόμων από διαφορετικές ομάδες (από άποψη ηλικίας, φύλου, εθνικότητας, ικανότητας/αναπηρίας κ.λπ.) που κάνουν χρήση του δημόσιου χώρου και αξιοποιήστε τις ως εφελκυστικό για συζήτηση.
2. Πραγματοποιήστε μια σύντομη συζήτηση σχετικά με τη διαφορετική χρήση των δημόσιων χώρων.
3. Καλέστε τους/τις μαθητές/ριες να σκεφτούν τις διαφορετικές κοινωνικές ομάδες που είναι ορατές (ή όχι) στους δημόσιους χώρους και πώς κάθε ομάδα μπορεί να χρησιμοποιεί τους δημόσιους χώρους με διαφορετικό τρόπο. Σε αυτό το σημείο, κρατήστε τη συζήτηση σε γενικό επίπεδο, χωρίς να συζητήσετε τον χώρο που θα επισκεφθείτε, για να επιτρέψετε στους/στις μαθητές/ριες να βγάλουν τα δικά τους συμπεράσματα σχετικά με αυτόν.
4. Καταγιγισμός ιδεών σχετικά με συμβολισμούς, χαρακτηριστικά ή στοιχεία σε δημόσιους χώρους (για παράδειγμα, αφίσες, διαφημίσεις, μνημεία, δημόσια τέχνη, ονόματα δρόμων, κτίρια πολιτισμού). Με ποιον τρόπο αυτοί οι συμβολισμοί είναι έμφυλοι; Ποιο φύλο είναι πιο κυρίαρχο σε αυτούς; Ποιες ιδέες προωθούν σχετικά με το φύλο και τις διαφορές μεταξύ γυναικών, ανδρών και άλλων κοινωνικών ομάδων;
5. Μπορείτε να παρουσιάσετε τις στατιστικές για τα ονόματα των οδών, ως πρακτικό παράδειγμα. Από έρευνα στην πόλη της Λευκωσίας προέκυψε ότι το 88% των ονομάτων των οδών στην ελληνοκυπριακή κοινότητα είναι ανδρικά ονόματα και το 52% των ονομάτων των οδών στην τουρκοκυπριακή κοινότητα είναι, επίσης, ονόματα ανδρών. Παρουσιάστε μερικά παραδείγματα ονομάτων οδών και προσθέστε ένα άλλο επίπεδο στη συζήτηση: Ποιοι είναι οι άνδρες που εκπροσωπούνται (βασιλιάδες, πολιτικοί, συγγραφείς, δικηγόροι, δήμαρχοι, ήρωες, άγιοι κ.λπ.); Ποιες οι γυναίκες που εκπροσωπούνται (βασιλισσες, πριγκίπισσες, σύζυγοι ευγενών, ηθοποιοί, γυναικείες μυθολογικές μορφές, κ.λπ.) Ποιες διαφορές είναι εμφανείς; Γιατί υπάρχουν αυτές οι διαφορές;
6. Μόλις η ομάδα αρχίσει να αποκτά μια ιδέα για το πώς το φύλο διασταυρώνεται με τον δημόσιο χώρο, εξηγήστε το γενικό πλαίσιο των ερωτήσεων που θα πρέπει να θέσουν οι μαθητές/ριες όταν εξερευνούν τον δημόσιο χώρο που θα επισκεφθούν. Κατά τη διαδικασία παρατήρησης, μπορούν να επικεντρωθούν στο σύνολο των ερωτήσεων που εμφανίζονται στο **Φ4.2.1**.
7. Εξηγήστε τους ότι οι ερωτήσεις παρατήρησης είναι μόνο για να τους καθοδηγήσουν και ότι μπορούν ελεύθερα να καταγράψουν οποιεσδήποτε άλλες σχετικές παρατηρήσεις ή θέματα που μπορεί να προκύψουν κατά τη διάρκεια της εκδρομής.

- Ενθαρρύνετε τους/τις να κρατούν σημειώσεις για τις παρατηρήσεις τους.
- Εξηγήστε ότι, κατά τη διάρκεια της παρατήρησης, θα εργαστούν σε ομάδες των τεσσάρων ατόμων. Δημιουργήστε μικρές ομάδες και ζητήστε από κάθε ομάδα να επιλέξει έναν/μία επικεφαλής που θα είναι υπεύθυνος/η να επικοινωνήσει με έναν/μία συνοδό ή έναν/μία εκπαιδευτικό κατά τη διάρκεια της επιτόπιας μελέτης, αν συμβεί κάτι. Αν είναι δυνατόν, ορίστε έναν/μία συνοδό σε κάθε μία από τις μικρές ομάδες. Τέλος, συζητήστε τα πρωτόκολλα ασφαλείας (παραμονή με την ομάδα τους, σωστή συμπεριφορά κ.λπ.)

Μελέτη πεδίου (90 λεπτά)

Οι μαθητές/ριες θα πάνε στον τόπο που έχουν επιλέξει (δημόσιος χώρος, πολυσύχναστος δρόμος, κέντρο πόλης, πλατεία κ.λπ.) και θα πραγματοποιήσουν τις παρατηρήσεις τους σε μικρές ομάδες, δίνοντας προσοχή στις καθοδηγητικές ερωτήσεις καθ' όλη τη διάρκεια αυτής της διαδικασίας.

Κατ' οίκον εργασία

Στη συνέχεια, οι μικρές ομάδες θα συνεργαστούν μετά το πέρας των σχολικών ωρών, αν είναι δυνατόν, και θα συζητήσουν τη μελέτη πεδίου και τις παρατηρήσεις τους. Εάν δεν μπορούν να συναντηθούν μετά το σχολείο, τότε θα πρέπει να εξασφαλίσετε χρόνο κατά τη διάρκεια των σχολικών ωρών. Καλέστε τους/τις να δώσουν ιδιαίτερη προσοχή στην έμφυλη και διατομεακή πτυχή των παρατηρήσεών τους, όπως εξηγήθηκε παραπάνω (δηλαδή, να αναδείξουν τις διαφορές στις εμπειρίες των γυναικών, των ανδρών και των διαφορετικών κοινωνικών ομάδων όσον αφορά στην ορατότητα, την κυριαρχία, την εκπροσώπηση στον χώρο, τη διαφορετική χρήση του χώρου, στα αισθήματα άνεσης και ασφάλειας κ.λπ.) Τέλος, καλέστε τους/τις να σημειώσουν τυχόν ανισότητες που μπορεί να έχουν παρατηρήσει. Ενημερώστε τους/τις ότι θα παρουσιάσουν τα ευρήματά τους στην τάξη: αφιερώστε 4-5 λεπτά για κάθε ομάδα.

Δραστηριότητα 2: Μετά τη μελέτη πεδίου-Παρουσίαση και συζήτηση (45 λεπτά)

Ζητήστε από τις ομάδες να παρουσιάσουν, με τη σειρά, τα ευρήματά τους. Κάθε ομάδα έχει στη διάθεσή της 4-5 λεπτά. Οι παρουσιάσεις δεν θα πρέπει να διαρκούν περισσότερο από 20 λεπτά.

Στη συνέχεια, συζητήστε στην ολομέλεια για να βοηθήσετε τους/τις μαθητές/ριες να προβληματιστούν από κοινού και να δώσουν μεγαλύτερη προσοχή στις ανισότητες μεταξύ των φύλων.

Συζήτηση (25 λεπτά) Μπορείτε να επιλέξετε από αυτές τις ερωτήσεις ανάλογα με το πού θέλετε να δώσετε προσοχή:

- Αφού ακούσατε τις διαφορετικές παρατηρήσεις από τις διάφορες ομάδες, τι σας έκανε εντύπωση;
- Πώς σας φάνηκε η κριτική διερεύνηση ενός δημόσιου χώρου που σας είναι οικείος;
- Αναπτύξατε νέες αντιλήψεις σχετικά με αυτόν τον δημόσιο χώρο; Ποιες;
- Με ποιους τρόπους αυτός ο δημόσιος χώρος ήταν «έμφυλος»; Δηλαδή:
 - Πώς οι άνδρες και οι γυναίκες είχαν διαφορετικές εμπειρίες του χώρου;
 - Πώς χρησιμοποίησαν τον χώρο διαφορετικά;

- Ποιο φύλο απολάμβανε μεγαλύτερη προβολή; Περισσότερη εκπροσώπηση; (Τι θα λέγατε για τα ονόματα των δρόμων, τα μνημεία, τη δημόσια τέχνη, άλλα οπτικά στοιχεία στον χώρο;)
- Τι γίνεται με τις εμπειρίες των διαφόρων κοινωνικών ομάδων στον χώρο όσον αφορά στη χρήση του χώρου, την ορατότητα, την πρόσβαση και την εκπροσώπηση;
 - Ποιες ομάδες πιστεύετε ότι αισθάνονται πιο άνετα και πιο ασφαλείς στο δημόσιο χώρο; Σκεφτείτε ποιος/α επωφελείται περισσότερο από αυτόν τον χώρο, ποιος/α είναι πιο ορατός/ή ή κυρίαρχος/η, ποιος/α εκπροσωπείται περισσότερο, ποιος/α αισθάνεται πιο άνετα.
 - Ποιες ομάδες απολαμβάνουν λιγότερα δικαιώματα στον δημόσιο χώρο;
 - Πώς σχετίζεται η διαφορετική χρήση του χώρου με ευρύτερες έμφυλες νόρμες, κοινωνικές δομές και προνόμια;

Φ4.2.1 Καθοδηγητικές ερωτήσεις κατά τη διάρκεια της μελέτης πεδίου

Τι

- Τι συμβαίνει σε αυτόν τον χώρο;
- Τι κάνουν οι γυναίκες και οι άνδρες;
- Τι κάνουν οι διάφορες ομάδες (νέοι/ες, μεγαλύτερα σε ηλικία άτομα, εθνικές ομάδες, άλλες μειονότητες κ.λπ.);
- Ποια οπτικά στοιχεία υπάρχουν στον χώρο (π.χ. τι είδους διαφημίσεις); Τι επικοινωνούν; Επικοινωνούν αυτά τα οπτικά μέσα διαφορετικές ιδέες για τις γυναίκες και τους άνδρες;
- Ποιοι ιστορικοί και άλλοι συμβολισμοί υπάρχουν στον χώρο, π.χ. μνημεία, αγάλματα, δημόσια τέχνη; Τι αντιπροσωπεύουν;
- Τι ήχους μπορείτε να ακούσετε, τι μπορείτε να μυρίσετε;
- Ποια είναι τα ονόματα των δρόμων; Πόσα από αυτά είναι γυναικεία ονόματα και πόσα από αυτά είναι ανδρικά;
- Τι διδάγματα μπορούμε να αντλήσουμε από τον δημόσιο χώρο, συμπεριλαμβανομένων των κειμένων, των μνημείων και της δημόσιας τέχνης;
- Ποιο θα ήταν το αντεπιχείρημα σε αυτά τα σύμβολα, για παράδειγμα, μνημεία, δημόσια τέχνη, εικαστικά ή ονόματα δρόμων;
- Τι θα θέλατε να δείτε σε αυτόν τον δημόσιο χώρο;

Ποιος

- Ποιος/α είναι παρών/ούσα στον χώρο; Ποιες διαφορετικές κοινωνικές ομάδες είναι παρούσες;
- Ποιο φύλο παρουσιάζεται ως πιο υποδειγματικό με βάση αυτό που βλέπετε στον δημόσιο χώρο, στο μνημείο, στο έργο τέχνης, στην αφήγηση;
- Ποιο φύλο φαίνεται να είναι πιο κυρίαρχο, πιο σημαντικό, πιο επιτυχημένο;
- Ποιες ομάδες είναι περισσότερο ορατές στον χώρο, ποιες ομάδες είναι λιγότερο ορατές;
- Ποιες ομάδες πιστεύετε ότι αισθάνονται πιο ασφαλείς και πιο άνετα στον χώρο;
- Ποια άτομα ή ποιες ομάδες δεν επωφελούνται τόσο πολύ από αυτόν τον χώρο;

Πού

- Πού συγκεντρώνονται οι άνθρωποι; Ποιες κοινωνικές ομάδες συγκεντρώνονται πού;
- Πού αισθάνονται πιο άνετα/ασφαλέστερα ορισμένες ομάδες;

- Πού μπορεί ορισμένες ομάδες να αισθάνονται λιγότερο ασφαλείς; Λιγότερο ενταγμένες;

Πώς

- Πώς αλληλεπιδρούν οι άνθρωποι; Ποιες ομάδες αλληλεπιδρούν με ποιους;
- Πώς (με ποιον τρόπο) είναι έμφυλος αυτός ο χώρος - δηλαδή, ποιες διαφορές παρατηρείτε όσον αφορά στον τρόπο με τον οποίο οι γυναίκες και οι άνδρες χρησιμοποιούν τον χώρο;
- Ποιες διαφορές παρατηρείτε ως προς τον τρόπο με τον οποίο οι γυναίκες και οι άνδρες εκπροσωπούνται στον χώρο (σε δραστηριότητες, εικόνες, μνημεία, ονόματα δρόμων, δημόσια τέχνη, διαφημίσεις;)

Γιατί

Γιατί υπάρχουν αυτές οι έμφυλες διαφορές στον χώρο; Για παράδειγμα, στην αλληλεπίδραση, τη χρήση, την ορατότητα ή/και την αναπαράσταση;

Δραστηριότητα 3: Μετά τη μελέτη πεδίου (45 λεπτά)

Υλικά: Σημειώσεις post-it, μαρκαδόροι, ένας μεγάλος πίνακας (ο πίνακας της τάξης ή ένας μετακινούμενος μεγάλος πίνακας, παρόμοιος με αυτούς που χρησιμοποιούνται για ανακοινώσεις) Βίντεο: Candy Chang: <https://bit.ly/3yuZfVZ> What is Neighborland?: <https://bit.ly/3PkCpHA>

Εισαγωγή

Στηριζόμενοι/ες στην προηγούμενη συζήτηση για τη διερεύνηση του δημόσιου χώρου, μπορούμε τώρα να φανταστούμε τους δημόσιους χώρους και ιδιαίτερα τη γειτονιά μας με τρόπο που θα την έκανε πιο συμπεριληπτική, προσβάσιμη, πιο ευχάριστη, πιο διασκεδαστική και κυρίως πιο ισότιμη για όλους τους ανθρώπους, ώστε όλοι να μπορούν να απολαμβάνουν εξίσου τα δικαιώματά τους σε αυτό τον χώρο. Θα δούμε μια πρωτοβουλία που ονομάζεται «Neighborland» για να μας εμπνεύσει κάποιες ιδέες. Όπως λένε οι δημιουργοί της πρωτοβουλίας: «Ας επαναπροσδιορίσουμε τους τρόπους με τους οποίους μπορούν να σχεδιαστούν οι κοινότητές μας και ας δημιουργήσουμε χώρους που να αντικατοπτρίζουν αυτό που έχει σημασία για εμάς». Βλ.: **ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ/ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ | Neighborland**

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ/ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ | Neighborland

Αυτή η δραστηριότητα βασίζεται σε μια πρωτοβουλία της Candy Chang, που ονομάζεται Neighborland. Η Candy Chang είναι καλλιτέχνηδα εγκαταστάσεων, με πάθος για τις συμμετοχικές δημόσιες καλλιτεχνικές εγκαταστάσεις. Μερικά από τα έργα της μπορείτε να επισκεφθείτε εδώ: <https://bit.ly/3auKcnl>. Η Neighborland είναι μια πλατφόρμα δημόσιας συμμετοχής που ενθαρρύνει τους ανθρώπους να συμμετάσχουν στη διαμόρφωση του μέλλοντος της γειτονιάς, της πόλης ή της κοινότητάς τους με έναν προσιτό, περιεκτικό και ελκυστικό τρόπο. Οι άνθρωποι έχουν χρησιμοποιήσει το Neighborland για να υποστηρίξουν τις ανάγκες, τις επιθυμίες, τις ελπίδες και τα όνειρά τους σχετικά με τις γειτονιές τους και να πραγματοποιήσουν πραγματική αλλαγή. Τεράστιοι πίνακες με μεγάλα αυτοκόλλητα που αναπαριστούν συννεφάκια κειμένου (speech bubbles) με το «Θέλω στη γειτονιά μου»

γραμμένο πάνω τους (βλ. **Φ4.2.2 Συννεφάκια κειμένου**) έχουν τοποθετηθεί σε όλη τη γειτονιά, καλώντας τους κατοίκους να γράψουν τις προτάσεις τους. Έχει, επίσης, δημιουργηθεί ένα ψηφιακό εργαλείο για να μεταφερθούν αυτές οι προτάσεις απευθείας στους δήμους, τα δημοτικά συμβούλια και άλλους φορείς λήψης αποφάσεων, ώστε να διασφαλιστεί ότι οι φωνές των ανθρώπων μπορούν να ακουστούν. Από εκεί και πέρα οι χρήστες/ριες μπορούν να συνδεθούν με άλλα άτομα που μοιράζονται το όραμά τους, να εμπλακούν με την τοπική αυτοδιοίκηση και να κερδίζουν υποστήριξη για τις ιδέες τους από φίλους/ες και συγγενείς. Η πρωτοβουλία λειτουργεί ως ένας όμορφος τρόπος που εμπνέει την αλλαγή σε επίπεδο κοινότητας και ενθαρρύνει τους ανθρώπους να συμμετέχουν ενεργά στη διαμόρφωση του περιβάλλοντός τους. Προς αυτή την κατεύθυνση, η συγκεκριμένη δραστηριότητα έχει ως στόχο να εμπνεύσει τους/τις μαθητές/ριες να φανταστούν μια νέα γειτονιά και να τη σχεδιάσουν με τρόπο που να αντικατοπτρίζει τις ανάγκες, τις προσδοκίες, τις φιλοδοξίες και τα όνειρά τους.

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ/ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ | Συμμετοχή των νέων

Αυτή η δραστηριότητα καλεί τους/τις μαθητές/ριες να συμμετάσχουν ενεργά στην κοινωνική και πολιτική ζωή. Συμμετοχή των νέων σημαίνει ενεργός εμπλοκή των νέων (συμπεριλαμβανομένων των παιδιών και των εφήβων) σε διαδικασίες, θεσμούς και αποφάσεις που επηρεάζουν τη ζωή τους. Ενθαρρύνει τους/τις νέους/ες να πάρουν ενεργό θέση για την προώθηση των ιδεών, των απόψεων και των αναγκών τους και να υποστηρίξουν την κοινωνική αλλαγή σε θέματα που τους αφορούν. Ορισμένα παραδείγματα συμμετοχής των νέων περιλαμβάνουν διαβουλεύσεις των ενδιαφερόμενων φορέων με νέους/ες, εκστρατείες ευαισθητοποίησης, εκστρατείες στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, δομημένο διάλογο και συνηγορία με τους/τις υπεύθυνους/ες λήψης αποφάσεων και τους/τις πολιτικούς ηγέτες, δραστηριότητες μεταξύ ομοτίμων, εκδηλώσεις για τη νεολαία, εργαστήρια, συναντήσεις και σεμινάρια που θέτουν ορισμένα θέματα στην ημερήσια διάταξη για συζήτηση κ.λπ.

Οδηγίες (40 λεπτά)

- Προβάλετε τα δύο βίντεο «Redefining how we use public spaces» και «What is neighborland». Μπορείτε να βρείτε περισσότερες πληροφορίες για την πρωτοβουλία *Neighborland* εδώ: <https://bit.ly/3NXUERY>.
- Μπορείτε, επίσης, να περιηγηθείτε στα διάφορα προγράμματα στη διεύθυνση <https://neighborland.com/> ή να παρουσιάσετε εικόνες από δράσεις της πρωτοβουλίας *Neighborland*, για να εμπνεύσετε περαιτέρω τους/τις μαθητές/ριες.
- Ρωτήστε τους/τις μαθητές/ριες τι πιστεύουν για την πρωτοβουλία αυτή, τι τους αρέσει σε αυτήν και ποια πιστεύουν ότι θα είναι τα θετικά αποτελέσματά της.
- Εξηγήστε τους ότι τώρα θα έχουν την ευκαιρία να κάνουν το ίδιο για τη δική τους γειτονιά. Με βάση τις παρατηρήσεις τους από τη μελέτη πεδίου, καλέστε τους να εφαρμόσουν την οπτική του φύλου στις εισηγήσεις τους, εστιάζοντας στον τρόπο με τον οποίο μπορούν να καταπολεμήσουν τις διακρίσεις λόγω φύλου και να προωθήσουν την ισότητα των φύλων στη γειτονιά τους.
- Τοποθετήστε έναν πίνακα (περίπου στο μέγεθος του πίνακα της τάξης) και γράψτε τον τίτλο «Για να είναι

η γειτονιά μου ένας χώρος χωρίς αποκλεισμούς, ισότιμος για όλα τα φύλα, ασφαλής και ευτυχισμένος για όλους τους ανθρώπους, θέλω...» (κάτι παρόμοιο με την πρωτοβουλία *Neighborhood*).

- Ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να σχηματίσουν ομάδες των πέντε ατόμων και δώστε τους μεγάλα post-it. Ζητήστε τους να φανταστούν πώς η γειτονιά τους μπορεί να γίνει ένα μέρος όπου όλα τα φύλα και όλες οι κοινωνικές ομάδες αισθάνονται ότι συμπεριλαμβάνονται, ότι γίνονται αποδεκτά, ότι είναι ασφαλή και ότι ανήκουν στον χώρο. Μπορούν στη συνέχεια να καταγράψουν τις ιδέες, τα όνειρα, τις ανάγκες, τις εισηγήσεις τους στα post-it (μία ιδέα ανά post-it). Έχουν στη διάθεσή τους 15-20 λεπτά για καταγισμό ιδεών.
- Μόλις οι ομάδες ολοκληρώσουν την εργασία τους, ζητήστε τους να κολλήσουν τις σημειώσεις τους στον πίνακα.
- Καλέστε τους/τις μαθητές/ριες να πλησιάσουν και να διαβάσουν τις εισηγήσεις στον πίνακα.

Συμβουλές για τον συντονισμό

> Για να κάνετε αυτή τη δραστηριότητα ακόμη πιο διασκεδαστική, μπορείτε να ζητήσετε από τους/τις μαθητές/ριες να βρουν εικόνες (π.χ. από περιοδικά ή από το διαδίκτυο) που αντιπροσωπεύουν έναν χώρο χωρίς αποκλεισμούς, χαρούμενο, ισότιμο ή φιλόξενο για όλους. Στη συνέχεια, μπορούν να φτιάξουν ένα κολάζ, χρησιμοποιώντας αυτές τις εικόνες. Εναλλακτικά, οι μαθητές/ριες μπορούν να δημιουργήσουν αυτόν τον πίνακα οράματος στο διαδίκτυο, χρησιμοποιώντας ψηφιακά εργαλεία όπως το Padlet, το Jamboard ή το Microsoft Whiteboard. Στον ψηφιακό πίνακα, εκτός από εικόνες, μπορούν επίσης να δημοσιεύσουν βίντεο, GIFs, γνωστά αποφθέγματα και να «γράψουν» τις εισηγήσεις τους.

Κλείσιμο και ανατροφοδότηση

Κλείστε τη δραστηριότητα ζητώντας από τους/τις μαθητές/ριες να προσδιορίσουν τις ιδέες/προτάσεις/όνειρα/προσδοκίες που τους άρεσαν περισσότερο. Επίσης, εξετάστε τις διάφορες ιδέες που εμφανίζονται στον πίνακα και κάντε μια σύντομη περιλήψή τους (δεν χρειάζεται να τις διαβάσετε μία προς μία). Κλείστε τη δραστηριότητα επισημαίνοντας τη σημασία του να είναι οι δημόσιοι χώροι ισότιμοι, ασφαλείς, προσβάσιμοι, ευχάριστοι και φιλόξενοι για όλους τους ανθρώπους, ανεξαρτήτως φύλου και καταγωγής. Σημειώστε, επίσης, τη σημασία της ανάληψης δράσης για την αλλαγή του περιβάλλοντός μας και το πόσο ενδυναμωτικό είναι να υπερασπιζόμαστε πράγματα που μας αφορούν στο περιβάλλον μας.

Δραστηριότητα 4: (45 λεπτά)

Στόχοι: Ενθάρρυνση της συμμετοχής των νέων στα κοινά και υποστήριξη των μαθητών/ριών στη διερεύνηση διαφόρων δράσεων που μπορούν να εφαρμόσουν για την περαιτέρω προώθηση του οράματός τους για την γειτονιά τους.

Υλικά: χαρτί flipchart, μαρκαδόροι, μονωτική ταινία

Εισαγωγή

Πείτε στην ομάδα των μαθητών/ριών ότι, παρόμοια με την πρωτοβουλία *Neighborhood*, θα διερευνήσετε τώρα τρόπους που μπορούν να προωθήσουν περαιτέρω τις

ιδέες τους σχετικά με τη δημιουργία πιο ισότιμων για τα φύλα δημόσιων χώρων. Ένας τρόπος για να γίνει αυτό, είναι μέσω της συμμετοχής των νέων στα κοινά, δηλαδή μέσω της ενεργού εμπλοκής των νέων σε θέματα που τους αφορούν άμεσα. Εξηγήστε ότι σε αυτή τη δραστηριότητα, θα κάνετε καταγισμό ιδεών, για να προτείνετε τρόπους με τους οποίους οι νέοι/ες μπορούν να εμπλακούν πιο ενεργά στην επίτευξη κοινωνικής αλλαγής στις γειτονιές τους. Θα διερευνήσετε πώς μπορούν να προωθήσουν περαιτέρω τις ιδέες που εμφανίζονται στον πίνακα οράματος (από το προηγούμενο μάθημα) στους/στις υπεύθυνους/ες λήψης αποφάσεων και σε άλλους ενδιαφερόμενους φορείς (όπως ο/η δήμαρχος, το δημοτικό συμβούλιο, οι τοπικοί πολιτικοί, οι ΜΚΟ, οι οργανώσεις νεολαίας) για να υποκινήσουν την αλλαγή. Βλέπε παραπάνω, **ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ/ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ | Συμμετοχή των νέων.**

Οδηγίες (20 λεπτά)

- Χωρίστε την ομάδα των μαθητών/ριών σε μικρότερες ομάδες των πέντε ατόμων.
- Ζητήστε από κάθε ομάδα να κάνει καταγισμό ιδεών για το πώς μπορούν να προωθήσουν περαιτέρω τις προτάσεις τους για πιο ισότιμους δημόσιους χώρους μεταξύ ανδρών και γυναικών και πώς μπορούν να εμπλέξουν περισσότερους/ες νέους/ες σε αυτή τη διαδικασία.
- Κάθε ομάδα έχει 15 λεπτά για να κάνει καταγισμό ιδεών και να γράψει τις ιδέες της σε χαρτί flipchart.
- Στη συνέχεια, οι ομάδες παρουσιάζουν τις ιδέες τους στην ολομέλεια (δύο λεπτά ανά ομάδα).

Συζήτηση και κλείσιμο (10 λεπτά)

Συνοψίστε τις ιδέες που παρουσίασαν οι ομάδες. Αν δεν αναφέρθηκαν, μπορείτε να ζητήσετε από τους/τις νέους/ες να σκεφτούν και τα εξής: - εκστρατείες στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης για την προώθηση του πίνακα οράματός τους - ανάρτηση διαφόρων selfies με τον πίνακα οράματος στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης - ανάρτηση πίνακα σε κεντρικό χώρο στο σχολικό περιβάλλον για καταγραφή ιδεών και από άλλους/ες μαθητές/ριες - διεξαγωγή εργαστηρίων για επικοινωνία των εμπειριών τους από την επιτόπια μελέτη και καταγραφή των ιδεών άλλων μαθητών/ριών για το πώς θα βελτιώσουν τη γειτονιά τους - συνάντηση με οργανώσεις νεολαίας και συζήτηση των αποτελεσμάτων του πίνακα οράματός τους - διοργάνωση συζήτησης ή διαλόγου με τους/τις υπεύθυνους/ες λήψης αποφάσεων και παρουσίαση των ιδεών τους.

Φ4.2.1 Καθοδηγητικές ερωτήσεις κατά τη διάρκεια της μελέτης πεδίου

Τι

- Τι συμβαίνει σε αυτόν τον χώρο;
- Τι κάνουν οι γυναίκες και οι άνδρες;
- Τι κάνουν οι διάφορες ομάδες (νέοι/ες, μεγαλύτερα σε ηλικία άτομα, εθνικές ομάδες, άλλες μειονότητες κ.λπ.);
- Ποια οπτικά στοιχεία υπάρχουν στον χώρο (π.χ. τι είδους διαφημίσεις); Τι επικοινωνούν; Επικοινωνούν αυτά τα οπτικά μέσα διαφορετικές ιδέες για τις γυναίκες και τους άνδρες;
- Ποιοι ιστορικοί και άλλοι συμβολισμοί υπάρχουν στον χώρο, π.χ. μνημεία, αγάλματα, δημόσια τέχνη; Τι αντιπροσωπεύουν;
- Τι ήχους μπορείτε να ακούσετε, τι μπορείτε να μυρίσετε;
- Ποια είναι τα ονόματα των δρόμων; Πόσα από αυτά είναι γυναικεία ονόματα και πόσα από αυτά είναι ανδρικά;
- Τι διδάγματα μπορούμε να αντλήσουμε από τον δημόσιο χώρο, συμπεριλαμβανομένων των κειμένων, των μνημείων και της δημόσιας τέχνης;
- Ποιο θα ήταν το αντεπιχείρημα σε αυτά τα σύμβολα, για παράδειγμα, μνημεία, δημόσια τέχνη, εικαστικά ή ονόματα δρόμων;
- Τι θα θέλατε να δείτε σε αυτόν τον δημόσιο χώρο;

Ποιος

- Ποιος/α είναι παρών/ούσα στον χώρο; Ποιες διαφορετικές κοινωνικές ομάδες είναι παρούσες;
- Ποιο φύλο παρουσιάζεται ως πιο υποδειγματικό με βάση αυτό που βλέπετε στον δημόσιο χώρο, στο μνημείο, στο έργο τέχνης, στην αφήγηση;
- Ποιο φύλο φαίνεται να είναι πιο κυρίαρχο, πιο σημαντικό, πιο επιτυχημένο;
- Ποιες ομάδες είναι περισσότερο ορατές στον χώρο, ποιες ομάδες είναι λιγότερο ορατές;
- Ποιες ομάδες πιστεύετε ότι αισθάνονται πιο ασφαλείς και πιο άνετα στον χώρο;
- Ποια άτομα ή ποιες ομάδες δεν επωφελούνται τόσο πολύ από αυτόν τον χώρο;

Πού

- Πού συγκεντρώνονται οι άνθρωποι; Ποιες κοινωνικές ομάδες συγκεντρώνονται πού;
- Πού αισθάνονται πιο άνετα/ασφαλέστερα ορισμένες ομάδες;
- Πού μπορεί ορισμένες ομάδες να αισθάνονται λιγότερο ασφαλείς; Λιγότερο ενταγμένες;

Πώς

- Πώς αλληλεπιδρούν οι άνθρωποι; Ποιες ομάδες αλληλεπιδρούν με ποιους;
- Πώς (με ποιον τρόπο) είναι έμφυλος αυτός ο χώρος - δηλαδή, ποιες διαφορές παρατηρείτε όσον αφορά στον τρόπο με τον οποίο οι γυναίκες και οι άνδρες χρησιμοποιούν τον χώρο;
- Ποιες διαφορές παρατηρείτε ως προς τον τρόπο με τον οποίο οι γυναίκες και οι άνδρες εκπροσωπούνται στον χώρο (σε δραστηριότητες, εικόνες, μνημεία, ονόματα δρόμων, δημόσια τέχνη, διαφημίσεις);

Γιατί

Γιατί υπάρχουν αυτές οι έμφυλες διαφορές στον χώρο; Για παράδειγμα, στην αλληλεπίδραση, τη χρήση, την ορατότητα ή/και την αναπαράσταση;

Φ4.2.2 Συννεφάκια κειμένου

Θέλω

στη γειτονιά μου.

Σχέδιο μαθήματος 3: Μια βόλτα στα παπούτσια κάποιου/ας άλλου/ης

Επίπεδο:
Γυμνάσιο, Λύκειο

Εκτιμώμενη διάρκεια:
205'

**Φύλλα εργασίας
σχεδίου μαθήματος:**
Φ4.3.1; Φ4.3.2; Φ4.3.3

Θεματικοί σύνδεσμοι:

Γεωγραφία: Κριτική αντίληψη και ερμηνεία του χώρου, Η επιρροή διαφορετικών πολιτισμικών και έμφυλων αξιών, πεποιθήσεων και πολιτικών συστημάτων σε διαφορετικά περιβάλλοντα, Ισότητα των φύλων, Κοινωνική συνοχή και δημοκρατία, Σεβασμός της διαφορετικότητας και της πολυπολιτισμικότητας, Εφαρμογή διαφορετικών ερευνητικών μεθόδων, όπως η μελέτη πεδίου για τη διερεύνηση διαφόρων θεμάτων.

Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: Κοινωνική δικαιοσύνη, Αυτονομία, Δημοκρατία, Ισότητα των φύλων, Υπευθυνότητα, Η δύναμη των ανθρώπων να επιφέρουν κοινωνική αλλαγή, Ενεργός και Δημοκρατικός πολίτης

Κοινωνικά θέματα και Αγωγή του Πολίτη: Δημοκρατία, Ισότητα, Πολυπολιτισμικότητα, Οικολογία-Περιβάλλον, Κοινωνική Δικαιοσύνη.

Λογοτεχνία: Θεμελιώδεις ανθρώπινες αξίες και δικαιώματα, όπως η ελευθερία, η ισότητα, η δικαιοσύνη, η δημοκρατία, η αλληλεγγύη.

Αγωγή υγείας: Ανάπτυξη διαπροσωπικών και κοινωνικών δεξιοτήτων, Αποδοχή και σεβασμός της διαφορετικότητας, Κριτική διερεύνηση των στερεοτύπων, της πολυπολιτισμικότητας, του φύλου και της διαφορετικότητας, Επίλυση συγκρούσεων, Αποτελεσματική επικοινωνία, Σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Στόχοι του σχεδίου μαθήματος:

- Να ευαισθητοποιηθούν σχετικά με τη φυσική ή σωματική παρουσία ή κυριαρχία στον δημόσιο χώρο (καταλαμβάνοντας περισσότερο ή λιγότερο χώρο)
- Να κατανοήσουν και να εξερευνήσουν τον αστικό χώρο από διαφορετικές οπτικές γωνίες (π.χ. από τις οπτικές γωνίες γυναικών, ανδρών, διαφορετικών ηλικιακών ομάδων ή εθνοτήτων κ.λπ.) και να διερευνήσουν τις διαφορετικές αφηγήσεις και τις διαφορετικές ιστορίες από διαφορετικές κοινότητες.
- Να διερευνήσουν τις έμφυλες νόρμες και τις διαστάσεις τους: διαφορές μεταξύ γυναικών και ανδρών και πώς αυτές αντανακλώνται στον χώρο
- Να αναπτύξουν ενσυναίσθηση, κατανόηση, αποδοχή και σεβασμό για τον άλλο
- Να προσδιορίσουν την (ανδρική) ηγεμονία στον χώρο (κυρίως μέσω της κυριαρχίας και της ορατότητας)
- Να διερευνήσουν πιθανές λύσεις για τις διακρίσεις στον δημόσιο χώρο

Μάθημα 3.1

Δραστηριότητα 1: Στάση σώματος
(25 έως 40 λεπτά, ανάλογα με τον βαθμό ενασχόλησης με τα φύλλα εργασίας)

Στόχοι της δραστηριότητας:

- Να κατανοήσουν πώς το σώμα μας και η στάση του σώματος αλληλεπιδρά με τον χώρο (δηλαδή πώς συγκεκριμένες στάσεις του σώματος καταλαμβάνουν περισσότερο ή λιγότερο χώρο).
- Να εξερευνήσουν πώς ορισμένες στάσεις του σώματος συμβάλλουν σε συναισθήματα δύναμης, ενδυνάμωσης και αυτοπεποίθησης.

Εισαγωγή

Εξηγήστε στην τάξη ότι σε αυτή τη δραστηριότητα θα εξερευνήσετε τη στάση του σώματος και πώς αυτή μπορεί να επηρεάσει τον τρόπο που αισθανόμαστε. Αξίζει να σημειωθεί ότι η στάση του σώματός μας μεταφέρει, επίσης, έμμεσα (μη λεκτικά) μηνύματα για εμάς. Οι άλλοι άνθρωποι μπορούν να κάνουν υποθέσεις και να εξάγουν συμπεράσματα για εμάς, επηρεασμένοι από τα έμμεσα μηνύματα που μεταφέρει η στάση του σώματός μας. Παρομοίως, μπορούμε και εμείς να κάνουμε υποθέσεις για τους/τις άλλους/ες, με βάση το πώς «κουβαλούν» τους εαυτούς τους.

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ/ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ

Αυτό το σχέδιο μαθήματος ευαισθητοποιεί για τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι αλληλεπιδρούν με τον δημόσιο χώρο, διερευνώντας τις δύο πτυχές της (φυσικής ή σωματικής) παρουσίας ή κυριαρχίας και της ποικιλομορφίας στον χώρο. Επιπλέον, η ανακάλυψη της διαφορετικότητας στους καθημερινούς χώρους και ο σεβασμός προς τους άλλους ανθρώπους είναι πολύ σημαντικός για τη βιώσιμη ειρήνη. Αυτό το σχέδιο μαθήματος στοχεύει ουσιαστικά να βοηθήσει τους/τις μαθητές/ριες να κατανοήσουν τον «άλλο» (τους ανθρώπους που είναι διαφορετικοί από αυτούς/ές), να αναγνωρίσουν τις διαφοροποιήσεις στους δημόσιους χώρους και να διερευνήσουν λύσεις για την εξάλειψη των διακρίσεων.

Η πρώτη δραστηριότητα, το παιχνίδι με τη στάση του σώματος και η συνειδητοποίηση της επίδρασης της στάσης του σώματος, ενθαρρύνει τους/τις μαθητές/ριες να διερευνήσουν πώς διαφορετικοί άνθρωποι κυκλοφορούν στον χώρο: πώς, τότε, ποια άτομα συνήθως υποκρίπτονται για να καταλάβουν λιγότερο χώρο και

πώς, τότε, ποια άτομα απλώνονται για να καταλάβουν περισσότερο χώρο. Η Amy Cuddy, κοινωνική ψυχολόγος που έχει μελετήσει εκτενώς τη στάση του σώματος, υποστηρίζει ότι η στάση του σώματος μεταδίδει βασικά μηνύματα σχετικά με την εξουσία, την κυριαρχία και την προκατάληψη. Αυτή η δραστηριότητα ενθαρρύνει τους/τις μαθητές/ριες να χρησιμοποιήσουν τις προτάσεις της Amy Cuddy για τις στάσεις εξουσίας (βλ. **Φ4.3.1** για ιδέες) και να διερευνήσουν πώς οι διαφορετικές στάσεις του σώματος τους κάνουν να φαίνονται και να αισθάνονται.

Οδηγίες (10 λεπτά)

- Παρουσιάστε τις πόζες μεγάλης ισχύος από το **Φ4.3.1 Εικόνα 1**
- Ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να περιγράψουν τους ανθρώπους που βλέπουν, χρησιμοποιώντας τις ακόλουθες ερωτήσεις:
Τι επικοινωνούν αυτοί οι άνθρωποι με τη στάση του σώματός τους;
Τι νομίζετε ότι αισθάνονται αυτοί οι άνθρωποι;
Γιατί νομίζετε ότι ορισμένοι άνθρωποι υιοθετούν αυτή τη στάση του σώματος;
Τι νομίζετε ότι σκέφτονται οι άλλοι άνθρωποι γι' αυτούς/ές;
- Αναφέρετε ότι αυτές οι στάσεις ονομάζονται «στάσεις μεγάλης ισχύος». Μεταφέρουν μηνύματα δύναμης, διεκδικητικότητας, αυτοπεποίθησης και κυριαρχίας.
- Παρομοίως, δείξτε πόζες μειωμένης δύναμης από το ίδιο φύλλο και ζητήστε από την ομάδα των μαθητών/ριών να περιγράψει τους ανθρώπους που βλέπει. Κάντε τις ίδιες ερωτήσεις, όπως παραπάνω.
- Εξηγήστε ότι όταν η στάση του σώματός μας είναι «μαζεμένη», καταλαμβάνουμε λιγότερο χώρο και μεταφέρουμε μηνύματα φόβου, μοναξιάς, ανασφάλειας, θλίψης, απόσυρσης και έλλειψης εμπιστοσύνης.
- Δείξτε περισσότερες δυναμικές πόζες γυναικών και ανδρών (**Φ4.3.1 Εικόνες 2, 3, 4 και 5**). Ενθαρρύνετε τους/τις μαθητές/ριες να περιγράψουν πώς φαίνονται οι άνθρωποι στις εικόνες.
- Ενθαρρύνετε τους/τις μαθητές/ριες να σηκωθούν και να δοκιμάσουν τις στάσεις. Πείτε: «Όταν χτυπή τα χέρια μου, σας καλώ να συρρικνωθείτε όσο μπορείτε και να καταλάβετε όσο το δυνατόν λιγότερο χώρο. Για παράδειγμα, μπορείτε να δοκιμάσετε να καμπουριάσετε, να φέρετε τους ώμους σας όσο το δυνατόν πιο μέσα, να λυγίσετε και να σταυρώσετε τα πόδια σας, τους αστραγάλους σας. Κρατήστε αυτή τη στάση για λίγα δευτερόλεπτα και δώστε προσοχή στο πώς αισθάνεστε. Τώρα, όταν χτυπάω παλαμάκια, σας καλώ να υιοθετήσετε τη στάση δύναμης του/της υπερήρωα/ίδας. Σταθείτε όρθιοι/ες, με το πηγούνι ελαφρώς προς τα πάνω, το στήθος προς τα έξω, τα πόδια σε απόσταση και τα χέρια στους γοφούς σας. Κρατήστε αυτή τη στάση για μερικά δευτερόλεπτα. Δώστε προσοχή στο πώς αισθάνεστε. Όταν χτυπήσω ξανά τα χέρια μου, σας καλώ να υιοθετήσετε τη στάση του/της νικητή/ριας, με τα χέρια σας υψωμένα σε σχήμα V πάνω από το κεφάλι σας. Κρατήστε αυτή τη στάση για λίγα δευτερόλεπτα και δώστε προσοχή στο πώς αισθάνεστε.»

Συζήτηση και κλείσιμο (10 λεπτά)

- Πώς σας φάνηκε αυτή η δραστηριότητα;
- Πώς αισθανθήκατε στις πόζες μειωμένης δύναμης;
- Πώς αισθανθήκατε στις πόζες μεγάλης δύναμης;
- Πιστεύετε ότι οι άνθρωποι κάνουν υποθέσεις για τους/

- τις άλλους/ες με βάση τη στάση του σώματός τους; Εσείς τι λέτε;
- Ποια στάση πιστεύετε ότι πρέπει να υιοθετήσουμε στην καθημερινή μας ζωή;
- Πιστεύετε ότι οι άνθρωποι καμιά φορά κάνουν κατάχρηση της δύναμης που υπονοεί η στάση του σώματός τους; Πώς;
- Αφού οι μαθητές/ριες δώσουν τις απαντήσεις τους, δείξτε το **Φ4.3.1 Εικόνα 6**.
- Τι γνώμη έχετε για την πόζα που υπονοεί δύναμη εδώ; Αντιπροσωπεύει κατάχρηση εξουσίας;
- Πώς μπορούμε να διασφαλίσουμε ότι χρησιμοποιούμε τη δύναμή μας με τον σωστό τρόπο; (Για παράδειγμα, σεβασμός προς τους άλλους ανθρώπους και σεβασμός των συναισθημάτων και των δικαιωμάτων των άλλων).

Συμβουλές για τον συντονισμό

- > Αν έχετε χρόνο, μπορείτε να κλείσετε τη συζήτηση παρακολουθώντας ένα από τα βίντεο της Amy Cuddy, π.χ. <https://bit.ly/3yPlIdTG>, όπου εξηγεί τη θεωρία της για τη στάση του σώματος, τη δύναμη και την κυριαρχία.
- > Αν έχετε χρόνο, αμέσως αφού οι μαθητές/ριες δοκιμάσουν τις δικές τους στάσεις μεγάλης δύναμης, μπορείτε να αναπαράγετε το βίντεο «8 Power Poses Body Language and Confidence» (<https://bit.ly/3PDDH0p>) και να ζητήσετε από τους/τις μαθητές/ριες να αντιγράψουν το παράδειγμα της Parmita Katkar καθώς εξηγεί και επιδεικνύει 8 διαφορετικές στάσεις ισχύος.

Βιβλιογραφία

Συμβουλές και εργασία: <https://bit.ly/3o8YahP>
Η γλώσσα του σώματός σας μπορεί να διαμορφώνει το ποιος/α είστε: <https://bit.ly/3ofPA0B>

Δραστηριότητα 2: Καθρέφτες (20 λεπτά)

Εισαγωγή

Εξηγήστε ότι θα παίξουμε ένα παιχνίδι που θα μας βοηθήσει να κατανοήσουμε καλύτερα τους άλλους ανθρώπους. Η κατανόηση των άλλων είναι απαραίτητη για να κατανοήσουμε τους εαυτούς μας και να ανακαλύψουμε τρόπους με τους οποίους μπορούμε να συνυπάσχουμε ειρηνικά και ευτυχισμένα.

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ/ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ | Δραστηριότητα με καθρέφτη

Η κατανόηση των άλλων επιτρέπει στα παιδιά και τους/τις εφήβους να εξερευνήσουν καλύτερα τον εαυτό τους. Υποδύομενοι/ες, οι μαθητές/ριες εξερευνούν «τον άλλο» (τους ανθρώπους που είναι διαφορετικοί από αυτούς) με διασκεδαστικούς και διαδραστικούς τρόπους. Σε αυτή τη δραστηριότητα, χρησιμοποιούμε την τεχνική του «καθρέφτη», η οποία χρησιμοποιείται συχνά στο δράμα και το θέατρο ως δραστηριότητα προθέρμανσης. Μπορείτε να βρείτε περισσότερες πληροφορίες για την τεχνική αυτή εδώ: <https://bit.ly/3os4EbX>

Οδηγίες εφαρμογής (10 λεπτά)

1. Ζητήστε από την τάξη να σηκωθεί και να χωριστεί σε ζευγάρια, ώστε κάθε άτομο να έχει έναν/μία σύντροφο. Εάν έχετε μονό αριθμό μαθητών/ριών, μπορείτε είτε να μπειτε στην ομάδα είτε ένας/μία μαθητής/ρια να παίξει δύο φορές.
2. Τα ζευγάρια στέκονται αντικριστά. Ένας/μία μαθητής/ρια θα είναι ο/η αρχηγός και ο/η άλλος/η ο καθρέφτης.

- Όταν αρχίσετε να παίζετε μουσική, καλέστε τον/την αρχηγό να αρχίσει να κάνει κάποιες χειρονομίες ή κάποιες απλές κινήσεις με το σώμα του/της. Το άτομο που ενεργεί ως καθρέφτης προσπαθεί στη συνέχεια να αντιγράψει αυτές τις κινήσεις ακριβώς όπως είναι, αντικατοπτρίζοντάς τες. Για παράδειγμα, αν ο/η αρχηγός σηκώσει το δεξί του/της χέρι, ο «καθρέφτης» θα πρέπει να σηκώσει το αριστερό του/της, όπως ακριβώς θα έκανε η φιγούρα σε έναν πραγματικό καθρέφτη.
- Καλέστε τα ζευγάρια να αρχίσουν να κινούνται στον χώρο (λαμβάνοντας υπόψη τα άλλα ζευγάρια που, επίσης, κινούνται). Ενθαρρύνετε τα ζευγάρια να διατηρούν οπτική επαφή (αντί να κοιτάζουν τα χέρια ή τα πόδια του συντρόφου τους) και να κάνουν ομαλές και συνεχείς κινήσεις, ώστε να υπάρχει ροή στον «χορό» τους. Αν καταφέρουν να έχουν αυτή τη ροή, θα είναι δύσκολο για έναν/μία ξένο/η να ξεχωρίσει ποιος/α είναι ο/η αρχηγός και ποιος/α ο καθρέφτης.
- Όταν χτυπάτε παλαμάκια (ή χαμηλώνετε τη μουσική), τα ζευγάρια αλλάζουν ρόλους: ο/η αρχηγός γίνεται ο καθρέφτης και ο καθρέφτης αναλαμβάνει τώρα το προβάδισμα.
- Ενθαρρύνετε τους/τις αρχηγούς να μην προσπαθούν να «ξεγελάσουν» τους/τις παρτενέρ τους. Αντίθετα, ως αρχηγοί είναι δική τους ευθύνη να εκτελούν κινήσεις που ο «καθρέφτης» μπορεί να ακολουθήσει με ακρίβεια.
- Μετά από λίγα λεπτά, ζητήστε από τα ζευγάρια να συνεχίσουν τη δραστηριότητα, αλλάζοντας ρόλους μεταξύ τους οργανικά, όποτε το επιθυμούν, χωρίς να το επικοινωνούν. Έτσι, τα παιδιά θα καθοδηγούν και θα καθρεφτίζουν οργανικά το ένα το άλλο, χωρίς να περιμένουν το σύνθημά σας για να αλλάξουν ρόλους.

Συζήτηση (10 λεπτά)

- Πώς ήταν αυτή η δραστηριότητα;
- Τι σας άρεσε σε αυτή τη δραστηριότητα;
- Υπήρξε κάτι που σας δυσκόλεψε; Παρακαλώ εξηγήστε.
- Ποιος ρόλος σας φάνηκε ευκολότερος ή πιο άνετος, ο ηγετικός ή ο καθρέφτης; Γιατί;
- Φτάσατε σε εκείνο το σημείο της μεταξύ σας ανταλλαγής, όπου οργανικά καθρεφτίζατε ο ένας τον άλλον χωρίς να επικοινωνείτε; Πώς νομίζετε ότι συνέβη αυτό;
- Αλληλεπιδρώντας με το ζευγάρι σας, μάθατε κάτι για τον εαυτό σας; Παρακαλώ εξηγήστε.
- Τι πιστεύετε ότι διδάσκει αυτή η δραστηριότητα σχετικά με τη συνύπαρξη με «τους άλλους» (ανθρώπους που μπορεί να θεωρούμε διαφορετικούς από εμάς); Πώς μπορούμε να συνυπάρξουμε με τους άλλους; (**Συμβουλή:** ενθαρρύνετε τους/τις μαθητές/ριες να σκεφτούν τι έμαθαν από το παράδειγμα «του άλλου». Δείξτε σεβασμό, διαφάνεια και δώστε «χώρο» στον άλλο να είναι, να δράσει ή να δημιουργήσει. Αυτές οι πτυχές είναι βασικές. Εάν δεν αναφέρονται, μπορείτε να προβληματιστείτε σχετικά ως παρατηρητής/ρια).

Μάθημα 3.2: Προετοιμασία πριν από τη μελέτη πεδίου

Δραστηριότητα 1: Μια βόλτα στα παπούτσια κάποιου/ας άλλου/ης

Στόχοι της δραστηριότητας:

- Να εξερευνήσουν τον αστικό χώρο από διαφορετικές οπτικές γωνίες (π.χ. από τις οπτικές γωνίες γυναικών, ανδρών, διαφορετικών ηλικιακών ομάδων ή εθνοτήτων

κ.λπ.) και να διερευνήσουν τις διαφορετικές αφηγήσεις και ιστορίες από διαφορετικές κοινότητες.

- Να διερευνήσουν τις έμφυλες νόρμες και τις διαστάσεις τους: διαφορές μεταξύ γυναικών και ανδρών και πώς αυτές αντανακλώνται στον χώρο
- Να αναπτύξουν ενσυναίσθηση, κατανόηση, αποδοχή και σεβασμό για «τον άλλο».
- Να εντοπίσουν την ανδρική ηγεμονία στον χώρο, κυρίως μέσω της κυριαρχίας και της ορατότητας και να διερευνήσουν τις επιπτώσεις της
- Να γίνει καταιγισμός ιδεών για διάφορες λύσεις που θα μπορούσαν να καταστήσουν τη χρήση του δημόσιου χώρου πιο ισότιμη για όλους/ες.

Υλικά: Σημειωματάρια και στυλό για να κρατάτε σημειώσεις.

Εισαγωγή

Ενημερώστε την τάξη ότι σε αυτή τη δραστηριότητα θα προσπαθήσετε να κατανοήσετε την ποικιλομορφία και τον **πλουραλισμό** της κοινωνίας μας. Θα διεξάγετε μια επιτόπια έρευνα, όπου θα εξερευνήσετε έναν δημόσιο χώρο μέσα από τα «μάτια» και «φορώντας τα παπούτσια» διαφορετικών ανθρώπων.

Οδηγίες (30 λεπτά)

- Ξεκινήστε τη δραστηριότητα, δείχνοντας εικόνες από διάφορα παπούτσια. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε τις εικόνες παπουτσιών του **Φ4.3.2**.
- Ζητήστε από τους/τις μαθητές/ριες να εντοπίσουν ποιοι άνθρωποι θα μπορούσαν να φορούν αυτά τα παπούτσια. Είναι άνδρες ή γυναίκες; Ποια είναι η ηλικία τους; Μπορείτε να συμπεράνετε την εθνικότητά τους; Τι δουλειά μπορεί να κάνουν αυτοί οι άνθρωποι;
- Εξηγήστε ότι οι διαφορετικοί τύποι παπουτσιών αντιπροσωπεύουν την ποικιλομορφία των ανθρώπων που συναντάμε γύρω μας.
- Εξηγήστε ότι κατά τη διάρκεια της μελέτης πεδίου οι μαθητές/ριες θα έχουν την ευκαιρία να διερευνήσουν τον τρόπο με τον οποίο διαφορετικές ομάδες ανθρώπων αλληλεπιδρούν σε δημόσιους χώρους, παρατηρώντας τους αυτούς τους δημόσιους χώρους πιο κριτικά. Στόχος είναι να κατανοήσουν πώς χρησιμοποιούν οι διάφοροι άνθρωποι τον χώρο, ποιες διαφορές είναι εμφανείς μεταξύ διαφορετικών ομάδων στη χρήση του χώρου, ποιες ανισότητες είναι εμφανείς και πώς διαφέρουν οι εμπειρίες διαφορετικών ομάδων στον χώρο.
- Για τον σκοπό αυτό, οι μαθητές/ριες θα παρατηρήσουν διαφορετικές ταυτότητες, τις δικές τους αντιδράσεις και κυρίως τις αντιδράσεις των άλλων ανθρώπων απέναντί τους. Οι πιθανές ταυτότητες που ενδέχεται να παρατηρήσουν οι μαθητές/ριες περιλαμβάνουν: (i) παιδί, (ii) έφηβος/η, (iii) νέος/α, (iv) ηλικιωμένος/η, (v) γυναίκα από την κυρίαρχη εθνοτική ομάδα, (vi) άνδρας από την κυρίαρχη εθνοτική ομάδα, (vii) γυναίκα από εθνοτική μειονότητα, (viii) άνδρας από εθνοτική μειονότητα.
- Εξηγήστε ότι κατά την παρατήρησή τους, πρέπει να προσέξουν πώς οι διάφορες ομάδες περπατούν, ενεργούν και αλληλεπιδρούν στον χώρο.
- Είναι σημαντικό να εξερευνήσουν χώρους διαφορετικών φύλων και εθνοτήτων, ώστε να καταγράψουν ένα ευρύτερο φάσμα εμπειριών.
- Συζητήστε με τους/τις μαθητές/ριες τις **ερωτήσεις παρατήρησης Φ4.3.3 για τη μελέτη πεδίου** και τον

- στόχο κάθε ερώτησης, απαντήστε σε τυχόν ανησυχίες, προσθέστε ερωτήσεις που μπορεί να προκύψουν από τη συζήτηση και τροποποιήστε τις υπάρχουσες. Προσπαθήστε να εμπλέξετε τους/τις μαθητές/ριες σε αυτή τη διαδικασία όσο το δυνατόν περισσότερο, ώστε να αναλάβουν την ευθύνη της. Εξηγήστε, επίσης, ότι το πρωτόκολλο παρατήρησης υπάρχει μόνο για να τους καθοδηγήσει και ότι μπορούν να αισθάνονται ελεύθεροι/ες να κάνουν οποιεσδήποτε άλλες σχετικές παρατηρήσεις κατά τη διάρκεια του περιπάτου.
- Συζητήστε τα πρωτόκολλα ασφαλείας όταν βγαίνουν στον δημόσιο χώρο για να κάνουν τις παρατηρήσεις τους. Για παράδειγμα, να εργάζονται σε ζευγάρια ή τριάδες, οι ομάδες να μην απομακρύνονται η μια από την άλλη, καθώς και να επιδεικνύουν σωστή συμπεριφορά.

Μελέτη πεδίου (90 λεπτά)

- Ανατρέξτε στις **Γενικές οδηγίες για επιτυχημένες επιτόπιες μελέτες**, που περιγράφονται στο Σχέδιο Μαθήματος 2 αυτής της ενότητας, στη σελίδα 93.
- Οι μαθητές/ριες θα μεταβούν σε μια επιλεγμένη τοποθεσία και θα πραγματοποιήσουν τις παρατηρήσεις τους σε μικρές ομάδες, δίνοντας προσοχή στις καθοδηγητικές ερωτήσεις καθ' όλη τη διάρκεια αυτής της διαδικασίας.
- Ενθαρρύνετε τους/τις μαθητές/ριες να περπατήσουν στον δημόσιο χώρο και να παρατηρήσουν δύο ή τρεις διαφορετικές ταυτότητες.
- Κατά τη διεξαγωγή των παρατηρήσεών τους, ενθαρρύνετε τους να κρατούν σημειώσεις σε ένα σημειωματάριο ή να ηχογραφούν τις παρατηρήσεις τους, στο τηλέφωνό τους.

Κατ' οίκον εργασία

Στη συνέχεια, οι μικρές ομάδες θα συνεργαστούν μετά το πέρας των σχολικών ωρών και θα συζητήσουν τη μελέτη πεδίου και τις παρατηρήσεις τους. Εάν δεν έχουν τη δυνατότητα να συναντηθούν με φυσική παρουσία, μπορούν να συναντηθούν διαδικτυακά. Καλέστε τους/τις να δώσουν ιδιαίτερη προσοχή στις διαφορές στις εμπειρίες των γυναικών και των ανδρών και των διαφορετικών κοινωνικών ομάδων όσον αφορά στην ορατότητα, την κυριαρχία, την εκπροσώπηση στον χώρο, τη διαφορετική χρήση του χώρου, στα αισθήματα άνεσης, του ανήκιν και της ασφάλειας κ.λπ. Τέλος, καλέστε τους να σημειώσουν τυχόν ανισότητες που μπορεί να έχουν παρατηρήσει. Ενημερώστε τους ότι θα παρουσιάσουν τα ευρήματά τους στην τάξη (3-4 λεπτά για κάθε ομάδα).

Μάθημα 3.3: Μετά τη μελέτη πεδίου

Παρουσίαση και συζήτηση (45 λεπτά)

Ζητήστε από τις ομάδες να παρουσιάσουν τα ευρήματά τους μία προς μία. Κάθε ομάδα έχει στη διάθεσή της 3-4 λεπτά για την παρουσίασή της. Οι παρουσιάσεις δεν πρέπει να διαρκούν περισσότερο από 25 λεπτά. Μπορείτε να καλέσετε τις ομάδες να προσθέσουν μόνο νέες παρατηρήσεις, ώστε να μην επαναλάβουν αυτά που έχουν πει οι άλλες ομάδες.

Συζήτηση (20 λεπτά)

- Ποιο ήταν το πιο εντυπωσιακό πράγμα που αισθανθήκατε ή παρατηρήσατε;
- Μάθατε κάτι για τις διάφορες ομάδες κατά τη διάρκεια αυτής της δραστηριότητας; Τι;

- Μάθατε κάτι για τον εαυτό σας; Τι;
- Τι είδους δημόσιους χώρους επιλέγουν άνθρωποι διαφόρων ταυτοτήτων;
- Ποιες διαφορές παρατηρήσατε στις εμπειρίες των διαφόρων ανθρώπων όσον αφορά στον τρόπο με τον οποίο αλληλεπιδρούν στον χώρο;
- Ποιες διαφορές στις στάσεις του σώματος παρατηρήσατε;
- Πώς διέφεραν οι εμπειρίες των γυναικών και των ανδρών; Γιατί συνέβη αυτό;
- Πώς διέφεραν οι εμπειρίες των διαφόρων κοινωνικών και πολιτισμικών ομάδων; Γιατί συνέβη αυτό;
- Ποιες ανισότητες παρατηρήσατε;
- Ποιες ομάδες πιστεύετε ότι αισθάνονται περισσότερο ενταγμένες και περισσότερο ορατές στον χώρο; Ποιες ομάδες πιστεύετε ότι αισθάνονται ότι «ταιριάζουν» σε αυτόν τον χώρο; Ποιες ομάδες αισθάνονται ότι δεν ανήκουν τόσο πολύ;
- Παρατηρήσατε ότι ορισμένες από τις ανάγκες ανθρώπων διαφορετικών ταυτοτήτων δεν ικανοποιήθηκαν; Ποιες ανάγκες;
- Τι πιστεύετε ότι θα κάνει τις διάφορες ομάδες που χρησιμοποιούν αυτόν τον χώρο να αισθάνονται πιο ευτυχιμένες, πιο ενταγμένες και ότι οι ανάγκες και τα δικαιώματά τους λαμβάνονται εξίσου υπόψη; (Διερεύνηση για την κατανόηση της διαφορετικότητας, της ενσυναίσθησης, της αποδοχής, της ελευθερίας κάθε ατόμου, ομάδας και κοινότητας να υπάρχει, του σεβασμού και της διασφάλισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων).

Κλείσιμο και ανατροφοδότηση

Ολοκληρώστε το σχέδιο μαθήματος αναλογιζόμενοι/ες τις διαφορετικές εμπειρίες που οι μαθητές/ριες έχουν εντοπίσει στον δημόσιο χώρο. Εξηγήστε ότι ο εντοπισμός των διαφορών, η κατανόησή τους, η καλλιέργεια της ενσυναίσθησης και ο σεβασμός των άλλων είναι πολύ σημαντικά για τη συνύπαρξη και τη βιώσιμη ειρήνη. Τονίστε την ανάγκη που εντοπίστηκε, ότι οι δημόσιοι χώροι πρέπει να είναι ίσοι για όλους/ες. Κάθε άτομο πρέπει να αισθάνεται ασφαλές, ευτυχιμένο, ότι είναι ορατό και ότι συμπεριλαμβάνεται. Επαναλάβετε ότι για να γίνει αυτό εφικτό, θα πρέπει όλοι/ες να κάνουμε το καθήκον μας, δείχνοντας κατανόηση για τους/τις άλλους/ες και τις εμπειρίες τους, και δείχνοντας σεβασμό και αποδοχή.

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ/ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ | Πληροφορίες για το ιστορικό υπόβαθρο

Αυτή η δραστηριότητα αντλεί την έμπνευσή της από το μνημείο «Παπούτσια στον παραλιακό δρόμο του Δούναβη» (<https://bit.ly/3O9Gm0A>). Αν και η δραστηριότητα αυτή δεν έχει ως στόχο να συζητήσει το Ολοκαύτωμα, έχει ως στόχο να αποτίσει φόρο τιμής στους ανθρώπους που συμβολικά φορούν διαφορετικά παπούτσια, και να συζητήσει τη διαφορετικότητα, την αποδοχή, την πολυπολιτισμικότητα και τις διασταυρούμενες ταυτότητες. Αυτή η δραστηριότητα είναι κυρίως μια δραστηριότητα σε εξωτερικούς χώρους, στο πλαίσιο της οποίας οι μαθητές/ριες ενθαρρύνονται να παρατηρήσουν κριτικά και να βιώσουν έναν δημόσιο χώρο μέσα από τα μάτια ενός άλλου ανθρώπου. Πρωταρχικός της στόχος είναι να δώσει την ευκαιρία στους/στις νέους/ες να (ξανα)ανακαλύψουν τους χώρους, στους οποίους, ενδεχομένως, συχνάζουν, να τους εξερευνήσουν και να τους δουν από μια διαφορετική οπτική γωνία.

Φ4.3.1 Εικόνες
Εικονογράφηση από τον Φίλιππο Βασιλειάδη

Τολμηρή και με αυτοπεποίθηση

"Γούντερ Γούμαν"

Νίκη

Άγαλμα της Ελευθερίας

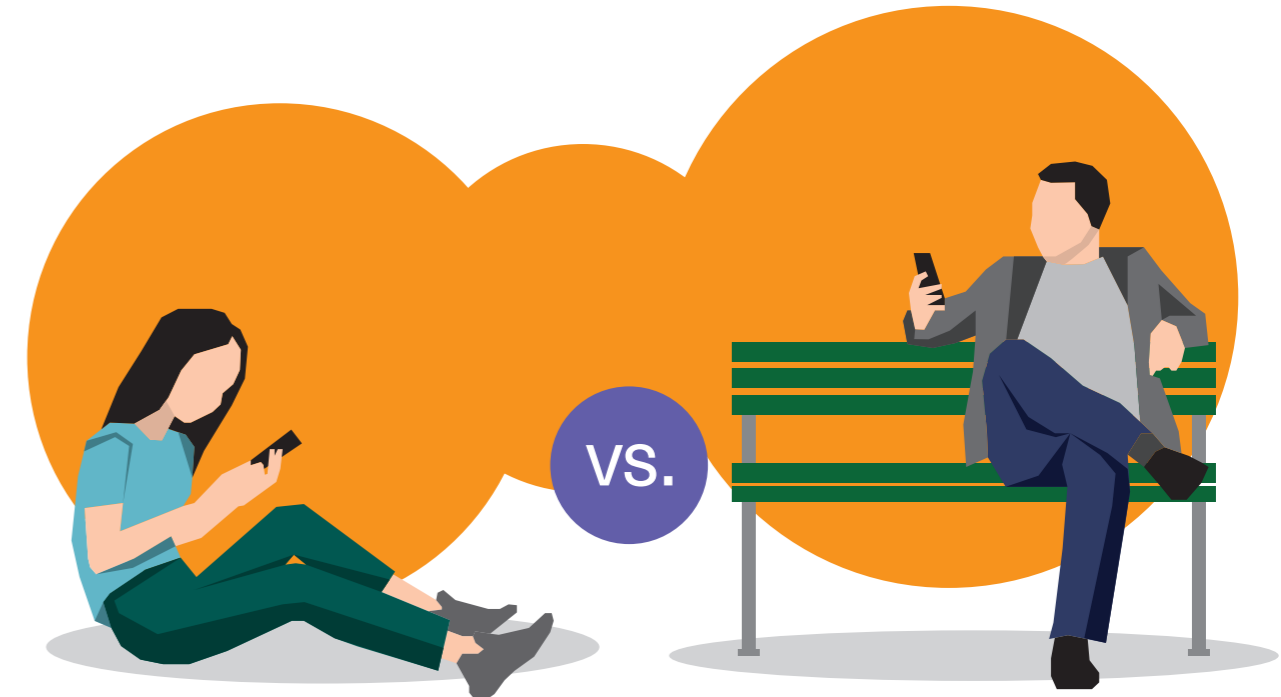
Εικόνα 1: Πόζες μεγάλης δύναμης

Εικόνα 1: Πόζες μικρής δύναμης

Εικόνα 2

Εικόνα 2

Εικόνα 4

Εικόνα 5

R4.3.2 Εικόνες παπουτσιών

Φ4.3.3 Ερωτήσεις για τη μελέτη πεδίου

Προσπαθήστε να απαντήσετε σε αυτές τις ερωτήσεις, καθώς παρατηρείτε τους ανθρώπους στον χώρο. Μερικές φορές, μπορεί να μην ξέρετε την απάντηση, οπότε προσπαθήστε να μαντέψετε. Είναι σημαντικό να εξερευνήσετε τον χώρο από την οπτική διαφορετικών φύλων και εθνικοτήτων, ώστε να καταγράψετε ένα ευρύ φάσμα εμπειριών.

1. Ποιο είναι το φύλο του ατόμου που παρατηρείτε; Μπορείτε να μαντέψετε την ηλικία του; Την εθνικότητά του; Τη θρησκεία;
2. Τι κάνει στον χώρο;
3. Πού είναι; Κάνει παρέα με κάποιον/α;
4. Πώς συμπεριφέρονται οι άλλοι άνθρωποι απέναντί του/της;
5. Πώς βρέθηκε εδώ; Περπάτησε, πήρε το λεωφορείο, έκανε ποδήλατο, οδήγησε το αυτοκίνητό του κ.λπ.
6. Υπάρχει ένας πολιτιστικός χώρος ή κάποιο συγκεκριμένο μέρος στον δημόσιο χώρο που θα επισκεπτόταν (ένας χώρος λατρείας, ένα καφέ/εστιατόριο, ένα συγκεκριμένο μέρος όπου συγκεντρώνονται άνθρωποι της κοινότητάς του/της κ.λπ.);
7. Δώστε προσοχή στη στάση του σώματός του/της.
8. Δώστε προσοχή στο πώς συμπεριφέρεται, πώς κοιτάζει, πώς αλληλεπιδρά με τους/τις άλλους/ες.
9. Ποιες ομάδες είναι οι πιο κυρίαρχες στον χώρο;
10. Καθώς περπατάτε στον χώρο, προσπαθήστε να μαντέψετε πώς μπορεί να αισθάνεται σε αυτόν το χώρο; Αισθάνεται άνετα ή ασφαλής; Αισθάνεται άβολα ή αμήχανα;
11. Υπάρχουν κάποια σημεία αυτού του δρόμου ή αυτής της περιοχής στα οποία θα απέφευγε να πάει; Ποια από αυτά; Γιατί;
12. Τι θα τον/την έκανε πιο ευτυχισμένο/η και πιο ενταγμένο/η σε αυτόν τον χώρο;

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

Οι όροι που περιλαμβάνονται σε αυτήν την ενότητα περιγράφονται με διάφορους τρόπους. Κάποιοι δίνονται απευθείας όπως περιγράφονται στην αρχική πηγή, ενώ άλλοι παραφράζονται με βάση την αρχική πηγή. Υπάρχουν, επίσης, ορισμένοι όροι που περιγράφονται από τους συγγραφείς χωρίς να δίνεται συγκεκριμένη πηγή. Το συνολικό περιεχόμενο της παρούσας ενότητας αντανακλά την κατανόηση, τους σκοπούς και τις απόψεις των συγγραφέων για την συγκεκριμένη δημοσίευση.

Πώς να διαβάσετε τους όρους: Οι όροι στο **Γλωσσάριο** είναι καλύτερα κατανοητοί όπως βρίσκονται στα συμφραζόμενά τους στην παρούσα έκδοση.

Αισθητική είναι η φιλοσοφική διερεύνηση ενός έργου τέχνης, της ανταπόκρισής μας σε αυτό και της συνακόλουθης εξέτασης των αξιών μας σχετικά με την τέχνη. Οι αισθητικές προσεγγίσεις περιλαμβάνουν ερωτήματα όπως ποιος/ποια είναι ο/η καλλιτέχνης/ιδέα; Ή πότε και υπό ποιες συνθήκες ένα έργο είναι τέχνη; Η αισθητική μπορεί να αλλάζει με την πάροδο του χρόνου, ως απάντηση στο πλαίσιο και τον πολιτισμό (The New York State Education Department, 2017).

Αλληγορία είναι μια ιστορία, ένα έργο, μια εικόνα κ.λπ., στην οποία κάθε χαρακτήρας ή γεγονός είναι ένα σύμβολο που αντιπροσωπεύει μια ιδέα ή μια ιδιότητα, όπως η αλήθεια, το κακό, ο θάνατος κ.λπ., και η χρήση τέτοιων συμβόλων (Oxford University Press, χ.η.)

Αναπαράσταση είναι η οπτική απεικόνιση κάποιου ατόμου ή κάποιου πράγματος. Είναι μια (οπτική) περιγραφή ή δήλωση γεγονότων (εικόνα, προσομοίωση ή αναπαραγωγή ενός πράγματος, με κάποιο τρόπο) (Kingsborough Community College, χ.η., Cleveland Institute of Art, χ.η.)

Ο όρος ανδρικό προνόμιο αντιστοιχεί στην έννοια της πατριαρχίας, που χρησιμοποιείται συχνά ως συντομογραφία για την κυριαρχία των ανδρών στην κοινωνία. Ως μέλη της κυρίαρχης ομάδας, οι άνδρες απολαμβάνουν σημαντικά προνόμια, όπως μεγαλύτερη ελευθερία και ανεξαρτησία, υψηλότερους μισθούς, επαγγελματική εξέλιξη, θέσεις μεγαλύτερης ισχύος και γενικά έχουν μεγαλύτερο κύρος, κυριαρχία και έλεγχο (IGI Global, χ.η.)

Η ανισότητα των φύλων είναι νομική, κοινωνική και πολιτισμική κατάσταση, στην οποία το βιολογικό ή/και το κοινωνικό φύλο επιδρά στην ισότιμη πρόσβαση ή απόλαυση δικαιωμάτων και αξιοπρέπειας για τις γυναίκες και τους άνδρες, καθώς και στην ανάληψη στερεότυπων κοινωνικών και πολιτισμικών ρόλων (European Institute for Gender Equality, 2016).

Αρρενωπότητα/Θηλυκότητα είναι οι έμφυλες νόρμες που αντιστοιχούν στο ιδανικό πρότυπο αρρενωπότητας και θηλυκότητας, το οποίο μπορεί να μην αντιπροσωπεύει την πραγματικότητα, αλλά αποτελεί το κυρίαρχο μοντέλο για την «αξιολόγηση» ενός άνδρα ή μιας γυναίκας, καλλιεργώντας τη δυαδική αναπαράσταση του φύλου περαιτέρω, και το σύνολο των έμφυλων ρόλων και σχέσεων (UNICEF, 2017- Gendered Innovations, χ.η.; Fernandez & Nelson, 2021; Care, 2018).

Αυτοσυνειδησία είναι η ατομική ταυτότητα ενός ατόμου που το κάνει να διαφέρει από τους άλλους (The Free Dictionary, χ.η.)

Η έννοια **δημοκρατία** προέρχεται από τις ελληνικές λέξεις «δήμος», που σημαίνει λαός, και «κράτος» που σημαίνει εξουσία. Έτσι, η δημοκρατία μπορεί να θεωρηθεί ως «εξουσία του λαού»: ένας τρόπος διακυβέρνησης που εξαρτάται από τη βούληση του λαού (Συμβούλιο της Ευρώπης, χ.η.) Η δημοκρατία παρέχει ένα περιβάλλον σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών, στο οποίο ασκείται η ελεύθερα εκφρασμένη βούληση των ανθρώπων. Οι άνθρωποι έχουν λόγο στις αποφάσεις και μπορούν να θέσουν τους/τις υπεύθυνους/ες λήψης αποφάσεων προ των ευθυνών τους. Οι γυναίκες και οι άνδρες έχουν ίσα δικαιώματα και όλοι οι άνθρωποι είναι απαλλαγμένοι από διακρίσεις (United Nations, χ.η.)

Τα δημόσια μνημεία στην παρούσα δημοσίευση αφορούν δημόσια μνημεία, στα οποία υπάρχει ελεύθερη πρόσβαση. Τα μνημεία μπορεί να είναι έργα τέχνης που τοποθετούνται σε δημόσιους χώρους και είναι ελεύθερα προσβάσιμα, αλλά ανατίθενται από δημόσια πρόσωπα ή ιδιώτες ή ομάδες και χρηματοδοτούνται από πολιτικούς ηγέτες, ιδιώτες ή δημόσιους φορείς, όπως οι δήμοι.

Η δημόσια τέχνη είναι τέχνη προσβάσιμη στο κοινό. Αυτό που διακρίνει τη δημόσια τέχνη από άλλα είδη τέχνης είναι ο μοναδικός συσχετισμός του τρόπου με τον οποίο κατασκευάζεται, του τόπου όπου βρίσκεται και του τι σημαίνει. Τοποθετημένη σε δημόσιους χώρους, η δημόσια τέχνη είναι εκεί για όλους/ες, μια μορφή συλλογικής κοινοτικής έκφρασης. Η δημόσια τέχνη μπορεί, επομένως, να λειτουργήσει ως αντανάκλαση του τρόπου με τον οποίο βλέπουμε τον κόσμο: η απάντηση των καλλιτεχνών στις χρονικές και τοπικές συνθήκες, σε συνδυασμό με μια συλλογική αίσθηση/αντίληψη αυτών των συνθηκών (Association for Public Art, χ.η.)

Η έννοια της δημόσιας σφαίρας βρίσκεται στο επίκεντρο των συμμετοχικών προσεγγίσεων για τη δημοκρατία. Δημόσια σφαίρα είναι ο χώρος, όπου οι πολίτες συναντιούνται, ανταλλάσσουν απόψεις σχετικά με τις δημόσιες υποθέσεις, συζητούν, συσκέπτονται και, τελικά, διαμορφώνουν τη δημόσια γνώμη. Σύμφωνα με τον Γερμανό φιλόσοφο Habermas, η δημόσια σφαίρα είναι ο τομέας της κοινωνικής ζωής, όπου μπορεί να διαμορφωθεί η κοινή γνώμη (Habermas et al., 1974; The World Bank, χ.η.)

Δημόσιος χώρος στην παρούσα δημοσίευση είναι κάθε χώρος ανοικτός και προσβάσιμος στους ανθρώπους, ο οποίος συμβάλλει στη ζωντάνια και τη βιωσιμότητα της πόλης και στην ευημερία των κατοίκων της. Ωστόσο, όπως συμβαίνει και με τα δημόσια μνημεία, οι δημόσιοι χώροι μπορεί να ανήκουν σε δημόσια πρόσωπα, ιδιώτες ή ομάδες και να χρηματοδοτούνται από πολιτικούς ηγέτες, ιδιώτες ή δημόσιους φορείς, όπως οι δήμοι (Friedmann, 1961- Collins & Stadler, 2020).

Οι διαρθρωτικές και κοινωνικές ανισότητες είναι μια κατάσταση, στην οποία τα μέλη μιας κοινωνίας διαθέτουν διαφορετικά ποσοστά πλούτου, κύρους ή εξουσίας.

Η διαστρωμάτωση των φύλων

Η **διαστρωμάτωση των φύλων** είναι η άνιση κατανομή του πλούτου, της εξουσίας και των προνομίων μεταξύ των διαφόρων φύλων (Geist & Myers, 2016).

Η **διατομεακότητα** είναι ένα αναλυτικό εργαλείο για τη μελέτη, την κατανόηση και την αντιμετώπιση των τρόπων, με τους οποίους το βιολογικό και το κοινωνικό φύλο διασταυρώνονται με άλλα προσωπικά χαρακτηριστικά/ ταυτότητες, και πώς αυτές οι διασταυρώσεις συμβάλλουν σε μοναδικές εμπειρίες διακρίσεων (European Institute for Gender Equality, 2016).

Διατομεακές ταυτότητες στην παρούσα δημοσίευση είναι οι διασταυρούμενες πτυχές της ταυτότητας ενός ατόμου. Με βάση την έννοια της διατομεακότητας, η ταυτότητα αποτελείται από πολλαπλούς, διασταυρούμενους παράγοντες, συμπεριλαμβανομένων, μεταξύ άλλων, της ταυτότητας φύλου, της έκφρασης φύλου, της φυλής, της εθνικότητας, της τάξης (στο παρελθόν και στο παρόν), των θρησκευτικών πεποιθήσεων, της σεξουαλικής ταυτότητας και της σεξουαλικής έκφρασης.

Διαφορετικότητα είναι οι διαφορές στις αξίες, τις στάσεις, την πολιτιστική προοπτική, τις πεποιθήσεις, το εθνικό υπόβαθρο, τον σεξουαλικό προσανατολισμό, την ταυτότητα φύλου, τις δεξιότητες, τις γνώσεις και τις εμπειρίες ζωής κάθε ατόμου σε οποιαδήποτε ομάδα ανθρώπων (European Institute for Gender Equality, 2016).

Οι έμφυλες νόρμες είναι οι αποδεκτές ιδιότητες και χαρακτηριστικά της ανδρικής και γυναικείας έμφυλης ταυτότητας σε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή για μια συγκεκριμένη κοινωνία ή κοινότητα. Είναι τα πρότυπα και οι προσδοκίες, με τις οποίες συμμορφώνεται γενικά η ταυτότητα φύλου, μέσα σε ένα εύρος που ορίζει μια συγκεκριμένη κοινωνία, κουλτούρα και κοινότητα, τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή (UNICEF, 2017).

Ερμηνεία είναι τα συμπεράσματα σχετικά με το νόημα, το σκοπό και/ή το αντικείμενο της έρευνας, με βάση τα οπτικά στοιχεία που συλλέγονται μέσω παρατήρησης και ανάλυσης και την εξέταση του πλαισίου (The New York State Education Department, 2017).

Ετεροκανονικότητα είναι η πεποίθηση ότι οι παραδοσιακές ταυτότητες φύλου ή οι ρόλοι των φύλων και οι ετεροφυλόφιλες σχέσεις αποτελούν τον «κανόνα», είναι οι «φυσικές» και λειτουργούν ως σημείο αναφοράς, με βάση το οποίο μια κοινωνία μετρά την ανθρώπινη υπόσταση όλων, επομένως, ο αποκλεισμός είναι το φυσικό αποτέλεσμα για κάθε άλλο είδος έμφυλης ή σεξουαλικής ποικιλομορφίας (European Institute for Gender Equality, 2016, The 519, 2020).

Ως **εξουσία** νοείται η ικανότητα λήψης αποφάσεων. Όλες οι σχέσεις επηρεάζονται από την άσκηση της εξουσίας. Όταν η εξουσία χρησιμοποιείται για τη λήψη αποφάσεων σχετικά με τη ζωή του ατόμου, γίνεται επιβεβαίωση της αυτοαποδοχής και του αυτοσεβασμού που, με τη σειρά τους, προάγουν τον σεβασμό και την αποδοχή των άλλων ως ίσων. Όταν χρησιμοποιείται για να κυριαρχήσει, η εξουσία επιβάλλει υποχρεώσεις, περιορίζει, απαγορεύει και λαμβάνει αποφάσεις σχετικά με τη ζωή των άλλων. Μέσα στις πατριαρχικές κοινωνικές δομές μπορεί να υπάρχουν ιεραρχίες εξουσίας που προκύπτουν από: Διαστρωμάτωση του φύλου, Στερεότυπα φύλου, Κανόνες

Η διαστρωμάτωση των φύλων

φύλου, Ισότητα φύλου, Φύλο, Σεξισμός, Θεσμοθετημένος σεξισμός, Πατριαρχία (IGI Global, χ.η.)

Ο **εξπρεσιονισμός** είναι ένα καλλιτεχνικό στυλ, στο πλαίσιο του οποίου ο/η καλλιτέχνης/ις επιδιώκει να απεικονίσει όχι την αντικειμενική πραγματικότητα αλλά τα υποκειμενικά συναισθήματα και τις αντιδράσεις που δύναται να προκαλέσουν οι άνθρωποι, τα αντικείμενα και τα γεγονότα σε ένα άτομο (Chiilvers, 2015).

Ηγεμονία είναι η εξουσία, η κυριαρχία και η επιρροή μιας ομάδας, ενός έθνους ή μιας κοινότητας επί μιας άλλης ομάδας, ενός έθνους ή μιας κοινότητας, συνήθως μέσω πολιτιστικών, οικονομικών ή πολιτικών μέσων. Δείτε τον σχετικό όρο *ανδρική ηγεμονία* παρακάτω (Bell, 2015). Η **ανδρική ηγεμονία** στην παρούσα δημοσίευση αναφέρεται στην κυριαρχία της πατριαρχίας, που υποδηλώνεται από τον έλεγχο των ανδρών επί των γυναικών και της κοινωνίας.

Ήρωας είναι κάποιος που έχει κάνει κάτι γενναίο, καινούργιο ή καλό και ο οποίος, ως εκ τούτου, θαυμάζεται πολύ από πολλούς ανθρώπους (Collins, χ.η.)

Η **ιεραρχία** είναι σύστημα κατάταξης και άνισης κατανομής της εξουσίας, μέσα στο οποίο βρίσκεται ένα άτομο ή μια ομάδα, στο πλαίσιο μιας κουλτούρας, ενός οργανισμού ή μιας κοινωνίας (Bell, 2013).

Η **ισότητα των φύλων** είναι αρχή η οποία πρεσβεύει ότι οι γυναίκες και οι άνδρες, τα κορίτσια και τα αγόρια πρέπει να απολαμβάνουν ίσες συνθήκες, μεταχείριση και ευκαιρίες για να αξιοποιήσουν πλήρως τις δυνατότητές τους, να διεκδικήσουν τα δικαιώματα και την αξιοπρέπείά τους, να συμβάλουν και να επωφεληθούν από την οικονομική, κοινωνική, πολιτιστική και πολιτική ανάπτυξη. Ως εκ τούτου, η ισότητα των φύλων είναι η ίση αποτίμηση από την κοινωνία των ομοιότητων και των διαφορών των ανδρών και των γυναικών, καθώς και των ρόλων που διαδραματίζουν (UNICEF, 2017)

Ιστοριογραφία είναι η συγγραφή ιστορίας που βασίζεται στην κριτική εξέταση των πηγών, στην επιλογή συγκεκριμένων λεπτομερειών από το αυθεντικό υλικό των πηγών αυτών και στη σύνθεση των λεπτομερειών αυτών σε μια αφήγηση που αντέχει στη δοκιμασία της κριτικής εξέτασης. Ο όρος *ιστοριογραφία* αναφέρεται, επίσης, στη θεωρία και την ιστορία της ιστορικής συγγραφής (Vann, 2023).

Ιστορία είναι γεγονότα του παρελθόντος, που εξετάζονται μαζί, ιδίως γεγονότα ή εξελίξεις μιας συγκεκριμένης περιόδου, χώρας ή θέματος (Cambridge University Press, χ.η.)

Η **Γενική ή Ολική ιστορία** αναφέρεται σε διαφορετικές μεθόδους συγγραφής της ιστορίας. Ενώ η Ολική Ιστορία περιγράφεται ως ένας απλός τρόπος τοποθέτησης ιστορικών γεγονότων με γραμμικό τρόπο στο χρονολόγιο, η Γενική Ιστορία περιγράφεται ως μια διαδικασία, μέσω της οποίας αναλύονται τα ιστορικά γεγονότα, έτσι ώστε να αποκαλυφθούν σημαντικές στιγμές της ιστορίας (είτε μικρά είτε μεγάλα γεγονότα), ο τρόπος με τον οποίο συνέβησαν και σχετίζονται μεταξύ τους, καθώς και οι σχετικές σημασίες για τις διάφορες κοινωνίες (Philo, 2000).

112

Η διαστρωμάτωση των φύλων

113

Η διαστρωμάτωση των φύλων

Η **Μικροϊστορία** είναι μια ιδιαίτερη μεθοδολογική προσέγγιση της ιστορίας που μελετά ένα γεγονός, έναν τόπο ή ένα πρόσωπο στις μικροσκοπικές του λεπτομέρειες (Magnússon, Szijártó, 2013). Οι Μικροϊστορικοί εστιάζουν «στις αντιφάσεις των κανονιστικών συστημάτων και, επομένως, στον κατακερματισμό, τις αντιφάσεις και τον πλουραλισμό των απόψεων που καθιστούν όλα τα συστήματα ρευστά και ανοιχτά». (Levi, 1991, 107)

Κληρονομιά είναι ό,τι κληρονομήσαμε από το παρελθόν, για να το εκτιμήσουμε, να το απολαύσουμε στο παρόν, να το διατηρήσουμε και να το μεταβιβάσουμε στις μελλοντικές γενιές. Η κληρονομιά περιλαμβάνει ιστορικές τοποθεσίες, κτίρια, μνημεία, αντικείμενα σε μουσεία, τεχνουργήματα, αρχεία, ποταμούς, τοπία, δάση, βάλτους, ορεινές περιοχές, άγρια ζωή, έντομα, φυτά, δέντρα, ζώα, έθιμα, αθλήματα, μουσική, χορό, λαογραφία, χειροτεχνίες, δεξιότητες και παραδόσεις (The Heritage Council, χ.η.)

Η **κοινωνική αλλαγή** είναι μια σημαντική μεταβολή με την πάροδο του χρόνου στα πρότυπα συμπεριφοράς και στην κουλτούρα, συμπεριλαμβανομένων των κανόνων και των αξιών (Moore, 1963).

Η **κοινωνική αναπαραγωγή** είναι οι τρόποι και οι διαδικασίες μέσω των οποίων οι κοινωνικές δομές και τα κοινωνικά συστήματα εξασφαλίζουν την ύπαρξή τους, αυτοσυντηρούνται και διαγωνίζονται με την πάροδο του χρόνου. Οι διαδικασίες που συμβάλλουν στην κοινωνική αναπαραγωγή μπορεί να είναι βιολογικές, οικονομικές, πολιτιστικές, κοινωνικές και συμβολικές. Οι φεμινιστικές προσεγγίσεις υποστηρίζουν ότι υπάρχουν διαδικασίες, συχνά αόρατες για την εξουσία, όπως η οργάνωση της σεξουαλικότητας, η φροντίδα και η κοινωνικοποίηση των παιδιών και των ηλικιωμένων και πολλές άλλες (Zhurzhenko, 2001; Laslett & Brenner, 1989).

Η **κοινωνική ιεραρχία** στην παρούσα δημοσίευση αναφέρεται στο σύστημα κατανομής εξουσίας στο πλαίσιο μιας κοινωνίας, όπου οι άνθρωποι κατηγοριοποιούνται σε ομάδες με βάση κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες όπως ο πλούτος, το εισόδημα, η κοινωνική θέση, η εκπαίδευση, το φύλο, η φυλή, η εθνικότητα κ.λπ.

Η **κοινωνική και πολιτική ζωή** αντιστοιχεί σε συστήματα και ζητήματα της καθημερινής ζωής που υποδηλώνουν την αλληλεπίδραση των κοινωνικών και πολιτικών παραγόντων που επηρεάζουν τον τρόπο ζωής. Αυτό σημαίνει ότι ένα κοινωνικό ζήτημα -όπως η φτώχεια- είναι, επίσης, πολιτικό, καθώς επηρεάζεται και καθορίζεται από πολιτικούς παράγοντες, όπως οι αποφάσεις για την καταπολέμηση ή μη της φτώχειας. Η **κοινωνική ταυτότητα** είναι η αίσθηση του εαυτού ενός ατόμου, η οποία καθορίζεται από τις κοινωνικές ομάδες στις οποίες επιλέγει να ανήκει (Ellemers, 2022).

Το κοινωνικό φύλο είναι κοινωνικό κατασκεύασμα που αναφέρεται στο σύνολο των προσδοκιών και των κανόνων που έχει η κοινωνία σχετικά με το πώς οι άνδρες και οι γυναίκες πρέπει να ενεργούν, να ντύνονται, να συμπεριφέρονται, να φαίνονται κ.ο.κ. Το κοινωνικό φύλο περιλαμβάνει ένα σύνολο πολιτισμικών ταυτοτήτων, εκφράσεων και ρόλων που αποδίδονται κοινωνικά, για να καθορίσουν τι είναι θηλυκό ή αρσενικό σε συγκεκριμένα ιστορικά, πολιτισμικά, κοινωνικά και πολιτικά πλαίσια. (World Health Organization, χ.η.; UNICEF, 2017)

Γλωσσάριο

Η διαστρωμάτωση των φύλων

Κοινωνικός μετασχηματισμός στην παρούσα δημοσίευση είναι οι -μικρές και μεγάλης κλίμακας- αλλαγές σε κοινωνικές δομές, οι οποίες επιτυγχάνονται μέσω συλλογικών αλλαγών στις κοινές πεποιθήσεις, συνείδηση, συνήθειες, κανόνες, αξίες κ.λπ. σε μια κοινωνία, - τοπική, εθνική, παγκόσμια.

Κυρίαρχη αφήγηση είναι μια ιστορία που είναι πιο ισχυρή, με μεγαλύτερη επιρροή από άλλες. Για την παρούσα δημοσίευση εννοούμε αυτό που το μεγαλύτερο μέρος της κοινωνίας αποδέχεται, συχνά άκριτα, ως δεδομένη ιστορική αλήθεια και βρίσκεται στα επίσημα εγχειρίδια ιστορίας, στα μέσα ενημέρωσης, στο διαδίκτυο, στις εφημερίδες κ.ά. (Morrison, 2019).

ΛΟΑΤΚΙ+ (LGBTIQ+) είναι όρος ομπρέλα που χρησιμοποιείται για να υποδηλώσει τα άτομα που ανήκουν στη Λεσβιακή, Ομοφυλοφιλική, Αμφιφυλόφιλη, Τρανς και Κουήρ Κοινότητα.

Η **μετασχηματιστική προσέγγιση του φύλου** στην εκπαίδευση επιδιώκει να αξιοποιήσει όλες τις συνιστώσες ενός εκπαιδευτικού συστήματος για τον μετασχηματισμό στερεοτύπων, στάσεων, προτύπων και πρακτικών μέσω της αμφισβήτησης των σχέσεων εξουσίας, της επανεξέτασης των έμφυλων κανόνων και της δυαδικότητας του φύλου και της αύξησης της κριτικής συνείδησης σχετικά με τα βαθύτερα αίτια της ανισότητας και των συστημάτων καταπίεσης (UNICEF, 2021).

Η **μικροϊστορία** αφορά σε αφηγήσεις που είναι σχετικά μικρότερης κλίμακας, λιγότερο ορατές και πιο εξατομικευμένες ιστορίες. Ως μεθοδολογία, η μικροϊστορία μελετά ένα γεγονός, έναν τόπο ή ένα πρόσωπο σε μικροσκοπική λεπτομέρεια (Magnússon & Szijártó, 2013) και φωτίζει ατομικές εμπειρίες. Η μικροϊστορία μάς επιτρέπει να μειώσουμε την κλίμακα της παρατήρησης, ώστε να αποκαλυφθεί η περίπλοκη λειτουργία των ατομικών σχέσεων μέσα σε κάθε κοινωνικό περιβάλλον, όπου συχνά υποεκπροσωπούνται ιστορίες, όπως οι ιστορίες των γυναικών (herstories).

Μνημείο είναι ένα αντικείμενο ή μια διαδικασία που αποδίδει τιμή σε ένα άτομο ή ένα γεγονός, συνήθως σε δημόσιο χώρο. Μπορεί να έχει τη μορφή επιτύμβιας στήλης, πλάκας, γλυπτού, κτιρίου, κενοτάφιου, πάρκου, προσωρινής εγκατάστασης, εκδήλωσης ή παράστασης. (Irish Museum of Modern Arts, χ.η.)

Στην κατηγορία **μνημείο** ανήκουν αρχιτεκτονικά έργα, έργα μνημειακά, γλυπτικής και ζωγραφικής, στοιχεία ή κατασκευές αρχαιολογικής φύσης, επιγραφές, σπηλαιοκατασκευές και συνδυασμοί διαφορετικών ειδών, τα οποία έχουν εξαιρετική παγκόσμια αξία από άποψη ιστορίας, τέχνης ή επιστήμης (UNESCO, 1996).

Μορφή είναι η φυσική εμφάνιση ενός έργου τέχνης, - τα υλικά, το ύφος και η σύνθεσή του ή οποιοδήποτε αναγνωρίσιμο σχήμα ή μάζα, όπως μια γεωμετρική μορφή (ModernArts, χ.η.)

Το παλίμψηστο, όπως περιγράφεται από τον Andreas Huyssen, είναι όρος που χρησιμοποιείται για να περιγράψει τον τρόπο με τον οποίο τα κτίρια και οι πόλεις καταγράφουν τον χρόνο και τη μνήμη (Huyssen, 2003). Για τον Huyssen, ένα αστικό παλίμψηστο είναι μια πόλη που διαρκώς γράφει και ξαναγράφει τον εαυτό της. Η αξία της γραφής του παλίμψηστου έγκειται στην ατέλεια κάθε στρώματός του, στην ημιτελή και εύθραυστη φύση του επιχρίσματός του (Márquez & Rozas-Krause, 2016, 67).

Η πατριαρχία είναι ένα σύστημα κοινωνικών δομών και πρακτικών, σύμφωνα με το οποίο οι άνδρες κυριαρχούν, καταπιέζουν και εκμεταλλεύονται τις γυναίκες και άλλες ομάδες (UNICEF, 2017).

Το πλαίσιο αναφέρεται στις οργανωτικές, λειτουργικές και επιχειρησιακές συνθήκες που σχετίζονται με τη δημιουργία, παραλαβή, αποθήκευση ή χρήση υλικών/αντικειμένων, καθώς και τη σχέση τους με άλλα υλικά/αντικείμενα. Μπορεί, επίσης, να αναφέρεται στις περιβαλλοντικές συνθήκες που επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο ένας/μία χρήστης/ρια αντιλαμβάνεται ένα έγγραφο (Society of American Archivists, χ.η.)

Ως πλουραλιστική μπορεί να οριστεί μια κοινωνία, στην οποία τα μέλη διαφορετικών εθνοτικών, φυλετικών, θρησκευτικών και κοινωνικών ομάδων διατηρούν την ύπαρξη και την ανάπτυξη των παραδόσεων και των ιδιαίτερων ενδιαφερόντων τους ενώ παράλληλα εργάζονται συνεργατικά προς την κατεύθυνση της αλληλεξάρτησης, που απαιτείται για την ενότητα ενός έθνους (England, 1992).

Το πολιτισμικό κεφάλαιο, όπως ορίζεται από τον Pierre Bourdieu, αναφέρεται στη συλλογή συμβολικών στοιχείων, όπως δεξιότητες, γούστα, στάση του σώματος, ενδυμασία, τρόποι συμπεριφοράς, υλικά αγαθά, διαπιστευτήρια κ.λπ. που αποκτά ένα άτομο με την ένατηξή του σε μια συγκεκριμένη κοινωνική τάξη. Το να μοιράζεσαι παρόμοιες μορφές πολιτισμικού κεφαλαίου με άλλους -το ίδιο γούστο στις ταινίες, για παράδειγμα, ή ένα πτυχίο από μια σχολή Ivy League- δημιουργεί μια αίσθηση συλλογικής ταυτότητας και θέσης («άνθρωποι σαν εμάς»). Ο Bourdieu επισημαίνει, επίσης, ότι το πολιτισμικό κεφάλαιο αποτελεί σημαντική πηγή κοινωνικής ανισότητας. Ορισμένες μορφές πολιτισμικού κεφαλαίου εκτιμώνται περισσότερο από άλλες και μπορούν να βοηθήσουν ή να εμποδίσουν την κοινωνική κινητικότητα ενός ατόμου εξίσου με το εισόδημα ή τον πλούτο (Routledge, 2016).

Προκατάληψη είναι μια τάση ή κλίση προς ή εναντίον κάποιου ή κάποιων. Ορισμένες προκαταλήψεις είναι θετικές και χρήσιμες -όπως η επιλογή να τρώμε μόνο τρόφιμα που θεωρούνται υγιεινά ή να μένουμε μακριά από κάποιον που έχει εν γνώσει του προκαλέσει κακό. Όμως οι προκαταλήψεις, συχνά, βασίζονται σε στερεότυπα και όχι σε πραγματική γνώση ενός ατόμου ή μιας περίπτωσης. Είτε θετικές είτε αρνητικές, τέτοιες γνωστικές συντομεύσεις μπορεί να οδηγήσουν σε προκαταλήψεις που μετέπειτα οδηγούν σε βιαστικές αποφάσεις ή πρακτικές διακρίσεων (Psychology Today, 2009).

Η προκατάληψη είναι στάσεις και συναισθήματα (είτε θετικά είτε αρνητικά και είτε συνειδητά είτε μη συνειδητά) που έχουν οι άνθρωποι για τα μέλη άλλων ομάδων, και μπορεί να βασίζονται σε προκατασκευασμένες ιδέες και να

επηρεάζονται από στοιχεία όπως το φύλο, η φυλή, η τάξη, τα προσωπικά χαρακτηριστικά ή άλλους παράγοντες. (European Institute for Gender Equality, 2016).

Προκατάληψη λόγω φύλου είναι οι προκατελημμένες ενέργειες ή σκέψεις που βασίζονται στην αντίληψη ότι οι γυναίκες δεν είναι ίσες με τους άνδρες σε δικαιώματα και αξιοπρέπεια (European Institute for Gender Equality, 2016).

Προνόμιο είναι ένα δικαίωμα ή όφελος που δίνεται σε ορισμένους ανθρώπους και όχι σε άλλους (Encyclopaedia Britannica, χ.η.)

Σεξισμός είναι η πεποίθηση ότι το ανδρικό φύλο είναι εκ φύσεως ανώτερο από το γυναικείο και ουσιαστικά από όλες τις άλλες εκφάνσεις του φύλου (European Institute for Gender Equality, χ.η., Encyclopaedia Britannica, χ.η.)

Σtereοτυπία φύλου είναι η απόδοση συγκεκριμένων χαρακτηριστικών, ιδιοτήτων και ρόλων στους ανθρώπους με βάση το φύλο τους. Τα έμφυλα στερεότυπα μπορεί να είναι αρνητικά (π.χ. οι γυναίκες είναι κακοί οδηγοί, οι άνδρες δεν μπορούν να αλλάξουν πάνες) και καλοήθη (π.χ. οι γυναίκες είναι καλύτερες φροντίστριες, οι άνδρες είναι πιο δυνατοί) (The Office of the High Commissioner for Human Rights, χ.η.)

Συμφιλίωση είναι η πράξη με την οποία δύο άνθρωποι ή ομάδες συμφιλιώνονται μετά από μια διαφωνία (Encyclopaedia Britannica, χ.η.)

Οι σχέσεις εξουσίας αναφέρονται στον τρόπο με τον οποίο συνδεδεμένοι άνθρωποι, ομάδες ή χώρες συμπεριφέρονται μεταξύ τους και, επομένως, στον τρόπο με τον οποίο η εξουσία κατανέμεται στα διάφορα επίπεδα της κοινωνίας (IGI Global, χ.η.)

Ο όρος **σωματοποίηση (embodiment)** αναφέρεται σε μια απτή ή ορατή μορφή μιας ιδέας, μιας ποιότητας ή ενός συναισθήματος ή στην αναπαράσταση ή έκφραση κάποιου πράγματος σε απτή ή ορατή μορφή. **Η σωματοποιημένη μάθηση** είναι τρόπος οικοδόμησης της γνώσης μέσω της άμεσης εμπλοκής του σώματος, δίνοντας ιδιαίτερη προσοχή στο πώς το σώμα βιώνει ένα συναίσθημα/σκέψη/ιδέα/έννοια. Η ενσώματη μάθηση περιλαμβάνει, επίσης, την αίσθηση της σύνδεσης και της αλληλεξάρτησης της βιωμένης εμπειρίας με την πλήρη ανθρώπινη υπόσταση (τόσο του σώματος όσο και του νου) κατά την αντίληψη, την αλληλεπίδραση και την εμπλοκή με τον περιβάλλοντα κόσμο. Με απλά λόγια, η ενσώματη μάθηση περιλαμβάνει την προσοχή στο σώμα και τις εμπειρίες του ως τρόπο γνώσης (Freiler, 2008).

Ο όρος **σωματοποίηση του χώρου** αντλεί από φεμινιστικές και κριτικές θεωρίες για τον χώρο. Ο όρος **σωματοποίηση** αναδεικνύει την άρρηκτη σύνδεση του σώματος με τον χώρο και, ως εκ τούτου, την άρρηκτη σύνδεση της κοινωνικής ζωής με τον χώρο. Η παρουσία του σώματος σε έναν χώρο, εξ ορισμού δηλώνει αυτή τη σύνδεση. Μια τέτοια θεώρηση αποδομεί την κυρίαρχη οπτική του χώρου ως στατικού, - οπτική που αναπαράγεται από λογικομαθηματικά συστήματα που «βλέπουν» τον χώρο και την κοινωνική ζωή από ψηλά, και επομένως, τους ανθρώπους ως απλά αντικείμενα που περιέχονται μέσα τους. Αντίθετα, οι φεμινιστικές και κριτικές προοπτικές του χώρου υποστηρίζουν την άποψη ότι ο χώρος είναι

δυναμικός, όπως και η κοινωνική μας ζωή (Lefebvre, 2014; Rendell, 2009).

Τοιχογραφία είναι μεγάλου μεγέθους ζωγραφικό έργο σε τοίχο ή οροφή, κυρίως σε δημόσιο χώρο. (MoMA Learning, χ.η.)

Ο τόπος ή ο χώρος είναι υφιστάμενες φυσικές τοποθεσίες, όπου δεν λαμβάνουν χώρα κοινωνικές διαδικασίες και δημιουργικότητα, επομένως, δεν τους αποδίδεται κανένα νόημα, ενώ οι τόποι είναι κάτι περισσότερο από απλές φυσικές τοποθεσίες, έχουν νοήματα που συνδέονται με ανθρώπινες εμπειρίες. Αυτές οι σημασίες παράγονται μέσω της ανθρώπινης δραστηριότητας και δημιουργικότητας- επομένως, των αλληλεπιδράσεων μεταξύ των ανθρώπων και των φυσικών τόπων (Lefebvre, 1974; Massey, 2005).

Ο όρος **τοξική αρρενωπότητα** αναφέρεται στην κυρίαρχη αντίληψη για το τι σημαίνει να είσαι άνδρας (παραδοσιακά μοτίβα έμφυλης συμπεριφοράς), η οποία μπορεί να είναι επιβλαβής για την κοινωνία, τις έμφυλες και προσωπικές σχέσεις και τους ίδιους τους άνδρες (Corpen, 2019).

Ο όρος ουδέτερο φύλο αναφέρεται σε στιδήποτε (μια έννοια, μια οντότητα, χρήση της γλώσσας) που δεν συνδέεται με το αρσενικό ή το θηλυκό φύλο. Η φύση της συστημικής ή εσωτερικευμένης προκατάληψης είναι τέτοια που, δυστυχώς, συχνά, αυτό που θεωρείται ουδέτερο ως προς το φύλο είναι στην πραγματικότητα «τυφλό» ως προς το φύλο (UNICEF, 2017).

Ο φεμινισμός είναι μια πολιτική στάση και δέσμευση για την αλλαγή της πολιτικής θέσης των γυναικών και την προώθηση της ισότητας των φύλων, που βασίζεται στη θέση ότι οι γυναίκες δέχονται διακρίσεις λόγω του φύλου τους (European Institute for Gender Equality, 2016).

Η φεμινιστική παιδαγωγική είναι ένας τρόπος αντίληψης της διδασκαλίας και της μάθησης και όχι μια κανονιστική μέθοδος. Ως τέτοιος, εφαρμόζεται ποικιλοτρόπως και για διαφορετικούς σκοπούς εντός και μεταξύ των κλάδων και των μαθησιακών περιβαλλόντων. Οι ορισμοί της φεμινιστικής παιδαγωγικής ποικίλλουν ευρέως, αλλά υπάρχει κοινή συμφωνία σε αυτές τις τρεις βασικές αρχές (Gender and Education Association GEA, 2016)

- **Αντίσταση στην ιεραρχία:** Οι μαθητές/ριες παρέχουν, επίσης, «περιεχόμενο» και επηρεάζουν τον σχεδιασμό της τάξης.
- **Χρήση της εμπειρίας ως πόρου:** Εκτός από τη χρήση παραδοσιακών πηγών πληροφόρησης, όπως ακαδημαϊκά περιοδικά και βιβλία, οι ίδιες οι εμπειρίες των μαθητών/ριών και των εκπαιδευτικών χρησιμοποιούνται ως «μαθησιακό υλικό». Ο σκοπός της χρήσης της εμπειρίας ως πόρου είναι διττός: πρώτον, οι εμπειρίες που δεν έχουν καταγραφεί σε ακαδημαϊκές εργασίες τίθενται σε συζήτηση και δεύτερον οι συμμετέχοντες/ουσες στην τάξη βιώνουν μετασχηματιστική μάθηση.
- **Μετασχηματιστική μάθηση:** Η φεμινιστική παιδαγωγική έχει ως στόχο οι συμμετέχοντες/ουσες στην τάξη (μαθητές/ριες και εκπαιδευτικοί) όχι μόνο να αποκτήσουν νέες γνώσεις, αλλά και να μεταποπιστεί η σκέψη τους προς νέες κατευθύνσεις. Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει τη συνειδητοποίηση ότι οι προσωπικές

ερμηνείες της εμπειρίας ή των κοινωνικών φαινομένων μπορούν να ξαναδιαβαστούν και να επικυρωθούν με νέους, κριτικούς τρόπους.

Φύλο είναι τα βιολογικά χαρακτηριστικά με τα οποία γεννιέται ένα άτομο. Αυτά καθορίζονται από τα γεννητικά όργανα, τις ορμόνες και τα χρωμοσώματα. Ένα άτομο μπορεί να γεννηθεί γυναίκα, άνδρας ή ίντερσεξ (φέρει ένα μείγμα ανατομικών χαρακτηριστικών που αποδίδονται σε άνδρες και γυναίκες) (UNICEF, 2017).

Η Φιλοσοφία της Τέχνης είναι κλάδος της Φιλοσοφίας. Οι τέχνες αποτελούν σημαντικό μέρος της ανθρώπινης ζωής και του πολιτισμού. Αλλά τι κάνει κάτι «τέχνη» και γιατί πρέπει να το εκτιμούμε; Η Φιλοσοφία της τέχνης είναι απλώς μια προσπάθεια να απαντηθούν αυτά τα ερωτήματα με έναν διαρκή και συνεκτικό τρόπο, αντλώντας παράλληλα από τη σκέψη των σημαντικότερων φιλοσόφων που έχουν αφιερώσει τη μεγαλύτερη προσοχή σε αυτά. (Graham, 1997).

Θεσμοθετημένος σεξισμός είναι όταν οι θεσμοί μιας κοινωνίας λειτουργούν με σεξιστικό τρόπο, με αποτέλεσμα να γίνονται διακρίσεις και να μην παρέχονται ίσες ευκαιρίες και δικαιώματα σε όλους τους ανθρώπους.

Ο όρος Herstory στην παρούσα δημοσίευση αναφέρεται στην ορατότητα των εμπειριών των γυναικών ή στην παρουσίαση και ανάλυση ιστορικών γεγονότων από φεμινιστική σκοπιά.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Παραπομπές στο Κεφάλαιο 2

Adil, M. (2008). Thinking about monuments [Σκεπτόμενοι/εσ τα μνημεία]. *EMAA Art Journal*, March 11: 129-145.

Agulhon M. (1981). *Marianne in battle: Republican imagery and symbolism in France, 1798- 1880* [Η Μαριάννα στη μάχη: Ρεπουμπλικανικές εικόνες και συμβολισμός στη Γαλλία, 1798- 1880] Cambridge University Press.

Amin, A (2006). *Inclusive cities. The challenges of urban diversity: Problems and assets* [Πόλεις χωρίς αποκλεισμούς. Οι προκλήσεις της αστικής ποικιλομορφίας: Προβλήματα και πλεονεκτήματα]. Johns Hopkins University Press.

Anderson, B. (1983). *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism* [Φανταστικές κοινότητες: Σκέψεις για την προέλευση και την εξάπλωση του εθνικισμού]. Verso.

Araydin, V. (2020). Heritage, memory and social justice: reclaiming space and identity [Κληρονομιά, μνήμη και κοινωνική δικαιοσύνη: διεκδίκηση του χώρου και της ταυτότητας]. Στο Araydin, V. (Επιμ.), *Critical perspectives on cultural memory and heritage: Construction, transformation and destruction* (σσ. 84-97). UCL Press.

Association for Public Art. 'Homepage'. Ανακτήθηκε στις 19 Ιουλίου 2022 από <https://www.associationforpublicart.org/>.

Bakshi, A. (2013). Urban form and memory discourses: Spatial practices in contested cities [Αστική μορφή και λόγοι μνήμης: Χωρικές πρακτικές σε αμφισβητούμενες πόλεις]. *Journal of Urban Design*, 19(2), 189-210. <https://doi.org/10.1080/13574809.2013.854696>

Bakshi, A. (2017). *Topographies of memories: A new poetics of commemoration* [Τοπογραφίες των αναμνήσεων: Μια νέα ποιητική της μνήμης]. Palgrave Macmillan.

BlackPast, B. (2012, August 12). (1982) Audre Lorde, "Learning from the 60s" [Audre Lorde, «Μαθαίνοντας από τη δεκαετία του '60»]. BlackPast.org. <https://www.blackpast.org/african-american-history/1982-audre-lorde-learning-60s/>

Bourdieu, P. (1993). *The field of cultural production* [Το πεδίο της πολιτιστικής παραγωγής]. Polity Press.

Butler, C. (2009). Critical legal studies and the politics of space [Κριτικές νομικές σπουδές και η πολιτική του χώρου]. *Social & Legal Studies*, 18(3), 313–332. <https://doi.org/10.1177/0964663909339084>

Butler, J. (1993). *Bodies that matter: On the discursive limits of sex* [Σώματα με σημασία: Σχετικά με τα διαλεκτικά όρια του φύλου]. Routledge.

Collins, D. και Stadler, S. (2020). Public spaces, urban [Δημόσιοι χώροι, αστικοί]. Στο Kobayashi, A. (Επιμ.), *International encyclopaedia of human geography* (2^η έκδοση) (σσ. 103-111). <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-102295-5.10212-4>

Cranny-Francis, A., Waring, W., Stavropoulos, P. και Kirkby, J. (2002). *Gender studies: Terms and debates* [Σπουδές φύλου: Όροι και συζητήσεις]. MacMillan Education UK.

De Beauvoir, S. (1949). *Le deuxieme sexe* [Το δεύτερο φύλο]. Editions Gallimard.

Delanty, G. (2020). *Critical theory and social transformation: Crises of the present and future possibilities*. [Κριτική θεωρία και κοινωνικός μετασχηματισμός: Κρίσεις του παρόντος και μελλοντικές δυνατότητες]. Routledge.

Faroldi, E. (2020). Public space and the contemporary city. A narrative of places, time, relationships. *TECHNE* – [Ο δημόσιος χώρος και η σύγχρονη πόλη. Μια αφήγηση των τόπων, του χρόνου, των σχέσεων. *TECHNE* –] *Journal of Technology for Architecture and Environment*, 19, 9-16. <https://doi.org/10.13128/techne-8852>

Forty, A. και Kuchler, S. (1999). *The art of forgetting* [Η τέχνη της λήθης]. Berg.

Harvey, D. (2003). The right to the city [Το δικαίωμα στην πόλη]. *International Journal of Urban and Regional Development* 27(4), 939-941.

Johnson, N. (1995). Cast in stone: Monuments, geography, and nationalism [Χαράζοντας σε πέτρα: Μνημεία, Γεωγραφία και Εθνικισμός], *Environment and Planning D: Society and Space*, 13(1), 51-65.

Jones, S. (2017). Wrestling with the social value of heritage: Problems, dilemmas and opportunities [Πάλη με την κοινωνική αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς: Προβλήματα, δилήματα και ευκαιρίες]. *Journal of Community Archaeology & Heritage*, 4(1), 21–37. <https://doi.org/10.1080/20518196.2016.1193996>

Karaiskou, V. (2013). Commemorative sculpture and ceremonial behaviors in the public sphere: Cyprus as a case study [Αναμνηστική γλυπτική και τελετουργικές συμπεριφορές στο δημόσιο χώρο: Η Κύπρος ως περιπτωσιολογική μελέτη]. *Sociology Study*, 3(12), 920-932.

Karaiskou, V. (2014). Visual narrations in public spaces: Codifying memorials in Cyprus [Οπτικές αφηγήσεις σε δημόσιους χώρους: Κωδικοποίηση των μνημείων στην Κύπρο]. *International Journal of Social, Political and Community Agendas in the Arts*, 8(2), 15-26.

Karaiskou, V., et al. (2023, January 25). "Cyprus: Land of Memories, Places of Art" [«Κύπρος: τόπος μνήμης και καλλιτεχνικοί χώροι»] <http://publicart.ouc.ac.cy>

Karayanni, S. S. (2018). Anamnesis and queer poe(/li)tics: Dissident sexualities and the erotics of transgression in Cyprus [Ανάμνηση και queer ποιη(/λι)τική: διαφωνούσες σεξουαλικότητες και ο ερωτισμός της παραβίασης στην Κύπρο]. *Journal of Greek Media & Culture*, 4(2), 239-254. https://doi.org/10.1386/jgmc.4.2.239_1

Kwon, M. (2004). *One place after another* [Το ένα μέρος μετά το άλλο]. MIT Press.

Lefebvre, H. (1991). *The production of space*. [Η παραγωγή του χώρου]. Blackwell.

Leite, J. M. V. (2009). Cultural heritage and monument, a place in memory [Πολιτιστική κληρονομιά και μνημείο, ένας τόπος στη μνήμη]. *City & Time*, 4(2): 3.

Levinson, S. (2018). *Written in stone: Public monuments in changing societies* [Γραμμένο στην πέτρα: Δημόσια μνημεία σε μεταβαλλόμενες κοινωνίες]. Duke University Press.

Márquez, F. & Rozas-Krause, V. (2016). Occupying and reclaiming a national historical monument: The Casa Central of the Universidad de Chile [Κατάληψη και ανάκτηση ενός εθνικού ιστορικού μνημείου: Casa Central του Universidad de Chile]. *Latin American Perspectives*, 43(6), 54–74. <https://doi.org/10.1177/0094582X16666342>

Merriam-Webster. (χ.η.). Mnemosyne [Μνημοσύνη]. Στο λεξικό: Merriam-Webster.com. Ανακτήθηκε στις 25 Ιανουαρίου 2023 από: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/Mnemosyne>

Nash C. (1993). Renaming and remapping: New cartographies of identity, gender and landscape in Ireland. [Μετονομασία και επαναχαρτογράφηση: Νέα χαρτογραφία της ταυτότητας, του φύλου και του τοπίου στην Ιρλανδία]. *Feminist Review*, 44(1), 39-57

Nietzsche, F. (1995). *Unfashionable writings from the period of unfashionable observations* [Απροσάρμοστα γραπτά από την περίοδο των απροσάρμοστων παρατηρήσεων] (R. T. Tray, Μετ.). Stanford University Press.

Parpa, E. (2021). Tracing the local: Senses of place and identity in the Cypriot landscape [Ανχνεύοντας το τοπικό: Αισθήσεις του τόπου και της ταυτότητας στο κυπριακό τοπίο]. Στο G. Koureas, E. Stylianos, και E. Tselika (Επιμ.), *Contemporary art in Cyprus: Politics, identity and culture across borders* (σσ. 139-154). Bloomsbury.

Pile, S. (2001). The un(known) city or, an urban geography of what lies buried below the surface [Η άγνωστη πόλη ή, μια αστική γεωγραφία του τι βρίσκεται θαμμένο κάτω από την επιφάνεια]. Στο I. Borden, J. Kerr, A. Pivaro, και J. Rendell (Επιμ.), *The unknown city* (σσ. 262-279). MIT Press.

Platt, V. (2020, July 3). "Why People Are Toppling Monuments to Racism" [Γιατί οι άνθρωποι γκρεμίζουν τα μνημεία του ρατσισμού], *Scientific American*: <https://www.scientificamerican.com/article/why-people-are-toppling-monuments-to-racism/>

Pop, D. και Julean, D. (2015). The monument: Between place and fetishism [Το μνημείο: Μεταξύ τόπου και φετιχισμού]. *Acta Technica Napocensis: Civil Engineering & Architecture*, 58(1), 5-15.

Riegl, A. (1982). The modern cult of monuments: Its character and its origin [Η σύγχρονη λατρεία των μνημείων: ο χαρακτήρας της και η προέλευσή της]. (K.W. Forster και D. Ghirardo, Μετ.). *Oppositions* 25, 21–51.

Seidman, S. (2003). *The social construction of sexuality* [Η κοινωνική κατασκευή της σεξουαλικότητας] Norton.

Şonya, Z. (2005). Art, monuments and ideologies, as signs of society [Τέχνη, μνημεία και ιδεολογίες, ως σημάδια της κοινωνίας]. *EMAA Art Journal*, 2004: 31-32.

Tselika, E. (2019). Conflict transformation art: Cultivating coexistence through the use of socially engaged artistic practices. [Τέχνη επίλυσης συγκρούσεων: Καλλιέργεια της συνύπαρξης μέσω της χρήσης κοινωνικά συμμετοχικών καλλιτεχνικών πρακτικών]. *PRIO Cyprus Centre Report*, 4. PRIO Cyprus Centre.

Tselika, E. (2021). Thinking beyond the I [Σκεπτόμενοι/εσ πέρα από το Εγώ]. Στο E. Plumer Bardak (Επιμ.), *Art for All Publications*. EMEA.

Wallach, S. J. (1988) *Gender and the politics of history* [Το φύλο και η πολιτική της ιστορίας]. Columbia University Press.

Warner, M. (1985). *Monuments and maidens: The allegory of the female form* [Μνημεία και γυναικεία αγνότητα: Η αλληγορία της γυναικείας μορφής]. Picador.

White, E. (2007). Path-Portal-Place [Μονοπάτι-Δίοδος-Τόπος]. Στο M. Carmona και S. Tiesdell (Επιμ.), *Urban design reader* (σσ. 185-198). Architectural Press.

Yucel B, D. και Kasif, A. (2017) Kuzey Kıbrıs'in Başkenti Lefkoşa'daki Anıtlara Genel Bir Bakış [Μια επισκόπηση των μνημείων στη Λευκωσία, την πρωτεύουσα της Βόρειας Κύπρου]. *Journal of Cyprus Studies*, 19(43), 67-81. EMU Press.

Παραπομπές στο Κεφάλαιο 3

Acker, J. (2004). Gender, capitalism and globalization [Φύλο, καπιταλισμός και παγκοσμιοποίηση]. *Critical Sociology*, 30(1), 17-41.

Araydin, V. (2020). Heritage, memory and social justice: reclaiming space and identity [Κληρονομιά, μνήμη και κοινωνική δικαιοσύνη: διεκδίκηση του χώρου και της ταυτότητας]. Στο Araydin, V. (Επιμ.), *Critical perspectives on cultural memory and heritage: Construction, transformation and destruction* (σσ. 84-97). UCL Press.

Bourdieu, P. (1993). *The field of cultural production* [Το πεδίο της πολιτιστικής παραγωγής]. Polity Press.

Fisher, B. (1987). The heart has its reasons: Feeling, thinking, and community-building in feminist education [Η καρδιά έχει τους λόγους της: Αίσθημα, σκέψη και δημιουργία κοινότητας στη φεμινιστική εκπαίδευση]. *Women's Studies Quarterly*, 15(3/4), 47-58. Ανακτήθηκε από: <https://www.jstor.org/stable/40003436>

Freire, P. (1970). *Pedagogy of the oppressed* [Παιδαγωγική των καταπιεσμένων]. Continuum International Publishing Group.

Freire, P. (1985). *The politics of education: Culture, power and liberation* [Πολιτική της εκπαίδευσης: Πολιτισμός, εξουσία και απελευθέρωση]. Bergin & Garvey.

Giroux, H. A. (1988). *Teachers as intellectuals: Toward a critical pedagogy of learning* [Οι εκπαιδευτικοί ως διανοούμενοι: Παιδαγωγική της μάθησης]. Bergin & Garvey.

Giroux, H. (1997). *Pedagogy and the politics of hope: Theory, culture, and schooling* [Παιδαγωγική και πολιτική της ελπίδας: Θεωρία, πολιτισμός και σχολική εκπαίδευση]. Westview.

Giroux, H. A. (2010, October 27). "Lessons From Paulo Freire" [«Μαθήματα από τον Paulo Freire»]. Chronicle of Higher Education. <https://www.chronicle.com/article/lessons-from-paulo-freire/>

Gormley, A. (2016). Public art? [Δημόσια Τέχνη;] Στο C. K. Knight και H. F. Senie (Επιμ.), *A companion to public art* (σσ. 30-33). Wiley Blackwell.

Giroux, H. A., και McLaren, P. (1989). *Critical pedagogy, the state, and cultural struggle* [Κριτική παιδαγωγική, κράτος και πολιτιστικός αγώνας]. SUNY Press.

Gur-Ziv, H. και Mazali, R. (1998). Reflections on encounter groups of Jews and Palestinians from Israel. A report for Ford Foundation [Σκέψεις σχετικά με ομάδες συνάντησης Εβραίων και Παλαιστινίων από το Ισραήλ. Έκθεση για το Ίδρυμα Ford], unpublished.

Harmat, G. (2020). *Intersectional pedagogy: Creative education practices for gender and peace work* [Διατομεακή παιδαγωγική: Δημιουργικές εκπαιδευτικές πρακτικές για την εργασία για το φύλο και την ειρήνη]. Routledge.

Harvey, D. (2003). The right to the city [Το δικαίωμα στην πόλη], *International Journal of Urban and Regional Development*, 27(4), 939-941. <https://doi.org/10.1111/j.0309-1317.2003.00492.x>

hooks, b. (2003). *Teaching community: A pedagogy of hope* [Κοινότητα διδασκαλίας: Παιδαγωγική της ελπίδας] Routledge.

hooks, b. (1994). *Teaching to transgress: Education as the practice of freedom* [Διδάσκοντας την υπέρβαση: Η εκπαίδευση ως πρακτική της ελευθερίας]. Routledge.

Jackson, S. (1997). Crossing borders and Changing pedagogies: from Giroux and Freire to feminist theories of education [Διασχίζοντας σύνορα και αλλάζοντας παιδαγωγικές: από τον Giroux και τον Freire στις φεμινιστικές θεωρίες της εκπαίδευσης]. *Gender and Education*, 9(4), 457-468. <https://doi.org/10.1080/09540259721196>

Kolb, D. A. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development (Vol. 1)* [Βιωματική μάθηση: Η εμπειρία ως πηγή μάθησης και ανάπτυξης (Τόμος 1)]. Prentice-Hall.

Levi, G. (1992). On Microhistory [Σχετικά με τη μικροϊστορία]. Στο P. Burke (Επιμ.), *New Perspectives on Historical Writing (2^η έκδοση)* (σσ. 97-119). Polity Press.

Magnússon, S. G., και Szijártó, I.M. (2013). *What is microhistory?: Theory and practice* (1st ed.) [Τι είναι η μικροϊστορία; Θεωρία και πρακτική (1^η έκδοση)]. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203500637>

Middlecamp, C. H. & Subramaniam, B. (1999). What is feminist pedagogy? Useful ideas for teaching chemistry. [Τι είναι η φεμινιστική παιδαγωγική; Χρήσιμες ιδέες για τη διδασκαλία της Χημείας]. *Journal of Chemical Education*, 76 (4), 520-525.

Misztal, B. A. (2003). *Theories of social remembering* [Θεωρίες κοινωνικής υπενθύμισης]. Open University Press.

Novek, E. M. (1999). Service learning is a feminist issue: Transforming communication pedagogy [Η εκμάθηση υπηρεσιών είναι φεμινιστικό ζήτημα: Μετασχηματισμός της παιδαγωγικής της επικοινωνίας]. *Women's Studies in Communication*, 22(2), 230-241.

Parry, S. C. (1996). Feminist pedagogy and techniques for the changing classroom [Φεμινιστική παιδαγωγική και τεχνικές για τη μεταβαλλόμενη τάξη]. *Women's Study Quarterly*, 24(3/4), 45-54.

Patel, F. και Lynch, H. (2013). Glocalization as an alternative to internationalization in higher education: Embedding positive glocal learning perspectives [Η παγκοσμιοποιητικότητα ως εναλλακτική λύση στη διεθνοποίηση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης: Ενσωματώνοντας θετικές προοπτικές παγκοσμιοποιητικής μάθησης]. *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education*, 25(2), 223-230. <http://www.isetl.org/ijtlhe/past2.cfm?v=25&i=2>.

Philo, C. (2000). Foucault's Geography [Η γεωγραφία του Φουκώ]. Στο M. Crang και N. Thrift (Επιμ.) *Thinking Space* (σσ. 205-238). Routledge.

Phoenix, A. (1998). Dealing with difference: the recursive and the new [Αντιμετώπιση της διαφοράς: το αναδρομικό και το νέο]. *Ethnic and Racial Studies*, 21(5), 859-880. <https://doi.org/10.1080/014198798329694>

Pullen, D. L., Gitsaki, C., και Baguley, M. (Επιμ.) (2010). Technoliteracy, discourse and social practice: Frameworks and applications in the digital ge [Τεχνολογικός γραμματισμός, λόγος και κοινωνική πρακτική: Πλαίσια και εφαρμογές στην ψηφιακή εποχή]. IGI Global.

Shackelford, J. (1992). Feminist pedagogy: A means for bringing critical thinking and creativity to the economics classroom [Φεμινιστική παιδαγωγική: Κριτική σκέψη και δημιουργικότητα στην τάξη των οικονομικών]. *Alternative Pedagogies and Economic Education*, 82(2), 570-76.

Shor, I. (1980). *Critical teaching and everyday life* [Κριτική διδασκαλία και καθημερινή ζωή]. The University of Chicago Press.

Shrewsbury, C. M. (1987). What is feminist pedagogy? [Τι είναι η φεμινιστική παιδαγωγική;] *Women's Studies Quarterly*, 15(3/ 4), 6-14.

Solórzano, D. G. και Yosso, T. J. (2002). Critical race methodology: Counter-storytelling as an analytical framework for education research [Κριτική μεθοδολογία για τη φυλή: Η αντι-αφήγηση ως αναλυτικό πλαίσιο για την εκπαιδευτική έρευνα]. *Qualitative Inquiry*, 8(1), 23-44. <https://doi.org/10.1177/107780040200800103>

Sterling, F. A. (1992). *Myths of gender, biological theories about women and men* [Μύθοι του φύλου, βιολογικές θεωρίες για τις γυναίκες και τους άνδρες]. Basic Books.

Sweet, S. (1998). Practising radical pedagogy: Balancing ideals with institutional constraints [Εφαρμόζοντας πρωτοποριακή παιδαγωγική: εξισορρόπηση των ιδεωδών με τους θεσμικούς περιορισμούς]. *Teaching Sociology*, 26(2), 100-111.

Webb, L. M., Allen, M. W. και Walker, K. L. (2002). Feminist pedagogy: Identifying basic principles [Φεμινιστική παιδαγωγική: Αναγνώριση βασικών αρχών]. *Academic Exchange Quarterly*, 6(1), 67-72.

Weiler, K. (1991). Freire and a feminist pedagogy of difference [Ο Freire και μια φεμινιστική παιδαγωγική της διαφοράς]. *Harvard Educational Review*, 61(4), 449-474.

Weiler, K. (1995). Revisioning feminist pedagogy: Review essay [Αναθεώρηση της Φεμινιστικής Παιδαγωγικής: Κείμενο ανασκόπησης]. *NWSA Journal*, 7(2), 100-106.

Welch, P. (1994). Is a feminist pedagogy possible? [Είναι εφικτή μια φεμινιστική παιδαγωγική;] Στο S. Davies, C. Lubelska και J. Quinn (Επιμ.), *Changing the subject: Women in higher education*. Taylor & Francis.

Περαιτέρω βιβλιογραφία για την Ενότητα 1

Alford, R. D. (1988). *Naming and identity: A Cross-cultural study of personal naming practices* [Ονοματοδοσία και ταυτότητα: Μια διαπολιτισμική μελέτη των πρακτικών προσωπικής ονοματοδοσίας]. HRAF Press.

Barry, H. B. και Harper, A.S. (1994). Sex differences in linguistic origins of personal names [Διαφορές φύλου στη γλωσσική προέλευση των προσωπικών ονομάτων]. Στο Wallace McMullen E. (Επιμ.) *Names new and old* (281- 300). Penny Press.

Bryant, R. (2002). The purity of spirit and the power of blood: A comparative perspective of nation, gender and kinship in Cyprus [Η καθαρότητα του πνεύματος και η δύναμη του αίματος: Μια συγκριτική προοπτική του έθνους, του φύλου και της συγγένειας στην Κύπρο]. *The Journal of the Royal Anthropological Institute*, 8(3), 509-530.

Duffy, J. C. και Ridinger, B. (1981). Stereotyped connotations of masculine and feminine names [Στερεοτυπικές συνδηλώσεις αρσενικών και θηλυκών ονομάτων]. *Sex Roles*, 7(1), 25-33.

Hoak-Doering E. (2009). With a spray can in Lefkosia/Lefkoshia: Murals, graffiti, and identity [Με ένα δοχείο ψεκασμού στη Λευκωσία/Lefkoshia: Τοιχογραφίες, γκράφιτι και ταυτότητα]. *The Cyprus Review*, 21(1), 145-172.

Johnson, N. (1995). Cast in stone: monuments, geography, and nationalism [Χαράζοντας στην πέτρα: μνημεία, γεωγραφία και εθνικισμός]. *Environment and Planning D: Society and Space*, 13, 51 -65.

Photiou, M. (2020). Gendered narratives in Adamantios Diamantis' the world of Cyprus [Οι έμφυλες αφηγήσεις στον κόσμο της Κύπρου του Αδαμάντιου Διαμαντή]. *The Cyprus Review*, 32(1), 279-295.

Smith, B.G. (1998). *The gender of history: Men, women and historical practice* [Το φύλο της ιστορίας: Άνδρες, γυναίκες και ιστορική πρακτική] Harvard University Press.

Warner, M. (1985). *Monuments and maidens: The allegory of the female Form* [Μνημεία και γυναικεία αγνότητα: Η αλληγορία της γυναικείας μορφής]. Picador.

Περαιτέρω βιβλιογραφία για την Ενότητα 2

Caldwell, G. A., Foth, M. και Guaralda, M. (2013). An urban informatics approach to smart city learning in architecture and urban design education [Μια προσέγγιση πληροφορικής για οραματισμό έξυπνων πόλεων στον τομέα της αρχιτεκτονικής και του αστικού σχεδιασμού]. *Interaction Design and Architecture(s)*, 17(Summer), 7-28.

Chao, R. F. (2017). Using transformative learning theory to explore the mechanisms of citizen participation for environmental education on the removal of invasive species: The Case of Green Island, Taiwan [Χρήση της θεωρίας της μετασχηματιστικής μάθησης για τη διερεύνηση των μηχανισμών συμμετοχής των πολιτών στην περιβαλλοντική εκπαίδευση σχετικά με την απομάκρυνση χωροκατακτητικών ειδών: Η περίπτωση του Green Island, Ταϊβάν]. *Eurasia Journal of Mathematics, Science & Technology Education*, 13(6), 2665-2682. <https://doi.org/10.12973/eurasia.2017.01246a>

Cheney, S. (1968). *Sculpture of the world: A history*. [Γλυπτική του κόσμου: Μια ιστορία]. Viking Press.

Pop, D., Julean, D. I. (2015). The monument: Between place and fetishism [Το μνημείο: Μεταξύ τόπου και φετιχισμού]. *Acta Technica Napocensis: Civil Engineering & Architecture*, 58(1), 5-15.

Hasol, D. (1975). Mimarlık cep sözlüğü [Λεξικό αρχιτεκτονικής]. Yapı-Endüstri Merkezi.

Hénaff, M. (2006). Toward the global city: Monument, machine, and network [Προς την Παγκόσμια Πόλη: Μνημείο, μηχανή και δίκτυο]. *Journal of the Institute for the Humanities*, 4, 22-33.

Hillier, B. (2007) Space is the machine: A configurational theory of architecture [Ο χώρος είναι η μηχανή: Μια διαμορφωτική θεωρία της αρχιτεκτονικής]. Space Syntax, Electronic Edition.

Johnson, N. (1995). Cast in stone: monuments, geography, and nationalism [Χαραγμένα στην πέτρα: Μνημεία, Γεωγραφία και Εθνικισμός]. *Environment and Planning D: Society and Space*, 13, 51 -65.

Kwon, M. (2004). *One place after another* [Το ένα μέρος μετά το άλλο]. MIT Press.

Leite, J. M. V. (2009). Cultural heritage and monument, a place in memory [Πολιτιστική κληρονομιά και μνημείο, μια θέση στη μνήμη]. *City & Time*, 4(2), 3.

Marchart, O. (2002). Art, space and the public sphere(s): Some basic observations on the difficult relation of public art, urbanism and political theory [Τέχνη, χώρος και δημόσια σφαίρα: Ορισμένες βασικές παρατηρήσεις για τη δύσκολη σχέση δημόσιας τέχνης, πολεοδομίας και πολιτικής θεωρίας]. *Transversal*. Ανακτήθηκε από <https://transversal.at/pdf/journal-text/1183/>

Márquez, F. και Rozas-Krause, V. (November 2016). Occupying and reclaiming a national historical monument: The Casa Central of the Universidad de Chile [Κατάληψη και ανάκτηση ενός εθνικού ιστορικού μνημείου: Casa Central του Universidad de Chile]. *Latin American Perspectives*, 43(6), 54-74. <https://doi.org/10.1177/0094582X16666342>

Massey D. (1994). *Space, place, and gender*. [Χώρος, Τόπος και Φύλο]. University of Minnesota Press.

Pile, S. (2001). The un(know)n city... or, an urban geography of what lies buried below the surface [Η άγνωστη πόλη... ή, μια αστική γεωγραφία του τι βρίσκεται θαμμένο κάτω από την επιφάνεια]. Στο I. Borden, J. Kerr, A. Pivaro, και J. Rendell (Επιμ.), *The unknown city* (σσ. 262 - 279). MIT Press.

Riegl, A. (1982). The modern cult of monuments: Its character and its origin [Η σύγχρονη λατρεία των μνημείων: Ο χαρακτήρας και η προέλευσή της]. (K.W. Forster και D. Ghirardo, Μετ.). *Oppositions* 25, 21-51.

Salama, A. M. (2016). *Spatial design education: New directions for pedagogy in architecture and beyond*. [Εκπαίδευση στον Χωρικό Σχεδιασμό: στην Αρχιτεκτονική και όχι μόνο]. Routledge.

Sargin, G. A. και Savaş, A. (2012). Dialectical urbanism: Tactical instruments in urban design education [Διαλεκτική πολεοδομία: Στρατηγικά εργαλεία στην εκπαίδευση στον αστικό σχεδιασμό]. *Cities*, 29(6), 358-368. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2011.11.003>

Sitte, C. (1986). *City planning according to artistic principles* [Πολεοδομικός σχεδιασμός σύμφωνα με καλλιτεχνικές αρχές]. (129-332). Rizzoli. Space Syntaxnet (2017). *Space Syntaxnet*. Ανακτήθηκε στις 6 Οκτωβρίου του 2017 από: <http://www.Space Syntax.net/>

Tilley, C. (1994). *A phenomenology of landscape, places, paths and monuments*. [Φαινομενολογία του Τοπίου, των Τόπων, των Οδών και των Μνημείων]. Berg Publishers.

Topcu, K. D., και Topcu, M. (2012). Visual presentation of mental images in urban design education: cognitive maps [Οπτική παρουσίαση νοητικών εικόνων στην εκπαίδευση στον αστικό σχεδιασμό: γνωστικοί χάρτες]. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 51(1), 573-582. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.08.208>

Warner, M. (1985). *Monuments and maidens: The allegory of the female form* [Μνημεία και γυναικεία αγνότητα: Η αλληγορία της γυναικείας μορφής]. Picador.

Περαιτέρω βιβλιογραφία για την Ενότητα 3

Robinson, H. & Buszek, M. E. (Επιμ.) (2019). *A companion to feminist art* [Ένα εγχειρίδιο για τη φεμινιστική τέχνη]. John Wiley & Sons.

Araydin, V. (2020). Heritage, memory and social justice: reclaiming space and identity [Κληρονομιά, μνήμη και κοινωνική δικαιοσύνη: διεκδίκηση του χώρου και της ταυτότητας]. Στο Araydin, V. (Επιμ.), *Critical perspectives on cultural memory and heritage: Construction, transformation and destruction* (σσ. 84-97). UCL Press.

Cartiere, C. και Tan, L. (2020). *The Routledge Companion to art in the public realm*. [Το εγχειρίδιο της Routledge για την Τέχνη στον δημόσιο χώρο]. Routledge.

Knight, C. K. και Senie, H.F. (Eds.) (2020). *A companion to public art* [Ένα εγχειρίδιο για τη δημόσια τέχνη]. John Wiley & Sons.

Collins, D. και Stadler, S. (2020). Public spaces, urban. [Δημόσιο χώροι, αστικοί]. Στο A. Kobayashi (Επιμ.), *International encyclopaedia of human geography* (2^η έκδοση) (σσ. 103-111). <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-102295-5.10212-4>

Lacy, S. (Επιμ.) (1995). *Mapping the terrain: New genre public art* [Χαρτογράφηση του εδάφους: Νέο είδος Δημόσια Τέχνη] Bay Press.

Lossau, J. και Stevens, Q. (Επιμ.) (2018). *The uses of art in public space* [Οι χρήσεις της τέχνης στον δημόσιο χώρο]. Routledge.

Sverker, S. (1998). Monument and memory: Landscape imagery and the articulation of territory [Μνημείο και μνήμη: Εικόνες τοπίου και η διαμόρφωση της επικράτειας]. *Worldviews: Environment, Culture, Religion*, 2(3), 269-279.

Warner, M. (1985). *Monuments and maidens: The allegory of the female form* [Μνημεία και γυναικεία αγνότητα: Η αλληγορία της γυναικείας μορφής]. Picador.

Περαιτέρω βιβλιογραφία για την Ενότητα 4

Association for Historical Dialogue and Research (AHDR) (2012). *Nicosia is calling: Teacher's book with guidelines for successful study visits* [Η Λευκωσία μας καλεί: Βιβλίο εκπαιδευτικού με οδηγίες για επιτυχημένες επισκέψεις μελέτης]. Διαθέσιμο στο: <https://bit.ly/3O11sOC>

Araydin, V. (2020). Heritage, memory, and social justice: reclaiming space and identity [Κληρονομιά, μνήμη και κοινωνική δικαιοσύνη: διεκδίκηση του χώρου και της ταυτότητας]. In Araydin, V. (Editor), *Critical perspectives on cultural memory and heritage: Construction, transformation and destruction* (84-97). UCL Press.

Faroldi, E. (2020). Public space and the contemporary city. A narrative of places, time, and relationships. *TECHNE* - [Ο δημόσιος χώρος και η σύγχρονη πόλη. Μια αφήγηση των τόπων, του χρόνου, των σχέσεων. *TECHNE*] *Journal of Technology for Architecture and Environment*, 19, 9-16. <https://doi.org/10.13128/techne-8852>

Harmat, G. (2020). *Intersectional pedagogy: Creative education practices for gender and peace work* [Διατομεακή Παιδαγωγική: Δημιουργικές εκπαιδευτικές πρακτικές για την εργασία για το φύλο και την ειρήνη]. Routledge.

Morton, J. (online). Why color matters [Γιατί το χρώμα έχει σημασία]. In *Colorcom*. Ανακτήθηκε στις 26 Μαΐου του 2023 από <https://www.colorcom.com/research/why-color-matters#:~:text=Color%20increases%20memory&text=It%20also%20boosts%20memory%20for,to%20remember%20them%20better%2C%20too>

Olsson, A., Peto, A. & Waaldijk, B. (2009). *Teaching gender, diversity and urban space: An intersectional approach between gender studies and spatial disciplines* [Διδασκαλία του φύλου, της ποικιλομορφίας και του αστικού χώρου: Σπουδές Φύλου και Χωροταξικές Επιστήμες]. ATHENA3 Advanced Thematic Network in Women's Studies in Europe, Utrecht University and the Centre for Gender Studies, Stockholm University. Διαθέσιμο στο <https://bit.ly/3yUKGfJ>

Παραπομπές στο Γλωσσάριο

The 519 (2020, February). *The 519 glossary of terms*. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από <https://www.the519.org/education-training/glossary/>

Association for Public Art. Retrieved February 22, 2023, from <https://www.associationforpublicart.org/>

Bell, K. (2013, December 9). Hierarchy. Στο *Open education sociology dictionary*. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από https://sociologydictionary.org/hierarchy/#definitions_of_hierarchy

Bell, K. (2015, May 12). Hegemony. Στο *Open education sociology dictionary*. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από <https://sociologydictionary.org/hegemony/>

CARE France. (2018). *Illustrated glossary of gender-related terms for the purposes of implementing CARE projects and programmes*. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από <https://www.carefrance.org/wp-content/uploads/import/pdf/94d078e-8678-Illustrated-Glossary-of-Gen.pdf>

Chilvers, I. (2015). *The Oxford Dictionary of Art and Artists* (5^η έκδοση) [Το Λεξικό της Οξφόρδης για την Τέχνη και τους/ τις Καλλιτέχνες/ιδες]. Oxford University Press.

Cleveland Institute of Art (χ.η.). *Glossary of art terms walk the walk, talk the talk*. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από <https://www.cia.edu/files/resources/14ciaglossaryofartterms.pdf>

Collins, D. και Stadler, S. (2020). Public spaces, urban. Στο A. Kobayashi (Επιμ.), *International encyclopaedia of human geography* (2^η έκδοση) (σσ. 103-111). <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-102295-5.10212-4>.

Coppen, A. (χ.η.). Toxic masculinity — Definition, origin, etymology, first usage. Στο *Devil's Lane*. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από https://glossary.devilslane.com/entries/T/toxic_masculinity.html

Council of Europe (χ.η.). *Human Rights Themes: Democracy*. Manual for human rights education with young people. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από <https://www.coe.int/en/web/compass/democracy>

Ellemers, N. (2022). Social identity theory. In *Encyclopaedia Britannica*. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από <https://www.britannica.com/topic/social-identity-theory>

Encyclopedia Britannica (χ.η.). *Privilege definition & meaning* | *Britannica dictionary*. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από <https://www.britannica.com/dictionary/privilege>

Encyclopedia Britannica (χ.η.). *Reconciliation definition & meaning* | *Britannica dictionary*. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από <https://www.britannica.com/dictionary/reconciliation>

Encyclopedia Britannica (χ.η.). *Sexism*. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από <https://www.britannica.com/topic/sexism>

England, J. T. (1992, December). *Pluralism and education: Its meaning and method*. ERIC - Education Resources Information Center. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από <https://eric.ed.gov/?id=ED347494>

European Institute for Gender Equality (2016). *Gender bias*. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από <https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1155>

European Institute for Gender Equality (2016). *Feminism(s)*. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από <https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1130>

European Institute for Gender Equality (2016). *Gender inequality*. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από <https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1182>

European Institute for Gender Equality (2016). *Heteronormativity*. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από <https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1237>

European Institute for Gender Equality (2016). *Intersectionality*. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από <https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1263>

European Institute for Gender Equality (2016). *Prejudices*. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από <https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1327>

European Institute for Gender Equality (2020, November 13). *Sexism at work: how can we stop it? Handbook for the EU institutions and agencies*. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από <https://eige.europa.eu/publications/sexism-at-work-handbook/part-1-understand/what-sexism>

European Institute for Gender Equality (2016). *Diversity*. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από <https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1085>

Freiler, T. J. (2008). Learning through the body [Μαθαίνοντας μέσω του σώματος]. *New Directions for Adults & Continuing Education*, 2008(119), 37-47. <https://doi.org/10.1002/ace.304>

Friedmann, J. (1961). Cities in social transformation [Πόλεις σε κοινωνική μεταμόρφωση]. *Comparative Studies in Society and History*, 4(1), 86-103. <https://www.jstor.org/stable/177943>

Geist, C., και Myers, K. (2016, February 25). *Gender stratification*. Oxford Bibliographies. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από <https://www.oxfordbibliographies.com/display/document/obo-9780199756384/obo-9780199756384-0138.xml#:~:text=Gender%20stratification%20refers%20to%20the,the%20study%20of%20gender%20stratification>

Gender and Education Association GEA (2016, August 17). *Feminist pedagogy*. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από <https://www.genderandeducation.com/issues/feminist-pedagogy/>

Gendered Innovations (χ.η.). *Femininities & masculinities*. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από <https://genderedinnovations.stanford.edu/terms/femininities.html>

Glossary (2021). Στο N. T. Fernandez & K. Nelson (Επιμ.), *Gendered lives: Global issues*. State University of New York Press.

Graham, G. (1997). *Philosophy of the arts: An introduction to aesthetics* (3^η έκδοση) [Φιλοσοφία των τεχνών: Εισαγωγή στην αισθητική]. Routledge. <https://ia.eferrit.com/ea/f4b5c438d6cb2068.pdf>

Habermas, J., Lennox, S., και Lennox, F. (1974). The public sphere: An encyclopaedia article (1964) [Η δημόσια σφαίρα: εγκυκλοπαιδικό άρθρο]. *New German Critique*, (3), 49. <https://doi.org/10.2307/487737>

The Heritage Council (χ.η.). *What is heritage?* Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από <https://www.heritagecouncil.ie/what-is-heritage>

Huyssen, A. (2003). *Present pasts: Urban palimpsests and the politics of memory*. Stanford University Press.

IGI Global (χ.η.). *What is male privilege*. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από <https://www.igi-global.com/dictionary/male-privilege/87356>

IGI Global (χ.η.). *What is power relations*. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από <https://www.igi-global.com/dictionary/what-did-i-gain-from-graduate-studies-abroad/66054>

IGI Global (χ.η.). *What is power, power relations, power relationships*. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από <https://www.igi-global.com/dictionary/power-power-relations-power-relationships/35050>

Irish Museum of Modern Arts (χ.η.). *Glossary of art terms*. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από <https://imma.ie/what-is-art/glossary-of-art-terms/>

Kingsborough Community College (χ.η.). *Art term glossary*. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από <https://www.kbcc.cuny.edu/academicdepartments/art/Documents/KBCCArtTermGloss.pdf#:~:text=KBCC%20Art%20Term%20Glossary%20Abstract%20art%20%E2%80%93%20Artwork,%28See%20also%3A%20non-representational%20art%2C%20non-obective%20art%2C%20Abstract%20expressionism%29>

Laslett, B., και Brenner, J. (1989). Gender and social reproduction: historical perspectives [Φύλο και κοινωνική αναπαραγωγή: ιστορικές προοπτικές]. *Annual Review of Sociology*, 15, 381-404. <https://doi.org/10.1146/annurev.so.15.080189.002121>

Lefebvre, H. (1974). *The production of space* [Η παραγωγή του χώρου]. Wiley-Blackwell.

Leigh Morrison. (2019, December 12). *Unpacking the conversations that matter: The essential power of challenging dominant narratives*. The Inclusion Solution. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από <https://www.theinclusionsolution.me/unpacking-the-conversations-that-matter-the-essential-power-of-challenging-dominant-narratives/>

Levi, G. (1992). On microhistory [Σχετικά με την μικροϊστορία]. Στο P. Burke (Επιμ.), *New perspectives on historical writing*. Polity Press.

Magnússon, S. G., και Szijártó, I. (2013). *What is microhistory?: Theory and practice [Τι είναι η μικροϊστορία; Θεωρία και πρακτική]*. Routledge.

Massey, D. (2005). *For space* [Για τον χώρο]. SAGE Publications. <https://urbanitasite.files.wordpress.com/2020/04/massey-for-space.pdf>

ModernArts (χ.η.). *Art terminology - a glossary*. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από <https://www.modernsculpture.com/art-terminology-a-glossary>

MoMA Learning (χ.η.). *Glossary of art terms*. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από https://www.moma.org/learn/moma_learning/glossary/

Márquez, F., και Rozas-Krause, V. (2016). Occupying and reclaiming a national historical monument: the Casa Central of the Universidad de Chile [Κατάληψη και διεκδίκηση ενός εθνικού ιστορικού μνημείου: η Casa Central του Universidad de Chile]. *Latin American Perspectives*, 43(6), 54-74. <https://doi.org/10.1177/0094582X16666342>

Moore, W. E. (1963). *Social change [Κοινωνική αλλαγή]*. Prentice-Hall.

The New York State Education Department (2017). *New York State Learning Standards for the Arts: Visual arts glossary* [Μαθησιακά πρότυπα της Πολιτείας της Νέας Υόρκης για τις τέχνες: Γλωσσάρι για τις οπτικές τέχνες]. <https://www.nysed.gov/common/nysed/files/programs/curriculum-instruction/nys-visual-arts-glossary-final-high-res.pdf>

The Office of the High Commissioner for Human Rights (χ.η.). *Gender stereotyping*. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από <https://www.ohchr.org/en/women/gender-stereotyping#:~:text=Gender%20stereotyping%20refers%20to%20the,group%20of%20women%20or%20men>

Oxford University Press (χ.η.). *Definition of allegory noun from the Oxford Advanced Learner's Dictionary*. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/allegory>

Philo, C. (2000). Foucault's Geography. Στο M. Crang & N. Thrift (Επιμ.), *Thinking space* (σσ. 205-238). Routledge.

Psychology Today (2009, March 17). *Bias*. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από <https://www.psychologytoday.com/us/basics/bias>

International Encyclopaedia of Human Geography (2^η έκδοση) [Διεθνής Εγκυκλοπαίδεια Ανθρώπινης Γεωγραφίας] (103- 111). Elsevier. <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-102295-5.10212-4>

Rendell, J. (2009). *Art and architecture: A place between*. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από <https://www.janarendell.co.uk/wp-content/uploads/2009/03/Art-and-Architecture-prepublication.pdf>

Routledge (2016). *Cultural capital*. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από <https://routledgesoc.com/category/profile-tags/cultural-capital>

Society of American Archivists (χ.η.). *SAA dictionary: Context*. SAA Dictionary. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από <https://dictionary.archivists.org/entry/context.html>

UNESCO (1996, June). *Information document glossary of world heritage terms*. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από <https://whc.unesco.org/archive/gloss96.htm>

UNICEF (2017, November). *Gender equality: Glossary of terms and concepts*. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από <https://www.unicef.org/rosa/media/1761/file/Gender>

UNICEF (2021, December). *Gender transformative education*. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από <https://www.unicef.org/reports/gender-transformative-education>

United Nations (χ.η.). *Democracy*. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από <https://www.un.org/en/global-issues/democracy#:~:text=Democracy%20provides%20an%20environment%20that,people%20are%20free%20from%20discrimination>

University of Cambridge Press. (χ.η.). *History*. Στο *Cambridge dictionary*. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/history>

Vann, R. T. (2023). *Historiography*. Στο *Encyclopaedia Britannica*. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από <https://www.britannica.com/topic/historiography>

The Free Dictionary (χ.η.). *Selfhood*. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από <https://www.thefreedictionary.com/selfhood>

The World Bank (χ.η.). *The public sphere*. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/57a08b45e5274a27b2000a69/PubSphereweb.pdf>

World Health Organization (WHO) (χ.η.). *Gender and health*. Ανακτήθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 2023 από https://www.who.int/health-topics/gender#tab=tab_1

Zhurzhenko, T. I. (2001). Social reproduction as a problem in feminist theory. *Russian Studies in History*, 40(3), 70- 90. <https://doi.org/10.2753/RSH1061-1983400370>

Ο Όμιλος Ιστορικού Διαλόγου και Έρευνας (ΟΙΔΕ) είναι ένας πολυκοινοτικός, μη κυβερνητικός και μη κερδοσκοπικός οργανισμός, ο οποίος ιδρύθηκε στη Λευκωσία το 2003. Ο ΟΙΔΕ αποσκοπεί στο να συμβάλει στην προώθηση του διαλόγου, της κριτικής σκέψης και της διαπολιτισμικής κατανόησης μεταξύ των εκπαιδευτικών, των μαθητών/ριών και του ευρύτερου κοινού, παρέχοντας πρόσβαση σε διάφορες ευκαιρίες μάθησης για όλους/ες. Συγκεκριμένα, ο ΟΙΔΕ προωθεί τη μελέτη και την έρευνα της Ιστορίας της Κύπρου με κριτικό και ολοκληρωμένο τρόπο και αναπτύσσει συμπληρωματικό εκπαιδευτικό υλικό για εκπαιδευτικούς και μαθητές/ριες σχετικό με την Ιστορία και την Εκπαίδευση για την Ειρήνη/Αντιρατσιστική Εκπαίδευση. Το υλικό διανέμεται και χρησιμοποιείται εντός και εκτός των τάξεων, συμβάλλει στην ευαισθητοποίηση του κοινού σχετικά με τη σημασία του διαλόγου και της πολυπρισματικότητας και προωθεί μια κουλτούρα ειρήνης και μη βίας μέσω της εκπαίδευσης σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο. Το 2011 ο ΟΙΔΕ ίδρυσε το Σπίτι της Συνεργασίας (H4C), ένα μοναδικό εκπαιδευτικό, πολιτιστικό και κοινοτικό κέντρο στην καρδιά της Λευκωσίας, στην ελεγχόμενη από τον ΟΗΕ νεκρή ζώνη.

